

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИ ЛУГАНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

М.Л. Шелухін
О.М. Зубатенко

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів

Київ—2006

УДК 346.1(075.8)

ББК 67.404я73

Ш 44

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист №14/18-Г-233 від 15.06.2006 р.)

Рецензенти

- Воротін В. Є.** – доктор наук державного управління, професор, професор кафедри економічної теорії і історії економіки Національної академії державного управління при Президенті України
- Грудницька С. М.** – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник ІСПД НАН України

Шелухін М.Л., Зубатенко О.М.

Ш 44   **Господарське процесуальне право:** Навч. посібник у схемах. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

ISBN 966-364-309-9

У навчальному посібнику у вигляді схем розглянуто основні теми господарсько-процесуального права. Подано роз'яснення та інші акти Вищого господарського суду України, враховано останні зміни господарсько-процесуального законодавства.

Для курсантів і слухачів навчальних закладів системи МВС, аспірантів, працівників-практиків правоохоронних органів та науковців.

ISBN 966-364-309-9

© Шелухін М.Л., Зубатенко О.М., 2006
© Центр навчальної літератури, 2006

ЗМІСТ

Передмова	9
Тема 1. Господарське процесуальне право: поняття, джерела, принципи. Господарські суди в системі органів судової влади	11
1. Поняття господарського процесуального права.....	11
2. Система принципів господарського процесуального права.....	12
3. Нормативне закріплення принципів господарського процесуального права.....	13
4. Принцип законності в господарському процесуальному праві ..	13
5. Джерела господарського процесуального права	14
6. Конституційні норми господарського процесуального права.....	15
7. Стадії господарського процесу	16
8. Місце господарських судів у судовій системі України.....	17
9. Триланкова система господарських судів України.....	18
10. Склад місцевого господарського суду України	19
11. Склад апеляційного господарського суду України.....	19
12. Склад Вищого господарського суду України.....	20
13. Склад і повноваження Президії Вищого господарського суду України	21
14. Склад і повноваження Пленуму Вищого господарського суду України	22
15. Повноваження господарських судів України.....	23
Тема 2. Окремі питання господарського процесу	24
1. Визначення підвідомчості справ господарським судам	24
2. Підвідомчість справ господарським судам.....	25
3. Розмежування підвідомчості між господарськими та третейськими судами	26
4. Визначення територіальної підсудності.....	27
5. Територіальна підсудність справ господарським судам	27
6. Загальне правило визначення територіальної підсудності.....	28
7. Місце розгляду справ господарськими судами	29
8. Передача господарських справ за підсудністю	30
9. Поняття та склад учасників судового процесу	31
10. Розподіл учасників господарського процесу	32
11. Підстави відводу судді.....	33
12. Порядок відводу судді	34
13. Сторони в судовому процесі	35

14. Суб'єкти господарських правовідносин, що можуть бути сторонами в судовому процесі.....	35
15. Загальні права сторін у судовому процесі	36
16. Окремі права сторін у судовому процесі	37
17. Обов'язки сторін	38
18. Процесуальна співучасть у судовому процесі.....	38
19. Залучення до участі у справі іншого відповідача	39
20. Заміна неналежного відповідача.....	40
21. Треті особи у господарському процесі.....	41
22. Треті особи із самостійними вимогами в судовому процесі.....	41
23. Треті особи без самостійних вимог у судовому процесі	42
24. Прокурор як учасник господарського процесу	43
25. Посадові особи та інші працівники як учасники господарського процесу.....	44
26. Участь у господарському процесі судового експерта	45
27. Відвід у господарському процесі судового експерта	46
28. Види процесуальних строків	47
29. Визначення процесуальних строків	47
30. Обчислення процесуальних строків.....	48
31. Закінчення процесуальних строків.....	48
32. Перебіг процесуальних строків	49
33. Відновлення та продовження процесуальних строків.....	50
34. Поняття та склад судових витрат.....	51
35. Сплата державного мита	52
36. Види державного мита	52
37. Розмір державного мита	53
38. Ставки державного мита	54
39. Повернення державного мита із бюджету	55
40. Витрати на інформаційно-технічне забезпечення процесу.....	55
41. Звільнення від сплати державного мита	56
42. Витрати, пов'язані з розглядом справи, та порядок їх визначення.....	57
43. Розподіл господарських витрат.....	58
44. Поняття та види доказів у господарському процесі.....	59
45. Класифікація доказів	60
46. Звільнення від доказування в господарському процесі	61
47. Поняття та порядок представлення письмових доказів	62
48. Витребування доказів	63

49. Огляд та дослідження доказів у місці їх знаходження	64
50. Повернення письмових і речових доказів.....	64
51. Призначення судової експертизи	65
52. Надання висновку судовим експертом.....	66
53. Правила оцінки доказів	67
54. Запобіжні заходи	68
55. Заява про вжиття запобіжних заходів.....	69
56. Розгляд заяви про вжиття запобіжних заходів.....	70
57. Скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів	71
58. Оскарження ухвал щодо вжиття запобіжних заходів.....	72
59. Припинення запобіжних заходів.....	73
Тема 3. Досудове врегулювання господарських спорів.....	74
1. Поняття досудового врегулювання господарських спорів	74
2. Поняття та склад претензії.....	75
3. Порядок та строки розгляду претензії	76
4. Повідомлення заявника про результати розгляду претензії.....	77
Тема 4. Позов у господарському процесі.....	78
1. Поняття та зміст позовної заяви	79
2. Ціна позову	80
3. Документи, що додаються до позовної заяви.....	81
4. Відзив на позовну заяву	82
5. Подання зустрічного позову.....	83
6. Відмова у прийнятті позовної заяви.....	84
7. Повернення позовної заяви	85
8. Забезпечення позову	86
9. Строк вирішення спору	87
10. Порушення провадження у справі.....	88
11. Дії судді з підготовки справи до розгляду	89
12. Порядок ведення судового засідання	90
13. Відкладення розгляду справи та перерва в судовому засіданні..	91
14. Зупинення провадження у справі та його поновлення	92
15. Припинення провадження у справі	93
16. Залишення позову без розгляду	94
17. Поняття та склад протоколу судового засідання.....	95
18. Поняття судового рішення	96
19. Зміст рішення господарського суду.....	97
20. Зміст вступної частини судового рішення	97
21. Зміст описової частини судового рішення.....	98

22. Зміст мотивувальної частини судового рішення	98
23. Зміст резолютивної частини судового рішення	99
24. Оголошення судового рішення та набуття ним законної сили ..	100
25. Ухвала господарського суду.....	101
26. Розсилання рішень, ухвал.....	102
27. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.....	102
28. Додаткове рішення, ухвала	103
29. Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду	104
Тема 5. Перегляд судових актів	105
1. Поняття перегляду судових актів	105
2. Апеляційне оскарження судових актів	106
3. Оскарження ухвал місцевого господарського суду	107
4. Форма і зміст апеляційної скарги.....	108
5. Повернення апеляційної скарги	109
6. Порядок перегляду судових актів апеляційним господарським судом.....	110
7. Межі перегляду справи в апеляційній інстанції	111
8. Повноваження апеляційної інстанції при перегляді судових актів місцевих господарських судів	111
9. Підстави для скасування або зміни рішення місцевого господарського суду апеляційною інстанцією	112
10. Підстави для обов'язкового скасування апеляційною інстанцією рішення місцевого господарського суду у разі порушення процесуальних норм	113
11. Постанова апеляційної інстанції.....	114
12. Оскарження в апеляційному порядку ухвал місцевого господарського суду	115
13. Загальні положення касаційного оскарження судових актів.	116
14. Касаційна скарга (подання)	117
15. Повернення касаційної скарги (подання).....	118
16. Перегляд судових актів у касаційному порядку Вищим господарським судом України	119
17. Межі перегляду справи у касаційному порядку	120
18. Повноваження Вищого господарського суду України при перегляді судових актів у касаційному порядку	121
19. Підстави для скасування судових актів Вищим господарським судом України при їх перегляді у касаційному порядку	122

20. Поняття та зміст постанови касаційної інстанції	123
21. Вказівки, що містяться в постанові касаційної інстанції	124
22. Оскарження у касаційному порядку ухвал господарських судів	125
23. Право касаційного оскарження судових актів Вищого господарського суду України до Верховного Суду України ..	126
24. Підстави для оскарження до Верховного Суду України судових актів Вищого господарського суду України.....	127
25. Порядок подання касаційної скарги та внесення касаційного подання на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України	128
26. Порядок перегляду у касаційному порядку постанов чи ухвал Вищого господарського суду України.....	129
27. Повноваження Верховного Суду України при перегляді у касаційному порядку судових актів Вищого господарського суду України.....	130
28. Підстави для скасування судових актів Вищого господарського суду України	130
29. Постанова Верховного Суду України	131
30. Вказівки, що містяться у постанові Верховного суду України	131
31. Перегляд судових актів господарського суду за нововиявленими обставинами.....	132
32. Повернення заяви або подання на перегляд судового акту за нововиявленими обставинами	133
33. Прийняття заяви або подання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами	133
34. Правила перегляду судових актів за нововиявленими обставинами	134
Тема 6. Виконання судових рішень.....	135
1. Законодавчі засади виконання судових рішень.....	135
2. Сутність виконавчого провадження.....	136
3. Учасники виконавчого провадження.....	137
4. Повноваження господарського суду у виконавчому провадженні	138
5. Видача наказу господарського суду	139
6. Зміст наказу господарського суду	139
7. Пред'явлення наказу господарського суду до примусового виконання	140
8. Порядок видачі дублікату наказу господарським судом.....	141

9. Процесуальні заходи щодо виконання судового рішення.....	142
10. Зупинення та поновлення виконання судового рішення.....	143
11. Порядок оскарження дій Державної виконавчої служби.....	144
12. Розгляд скарг на дії Державної виконавчої служби.....	145
13. Поворот виконання.....	146
Тема 7. Провадження за участю іноземних підприємств та організацій.....	147
1. Процесуальні права іноземних підприємств та організацій..	147
2. Компетенція господарських судів у справах за участю іноземних підприємств та організацій.....	148
3. Судовий імунітет	149
Список рекомендованої літератури.....	150
Додатки	168
Господарський кодекс України	168
Роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/114 від 17.02.1994 р.	221
Роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/492 від 28.07.1994 р.	222
Роз'яснення Вищого арбітражного суду України № 02-5/422 від 10.12.1996 р.	224
Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 04-5/365 від 28.03.2002 р.	229
Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 04-5/366 від 28.03.2002 р.	233
Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 04-5/367 від 28.03.2002 р.	238
Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 04-5/608 від 31.05.2002 р.	243
Рекомендації Вищого господарського суду України № 04-5/1518 від 03.09.2004 р.	251

ПЕРЕДМОВА

Введений у дію Постановою Верховної Ради № 1799-ХІІ від 6 листопада 1991 року Господарський процесуальний кодекс України набув чинності 1 березня 1992 року. Це був перший кодифікований акт, що визначав порядок господарського (до початку судової реформи – арбітражного) судочинства. Разом із розвитком ринкової економіки в Україні він на теперішній час був змінений 18 разів, а також йому було надано офіційне тлумачення рішенням Конституційного суду України № 3-рп/99 від 8.04.1999 р. Прийняття Господарського процесуального кодексу обумовило перехід правового регулювання основних положень розгляду господарських спорів у судах з окремих нормативних актів у єдиний кодифікований закон.

Динамічні зміни, що відбуваються у системі господарювання та судової системи України, об'єктивно зумовили активізацію діяльності господарських судів. Господарські суди як спеціалізовані суди системи судів загальної юрисдикції згідно з діючим законодавством мають свою форму реалізації правозахисної функції.

В умовах переходу до ринкових відносин об'єктивно зростає роль права у регулюванні економічних відносин. За планово-адміністративною системою всі основні показники господарської діяльності підприємств та організацій визначались у централізованому порядку шляхом планових завдань. В умовах ринкових відносин суб'єкти самостійно формують програму діяльності, складають угоди, визначають своїх постачальників та споживачів, встановлюють ціни згідно з законодавством, вирішують спори щодо виконання угод та ін.

У вирішенні цих спорів важлива роль належить праву, особливо такому діючому правовому засобу, як господарський договір. Згідно із бізнес-планами підприємства складають договори на постачання та збут продукції, на виробництво робіт, надання послуг та ін. У правильному, юридично грамотному складанні договору першорядна роль належить юристу. Юридичні промахи та помилки у договорі можуть привести до збитків, значних невиробничих витрат. Ось чому в умовах ринкових відносин господарська діяльність може бути ефективною тільки у тому разі, коли вона здійснюється економічно обгрунтовано та юридично грамотно.

Господарське процесуальне право як навчальна дисципліна включає, перш за все, чинне господарське процесуальне законодавство, його норми й інститути, концепції, правовий погляд, історичні факти з проблем господарського процесу, накопичені правовою наукою.

Укладачі ставили за мету в невеликому за обсягом посібнику розглянути найбільш важливі питання господарського процесуального права і зробити акцент саме на тих особливостях, які відображають характеристики цієї галузі права. В посібнику у формі схем здійснено аналіз чинного господарського процесуального законодавства відповідно до точок зору, що склалися в науковій літературі в працях сучасних українських учених-правознавців В.Е. Беляєвича, С.В. Васильєва, В.К. Мамутова, Д.М. Притики, М.І. Тітова, В.С. Щербини та інших.

Дані схеми розроблені відповідно до вимог паспорта спеціальності 12.00.04 – “Господарське право; господарсько-процесуальне право”, затвердженого Постановою ВАК України від 12.06.2002 р. № 20-11/6, і Наказу Міністерства юстиції України “Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України” від 02.06.2004 р. № 43/5.

У посібнику відображено останні зміни в господарському процесуальному законодавстві, пов'язані з прийняттям Закону України “Про судоустрій України” та інших нормативних актів станом на 01.01.2006.

Робота з навчальним посібником полегшить засвоєння норм законодавства про господарсько-процесуальну діяльність. Він може бути використаний під час викладання таких навчальних дисциплін, як: господарське право, правове регулювання господарсько-торговельної діяльності, правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, в подальшому професійному навчанні юристів-господарників, співробітників Державної податкової служби та інших фахівців у галузі права, а також усіма тими, хто цікавиться питаннями господарсько-процесуальної діяльності.

Автори-укладачі висловлюють щире подяку рецензентам:

Воротіну В. Є. – доктору наук державного управління, професору та

Грудницькій С. М. - кандидату юридичних наук, доценту, за зроблені зауваження та рекомендації щодо складання схем і упорядкування матеріалу, науковцям-педагогам кафедри господарського права Донецького юридичного інституту за допомогу в підготовці даної роботи до друку.

Зауваження та поради щодо цієї роботи, які будуть із вдячністю сприйняті та враховані в наступному її виданні, просимо надсилати за адресою: 83054, м. Донецьк, вул. Засядька, 13, Донецький юридичний інститут МВС при Донецькому Національному університеті, кафедра господарського права. Тел. 8 (0622) , e-mail: shelukhin2004@inbox.ru.

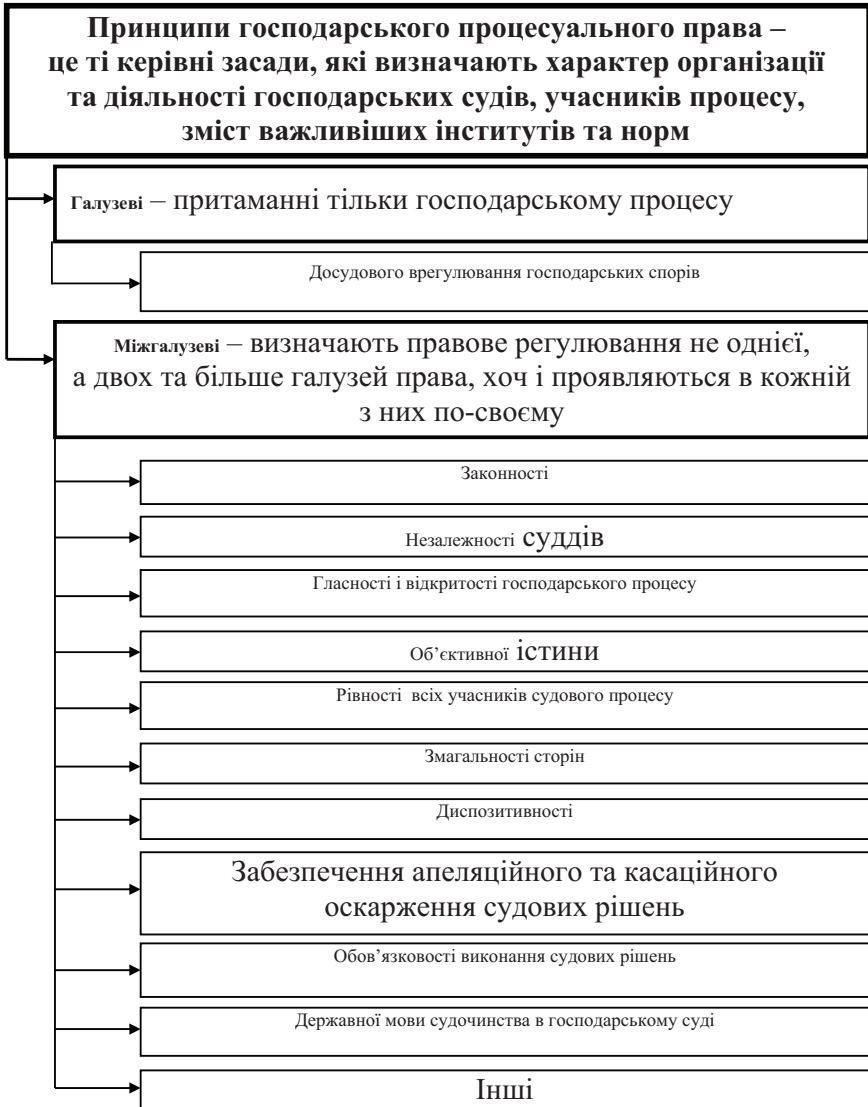
Тема 1. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА, ПРИНЦИПИ. ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ

1. Поняття господарського процесуального права як галузі права. Господарське процесуальне право як наука та навчальна дисципліна.
2. Принципи господарського процесуального права.
3. Джерела господарського процесуального права.
4. Стадії господарського процесу.
5. Господарські суди в системі органів судової влади України: состав, структура, повноваження.

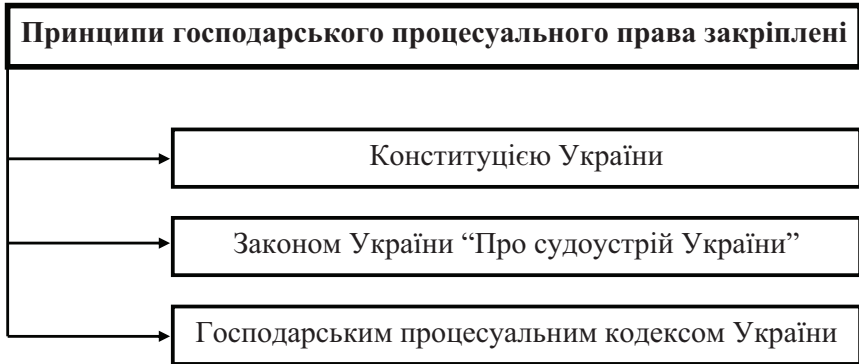
Схема 1. Поняття господарського процесуального права

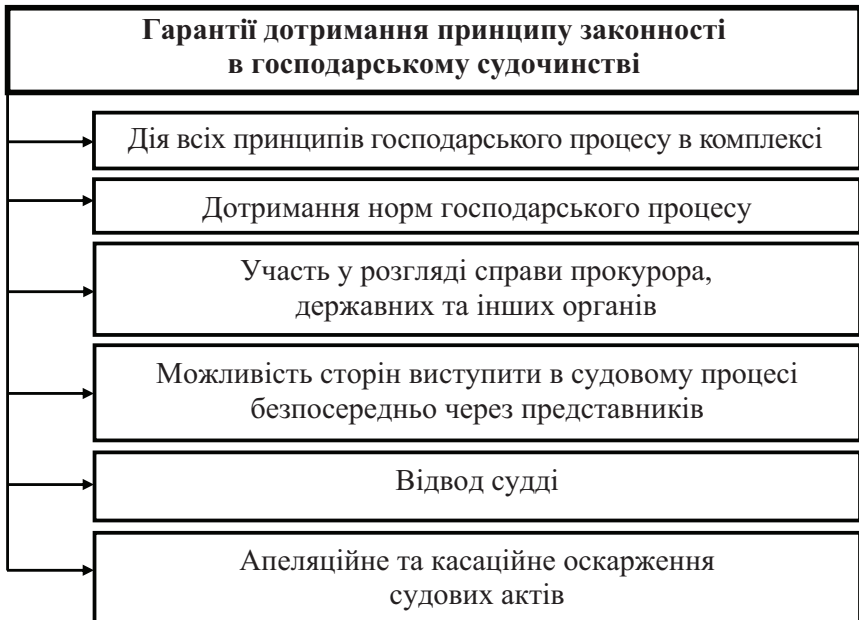
Схема 2. Система принципів господарського процесуального права

Схема 3. Нормативне закріплення принципів господарського процесуального права

Схема 4. Принцип законності в господарському процесуальному праві

Схема 5. Джерела господарського процесуального права

Схема 6. Конституційні норми господарського процесуального права

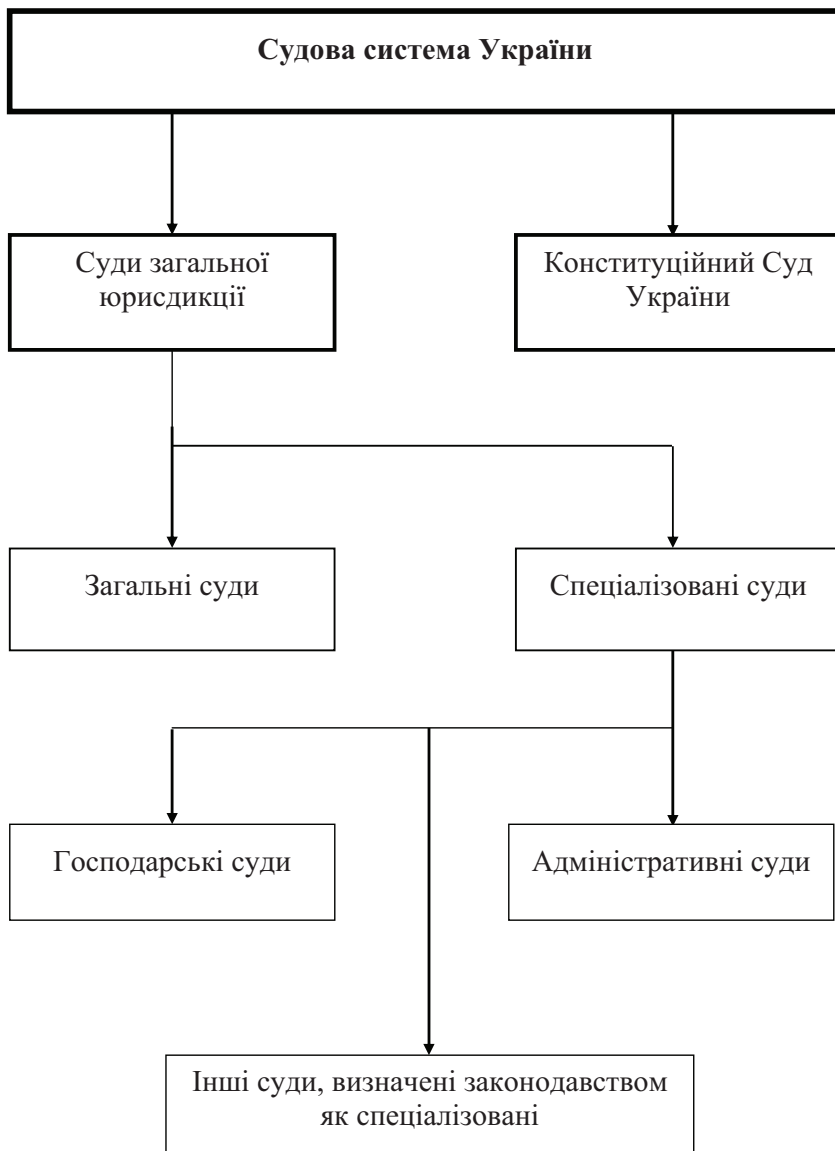

Схема 7. Стадії господарського процесу

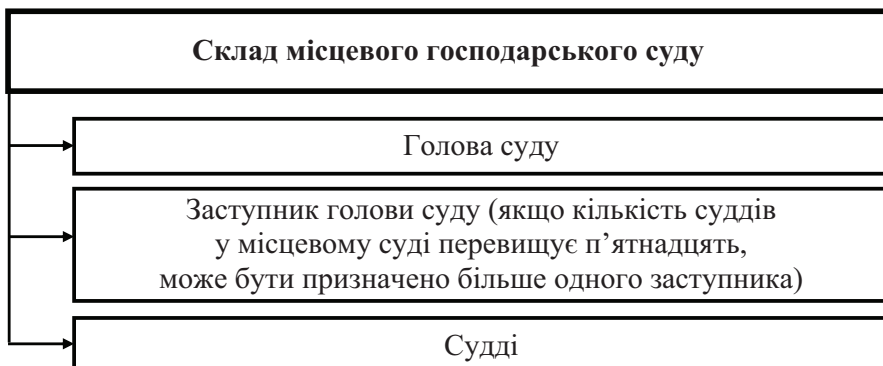
Схема 8. Місце господарських судів у судовій системі України

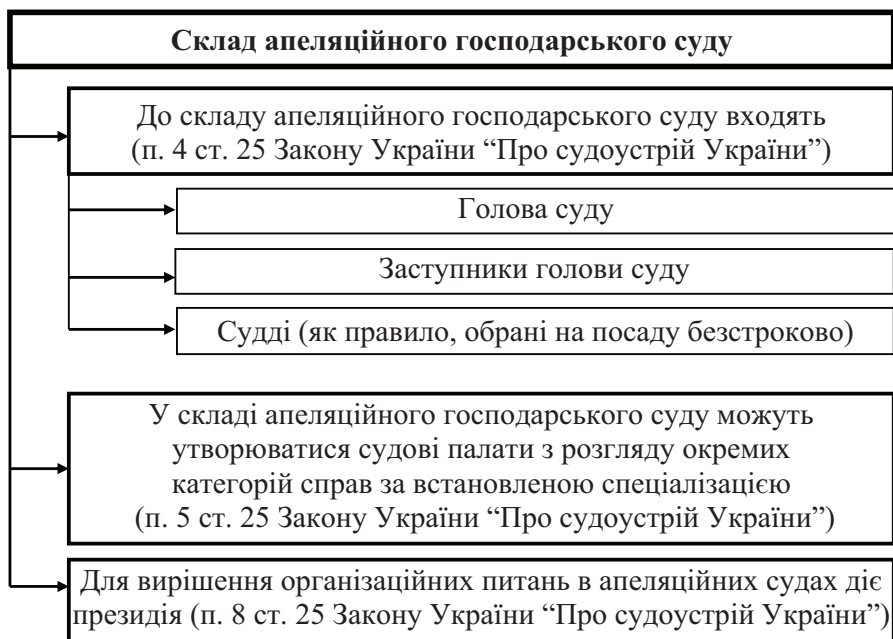
Схема 9. Триланкова система господарських судів України

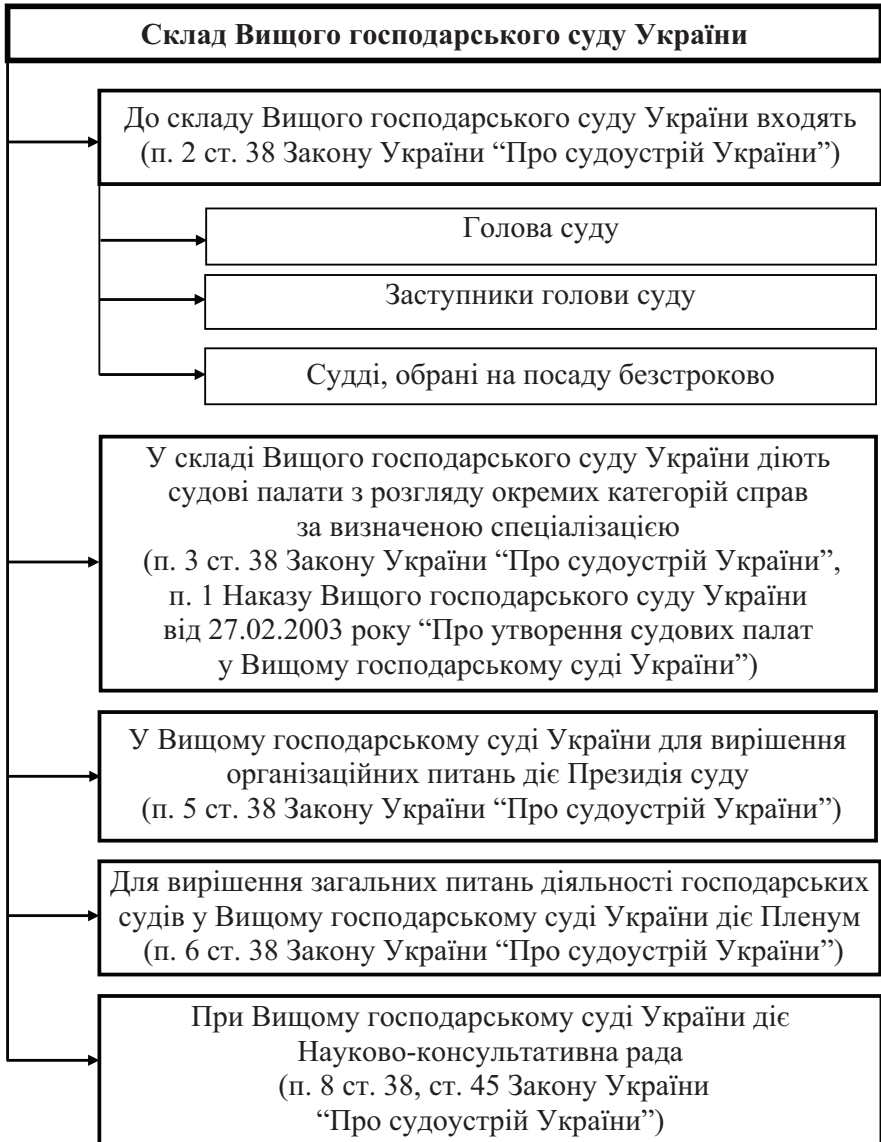
Схема 10. Склад місцевого господарського суду України

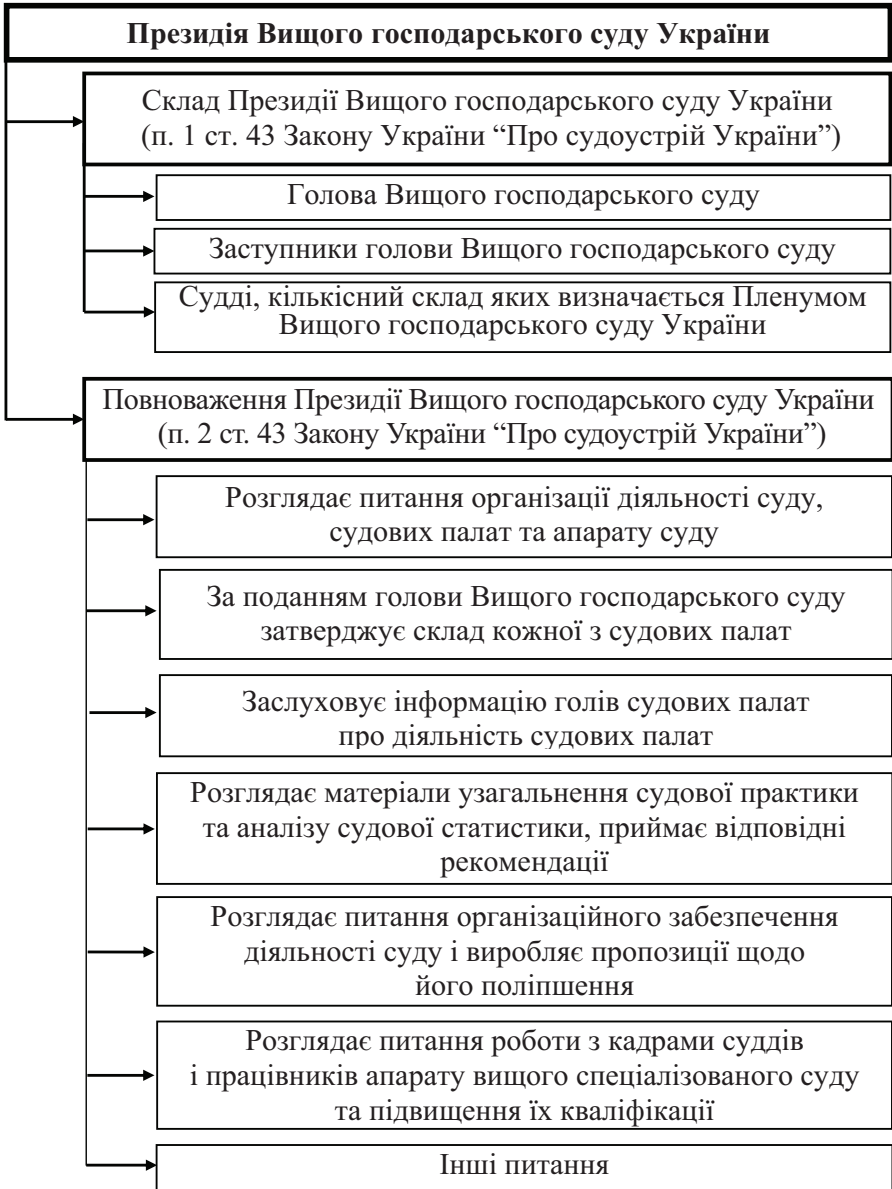
Схема 11. Склад апеляційного господарського суду України

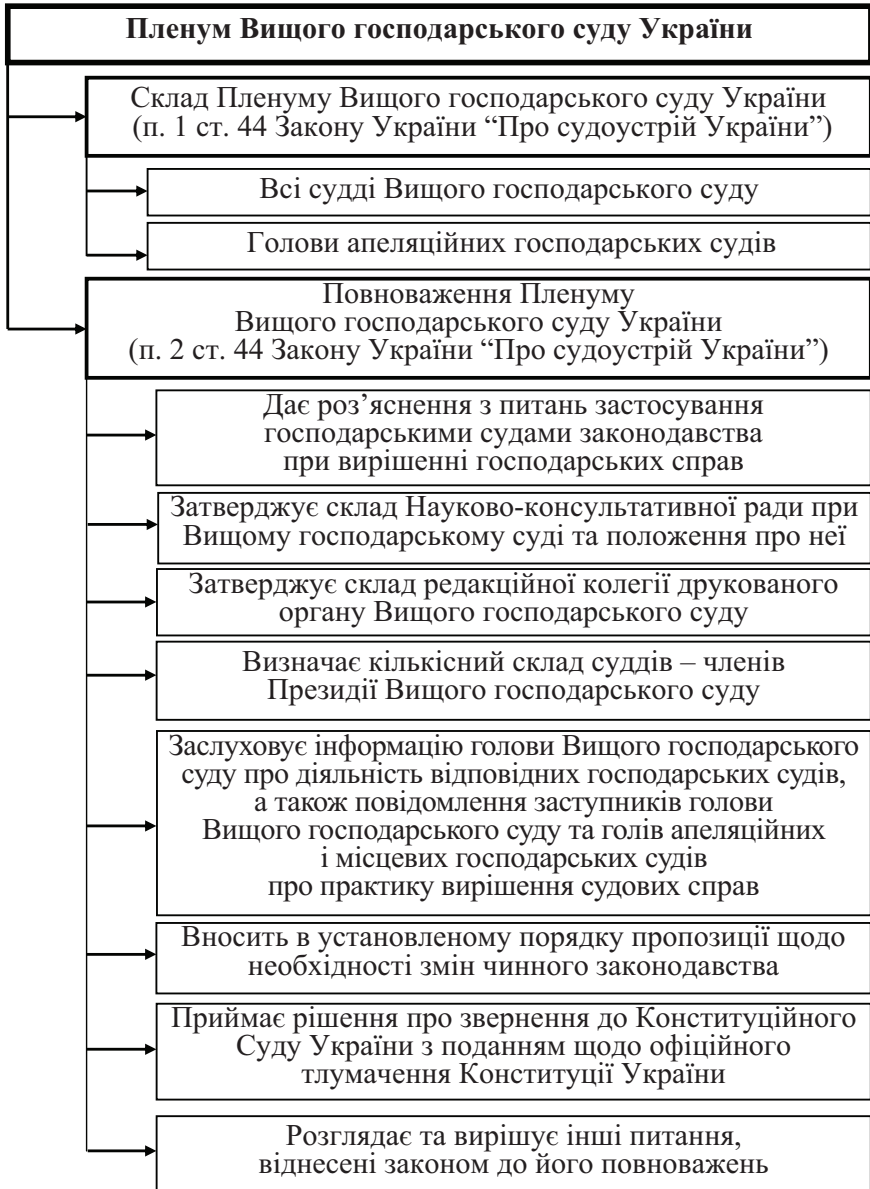
Схема 12. Склад Вищого господарського суду України

**Схема 13. Склад і повноваження Президії
Вищого господарського суду України**

Схема 14. Склад і повноваження Пленуму Вищого господарського суду

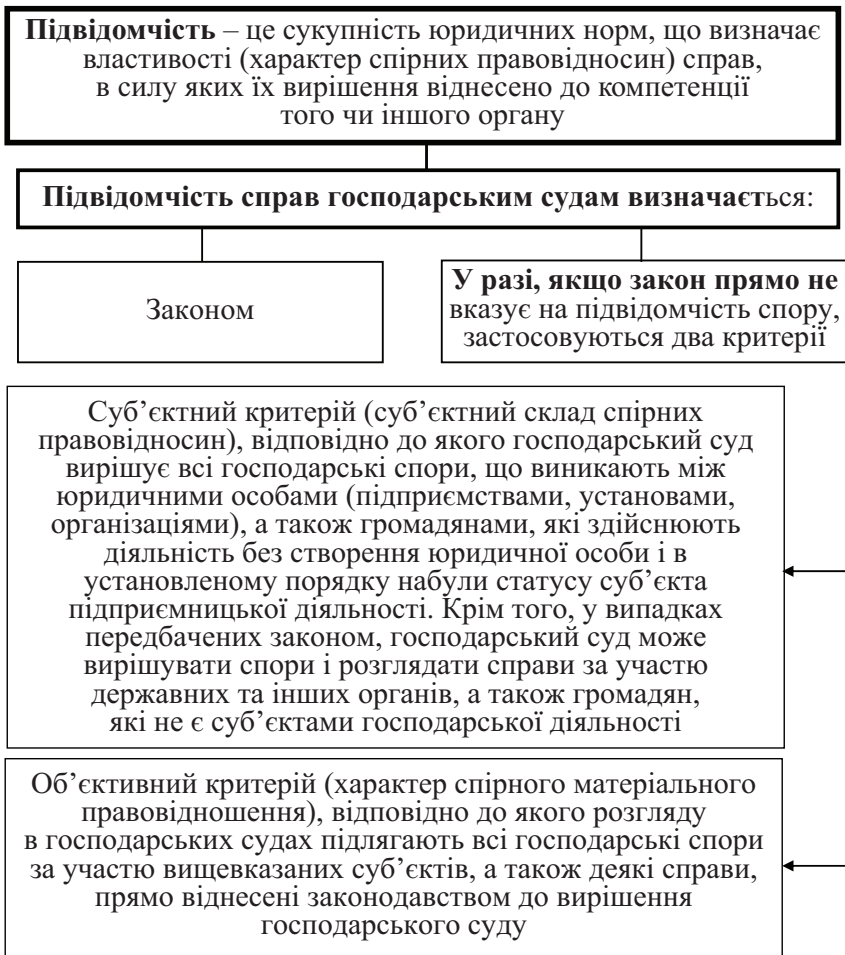
Схема 15. Повноваження господарських судів України

Тема 2. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

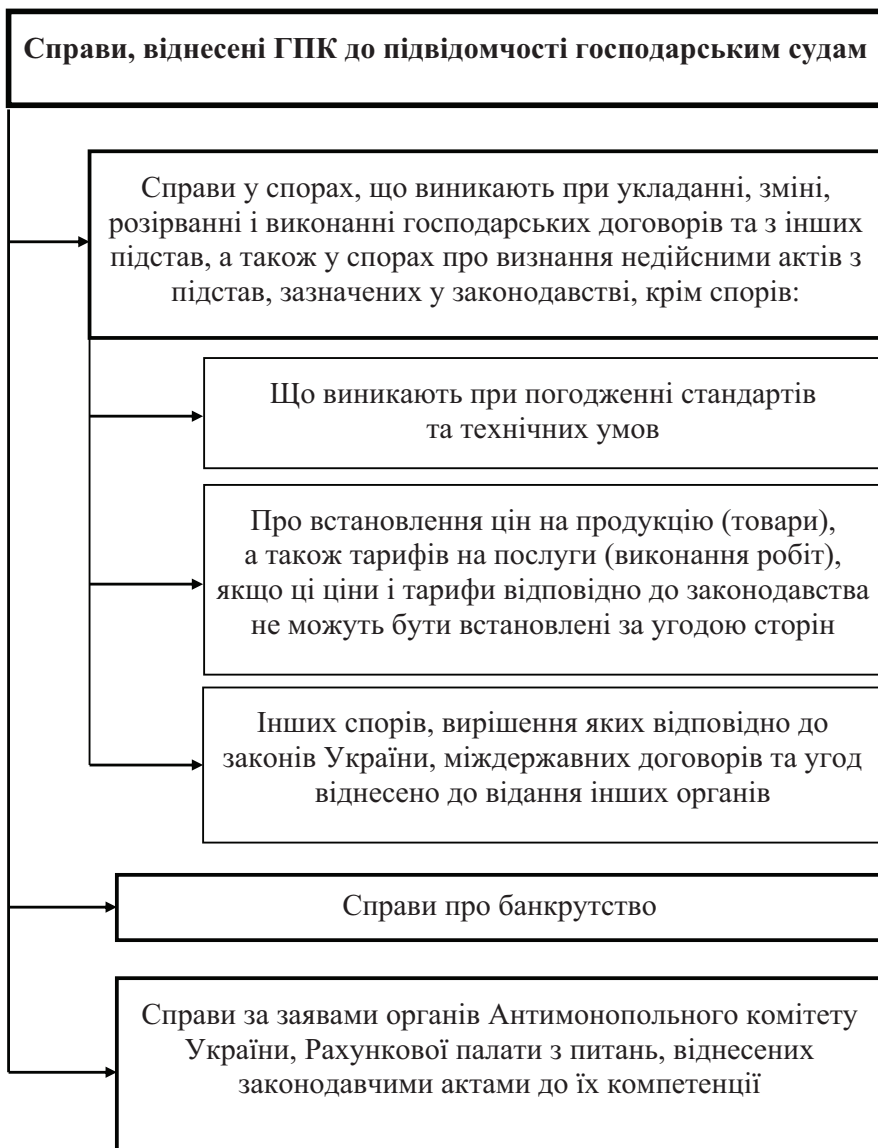
1. Підвідомчість та підсудність справ господарським судам України.
2. Учасники господарського процесу.
3. Процесуальні строки в господарському процесі.
4. Судові витрати.
5. Докази та доказування в судовому процесі.

Схема 1. Визначення підвідомчості справ господарським судам

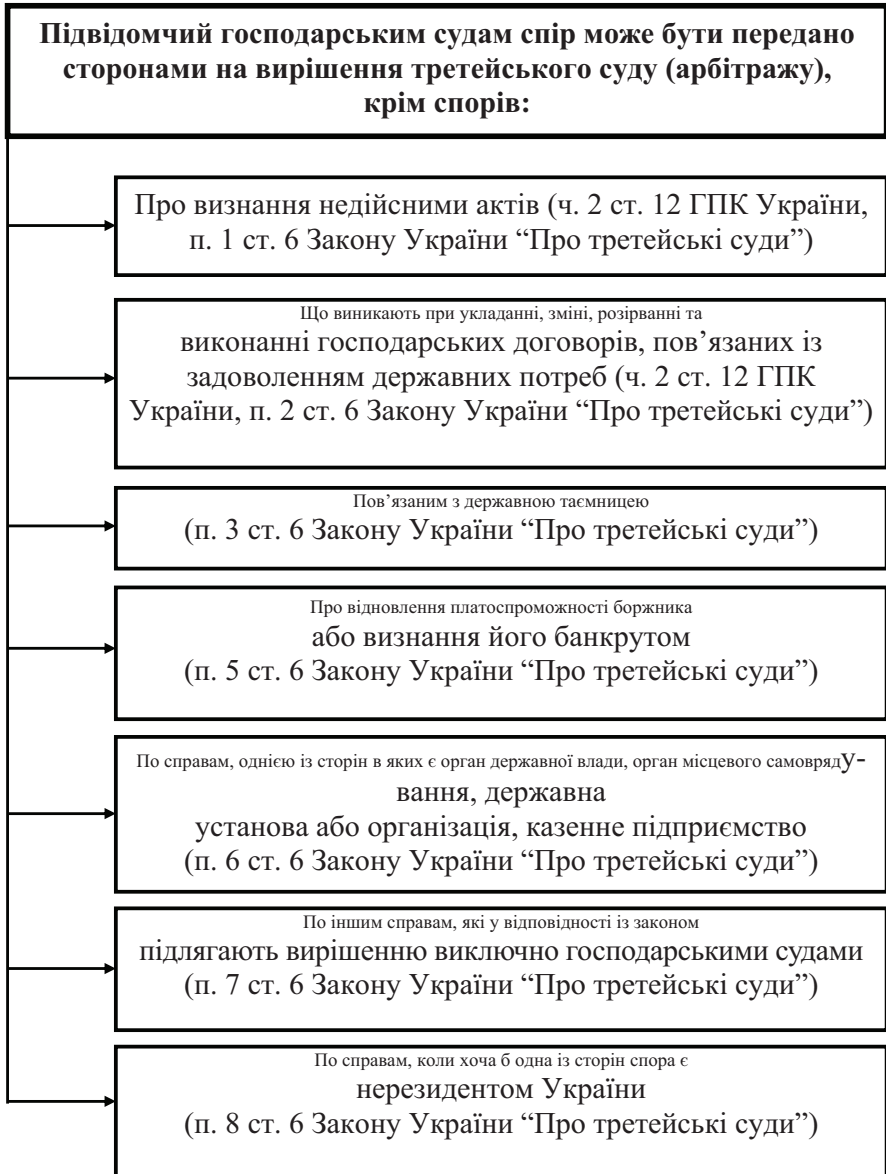

Схема 2. Підвідомчість справ господарським судам

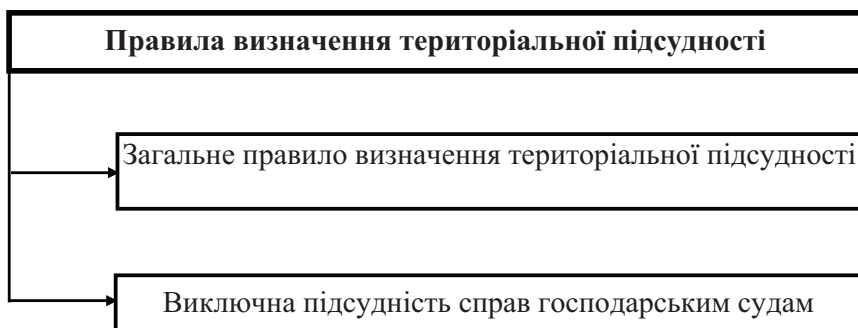

Примітка. Законами України до підвідомчості господарським судам можуть бути віднесені й інші справи.

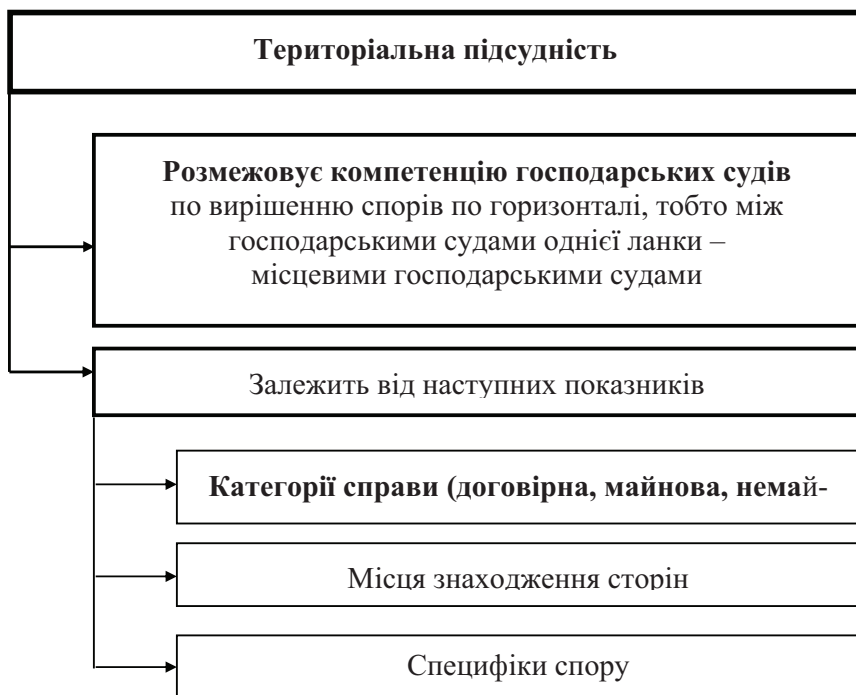
Схема 3. Розмежування підвідомчості між господарськими та третейськими судами

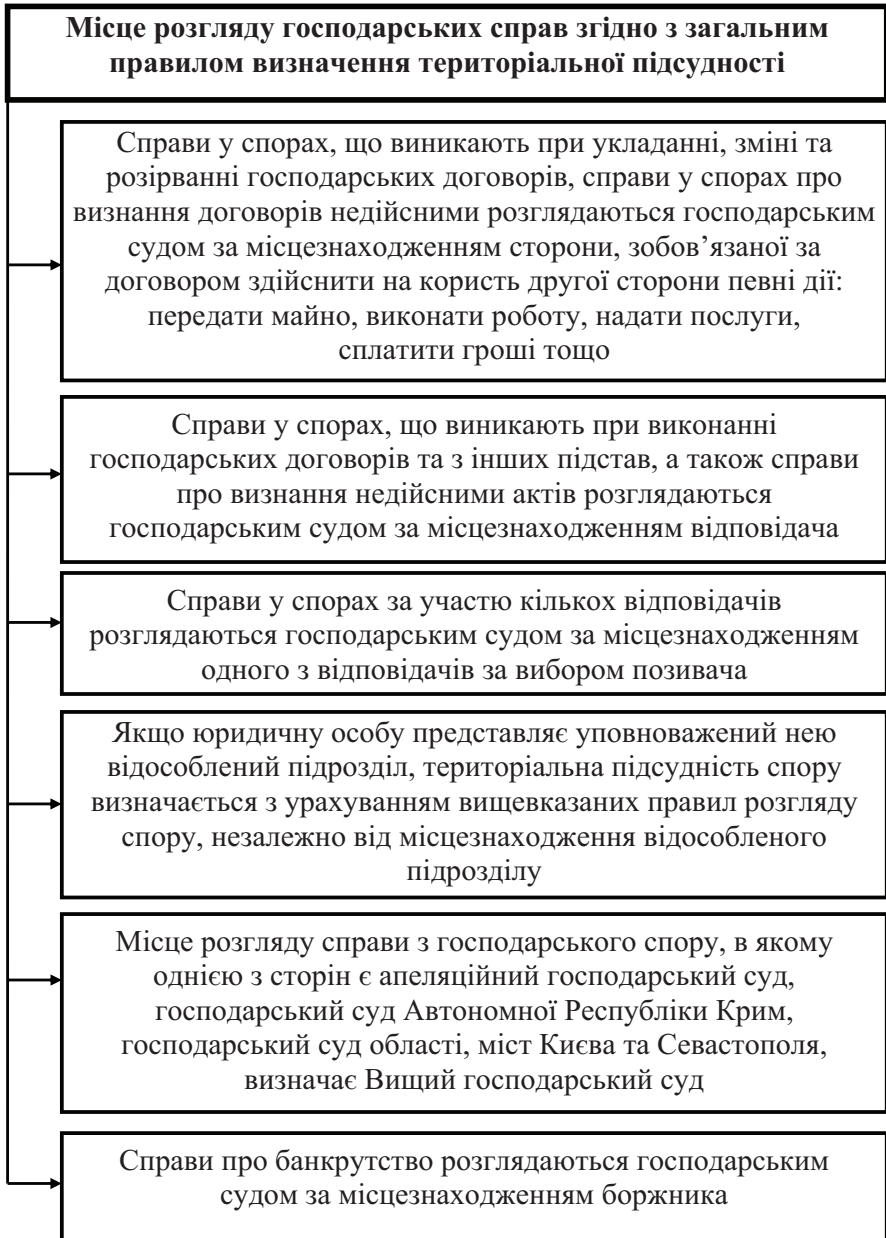
Схема 4. Визначення територіальної підсудності

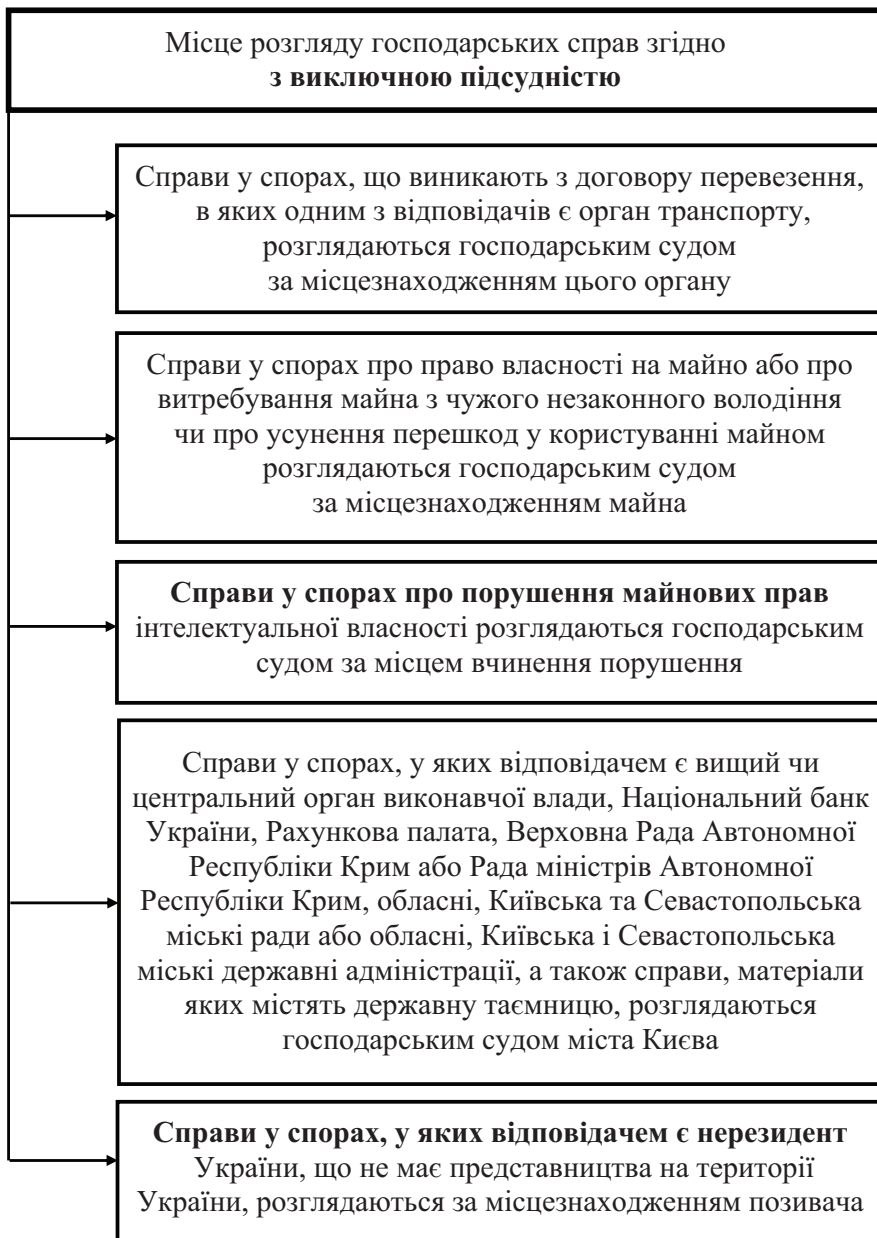
Схема 5. Територіальна підсудність справ господарським судам

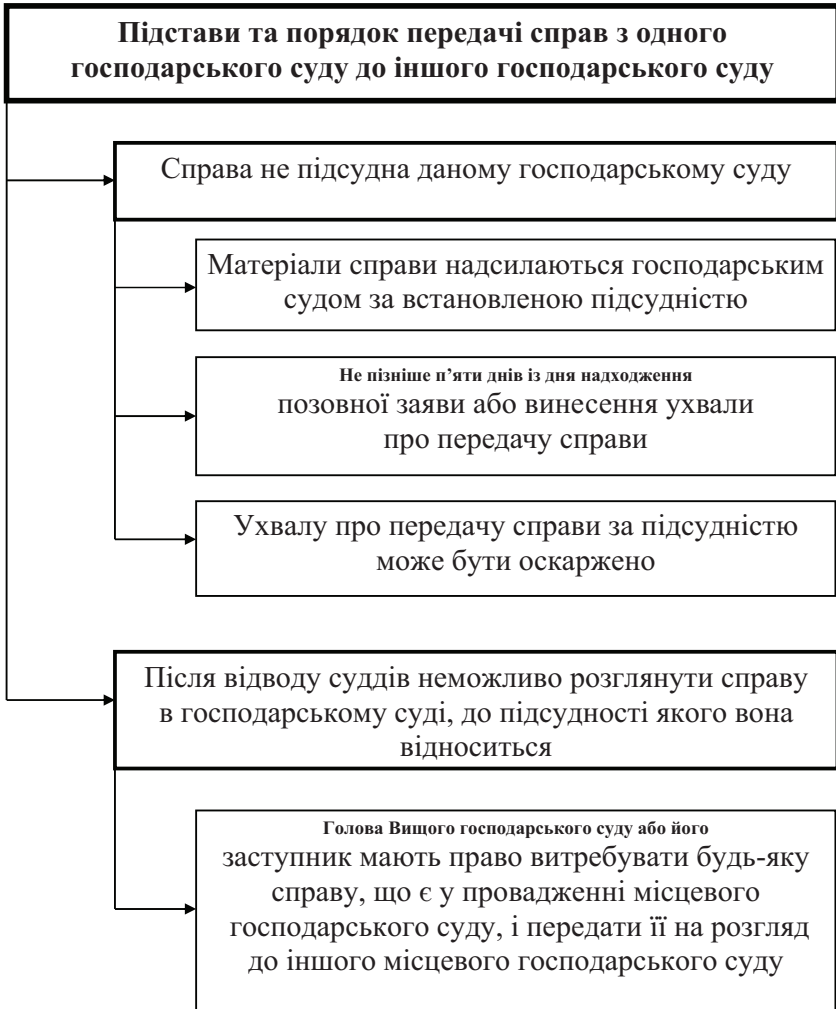
Схема 6. Загальне правило визначення територіальної підсудності

Схема 7. Місце розгляду справ господарськими судами

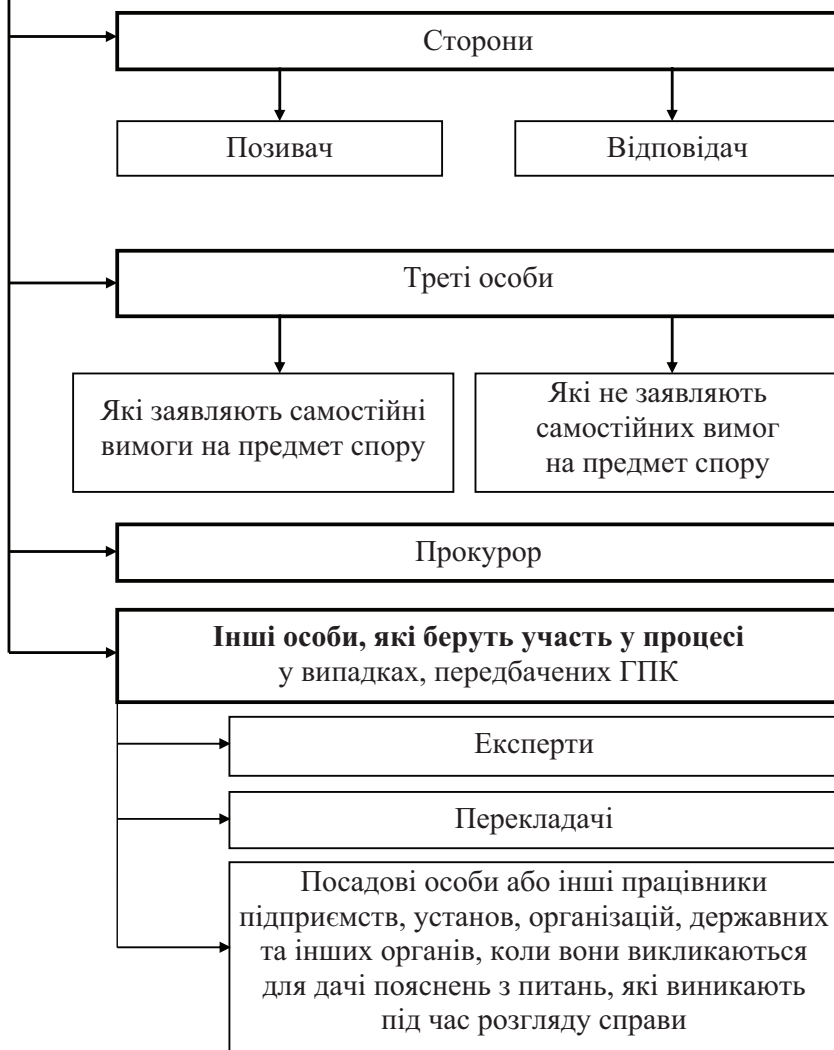
Схема 8. Передача господарських справ за підсудністю

Примітка. Справа, прийнята господарським судом до свого провадження з дотриманням правил підсудності, повинна бути ним розглянута по суті і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому господарському суду (ч. 3 ст. 17 ГПК України).

Схема 9. Поняття та склад учасників судового процесу

Учасники господарського процесу – це особи, які здійснюють при вирішенні господарських спорів господарським судом передбачені законом процесуальні дії

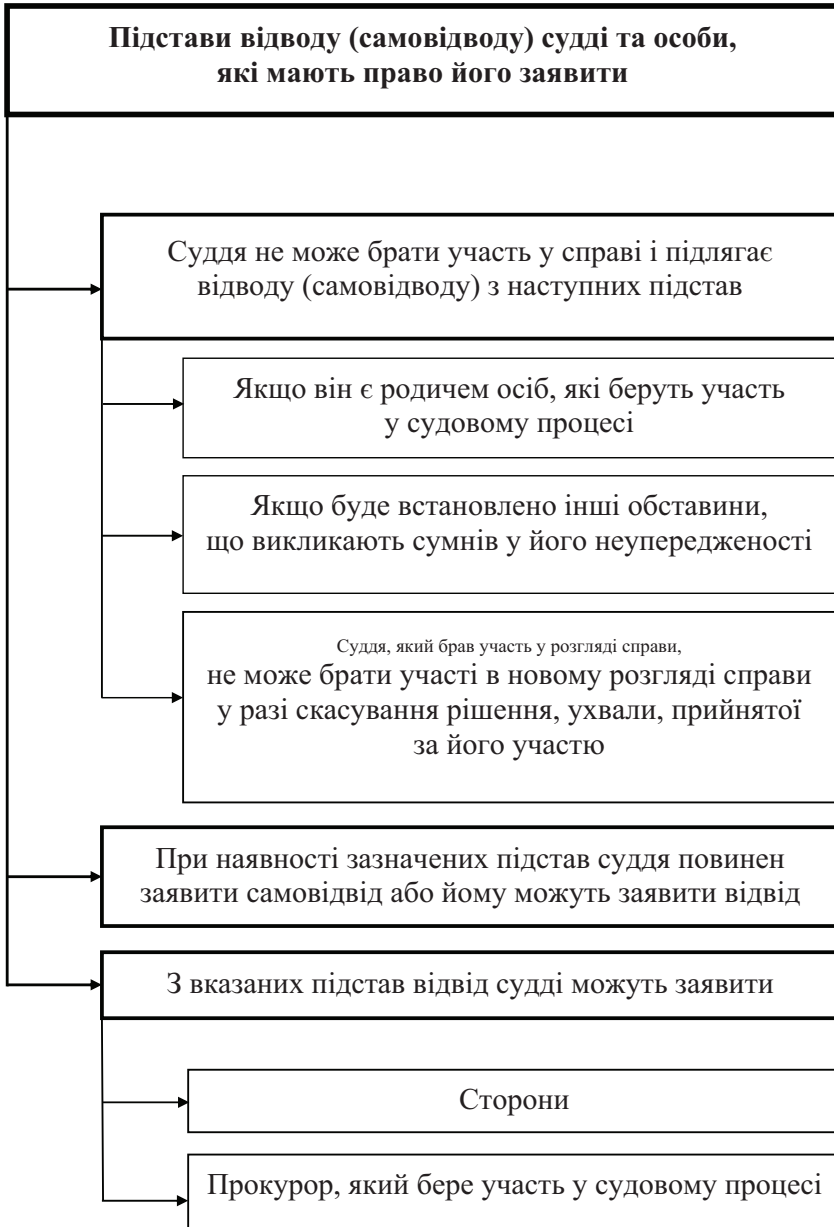

Схема 10. Розподіл учасників господарського процесу

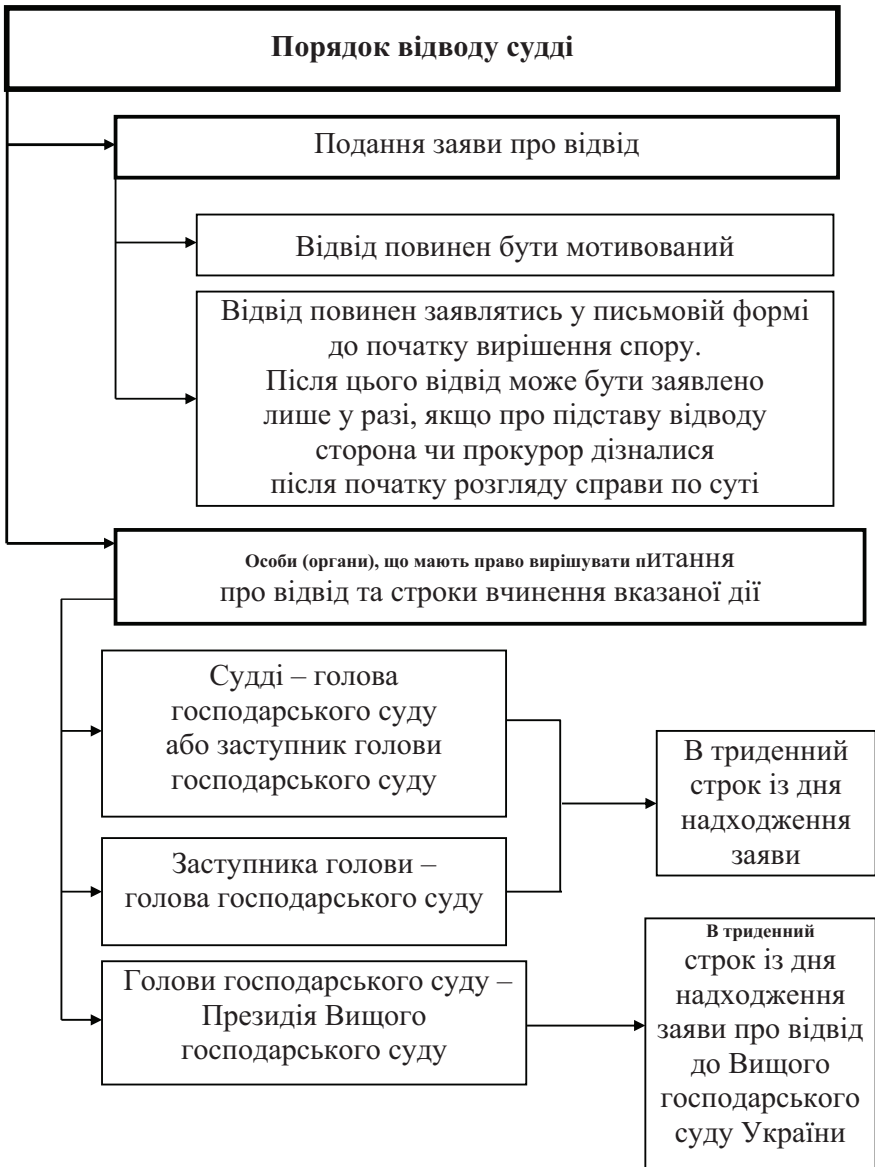

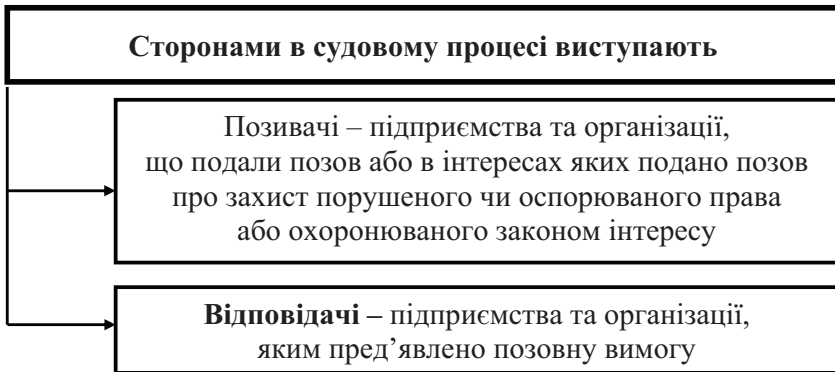
Схема 11. Підстави відводу судді

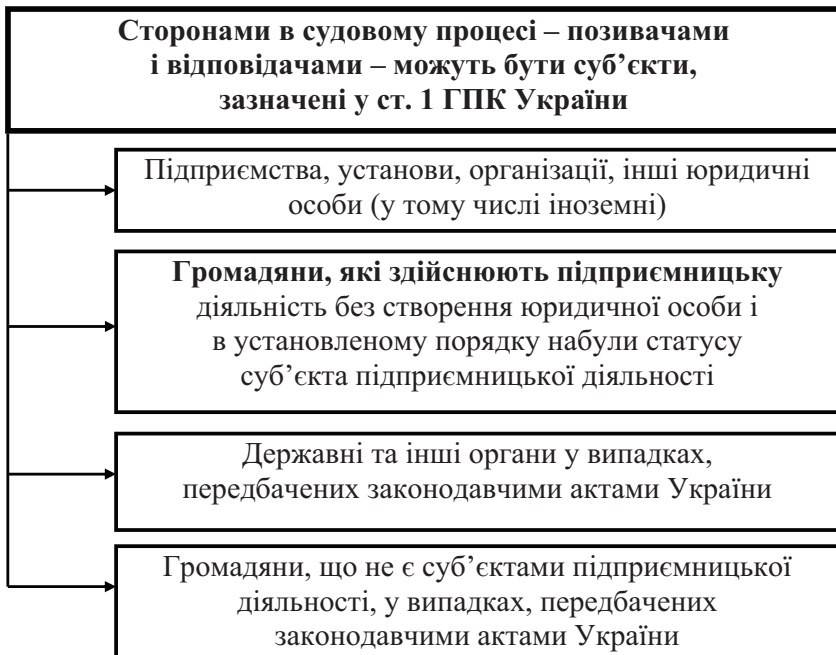
Схема 12. Порядок відводу судді

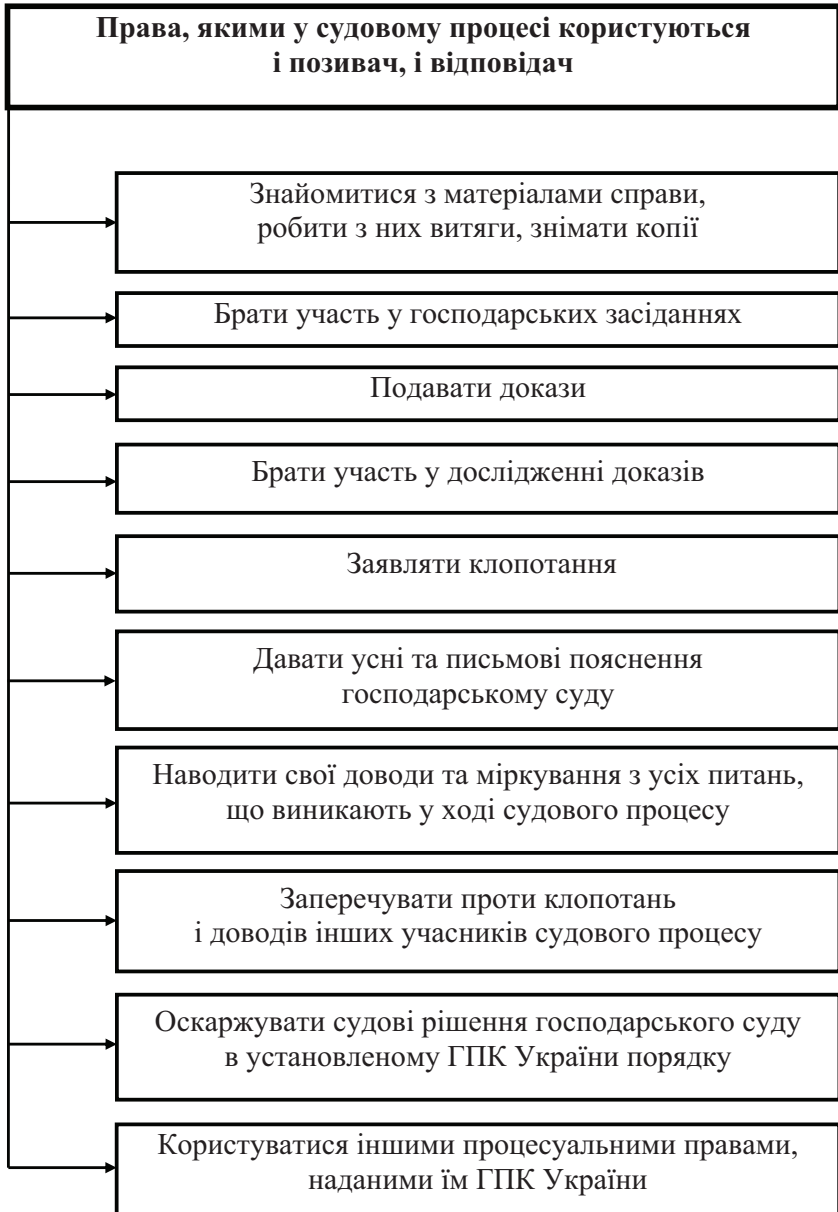
Схема 13. Сторони в судовому процесі

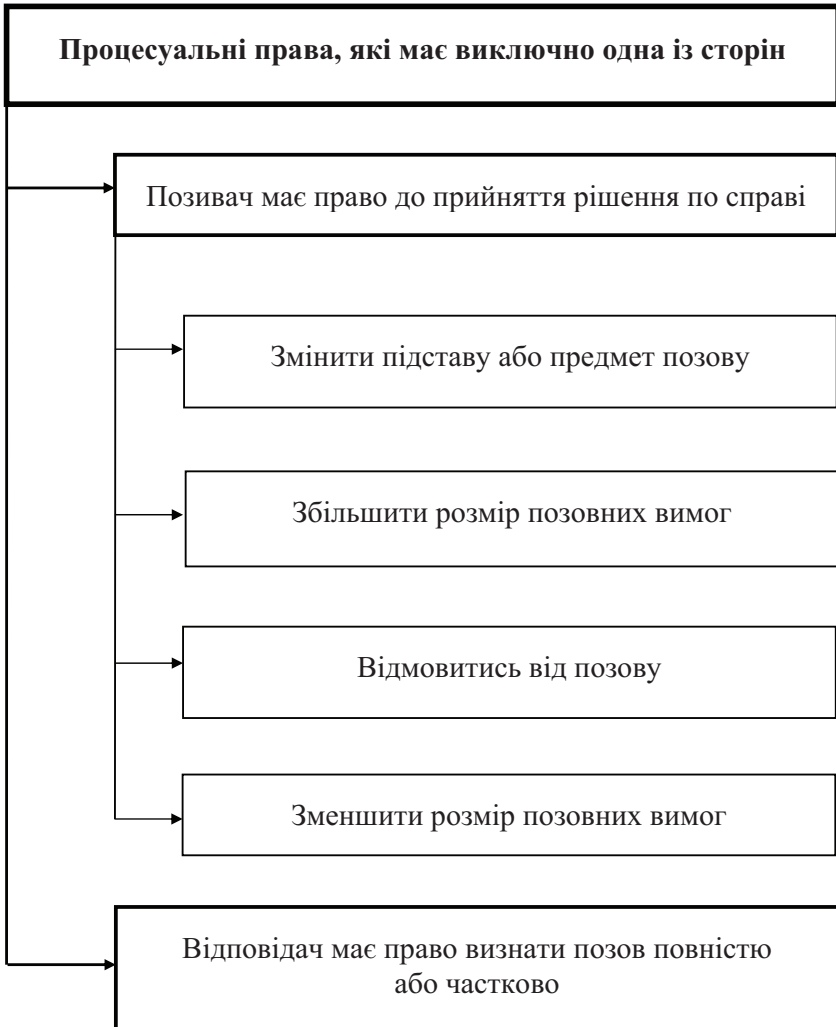
Схема 14. Суб'єкти господарських правовідносин, що можуть бути сторонами в судовому процесі

Схема 15. Загальні права сторін у судовому процесі

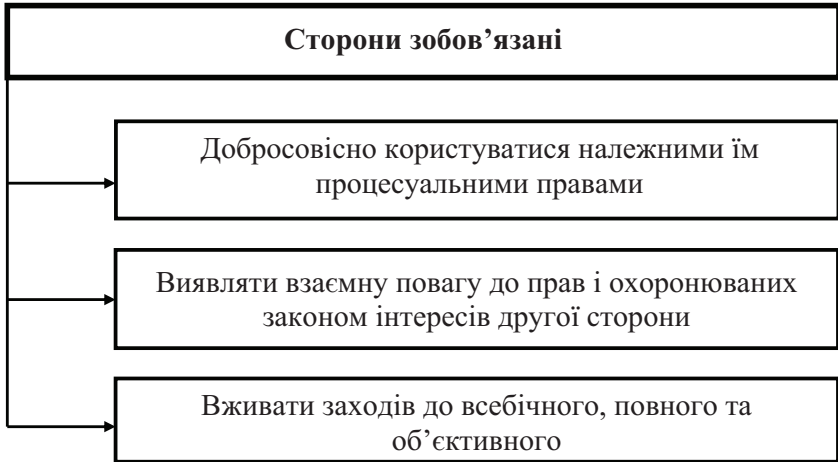

Схема 16. Окремі права сторін у судовому процесі

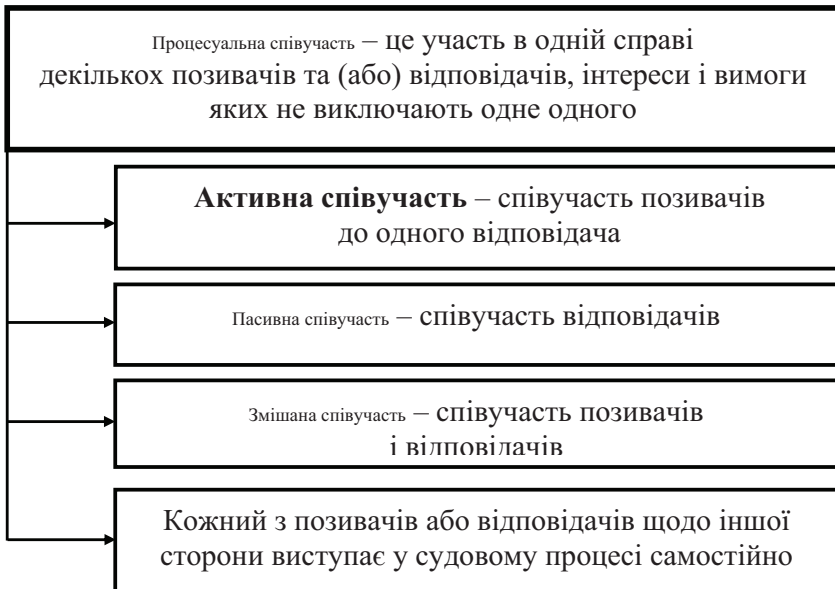

Примітка. Господарський суд не приймає відмови від позову, зменшення позовних вимог, визнання позову відповідачем, якщо ці дії суперечать законодавству або порушують чий-небудь права і охоронювані законом інтереси.

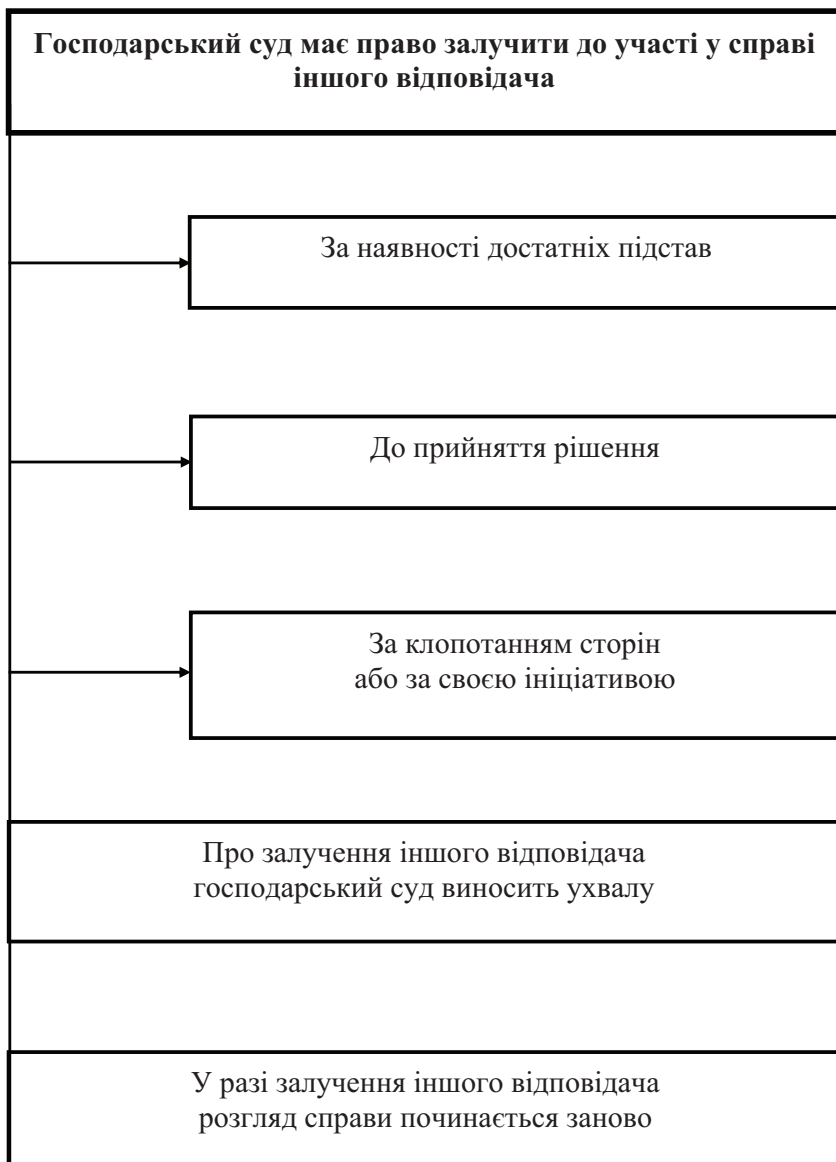
Схема 17. Обов'язки сторін

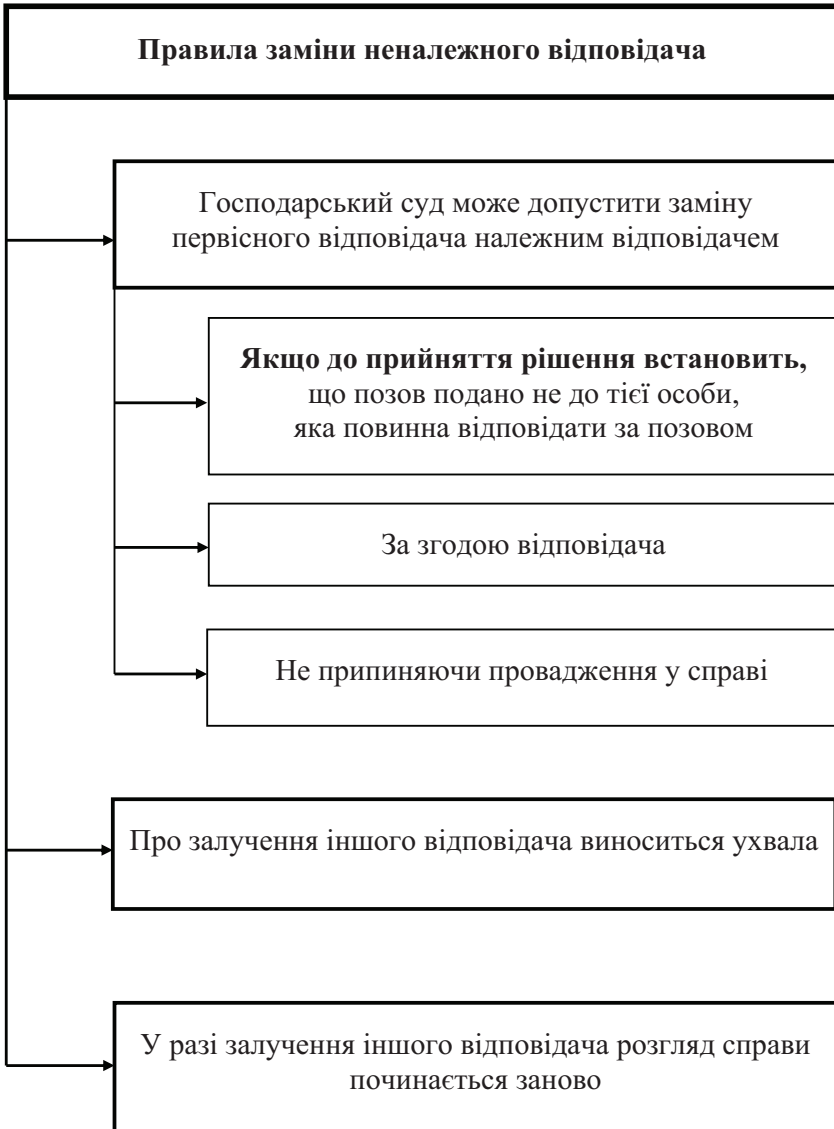
Схема 18. Процесуальна співучасть у судовому процесі

Схема 19. Залучення до участі у справі іншого відповідача

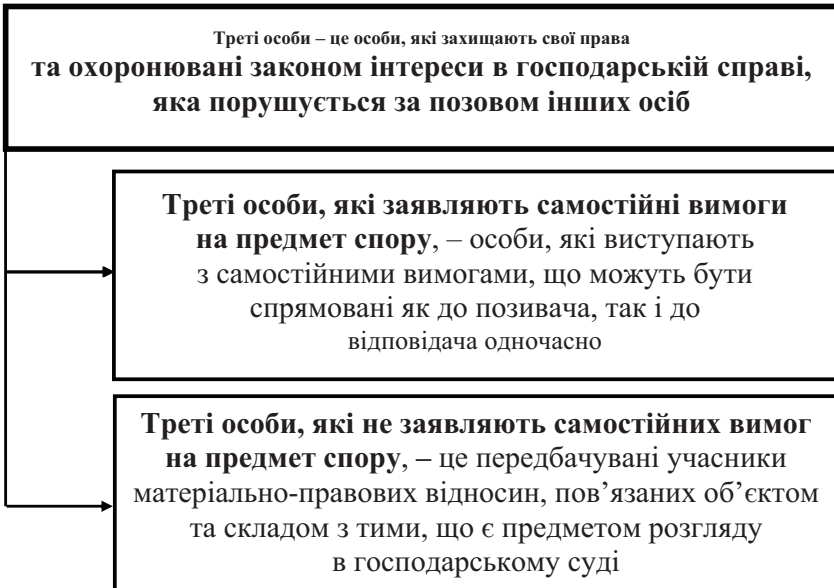

Схема 20. Заміна неналежного відповідача

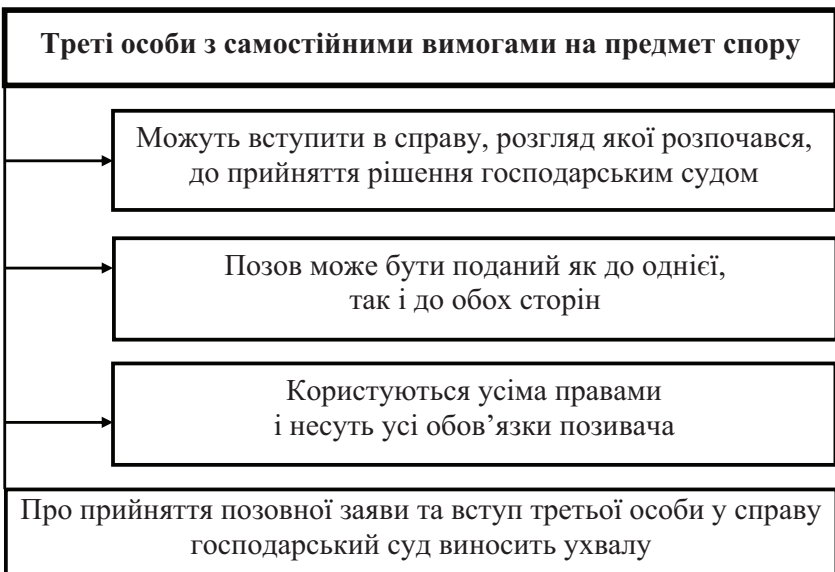

Схема 21. Треті особи у господарському процесі

Схема 22. Треті особи із самостійними вимогами в судовому процесі

Схема 23. Треті особи без самостійних вимог у судовому процесі

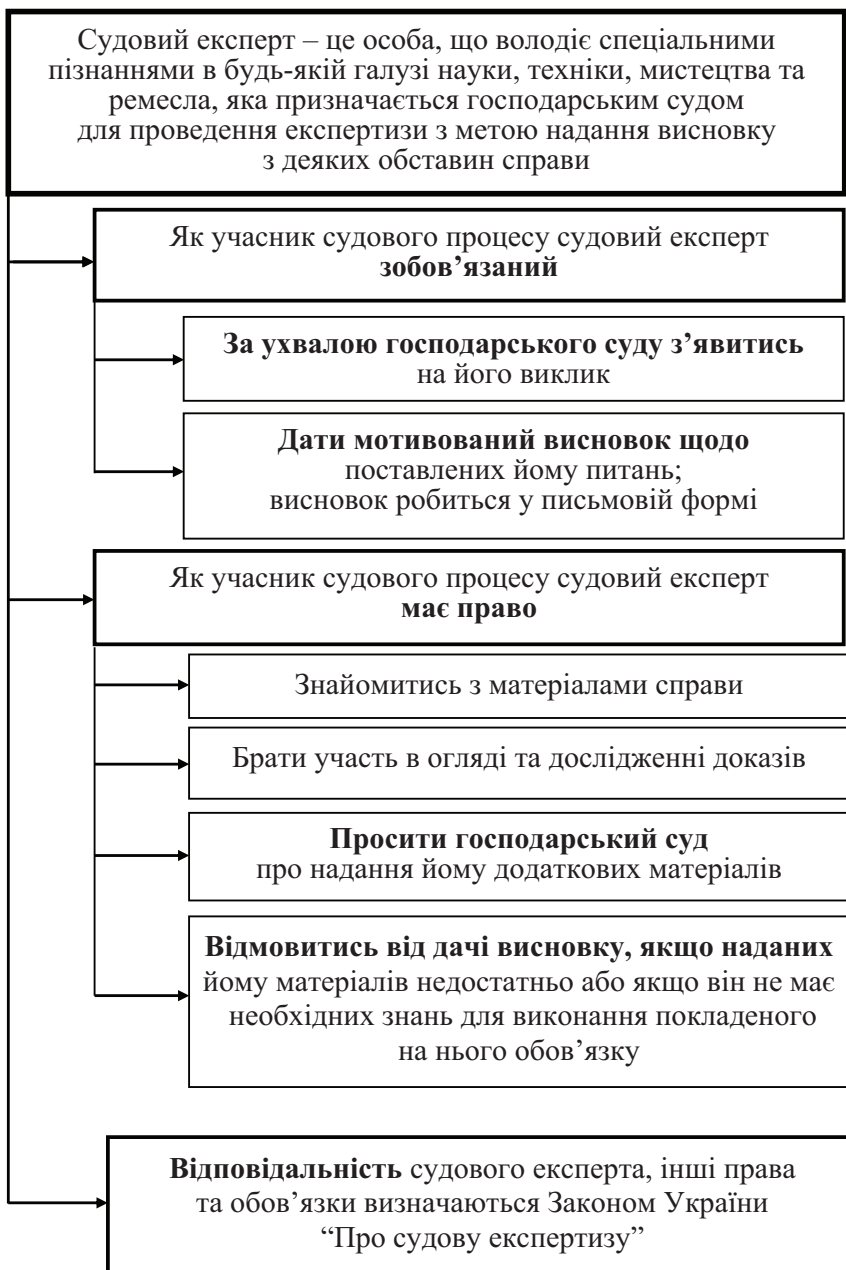
Схема 24. Прокурор як учасник господарського процесу

Схема 25. Посадові особи та інші працівники як учасники господарського процесу

Схема 26. Участь у господарському процесі судового експерта

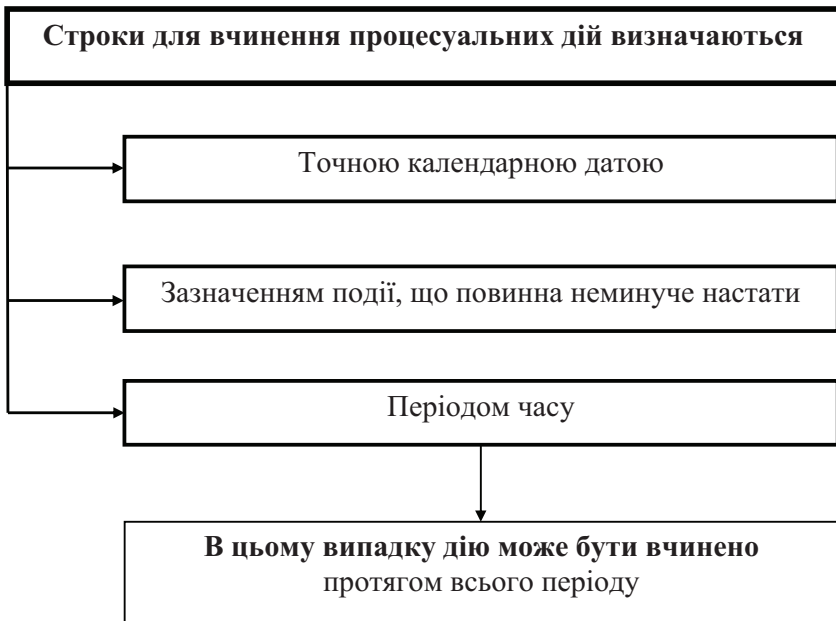
Схема 27. Відвід у господарському процесі судового експерта

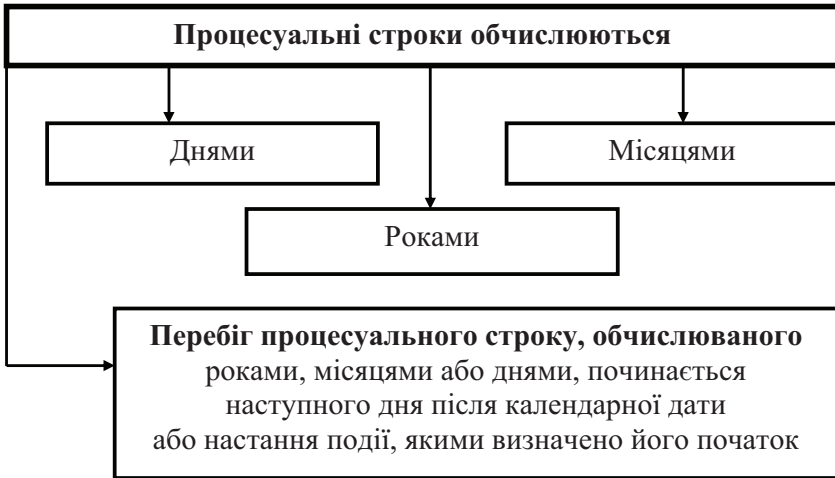
Схема 28. Види процесуальних строків

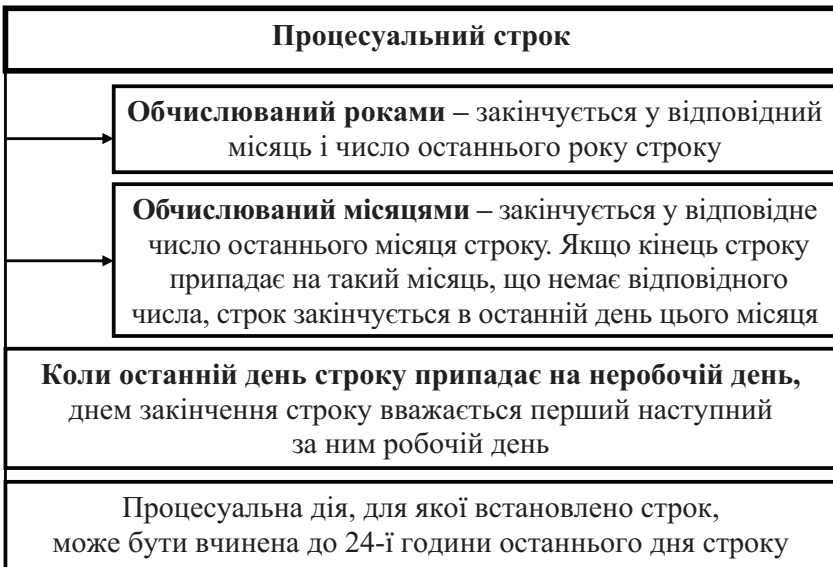
Схема 29. Визначення процесуальних строків

Схема 30. Обчислення процесуальних строків

Схема 31. Закінчення процесуальних строків

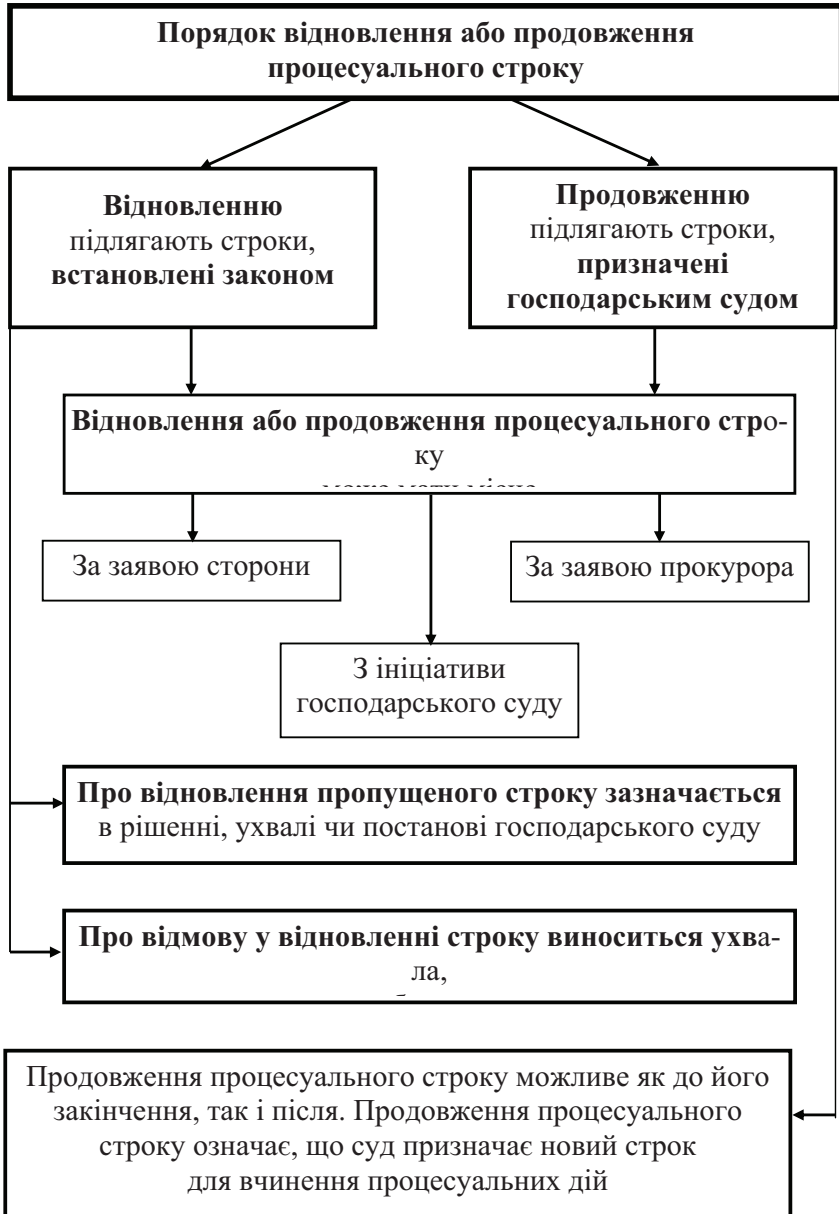

Схема 32. Перебіг процесуальних строків

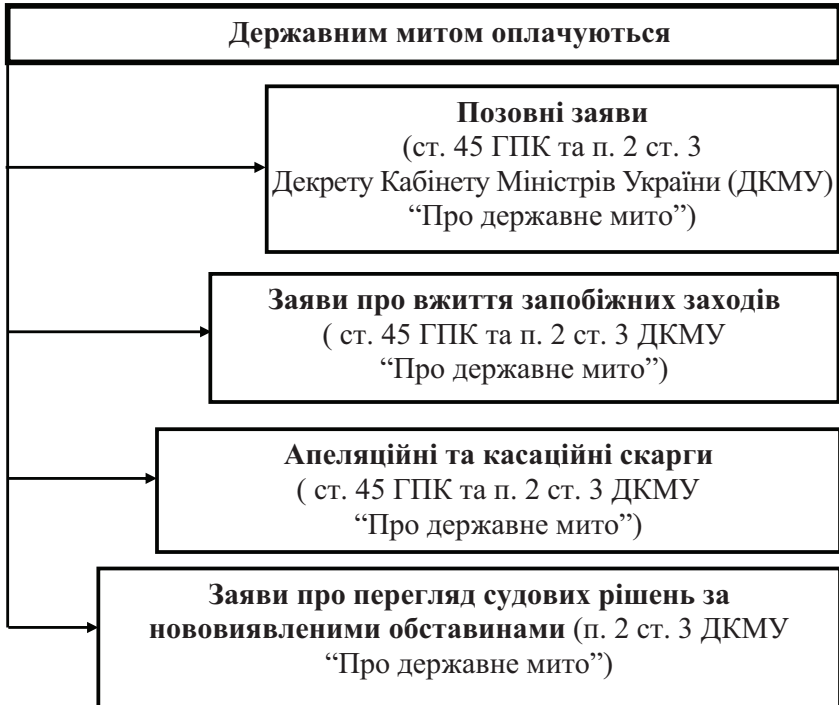
Схема 33. Відновлення та продовження процесуальних строків

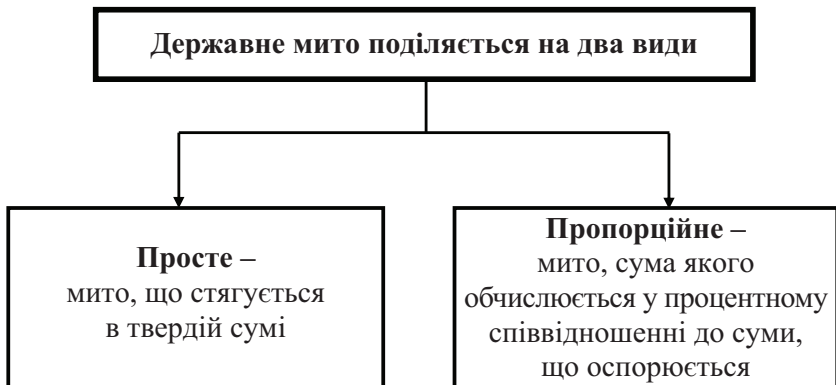
Схема 34. Поняття та склад судових витрат

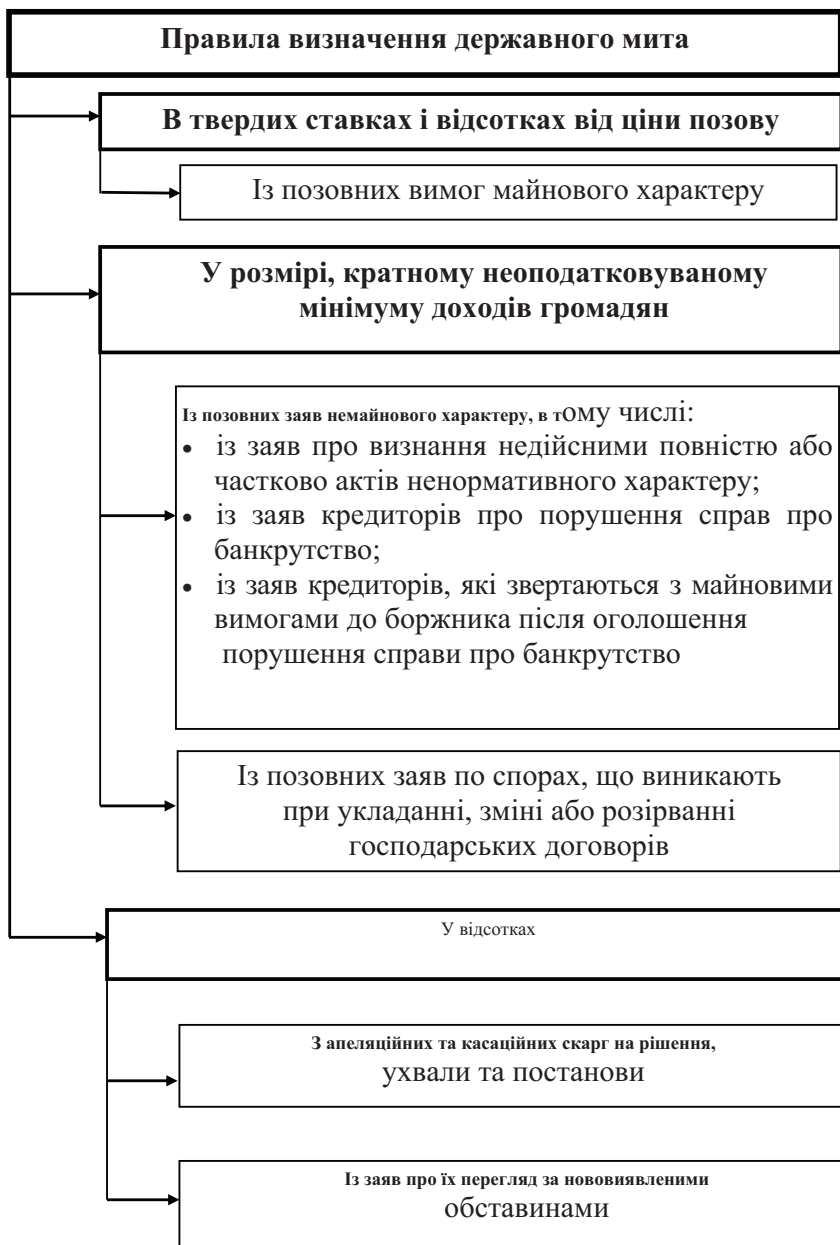
Схема 35. Сплата державного мита

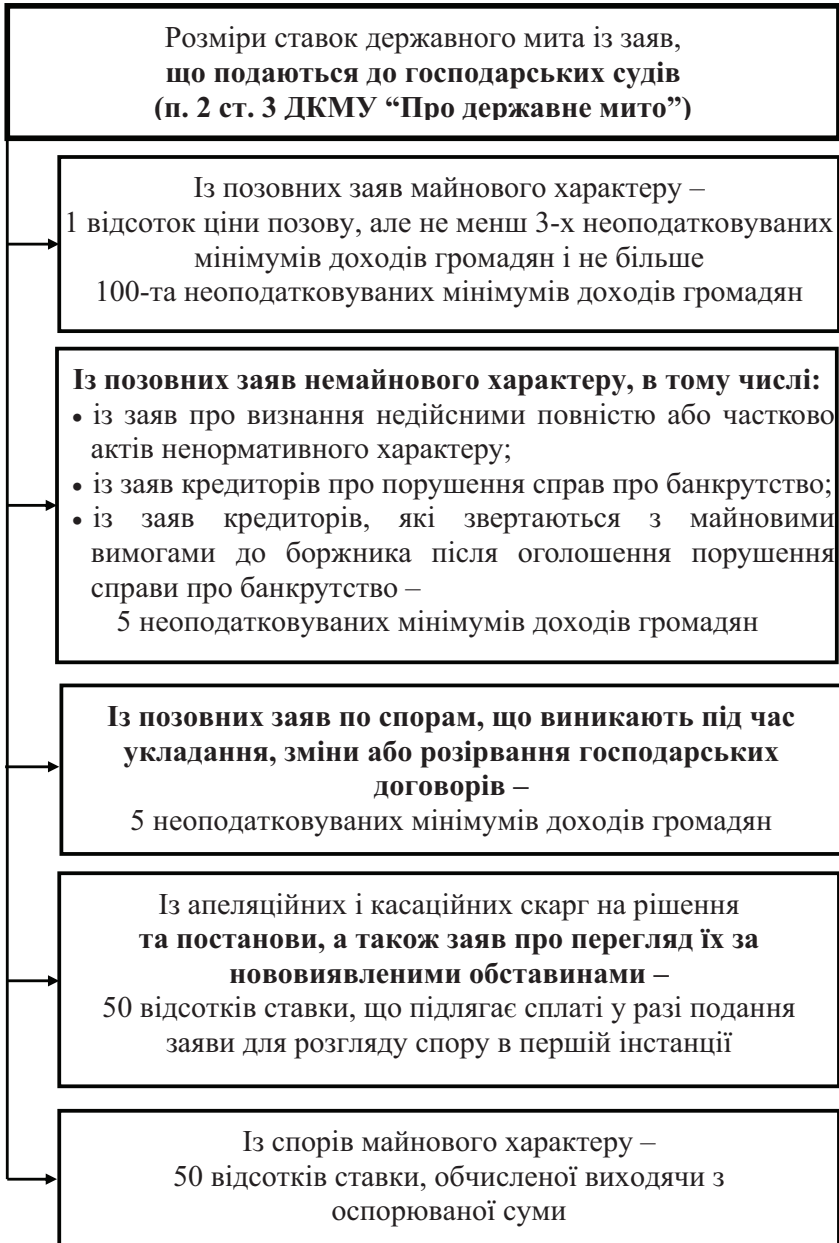
Схема 36. Види державного мита

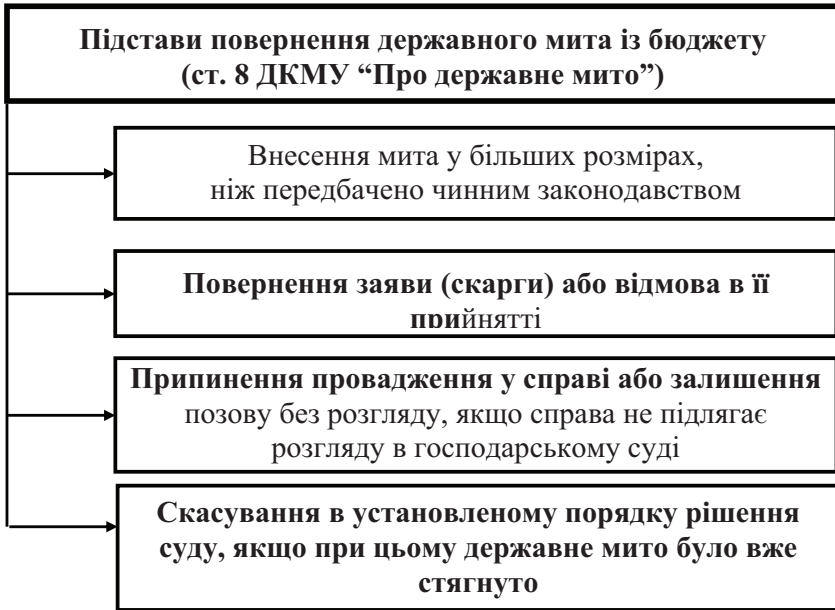
Схема 37. Розмір державного мита

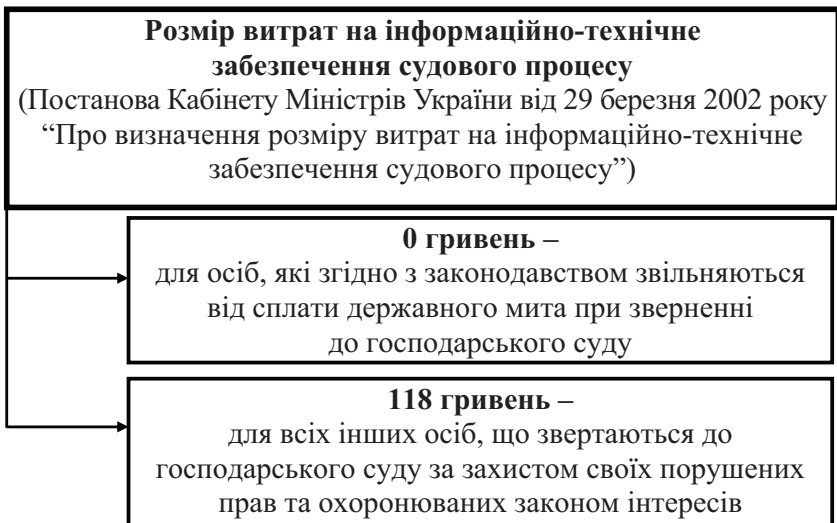
Схема 38. Ставки державного мита

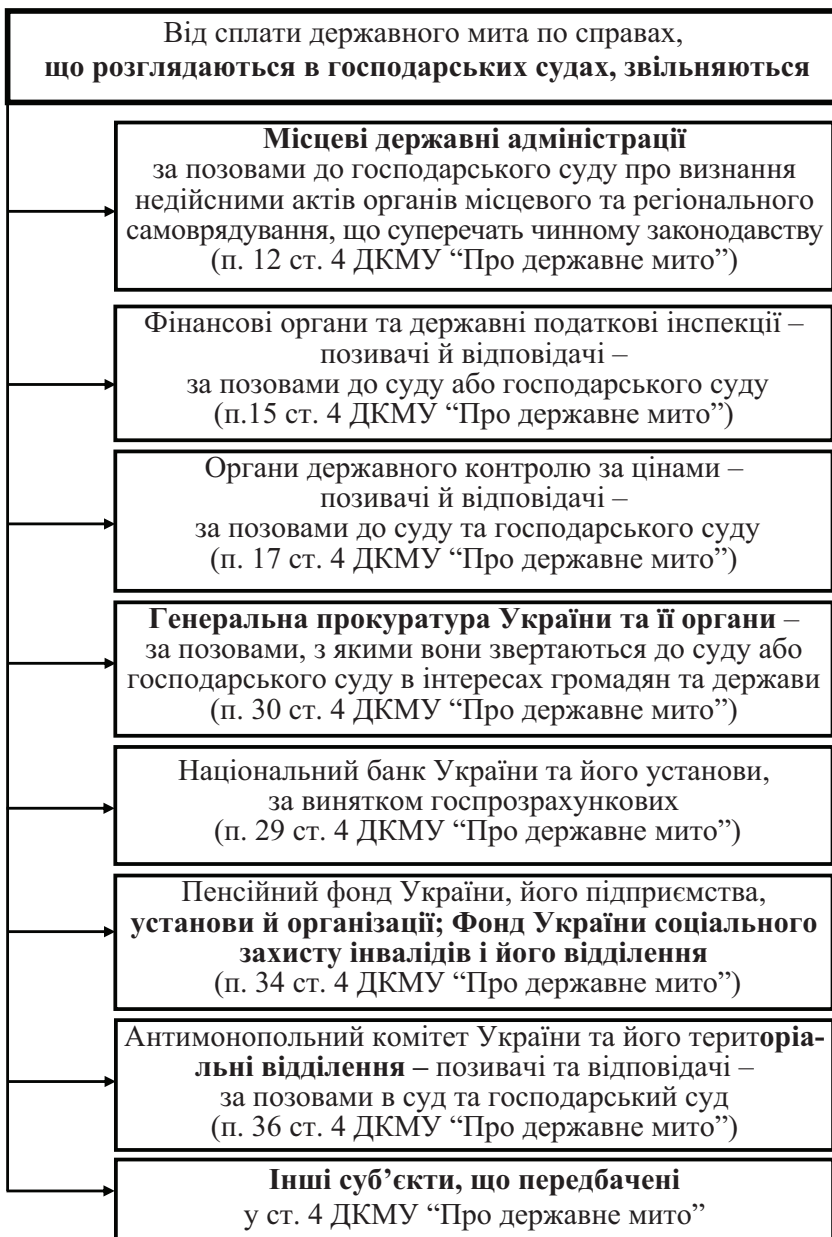
Схема 39. Повернення державного мита із бюджету

Схема 40. Витрати на інформаційно-технічне забезпечення процесу

Схема 41. Звільнення від сплати державного мита

**Схема 42. Витрати, пов'язані з розглядом справи,
та порядок їх визначення**

Схема 43. Розподіл господарських витрат

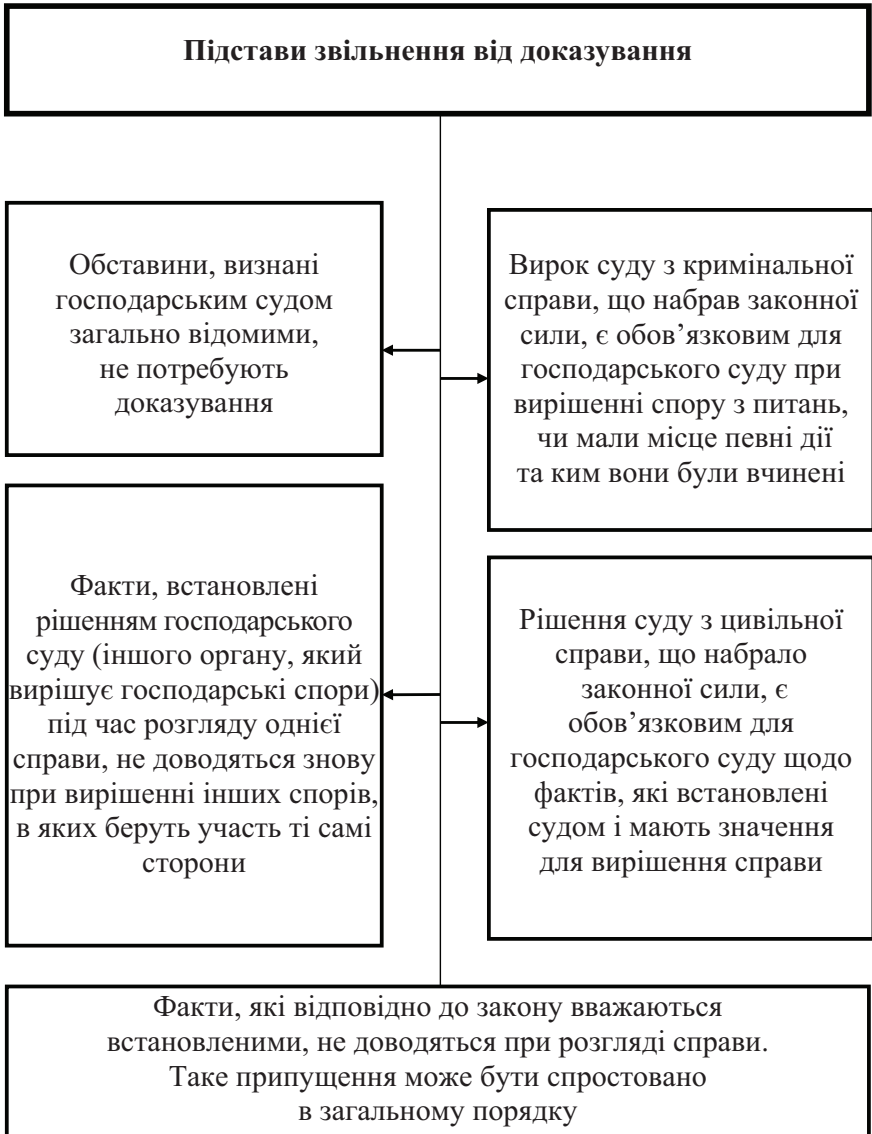
Схема 44. Поняття та види доказів у господарському процесі

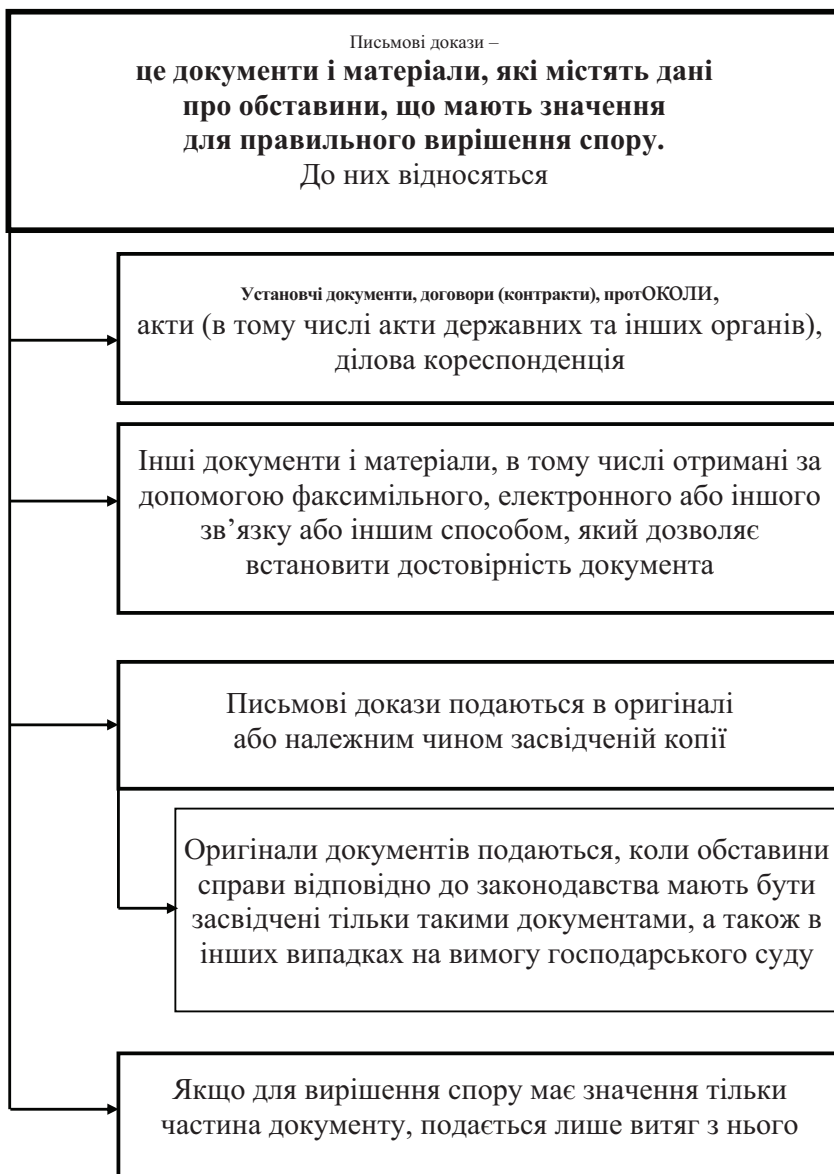
Схема 45. Класифікація доказів

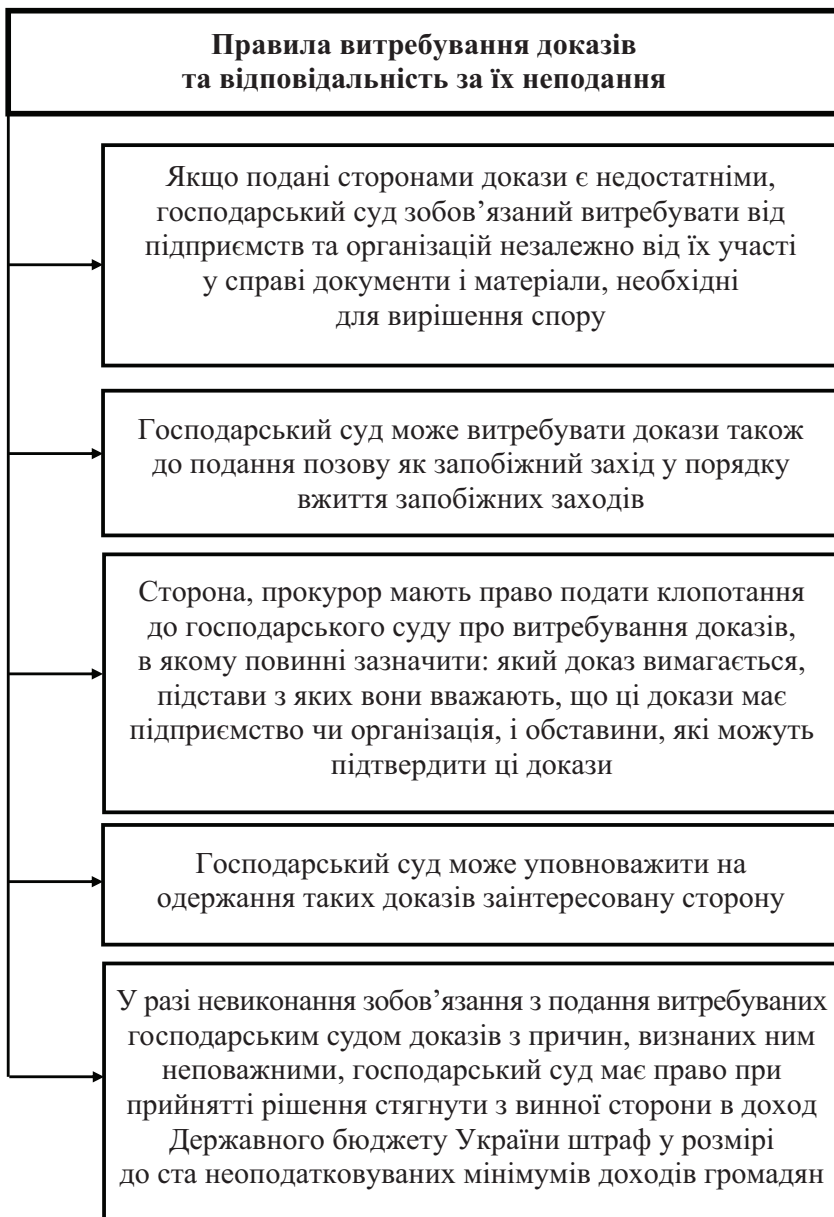
Схема 46. Звільнення від доказування в господарському процесі

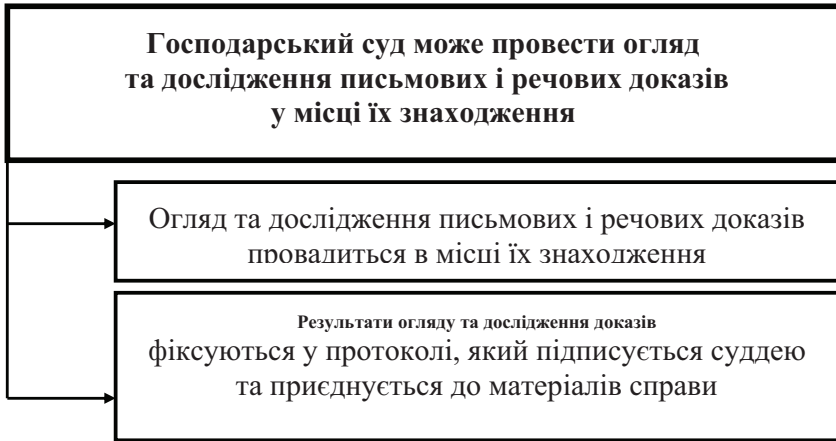
Схема 47. Поняття та порядок представлення письмових доказів

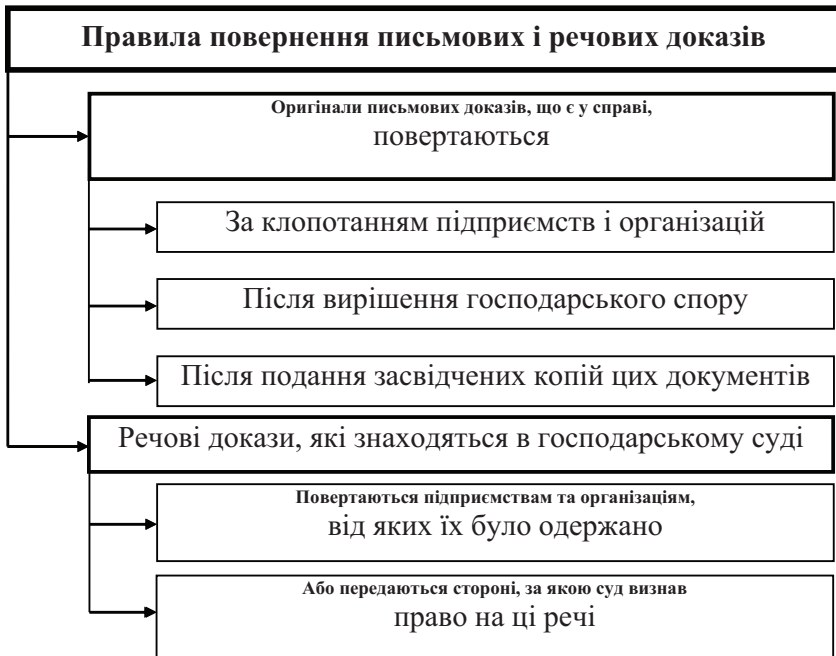
Схема 48. Витребування доказів

Схема 49. Огляд та дослідження доказів у місці їх знаходження

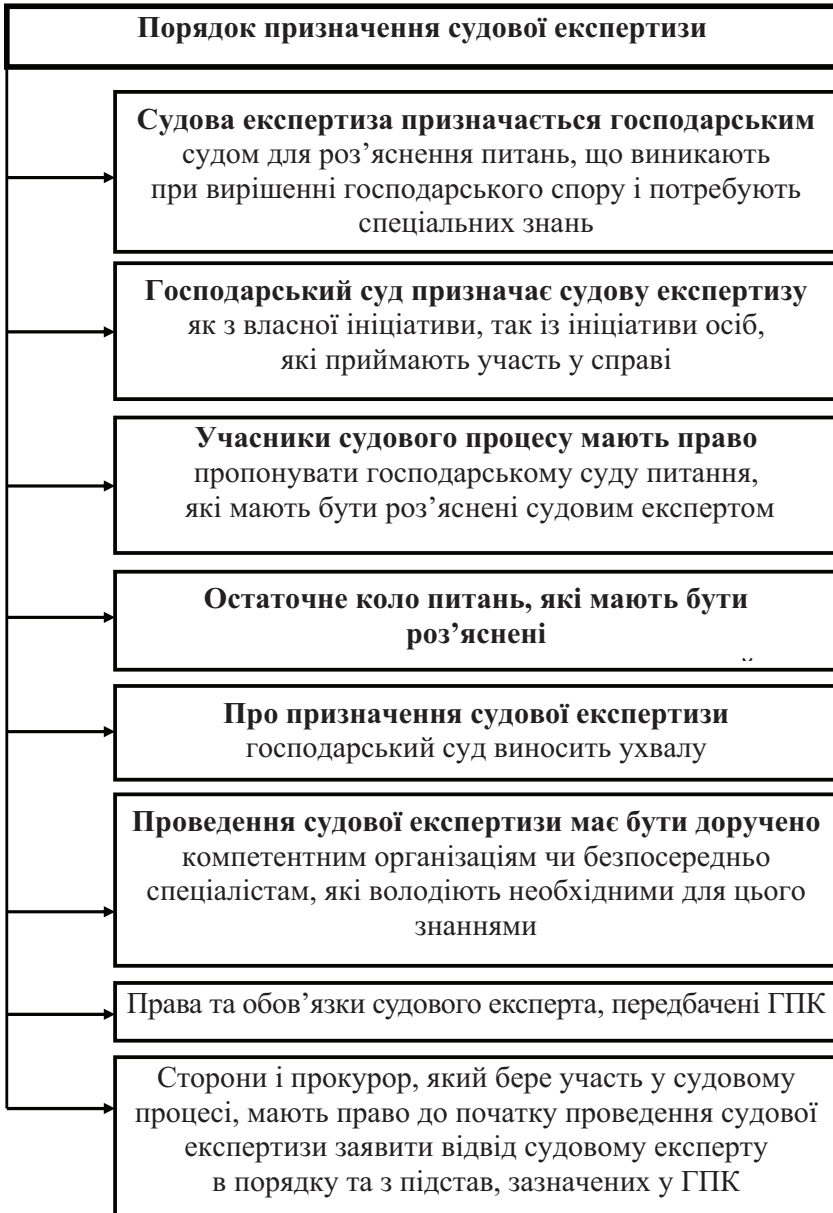

Схема 50. Повернення письмових і речових доказів

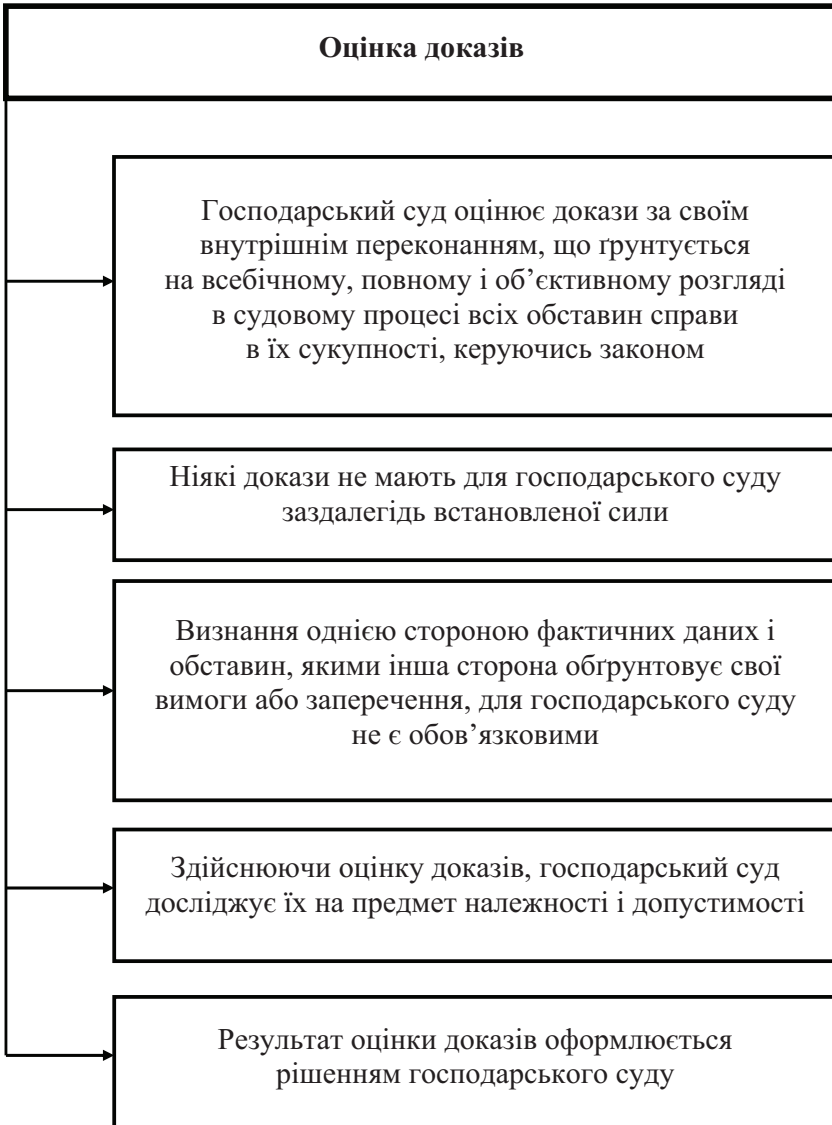
Схема 51. Призначення судової експертизи

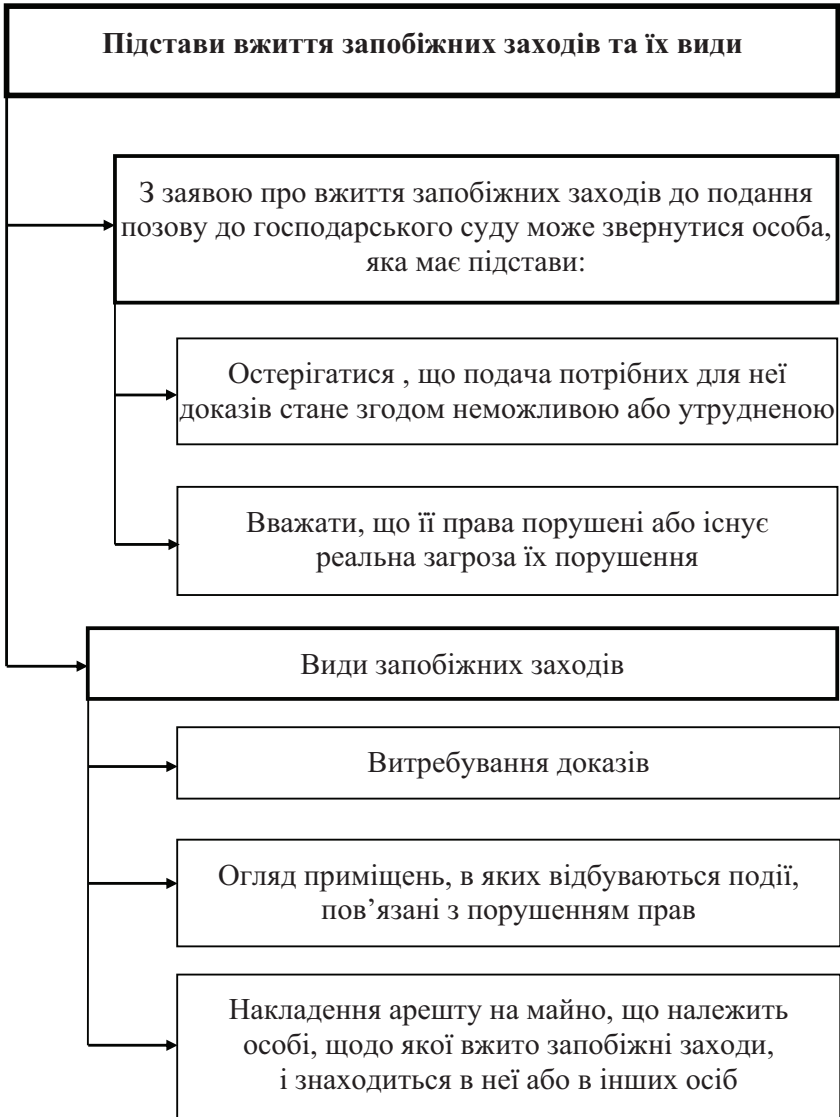
Схема 52. Надання висновку судовим експертом

Схема 53. Правила оцінки доказів

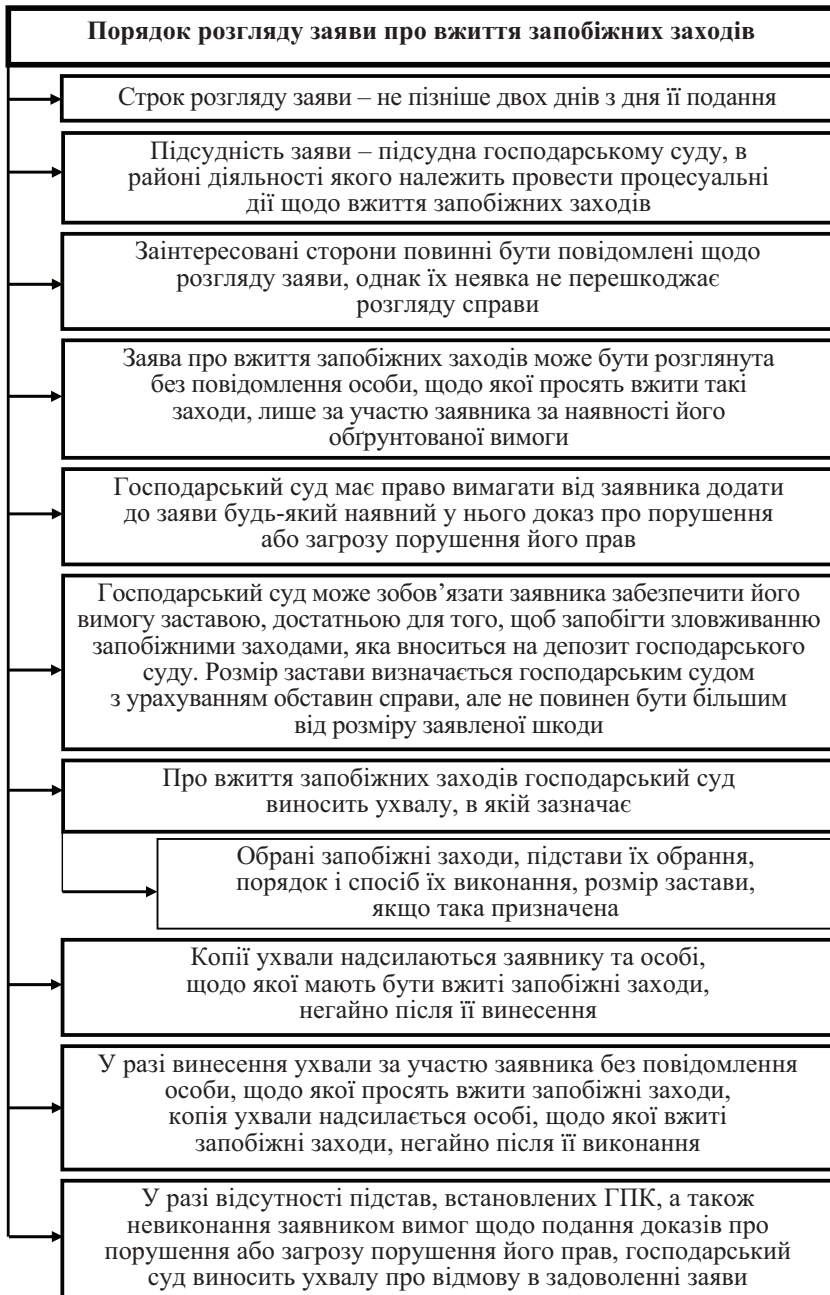
Схема 54. Запобіжні заходи

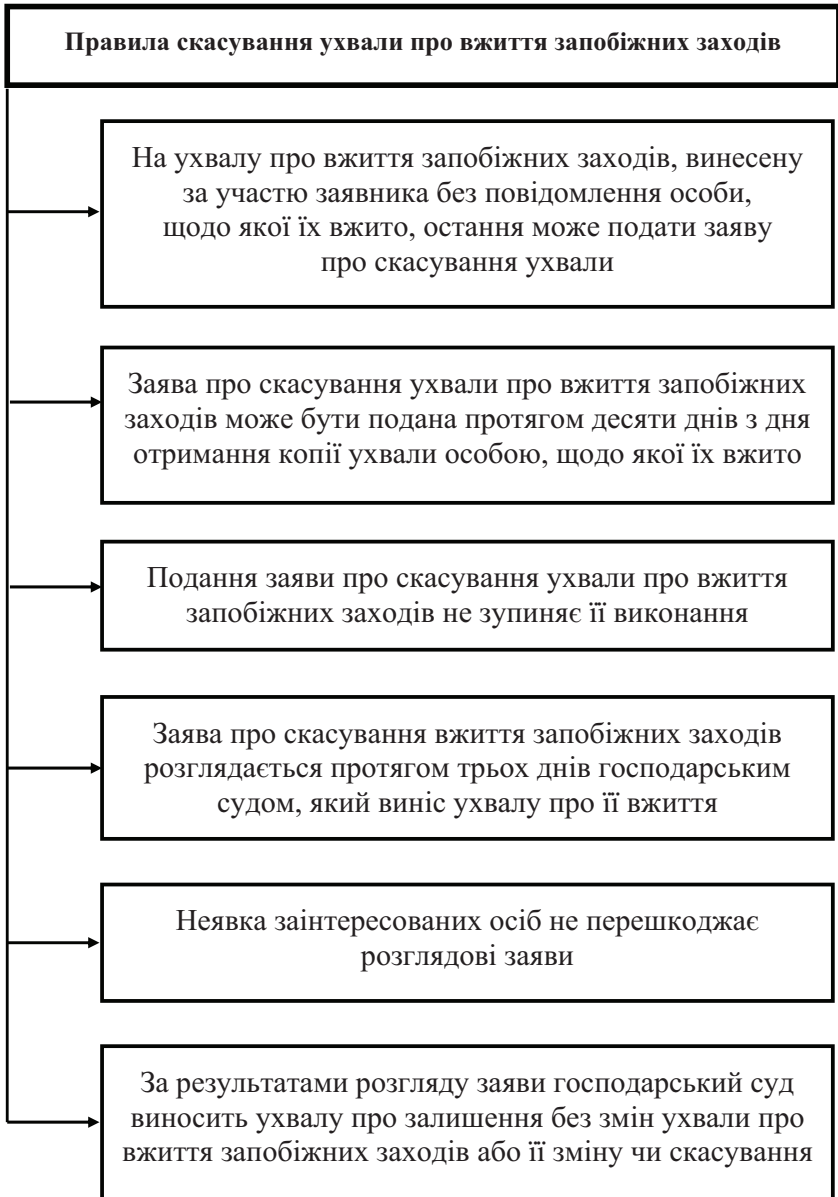
Схема 55. Заява про вжиття запобіжних заходів

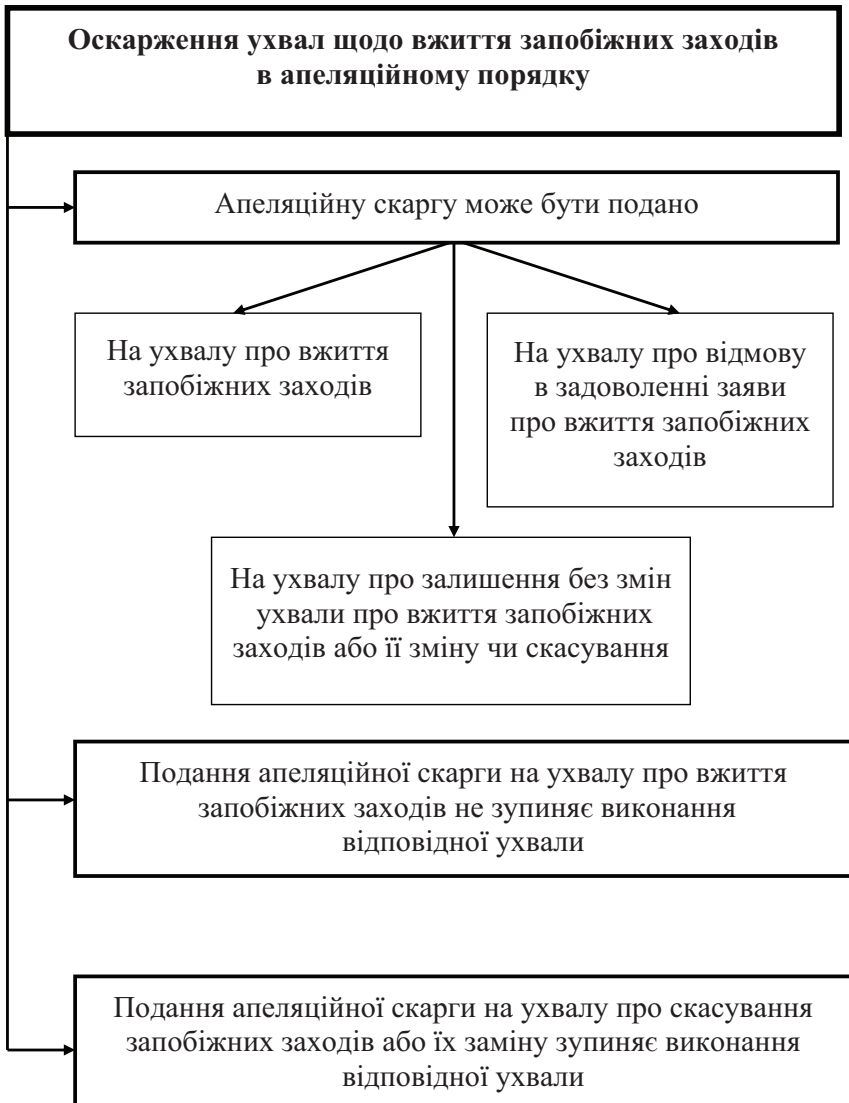
Схема 56. Розгляд заяви про вжиття запобіжних заходів

Схема 57. Скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів

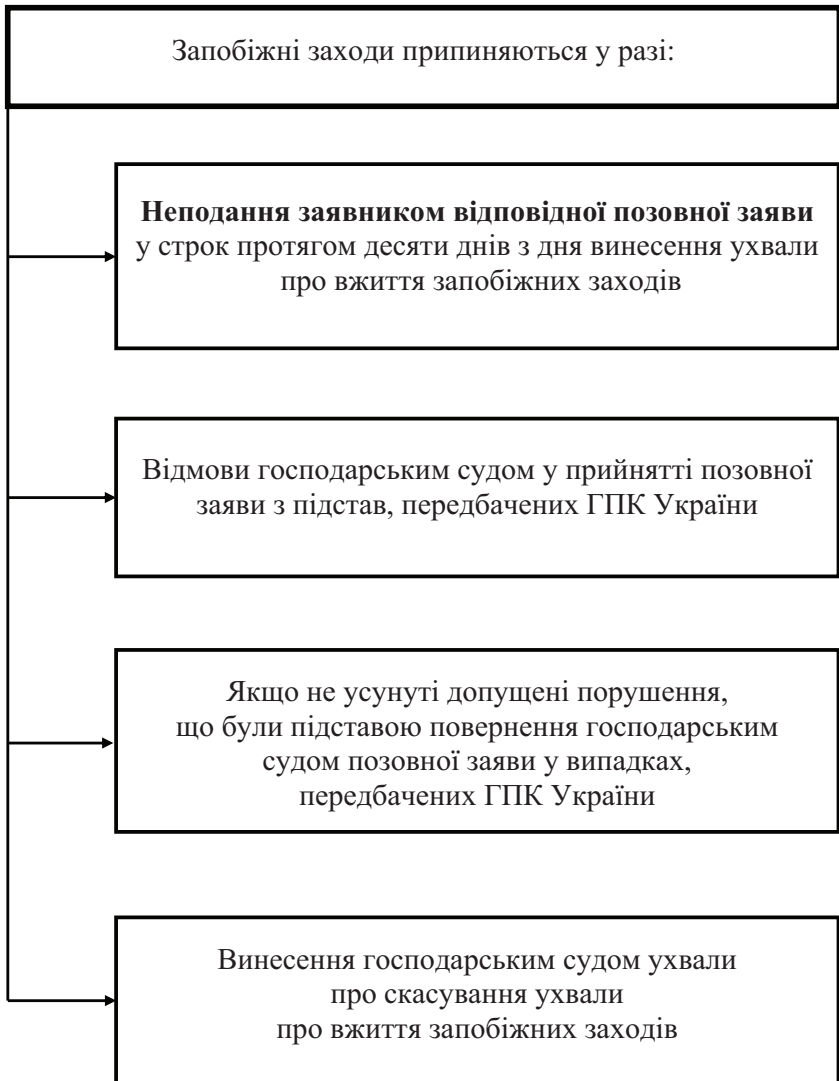

Схема 58. Оскарження ухвал щодо вжиття запобіжних заходів

Схема 59. Припинення запобіжних заходів

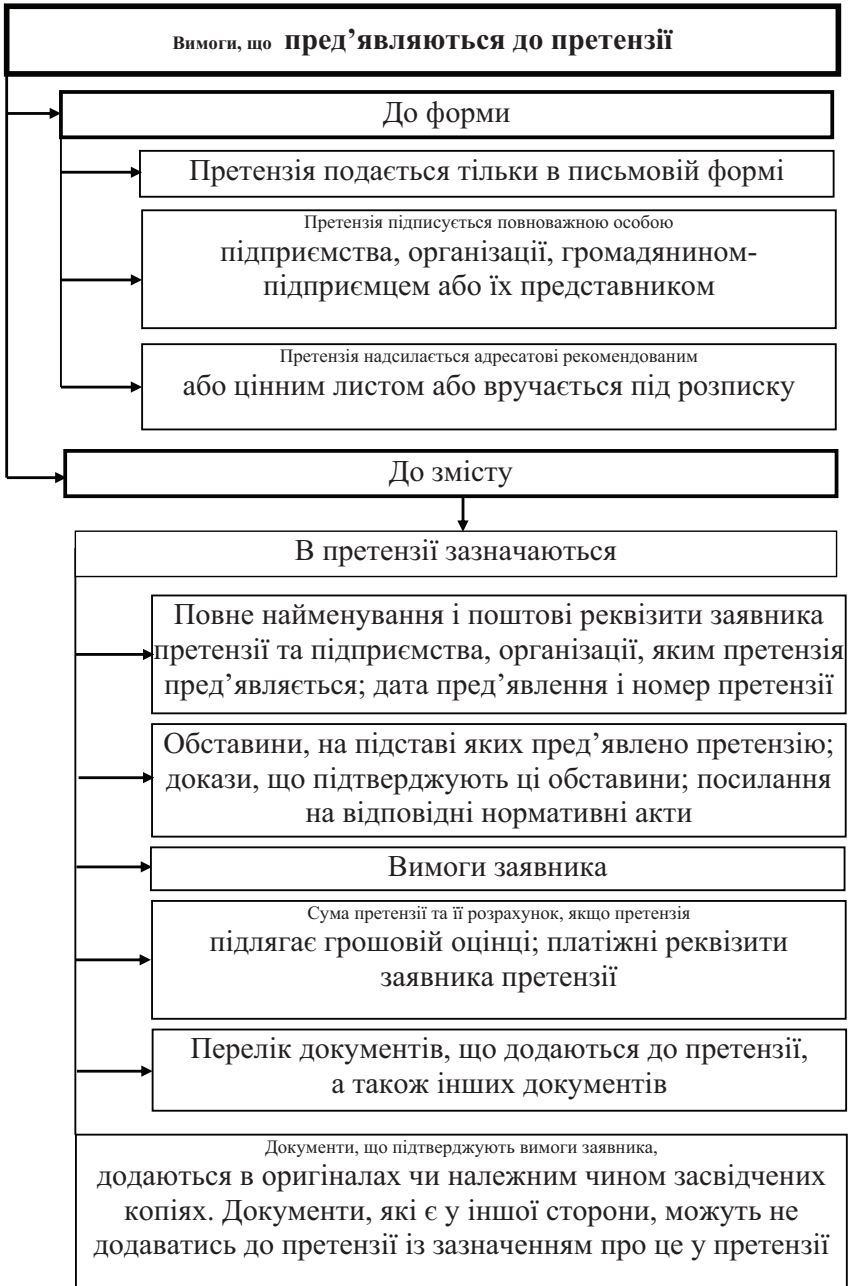
Тема 3. ДОСУДОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

1. Загальні положення досудового врегулювання господарських спорів.
2. Порядок пред'явлення та розгляду претензії.
3. Врегулювання розбіжностей, що виникають під час укладання, зміни та розірвання певної категорії господарських договорів.

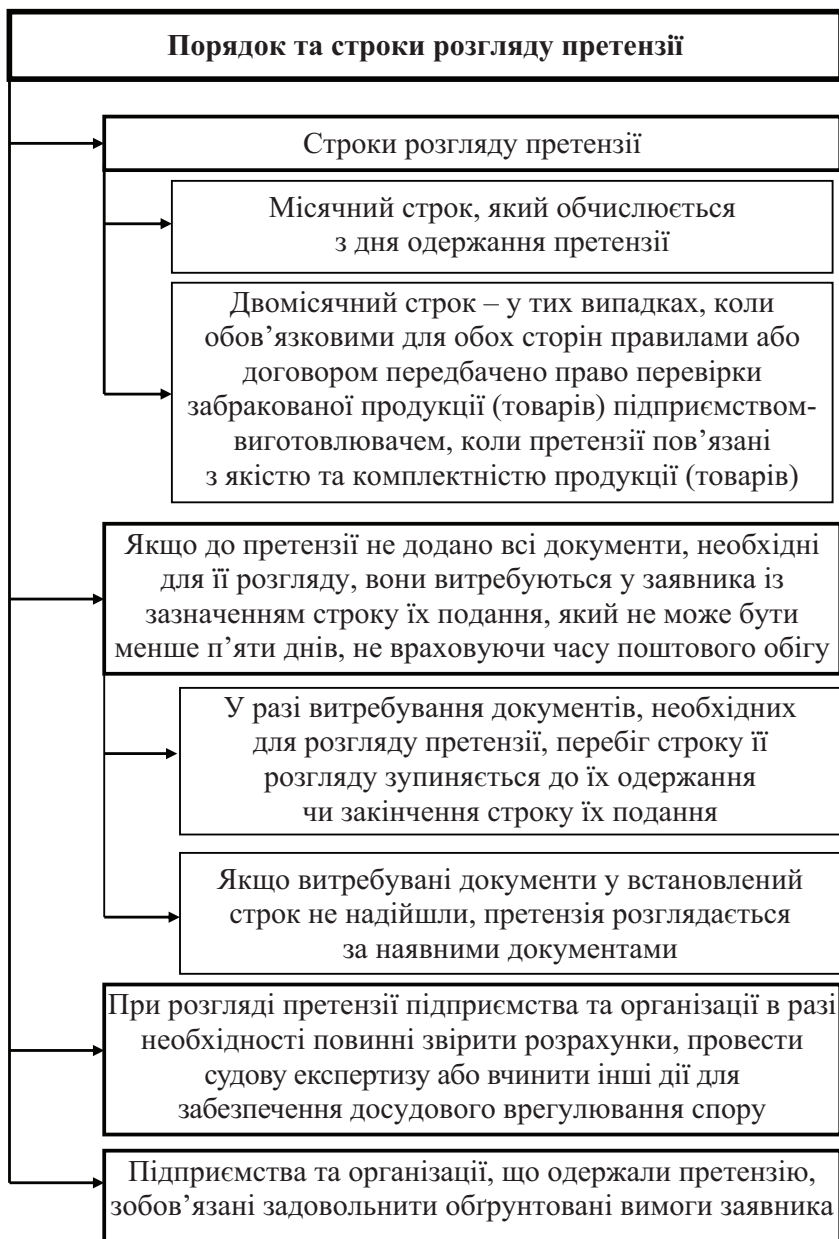
Схема 1. Поняття досудового врегулювання господарських спорів

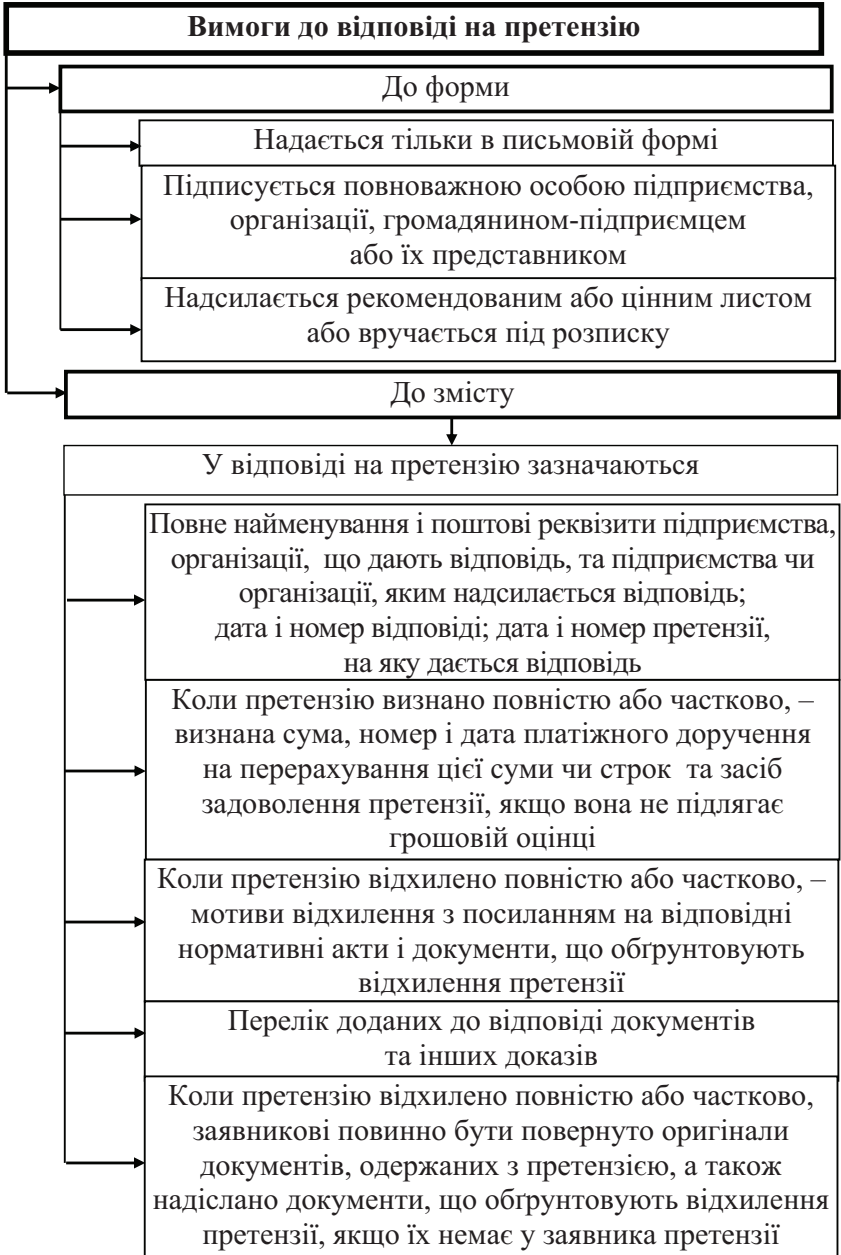
Схема 2. Поняття та склад претензії

Схема 3. Порядок та строки розгляду претензії

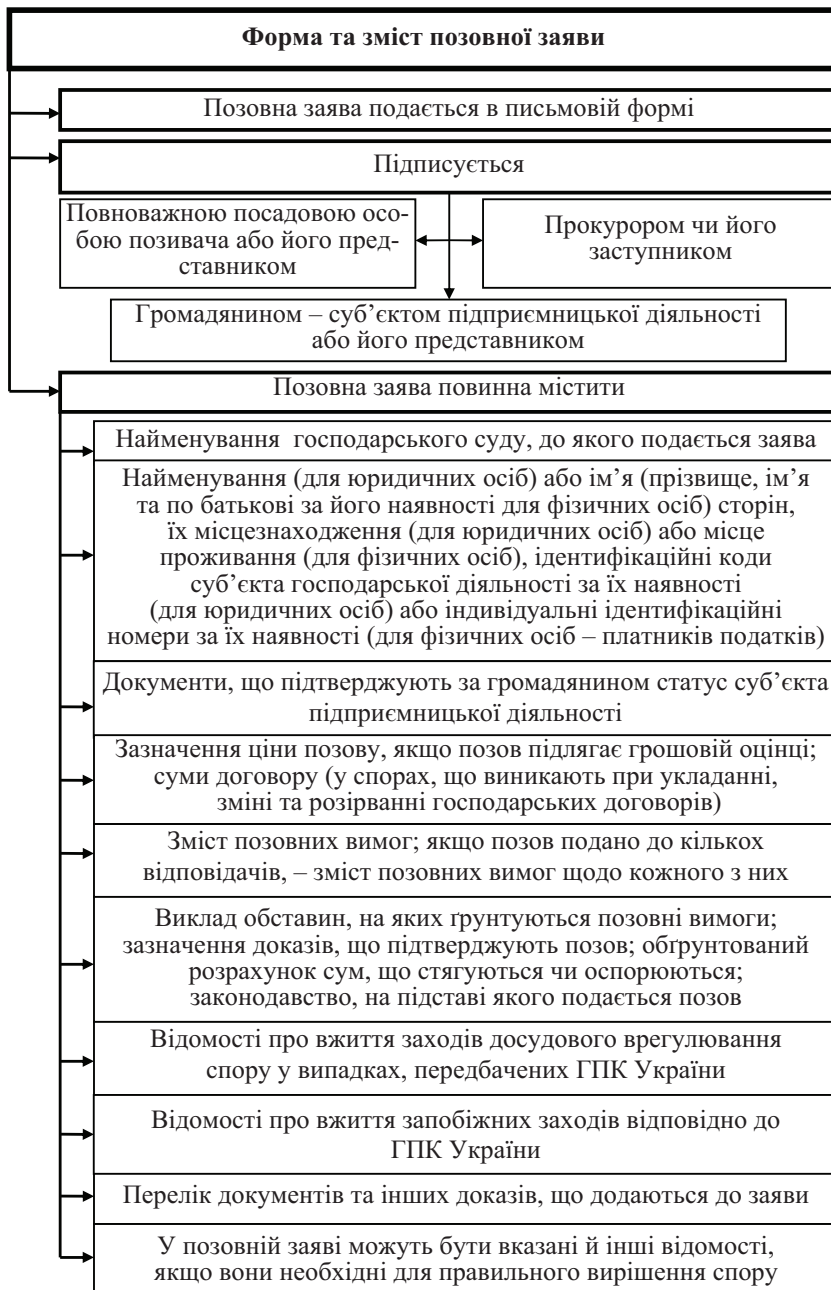
Схема 4. Повідомлення заявника про результати розгляду претензії

Тема 4. ПОЗОВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1. Право на позов. Поняття та елементи позову. Форма та зміст позовної заяви.
2. Порядок подання позовної заяви. Відзив на позовну заяву.
3. Відмова в прийнятті позовної заяви та повернення її без розгляду.
4. Об'єднання позовних вимог. Зміна позову. Відмова від позову. Зустрічний позов.
5. Забезпечення позову.
6. Порядок розгляду справи в господарському суді першої інстанції: відкладення розгляду справи, перерва в судовому засіданні, зупинення провадження у справі, залишення позову без розгляду та припинення провадження у справі.

Схема 1. Поняття та зміст позовної заяви

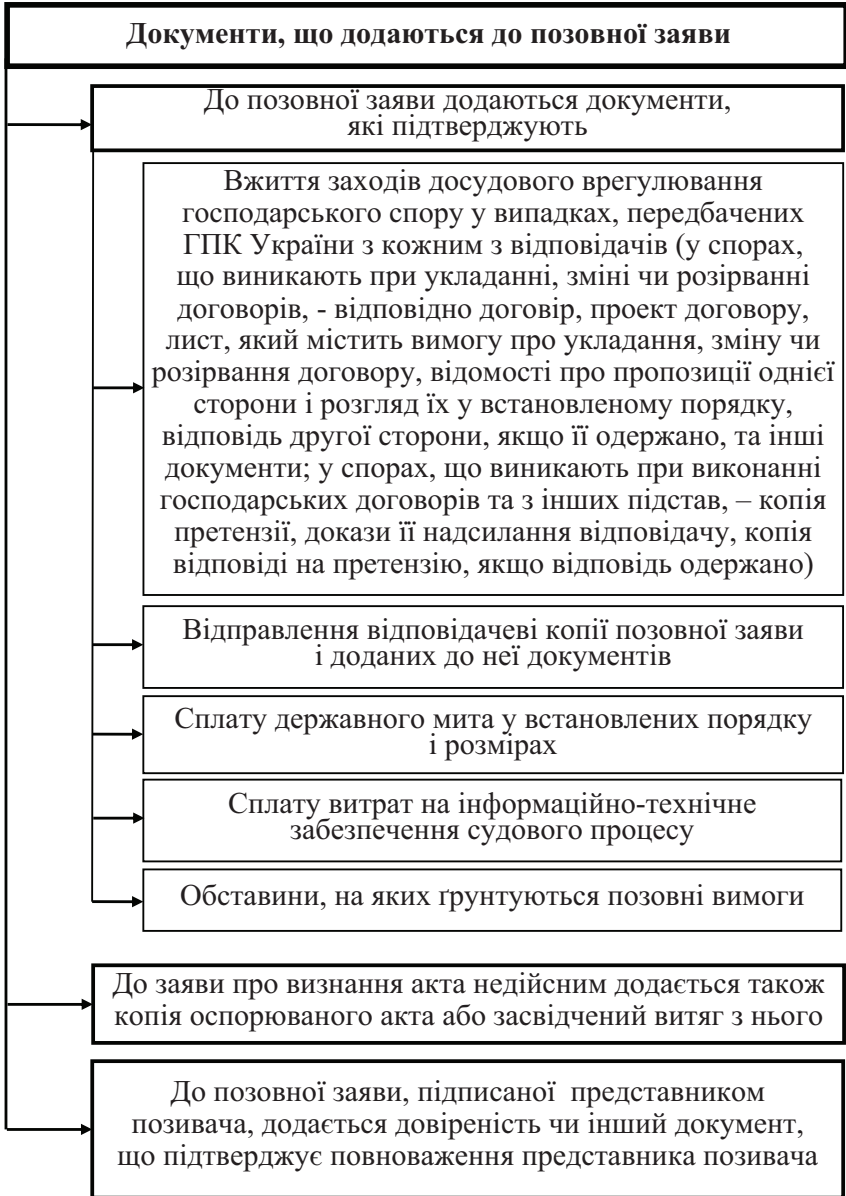

Схема 2. Ціна позову

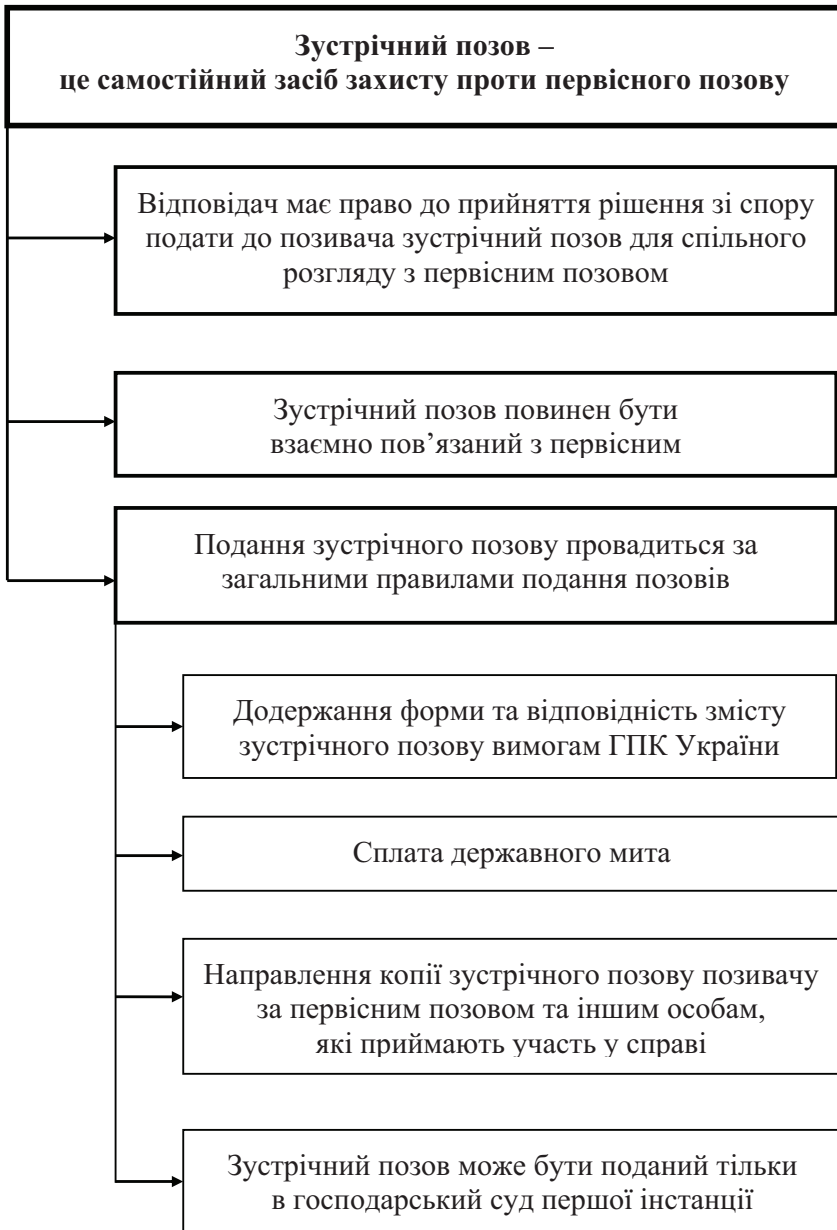
Схема 3. Документи, що додаються до позовної заяви

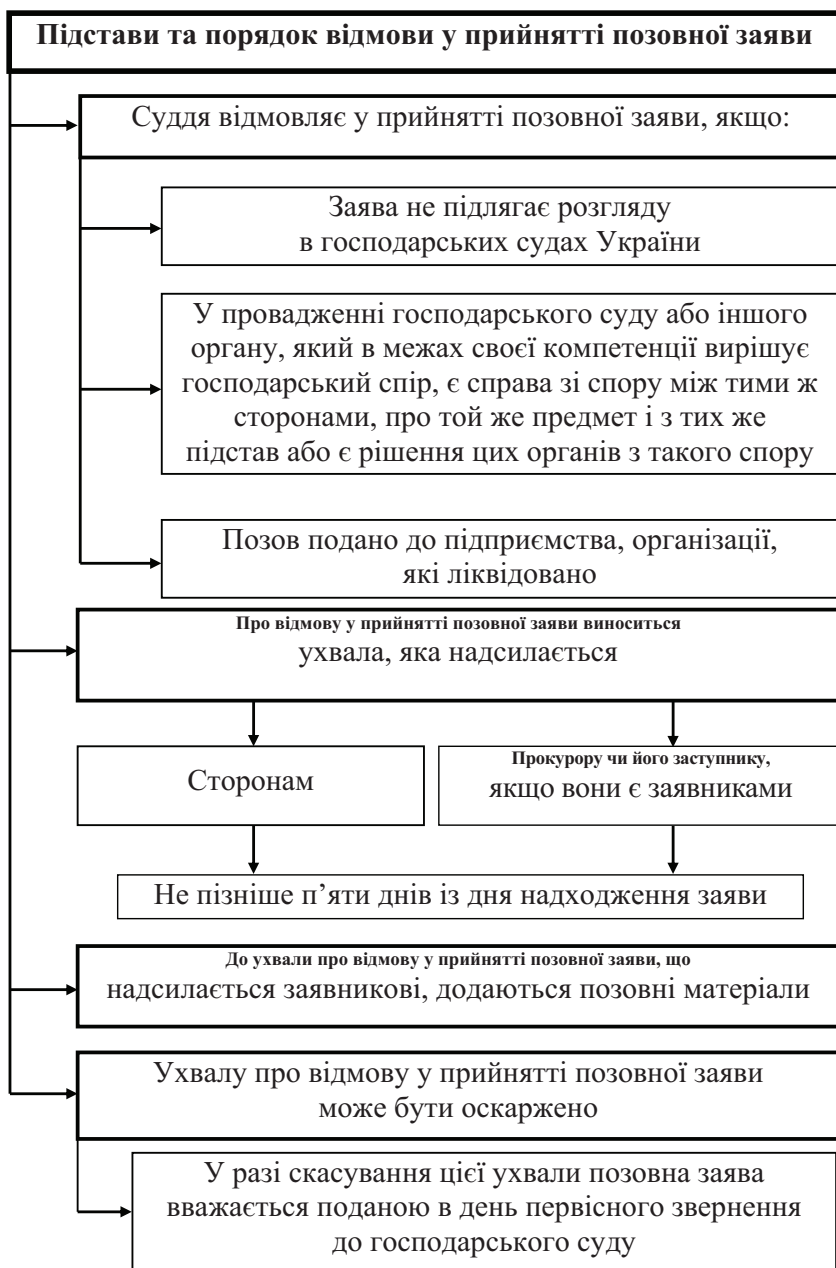
Схема 4. Відзив на позовну заяву

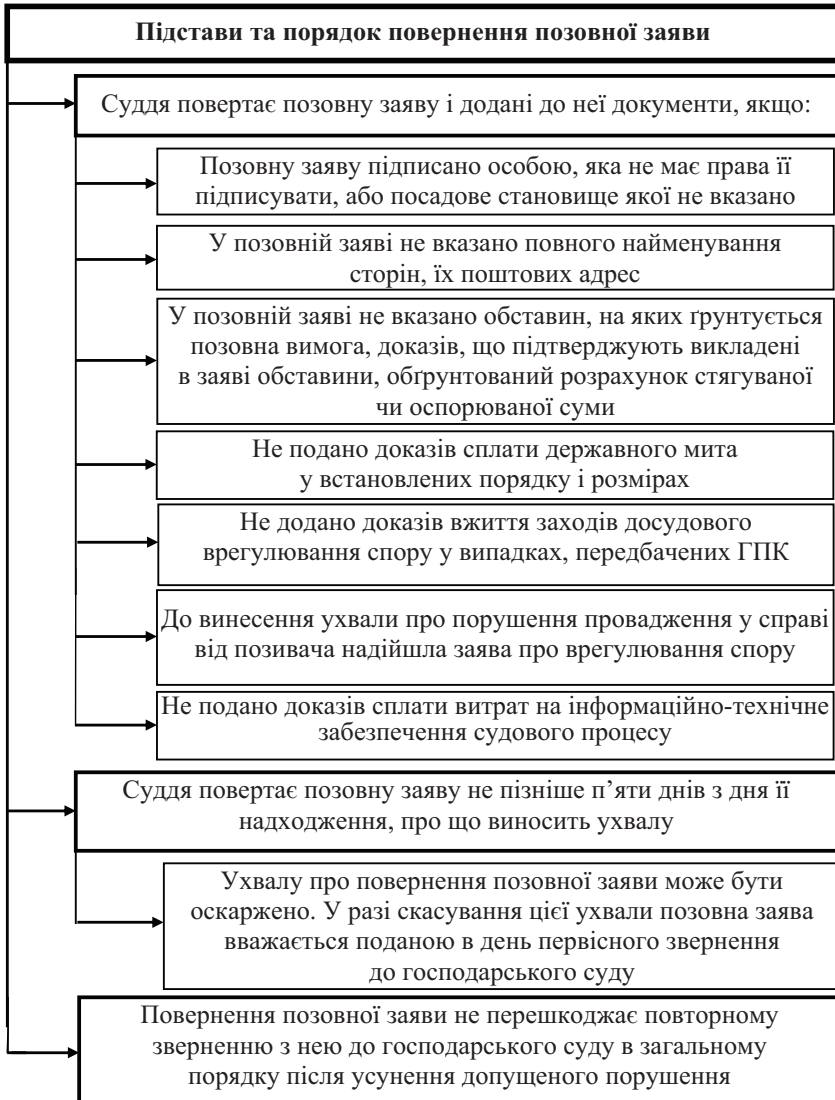
Схема 5. Подання зустрічного позову

Схема 6. Відмова у прийнятті позовної заяви

Схема 7. Повернення позовної заяви

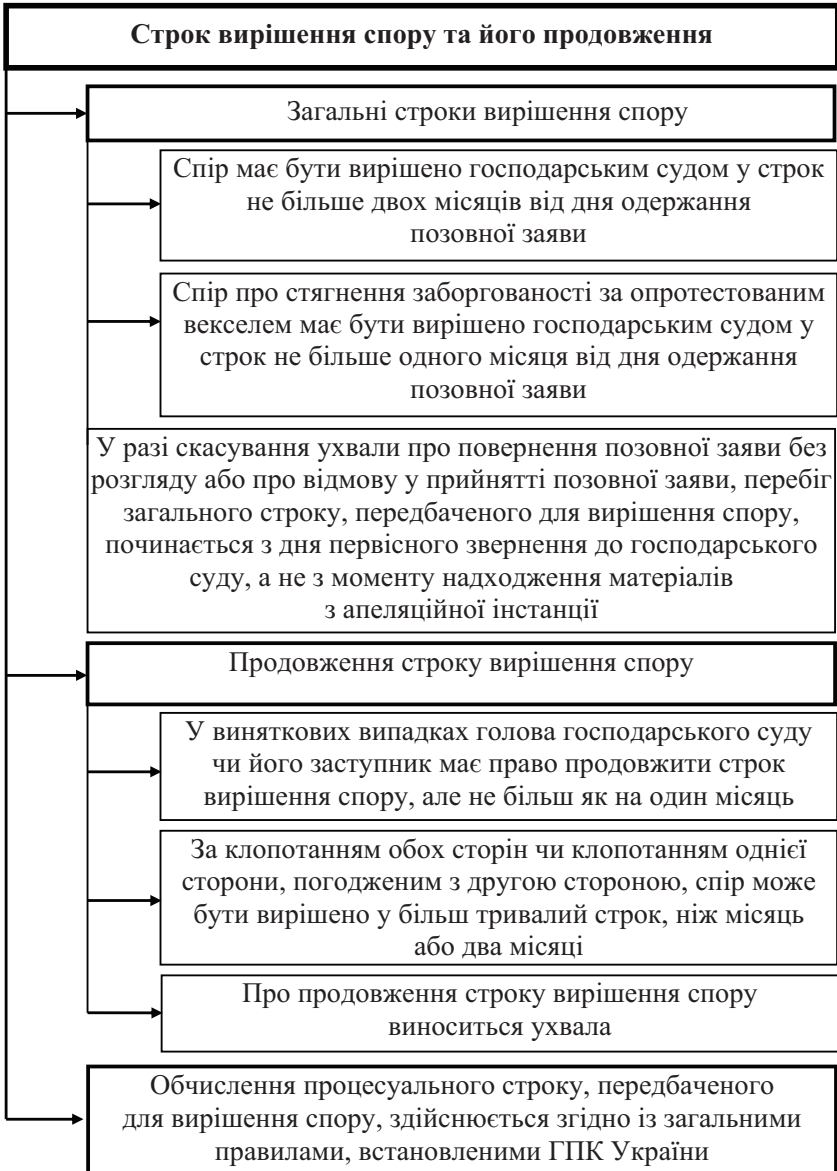

Примітка. Вирішуючи питання про повернення позовної заяви без розгляду за умов недодержання порядку досудового врегулювання спору, необхідно враховувати положення Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002 зі справи № 1-2/2002.

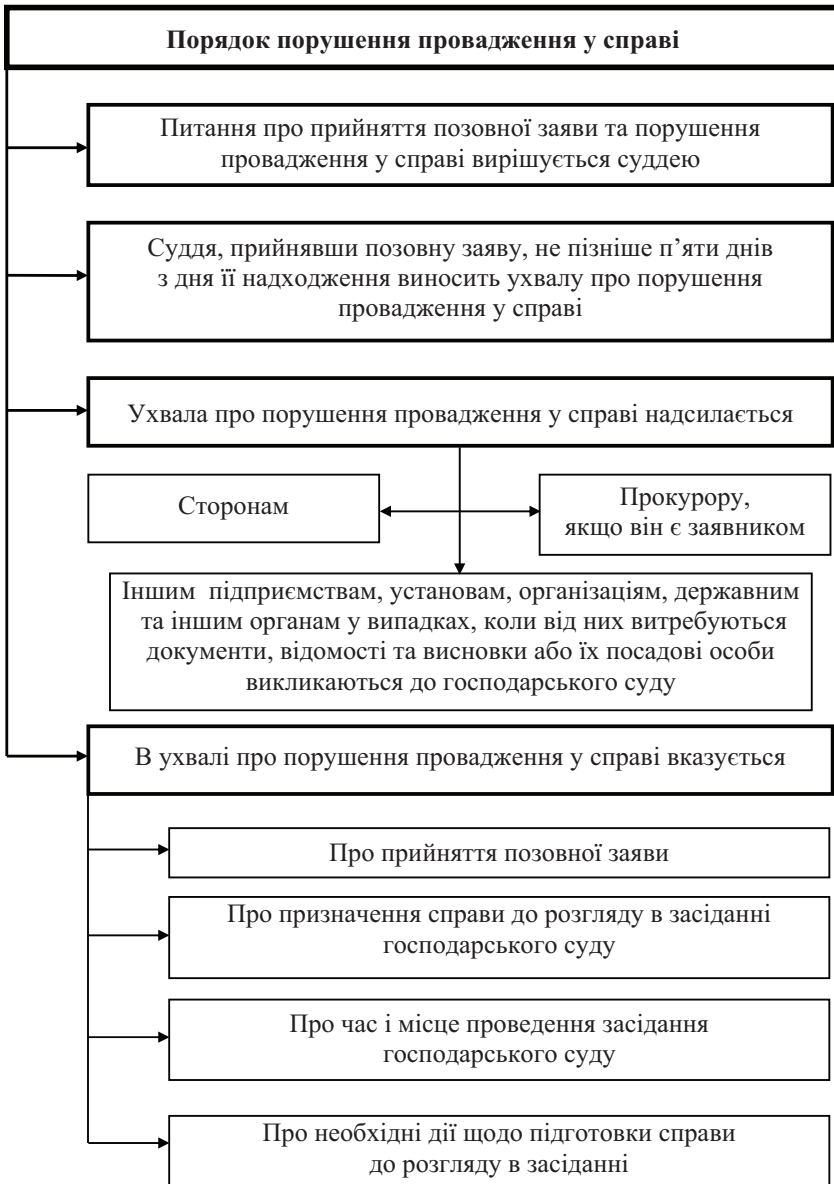
Схема 8. Забезпечення позову

Схема 9. Строк вирішення спору

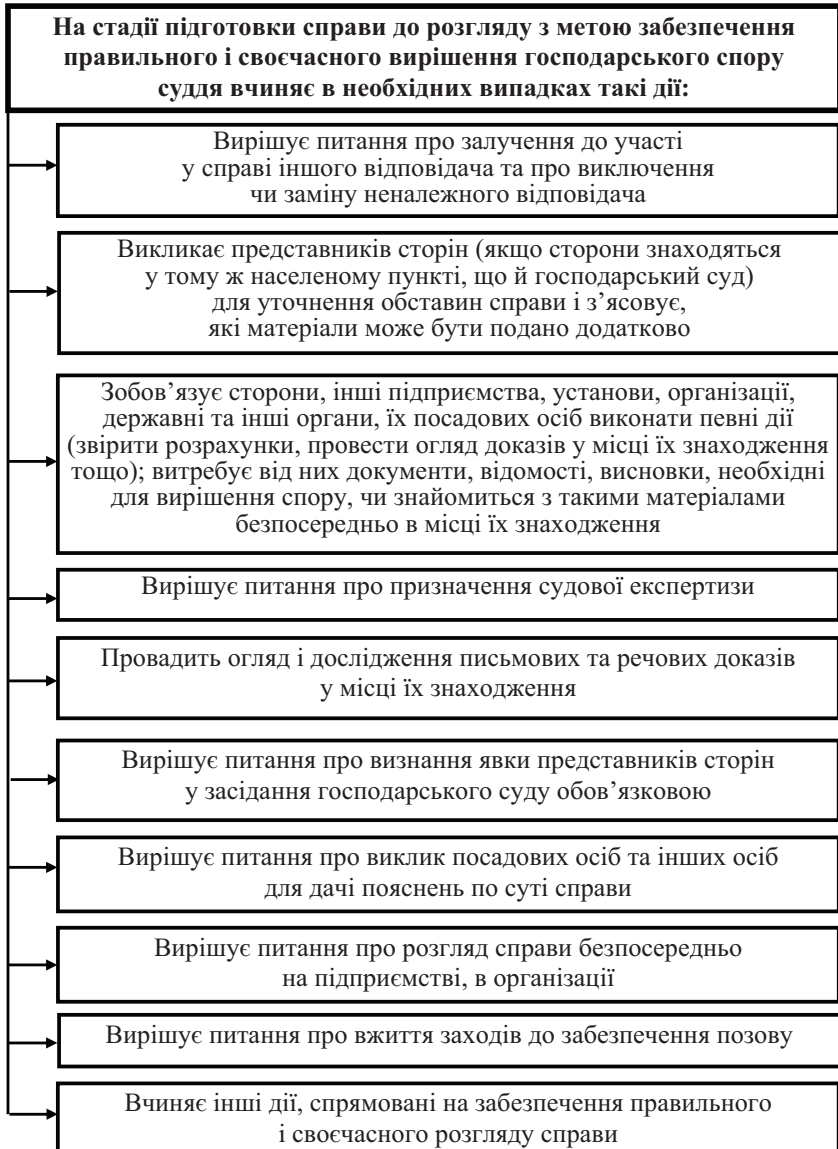

Схема 10. Порухення провадження у справі

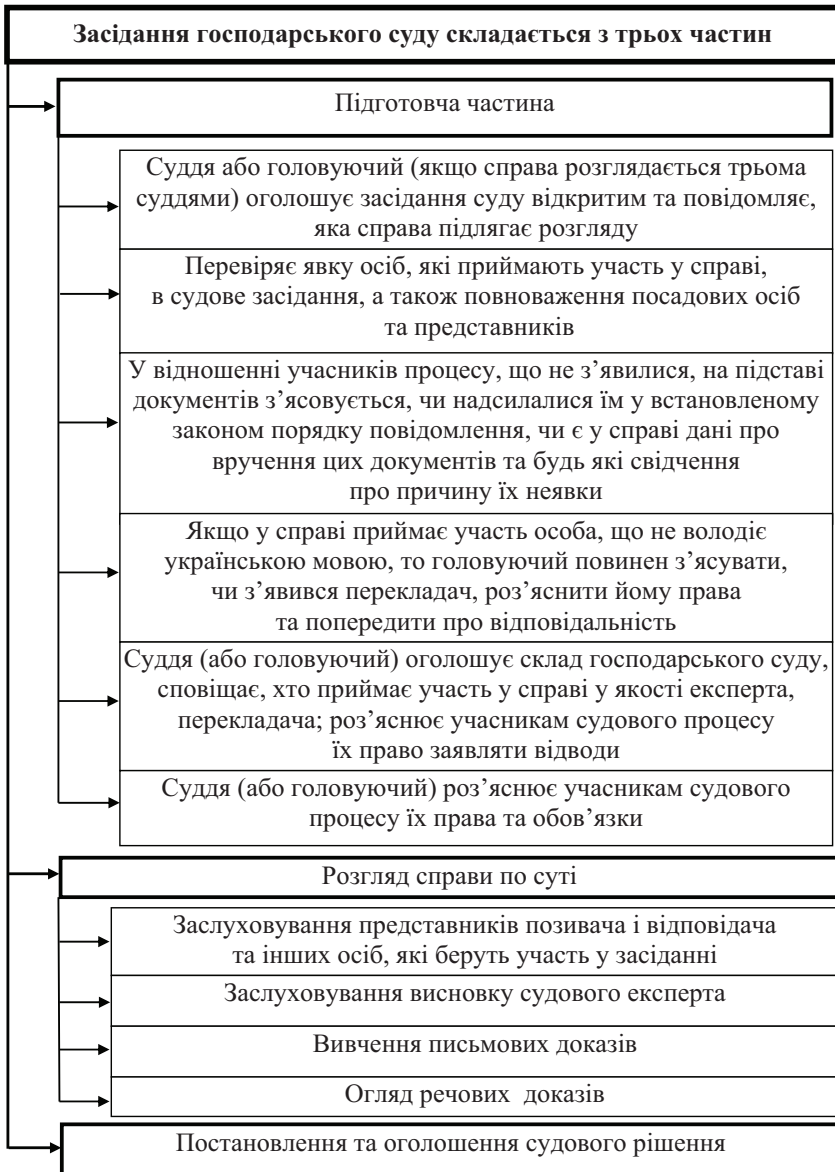

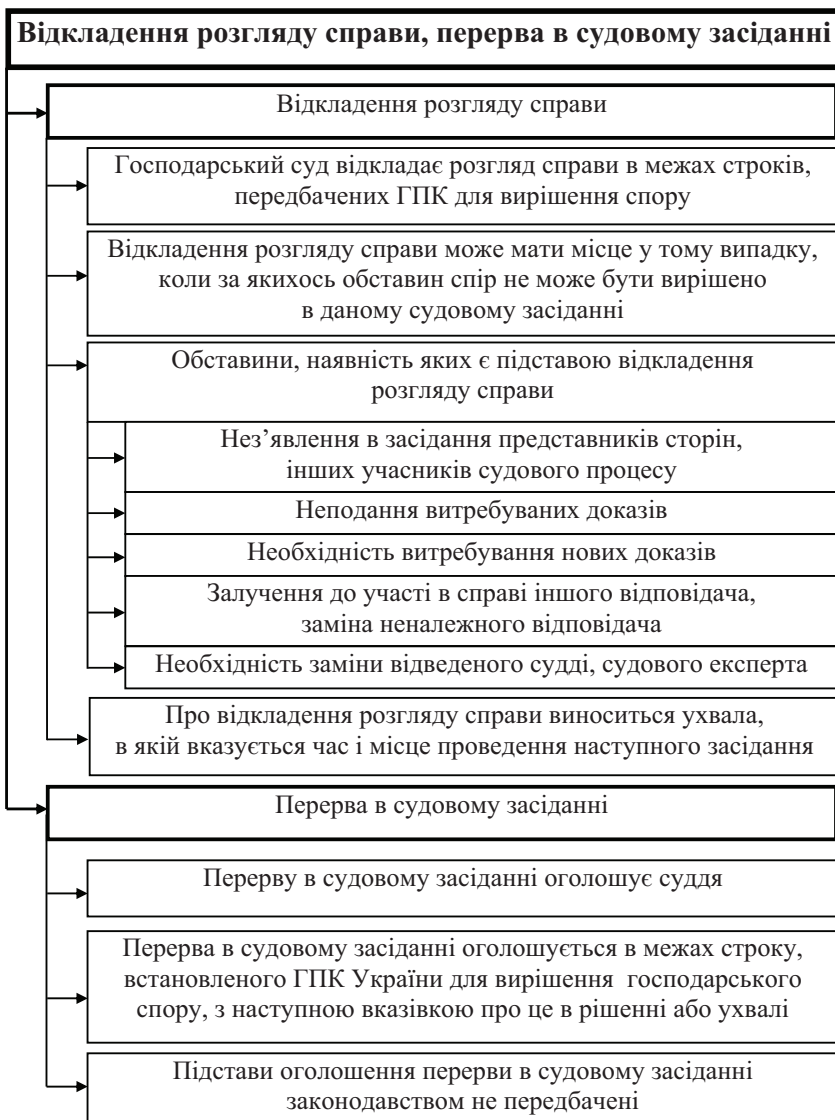
Схема 11. Дії судді з підготовки справи до розгляду

Схема 12. Порядок ведення судового засідання

Схема 13. Відкладення розгляду справи та перерва в судовому засіданні

Схема 14. Зупинення провадження у справі та його поновлення

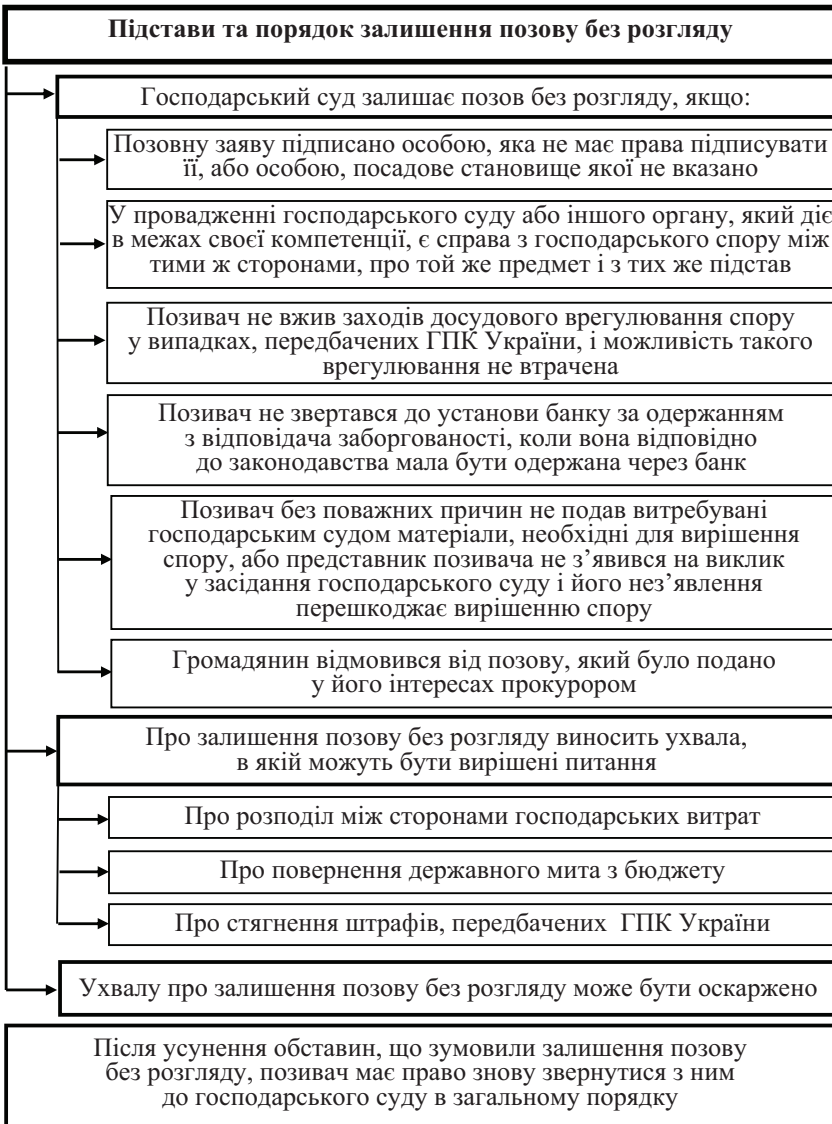

Схема 15. Припинення провадження у справі

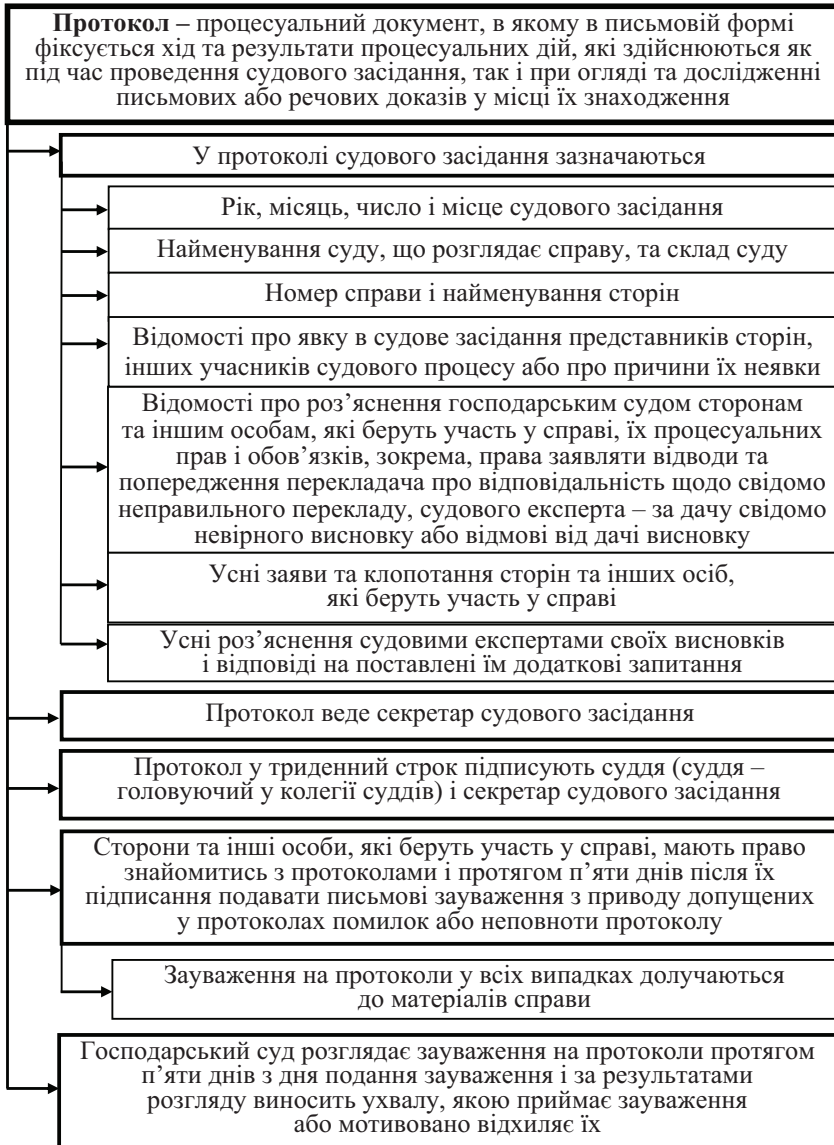
Примітка. Вирішуючи питання про припинення провадження у справі за умов недодержання порядку досудового врегулювання спору, необхідно враховувати положення Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002 зі справи № 1-2/2002.

Схема 16. Залишення позову без розгляду

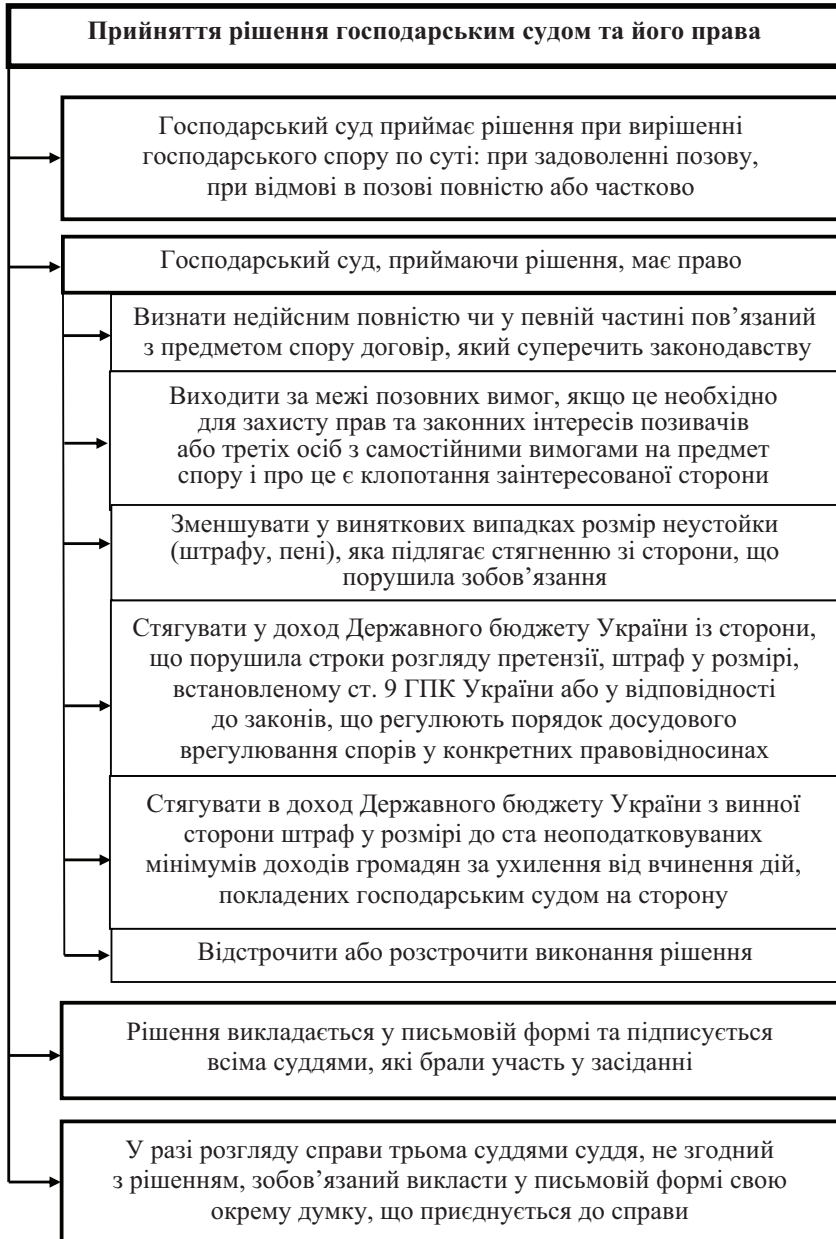
Примітка. Вирішуючи питання про залишення позову без розгляду за умов недодержання порядку досудового врегулювання спору, необхідно враховувати положення Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002 зі справи № 1-2/2002.

Схема 17. Поняття та склад протоколу судового засідання

Примітка. Протокол про огляд та дослідження письмових або речових доказів у місці їх знаходження складається та підписується суддею безпосередньо після вчинення цієї дії.

Схема 18. Поняття судового рішення

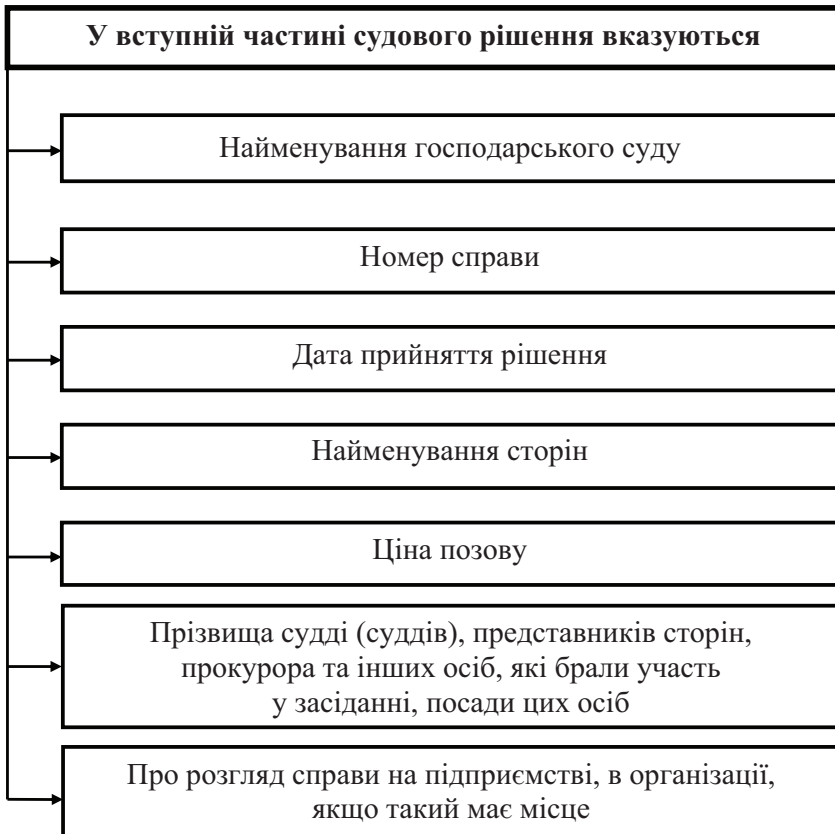

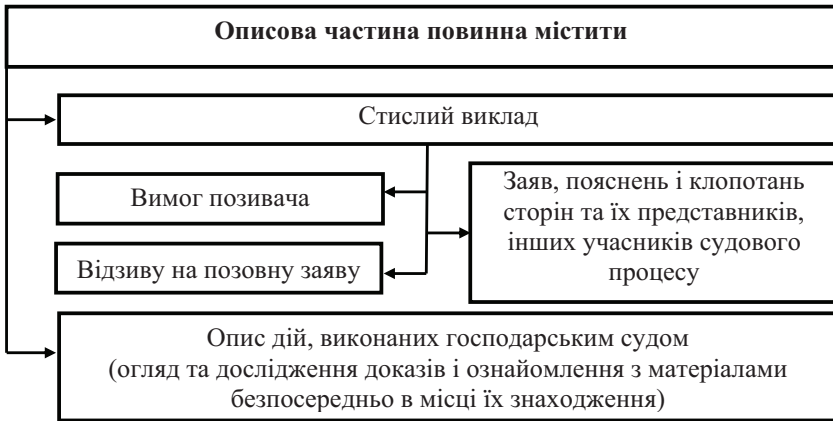
Схема 19. Зміст рішення господарського суду

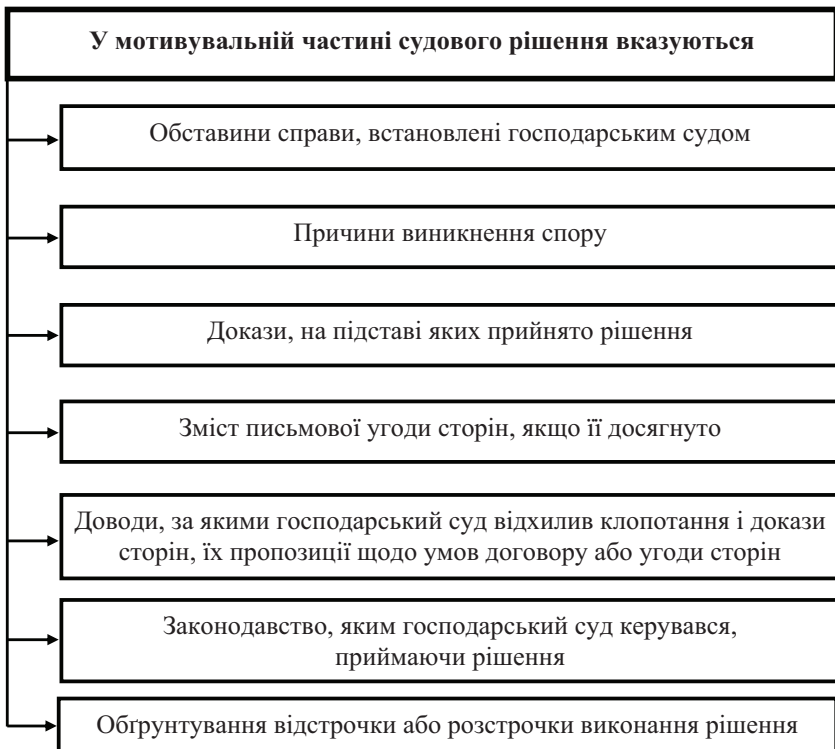
Схема 20. Зміст вступної частини судового рішення

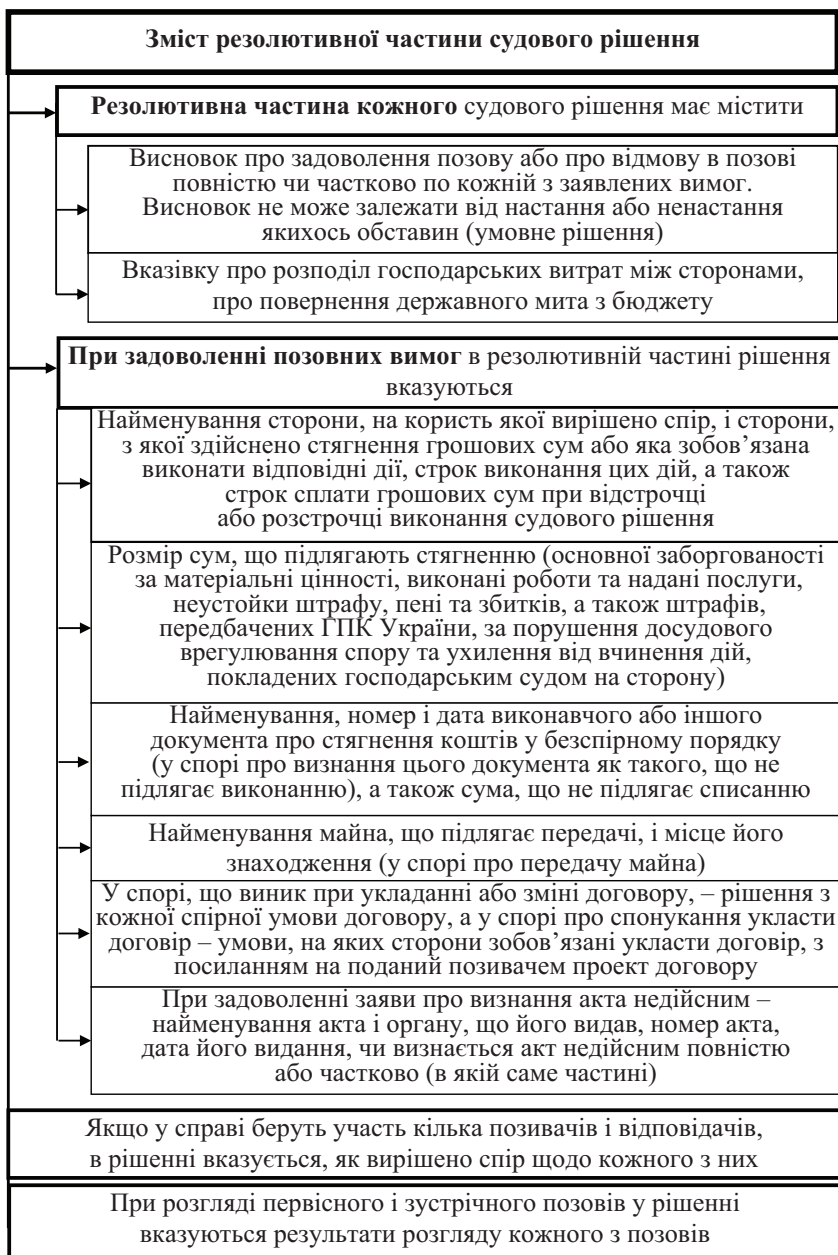
Схема 21. Зміст описової частини судового рішення

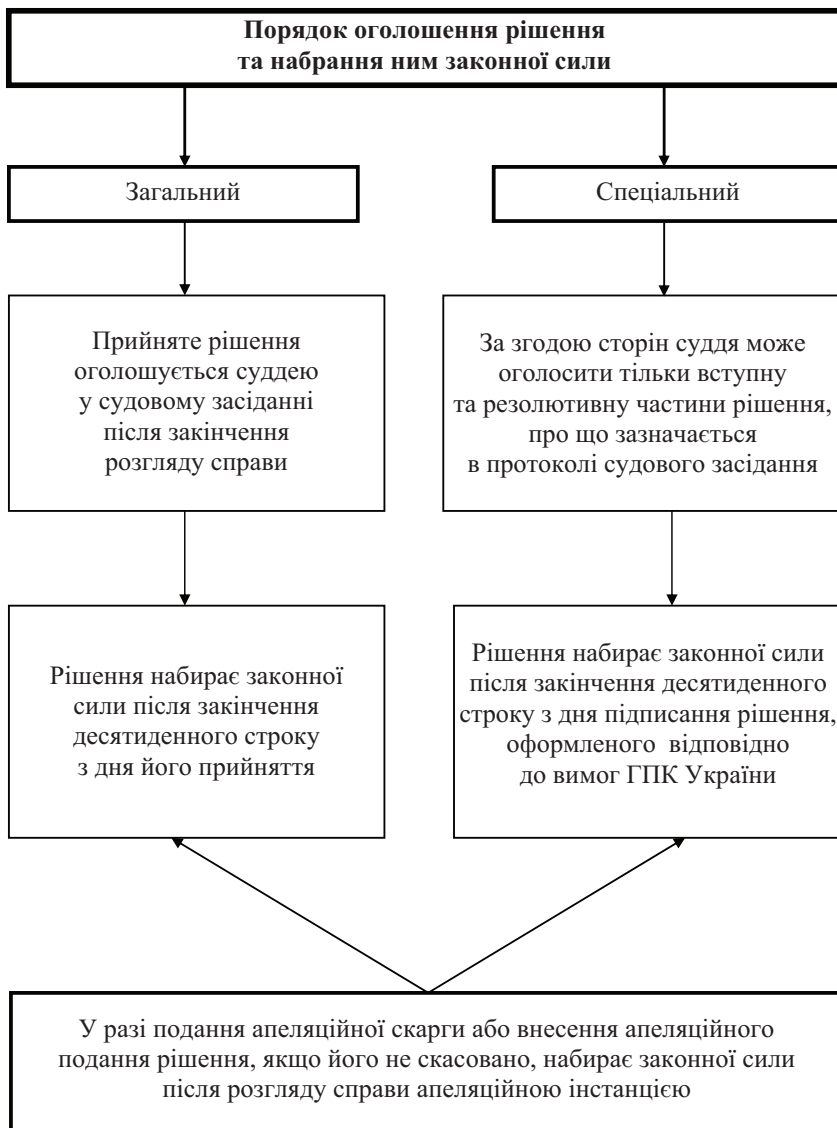
Схема 22. Зміст мотивувальної частини судового рішення

Схема 23. Зміст резолютивної частини судового рішення

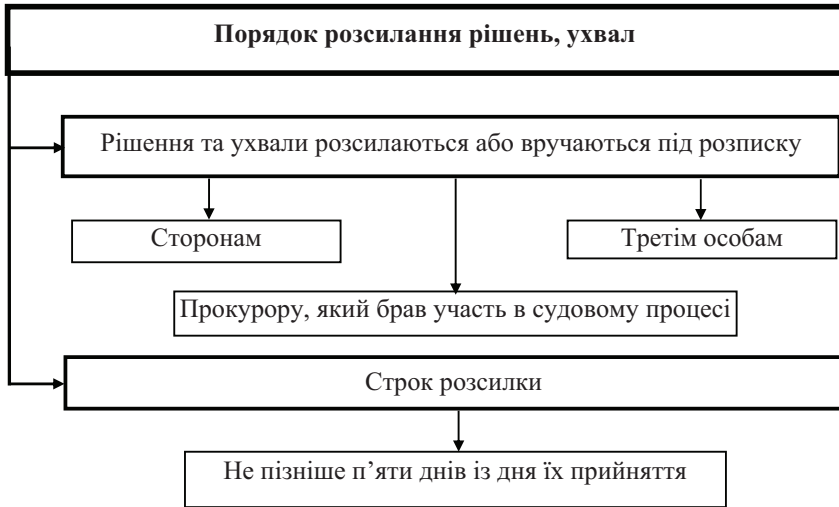
Схема 24. Оголошення судового рішення та набуття ним законної сили

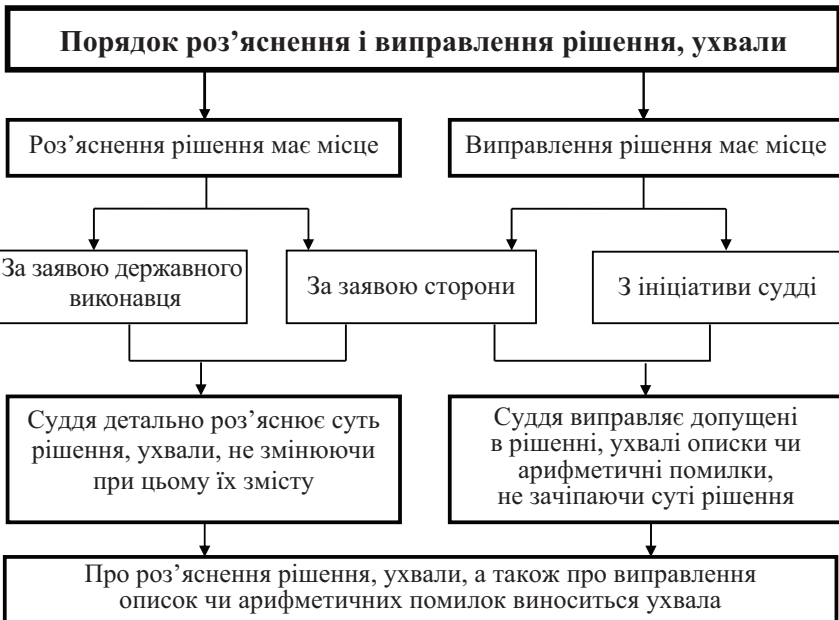
Схема 25. Ухвала господарського суду

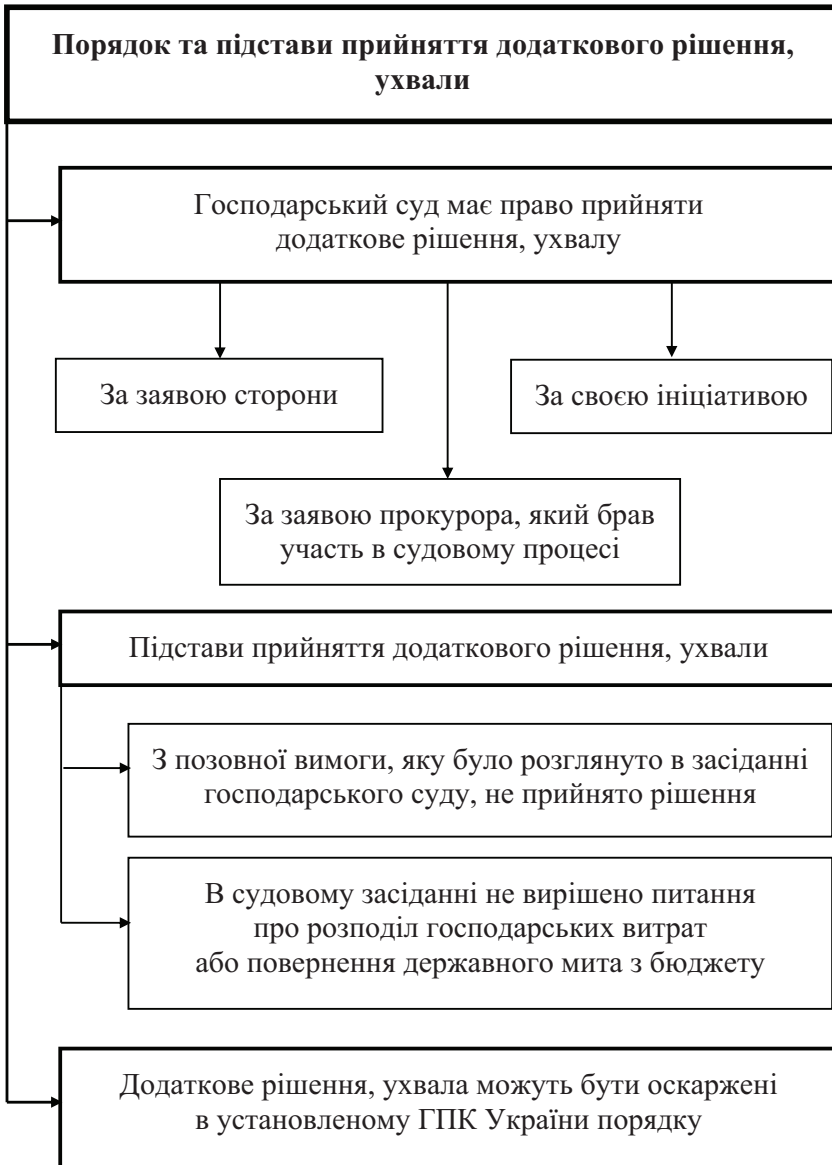
Схема 26. Розсилання рішень, ухвал

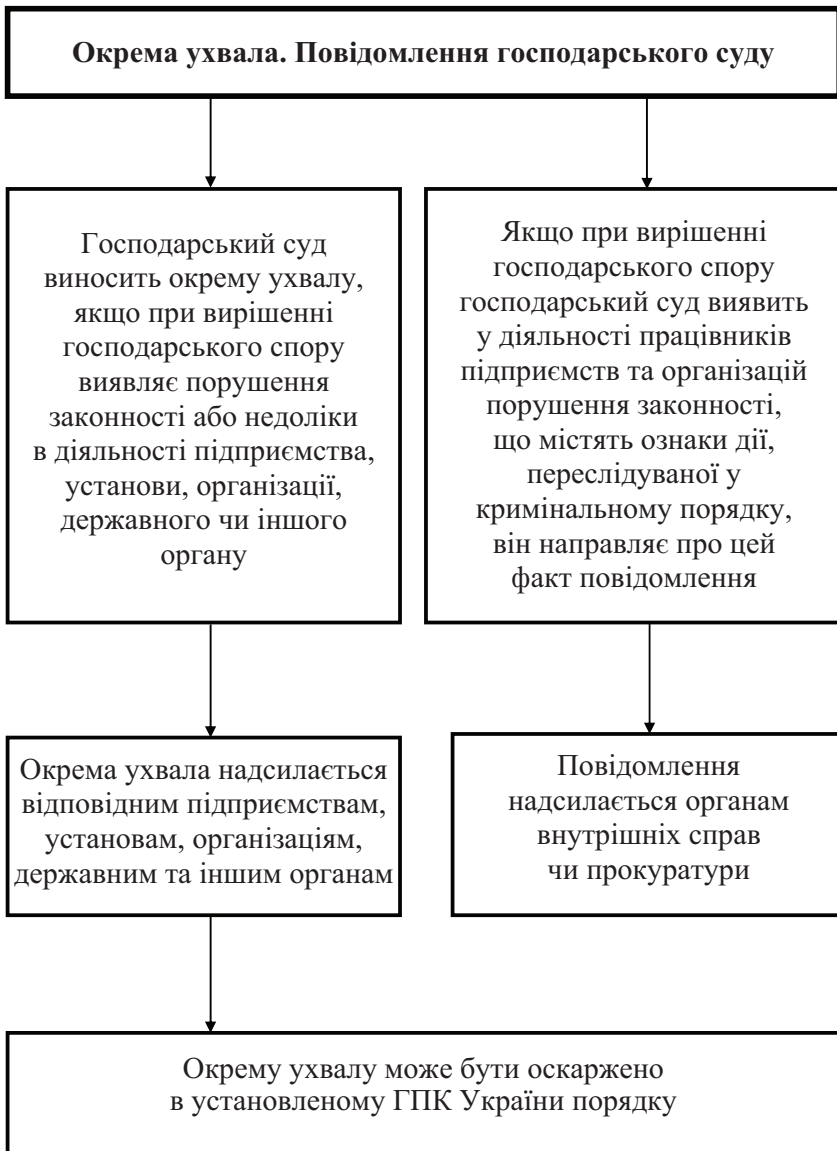
Схема 27. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали

Схема 28. Додаткове рішення, ухвала

Схема 29. Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду

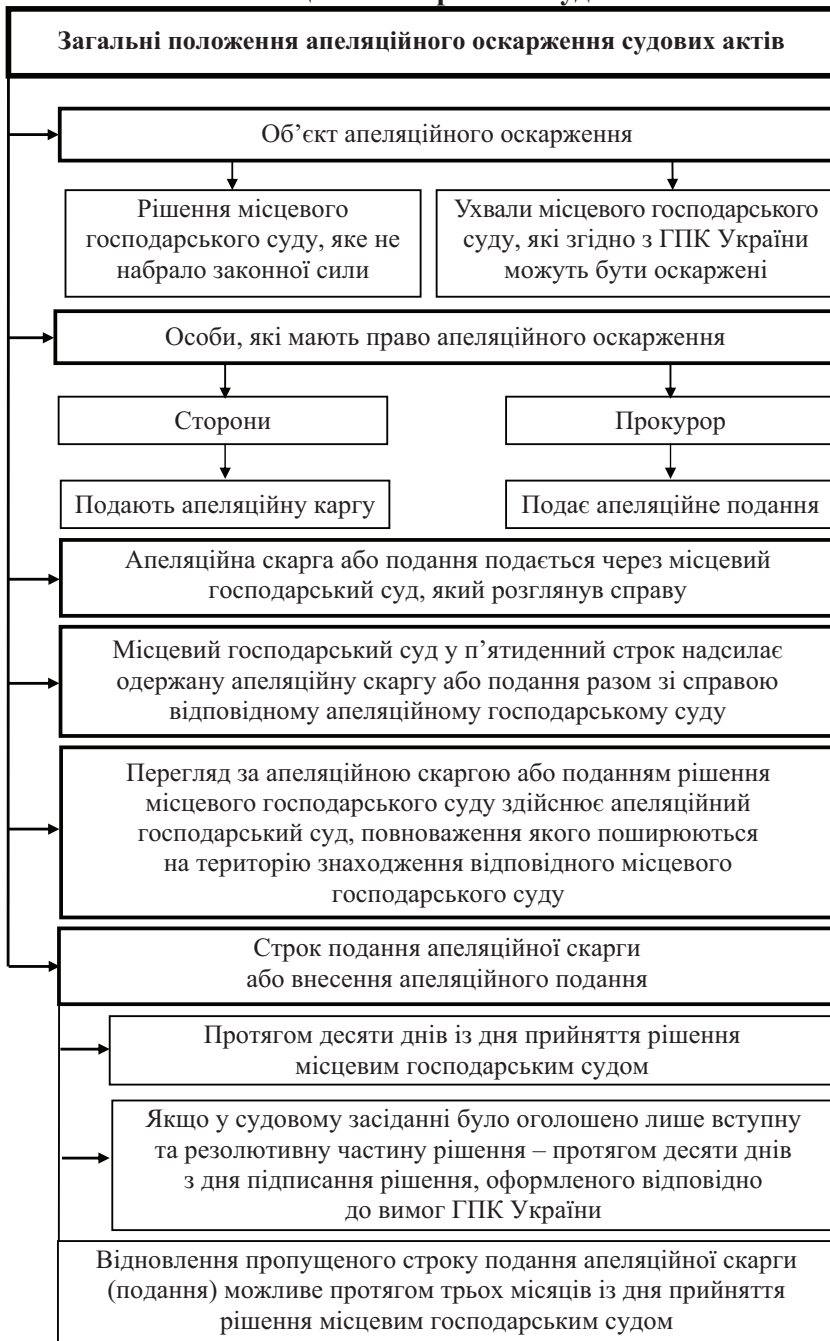
Тема 5. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ АКТІВ

1. Перегляд судових рішень в апеляційному порядку.
2. Перегляд судових рішень у касаційному порядку Вищим господарським судом України.
3. Перегляд судових рішень у касаційному порядку Верховним Судом України.
4. Перегляд рішення, ухвали, постанови господарського суду за нововиявленими обставинами.

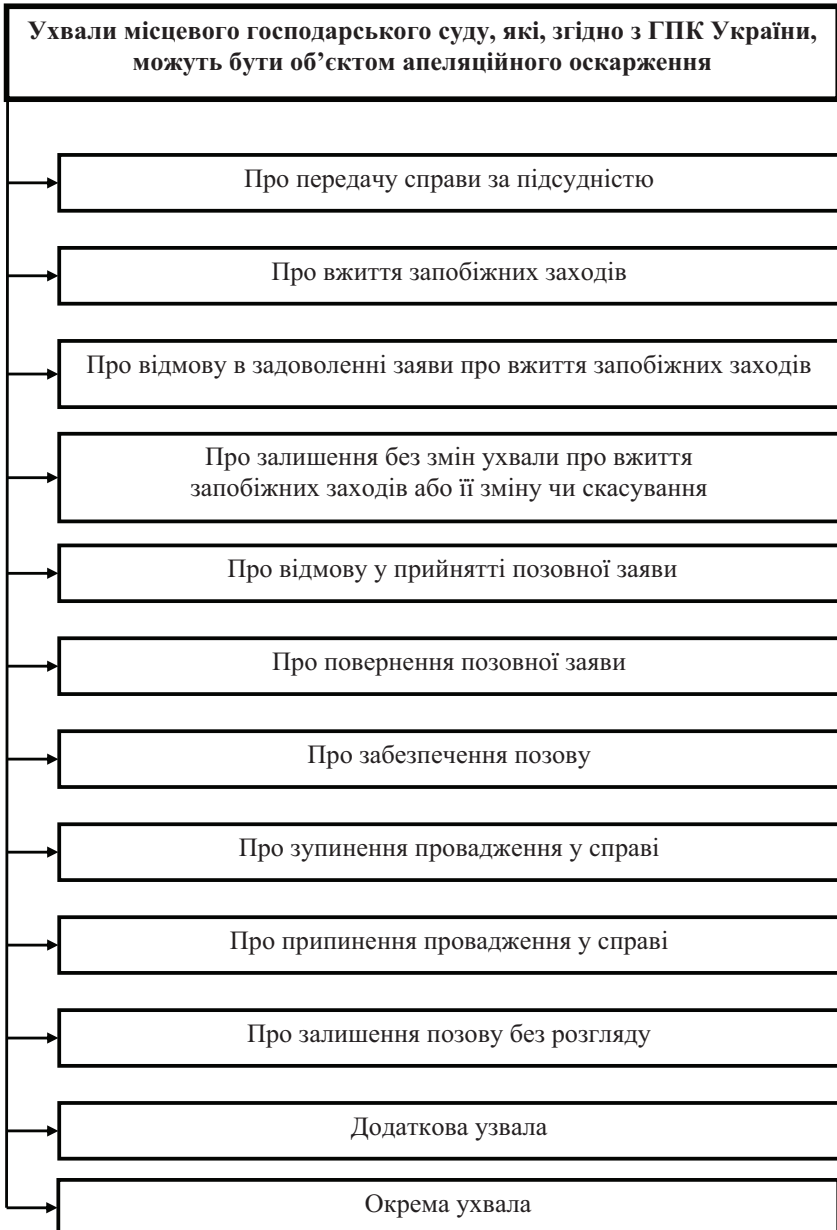
Схема 1. Поняття перегляду судових актів

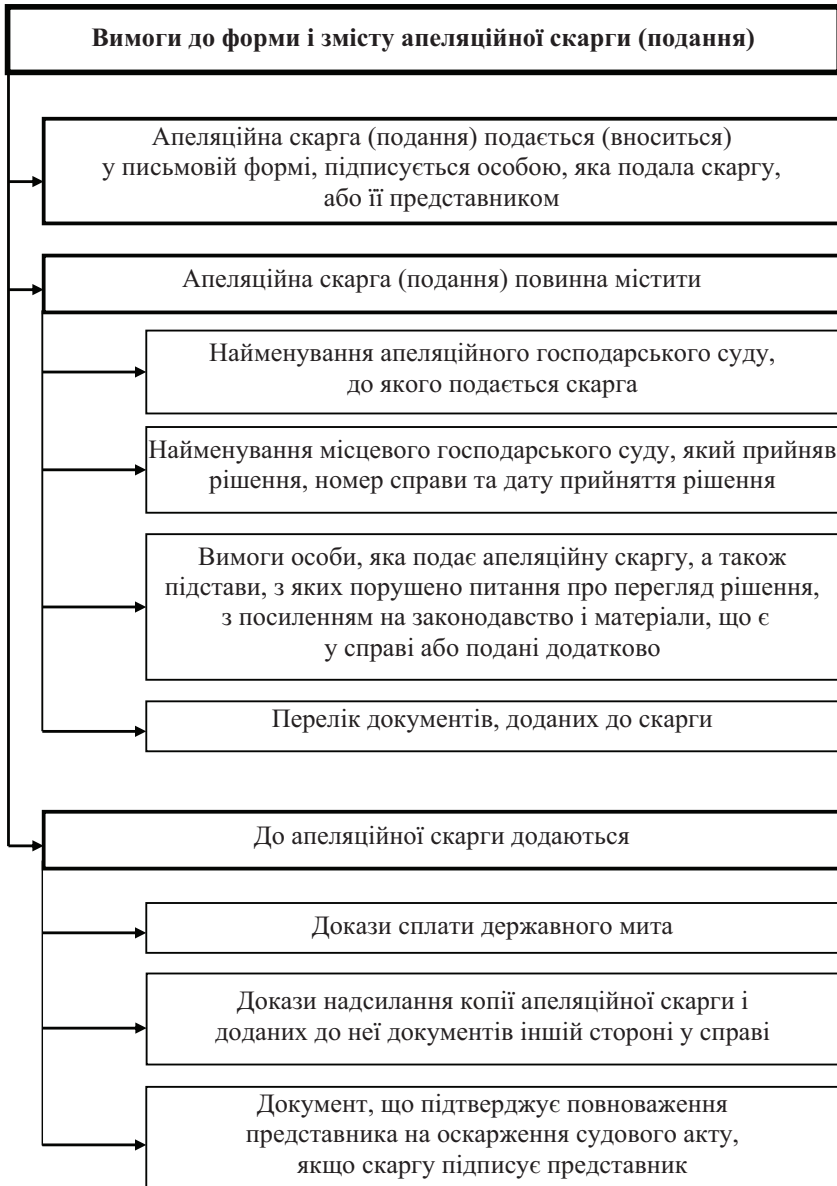
Схема 2. Апеляційне оскарження судових актів

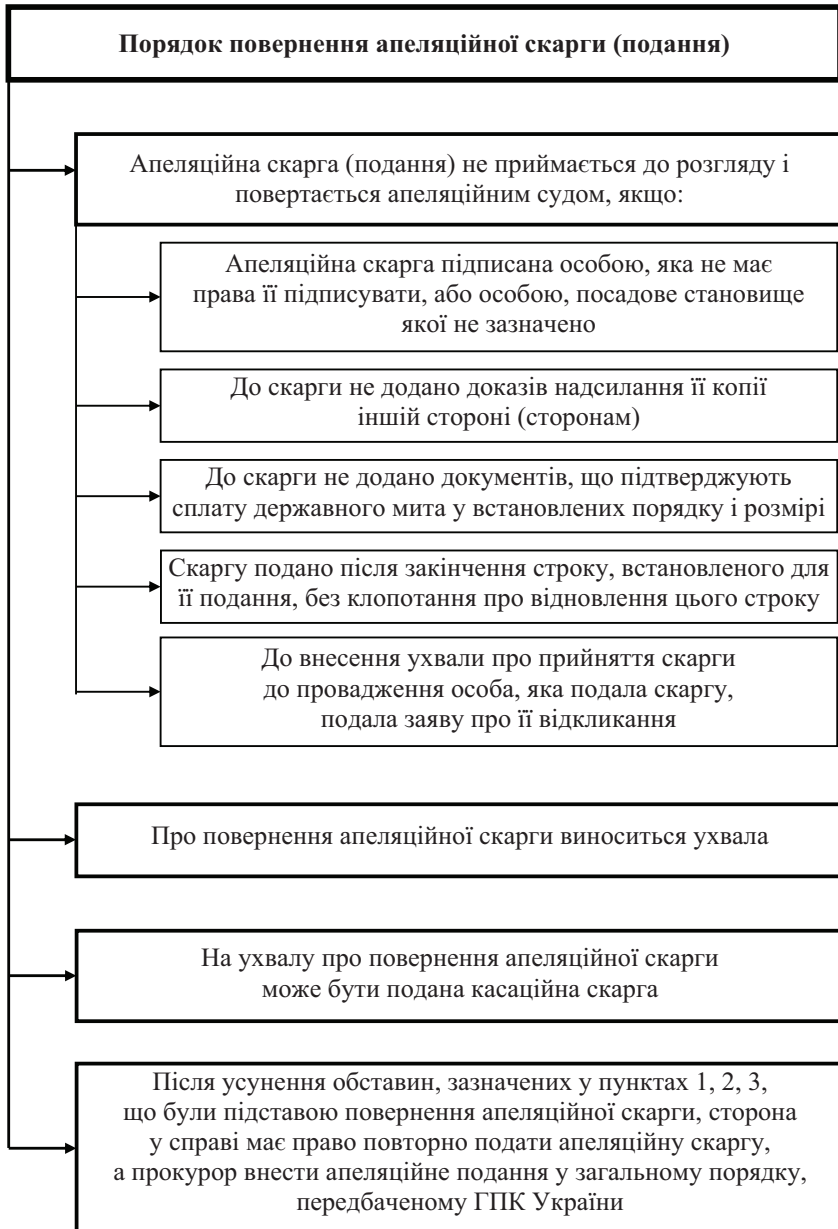
Схема 3. Оскарження ухвал місцевого господарського суду

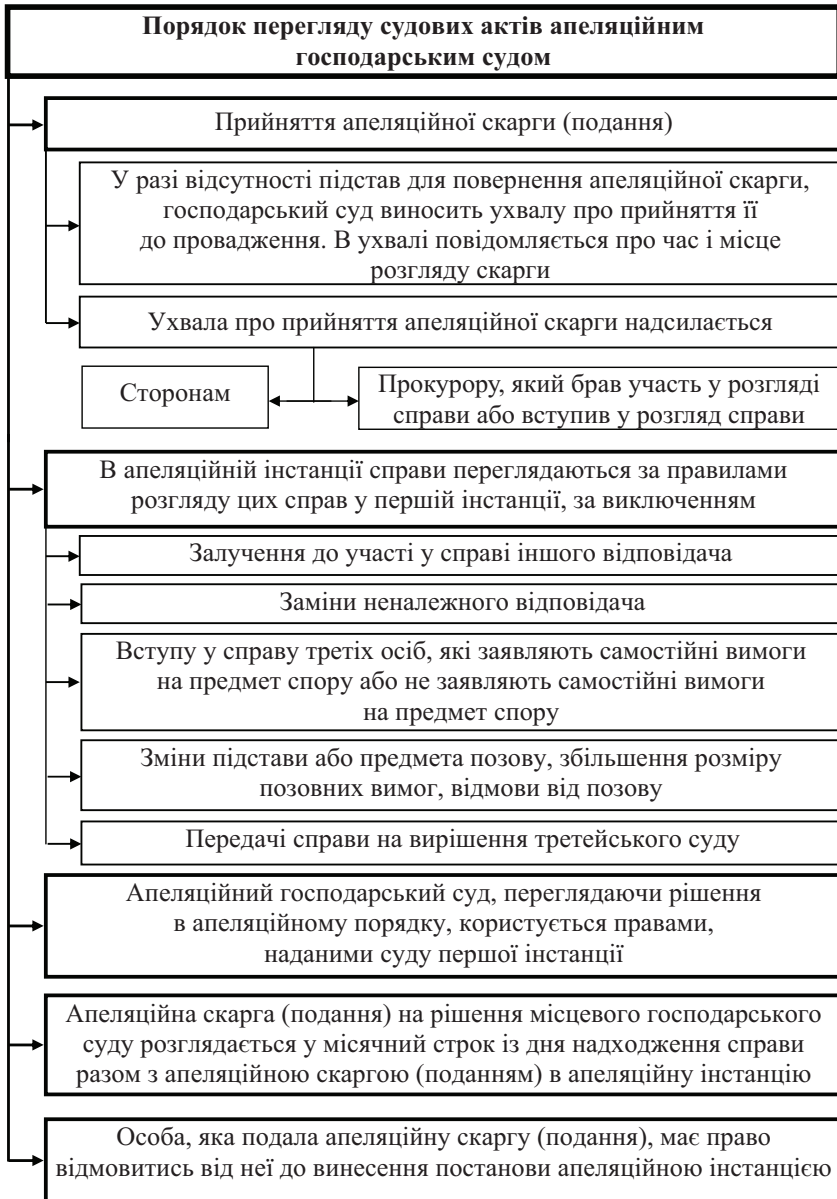
Схема 4. Форма і зміст апеляційної скарги

Схема 5. Повернення апеляційної скарги

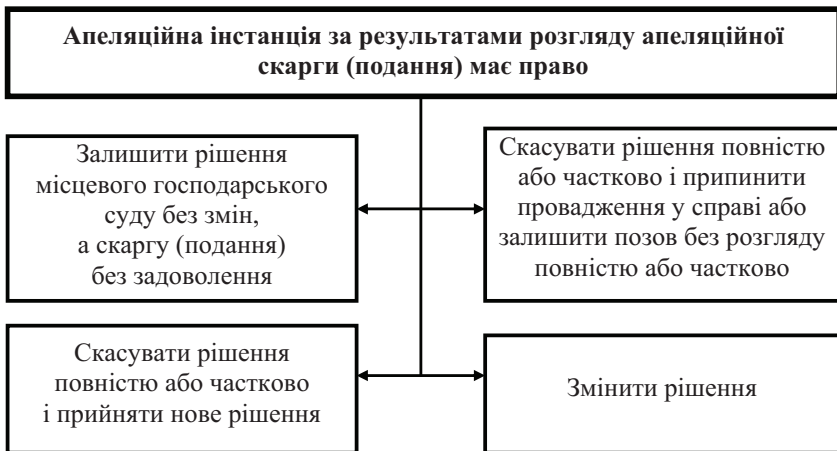
Схема 6. Порядок перегляду судових актів апеляційним господарським судом

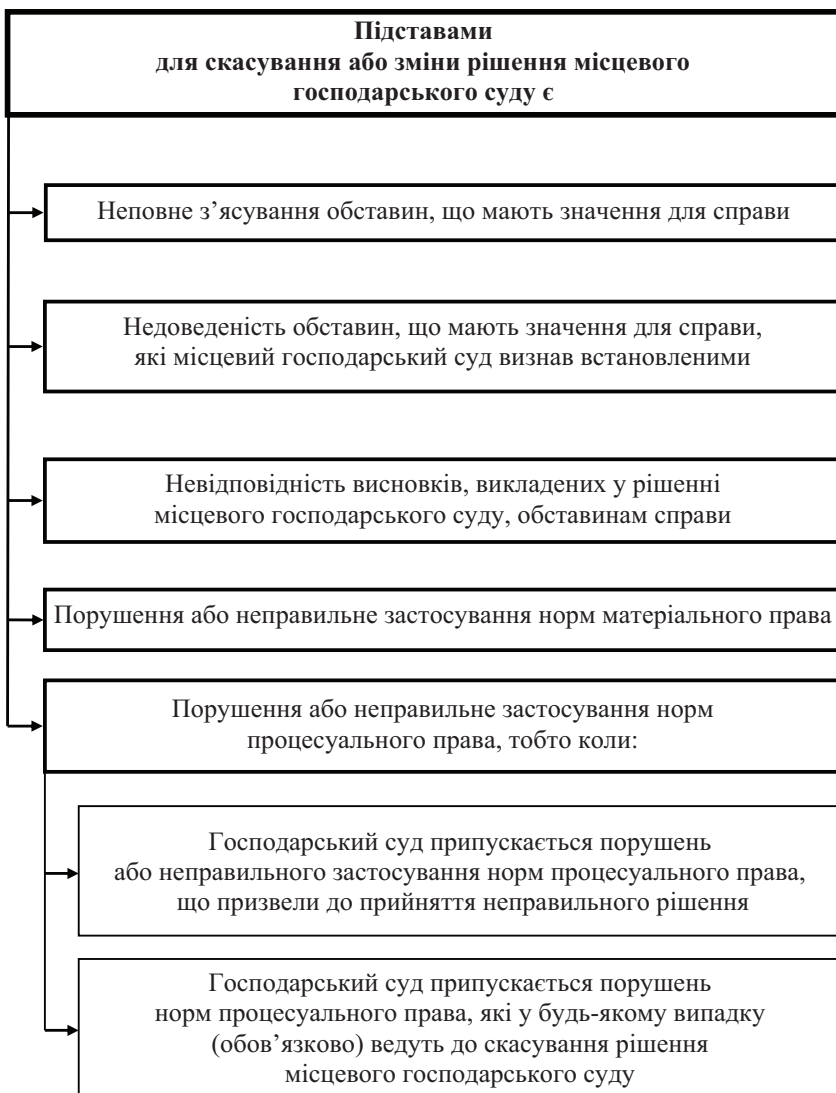
Схема 7. Межі перегляду справи в апеляційній інстанції

Схема 8. Повноваження апеляційної інстанції при перегляді судових актів місцевих господарських судів

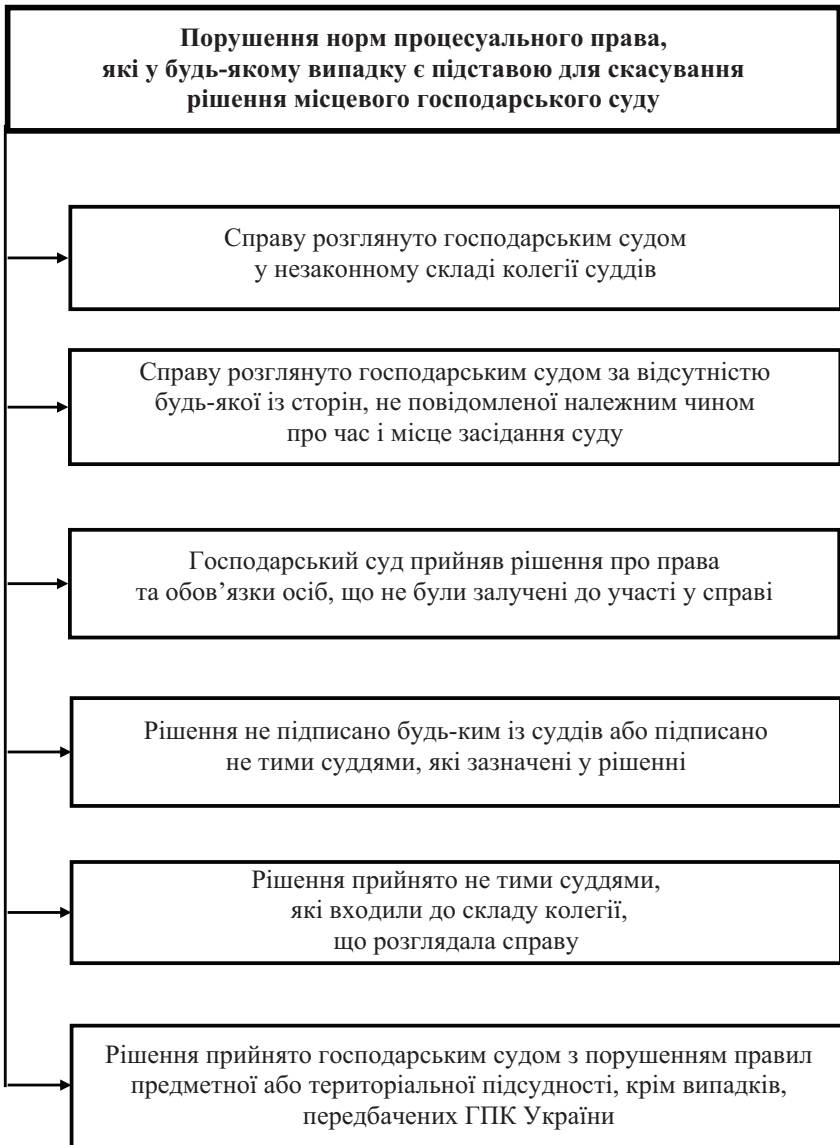

Схема 9. Підстави для скасування або зміни рішення місцевого господарського суду апеляційною інстанцією

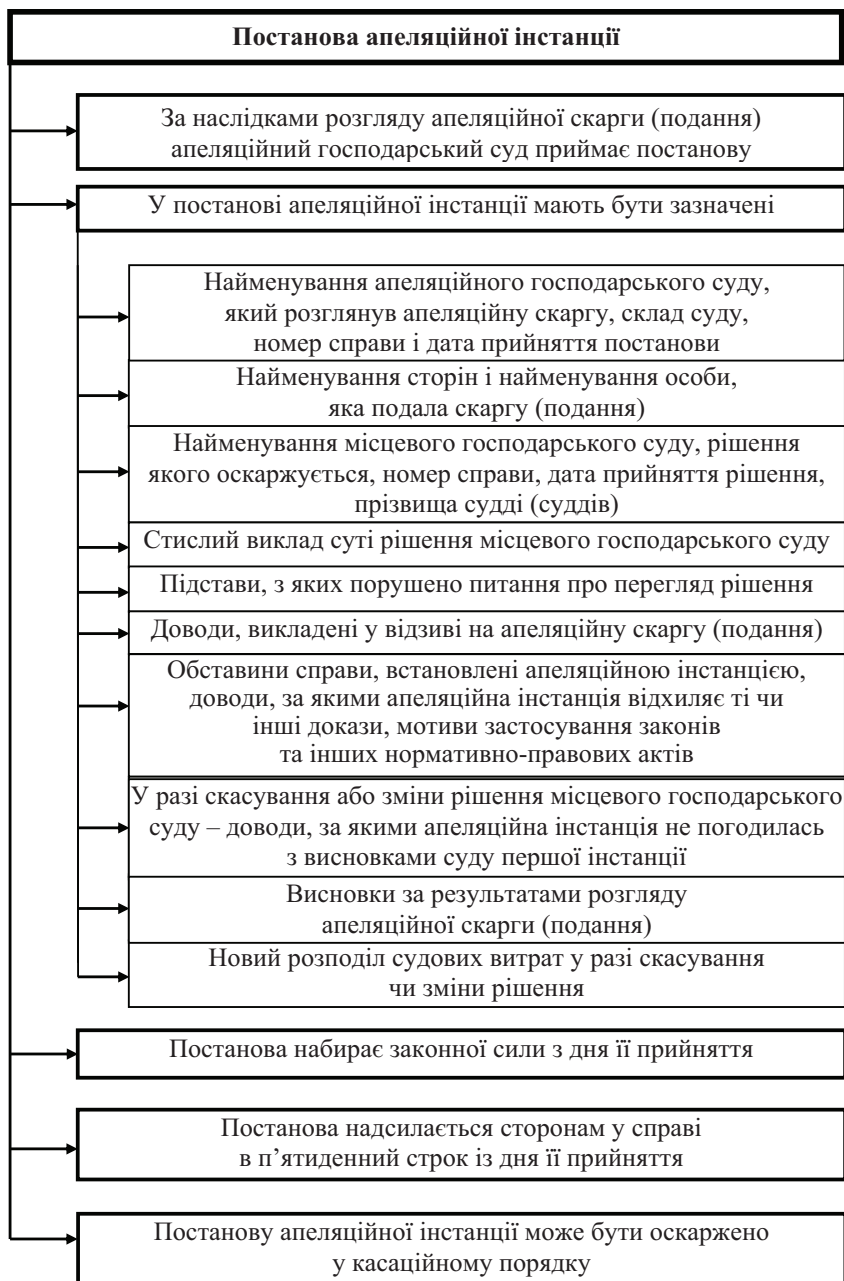

Схема 10. Підстави для обов'язкового скасування апеляційною інстанцією рішення місцевого господарського суду у разі порушення процесуальних норм

Схема 11. Постанова апеляційної інстанції

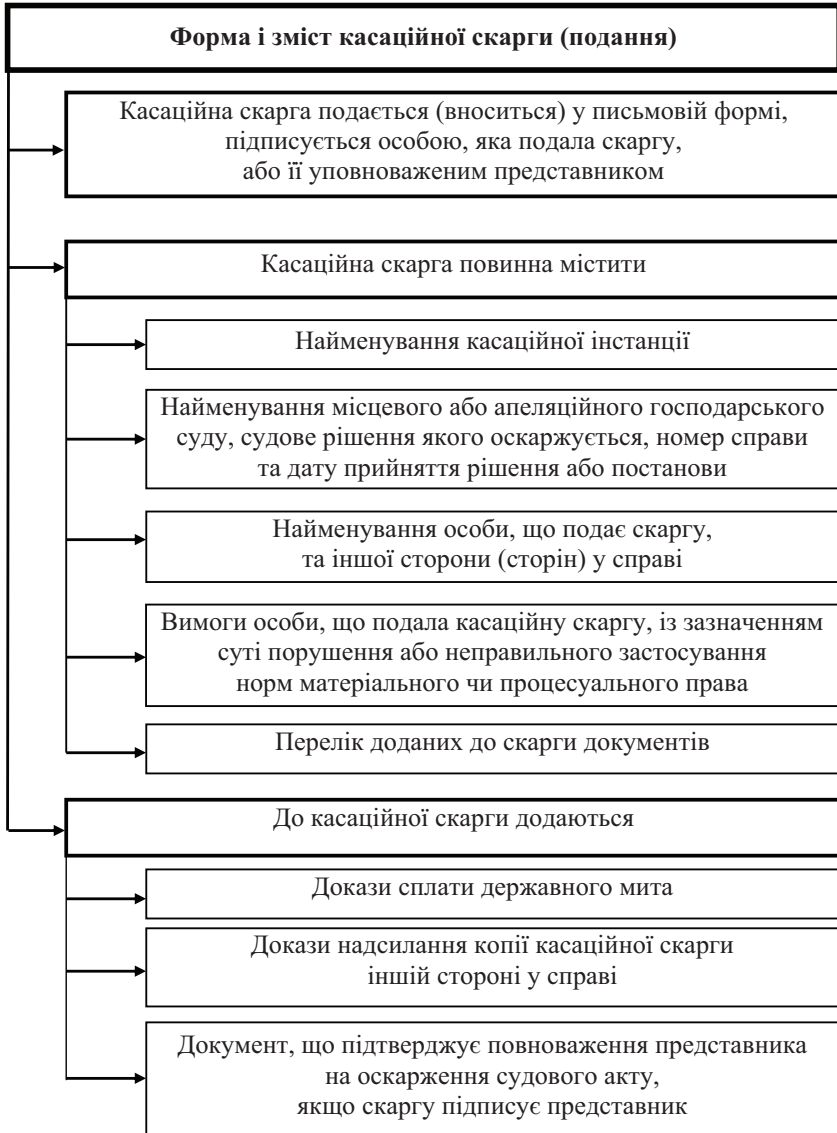
Схема 12. Оскарження в апеляційному порядку ухвал місцевого господарського суду

Схема 13. Загальні положення касаційного оскарження судових актів

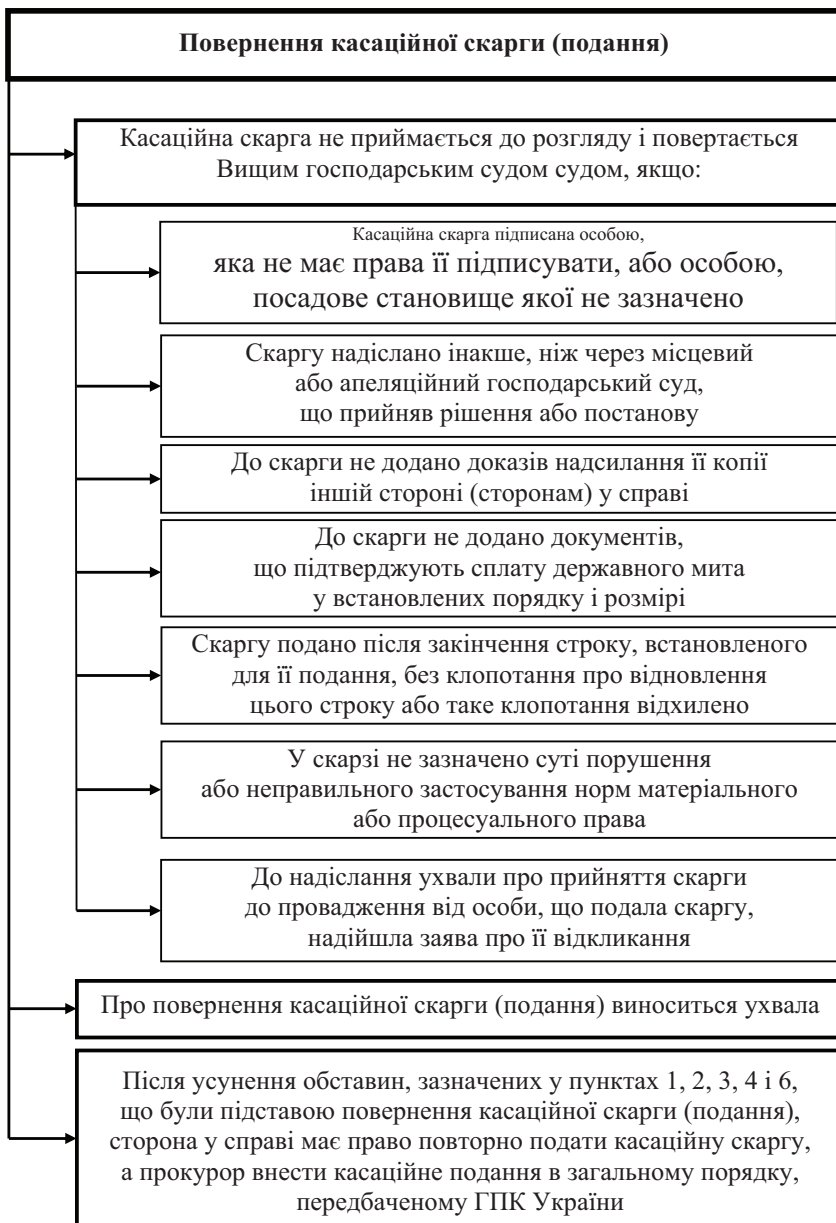

Схема 14. Касаційна скарга (подання)

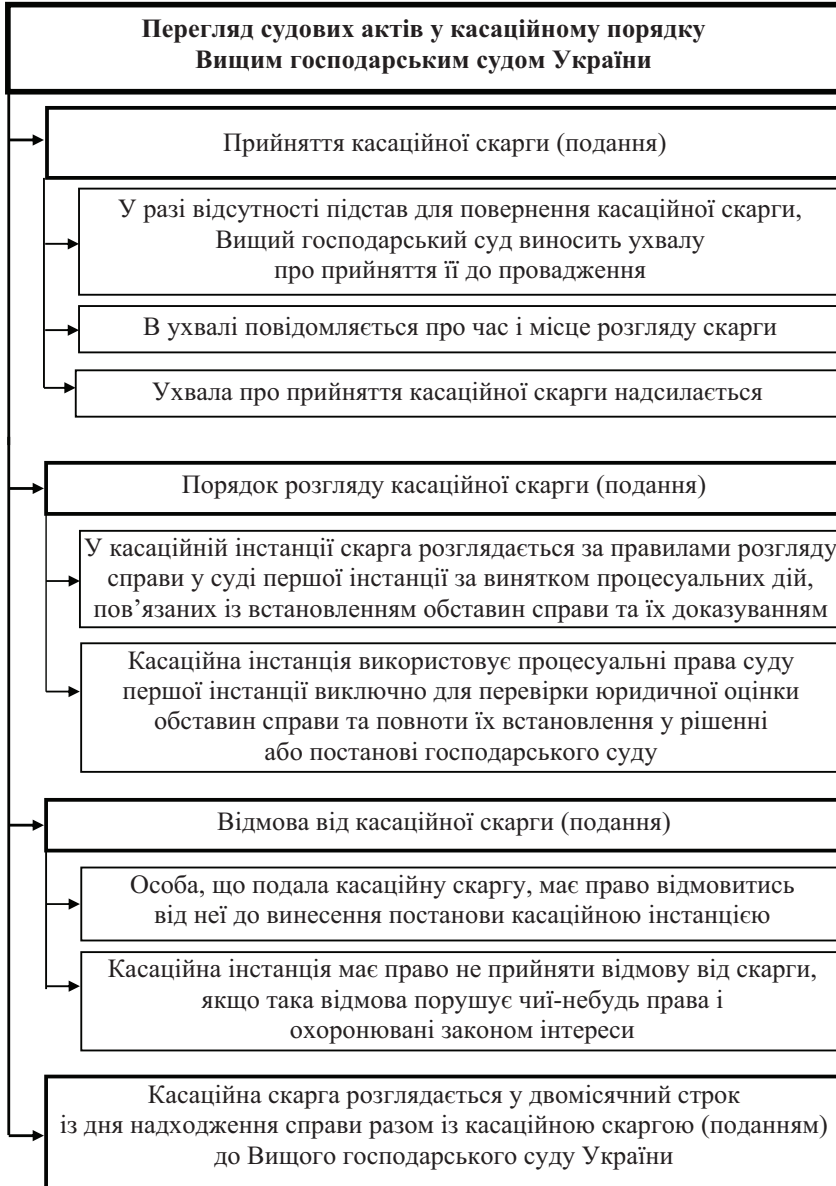

Примітка: У касаційній скарзі (поданні) не допускається посилання на недоведеність обставин справи.

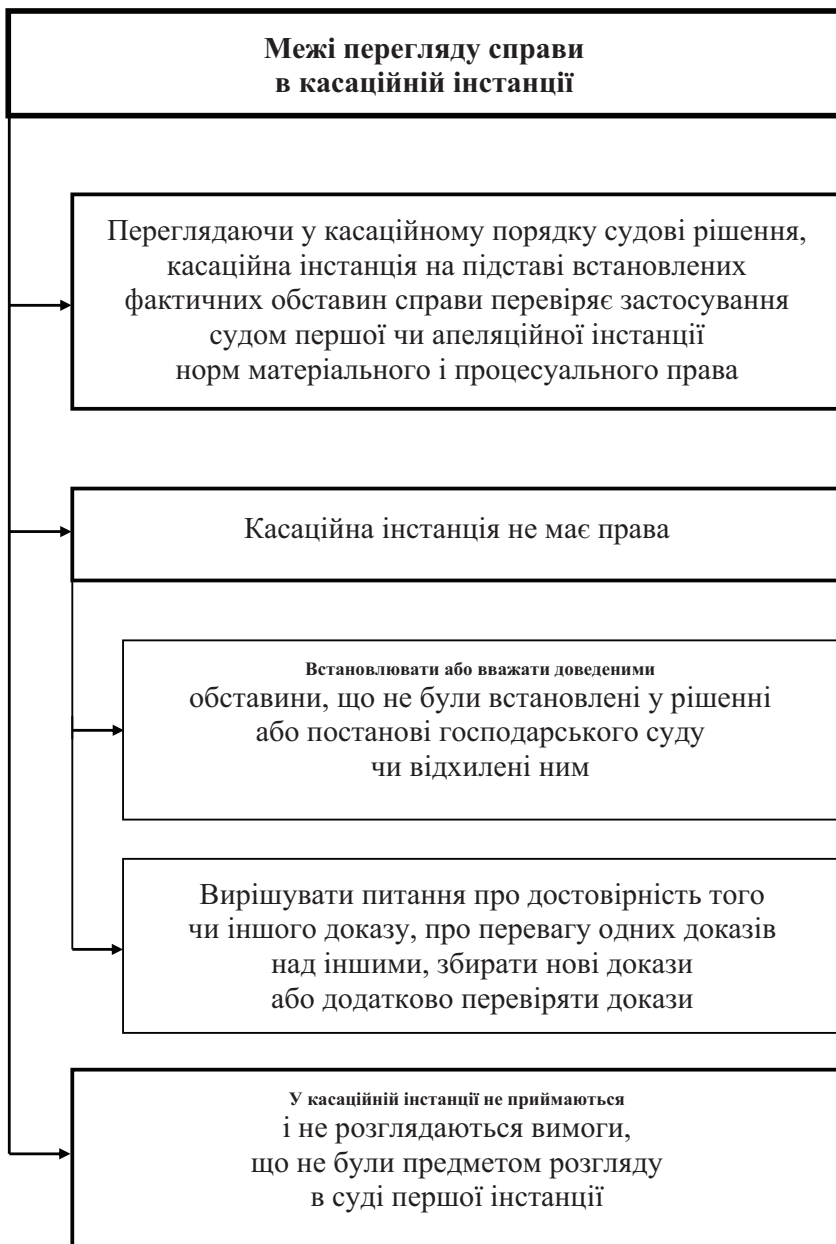
Схема 15. Повернення касаційної скарги (подання)

Схема 16. Перегляд судових актів у касаційному порядку Вищим господарським судом України

Схема 17. Межі перегляду справи у касаційному порядку

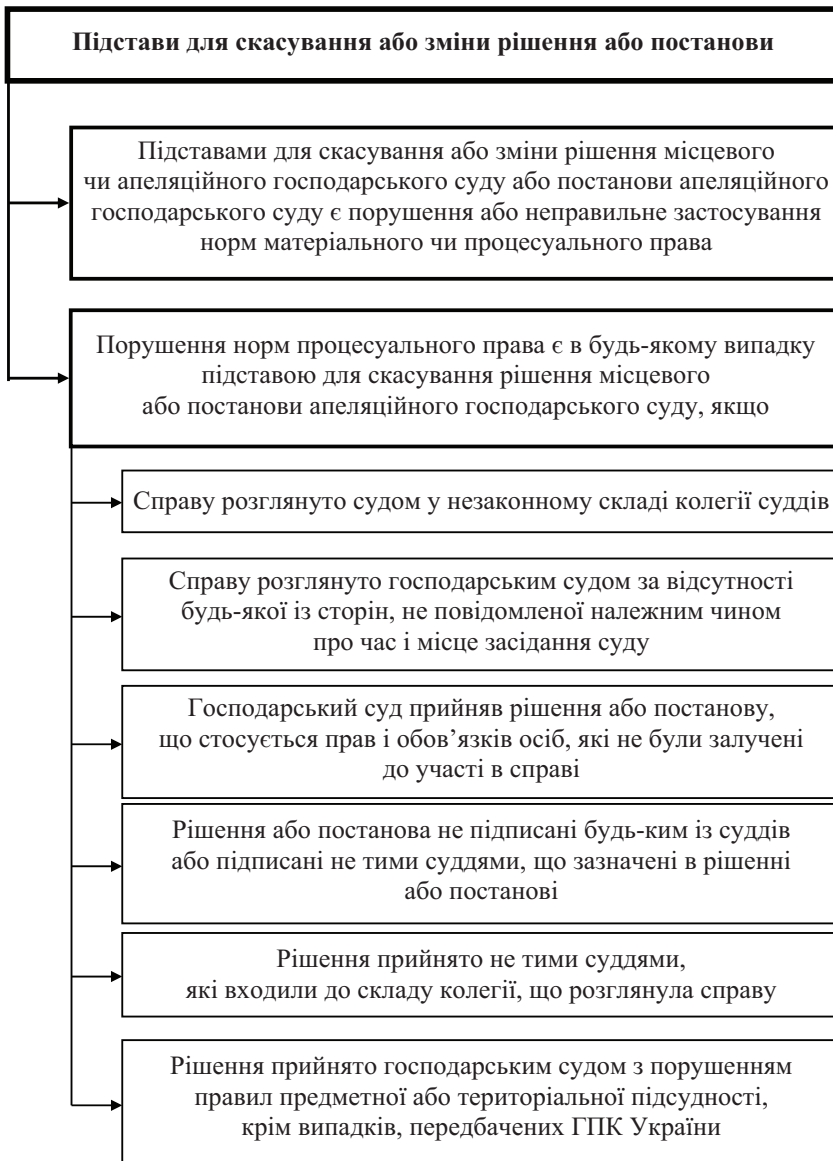

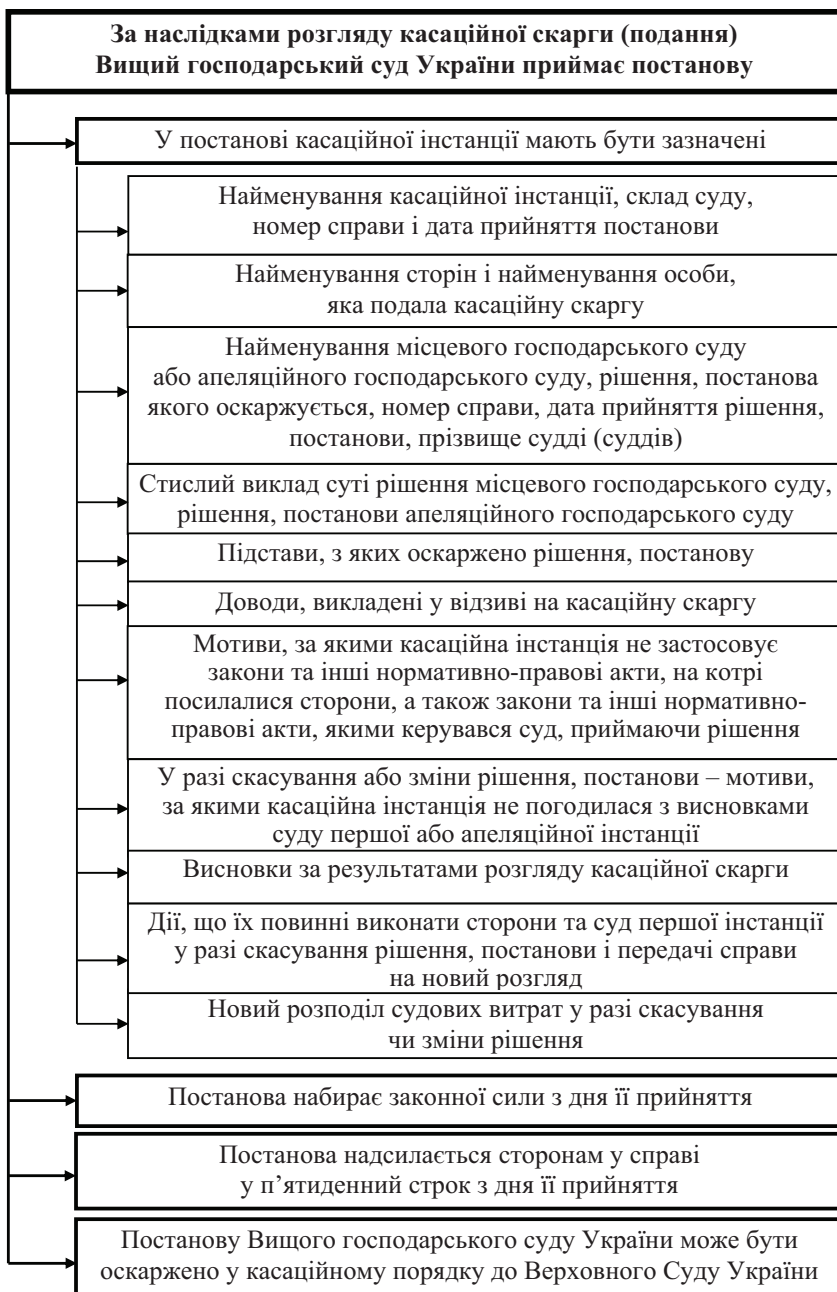
Схема 18. Повноваження Вищого господарського суду України при перегляді судових актів у касаційному порядку

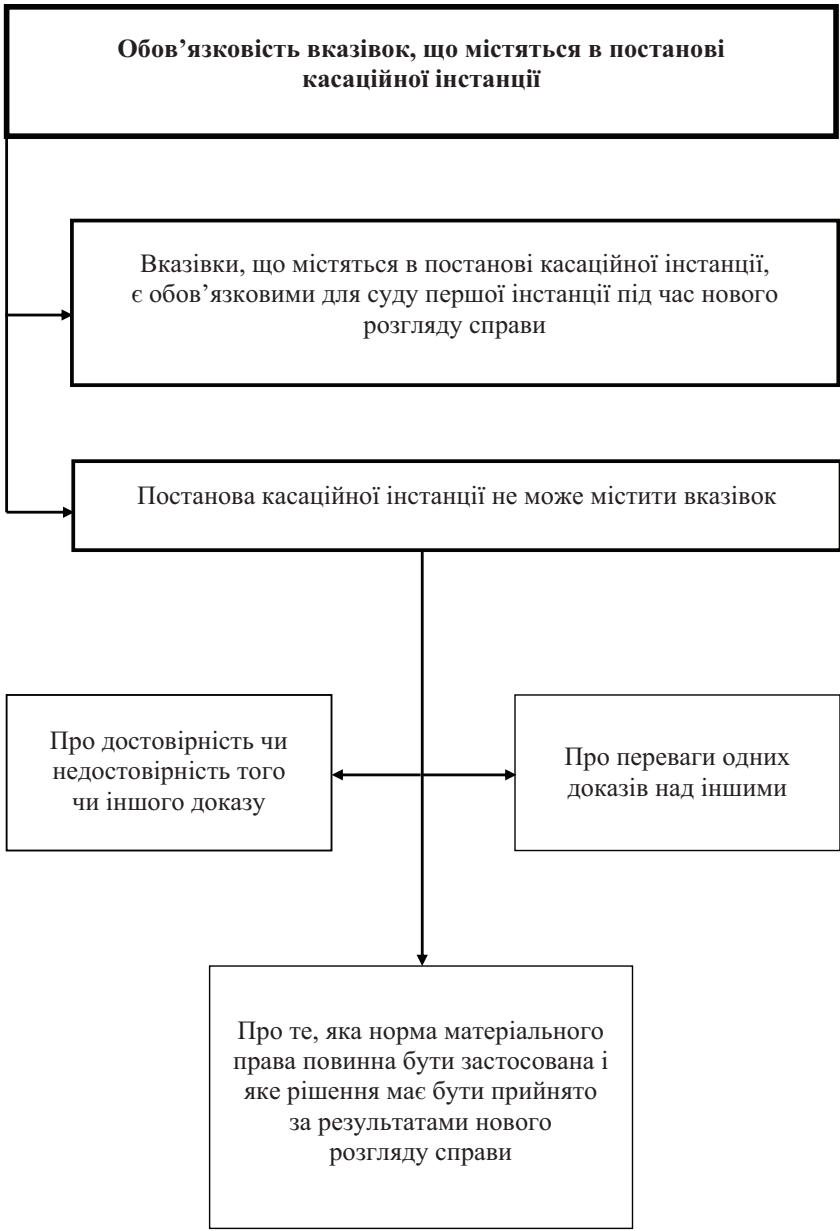
**Схема 19. Підстави для скасування судових актів
Вищим господарським судом України при їх перегляді
у касаційному порядку**

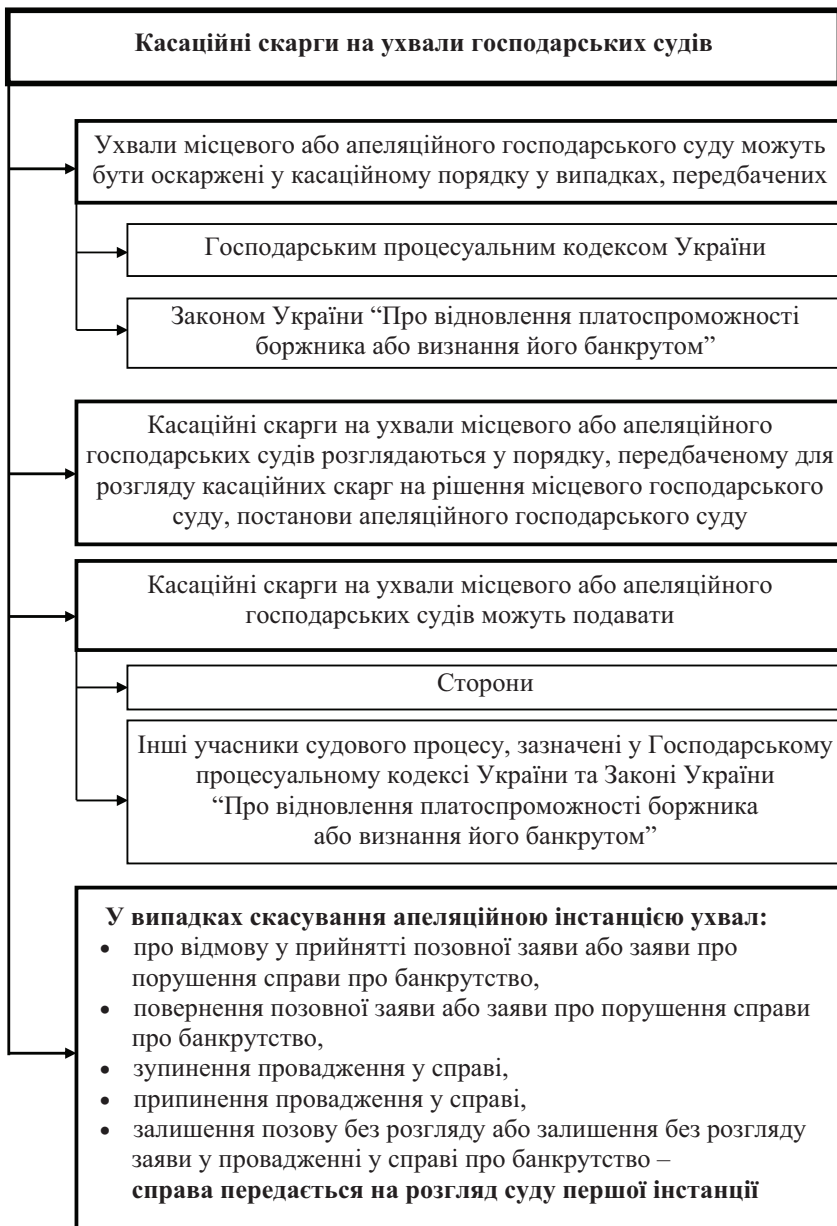
Схема 20. Поняття та зміст постанови касаційної інстанції

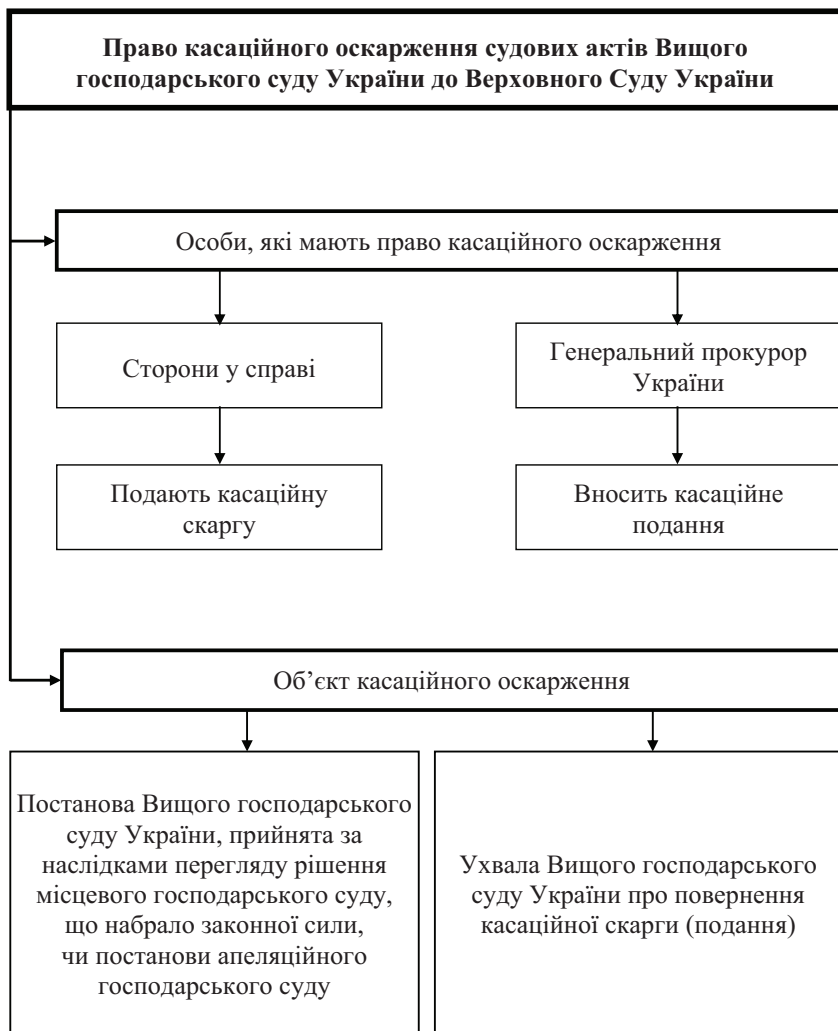
Схема 21. Вказівки, що містяться в постанові касаційної інстанції

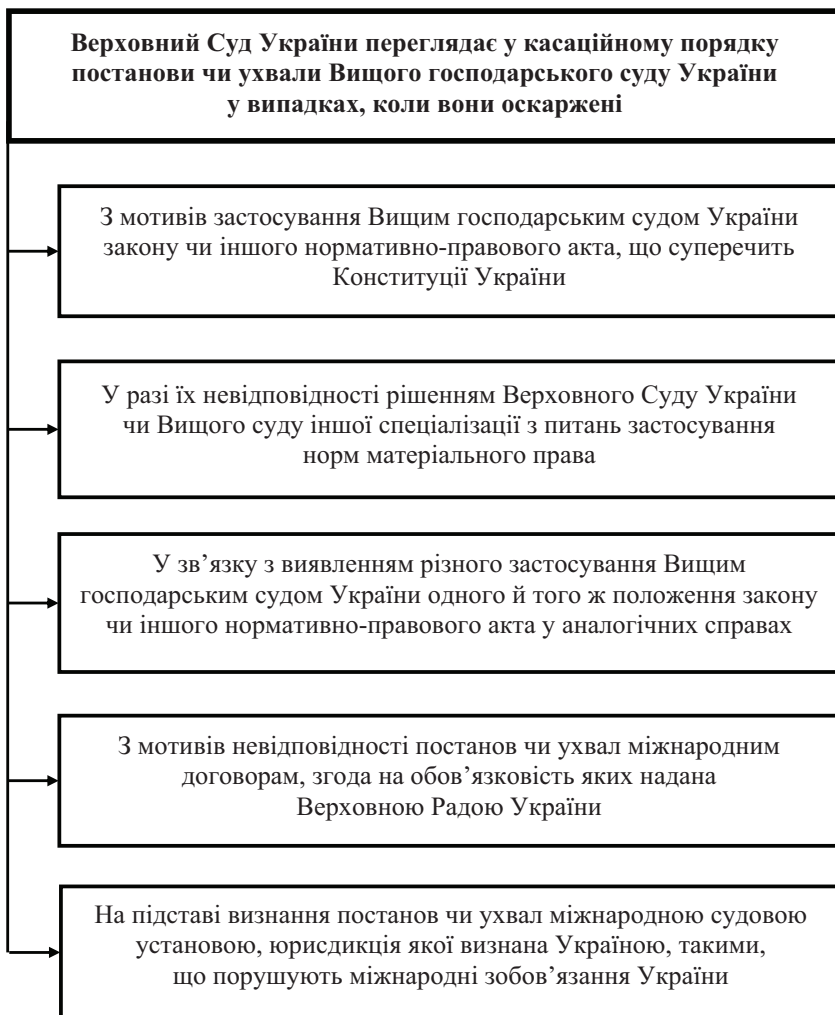
Схема 22. Оскарження у касаційному порядку ухвал господарських судів

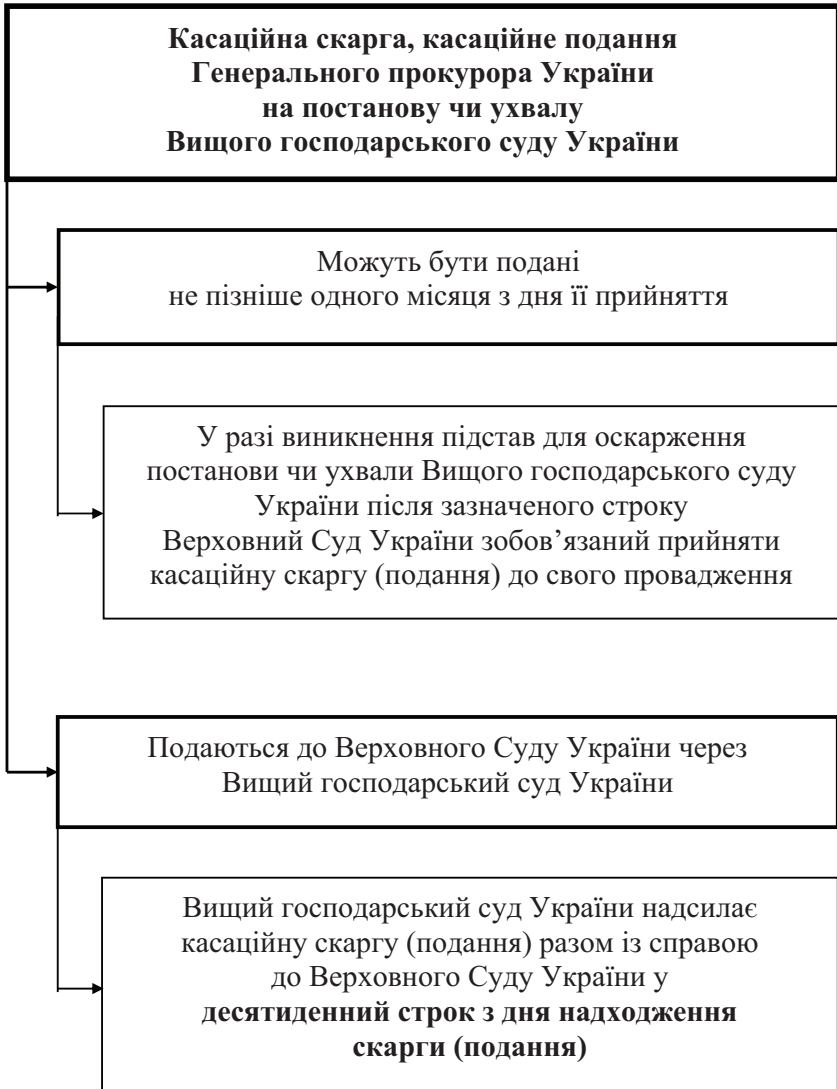
Схема 23. Право касаційного оскарження судових актів Вищого господарського суду України до Верховного Суду України

Схема 24. Підстави для оскарження до Верховного Суду України судових актів Вищого господарського суду України

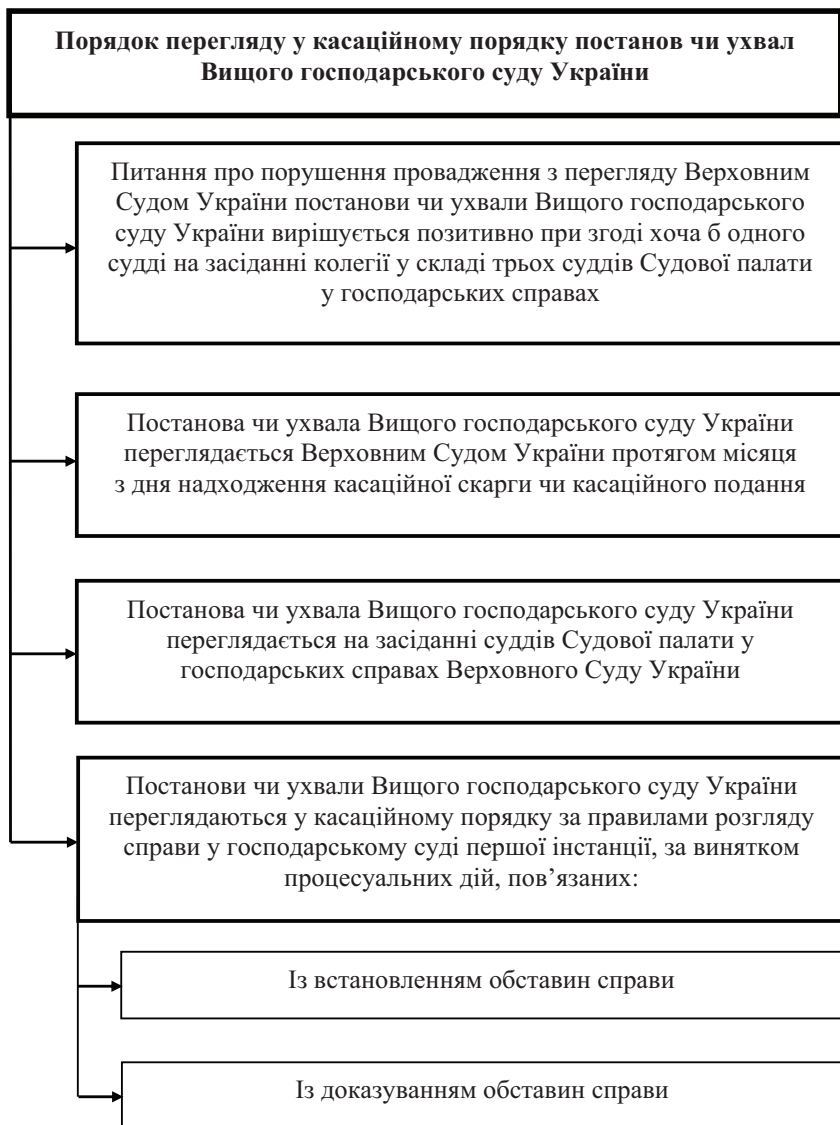

**Схема 25. Порядок подання касаційної скарги та внесення
касаційного подання на постанову чи ухвалу
Вищого господарського суду України**

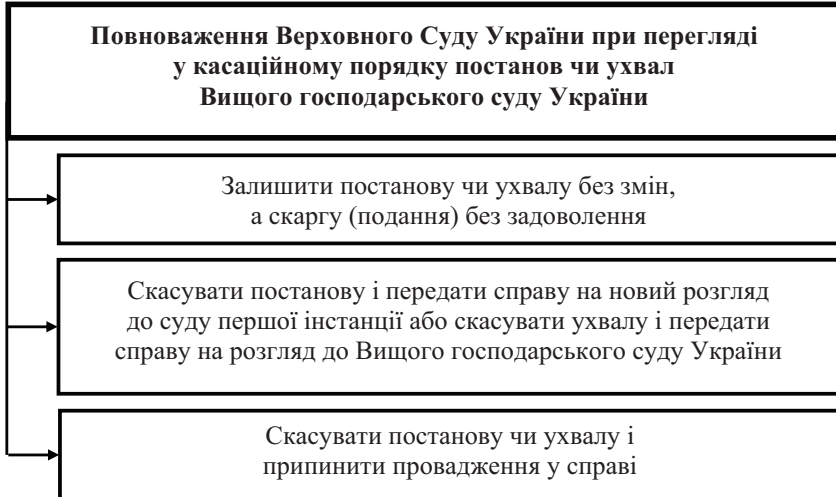

Схема 26. Порядок перегляду у касаційному порядку постанов чи ухвал Вищого господарського суду України

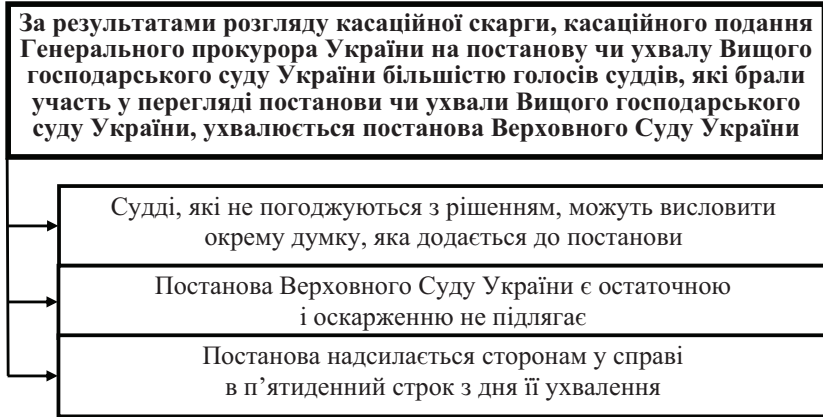
Схема 27. Повноваження Верховного Суду України при перегляді у касаційному порядку судових актів Вищого господарського суду України

Схема 28. Підстави для скасування судових актів Вищого господарського суду України

Схема 29. Постанова Верховного Суду України

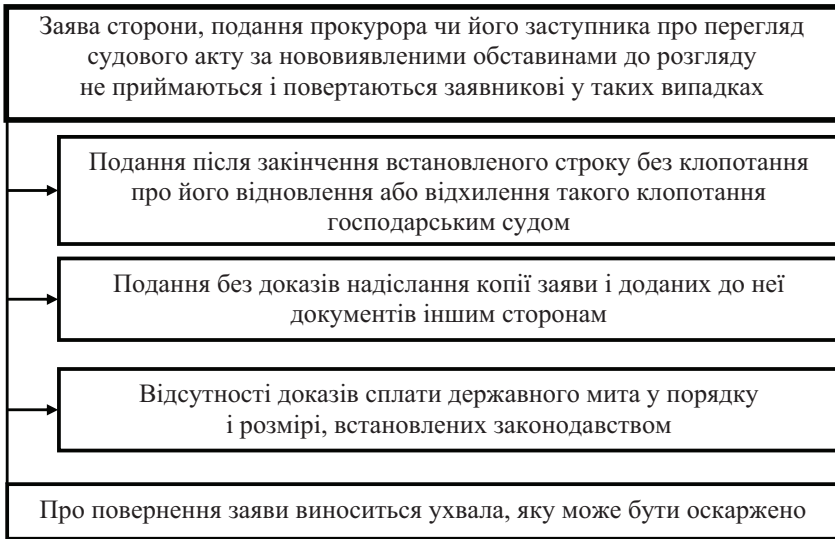
Схема 30. Вказівки, що містяться у постанові Верховного Суду України

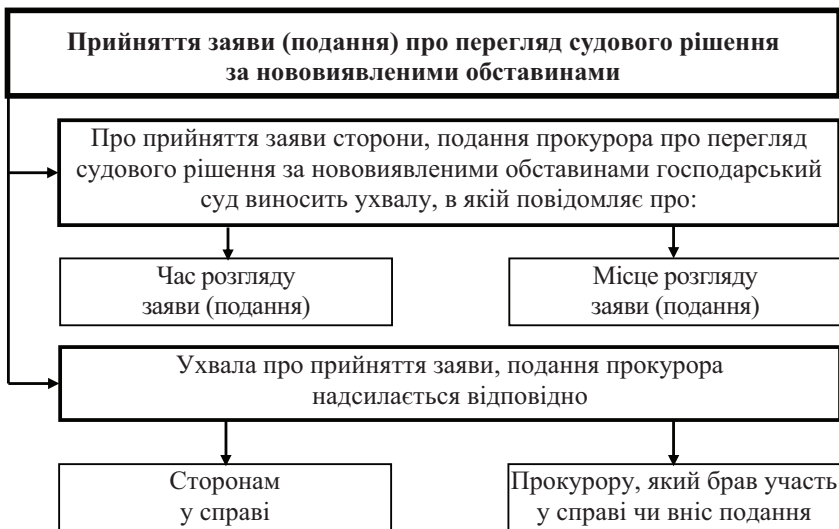
Схема 31. Перегляд судових актів господарського суду за нововиявленими обставинами

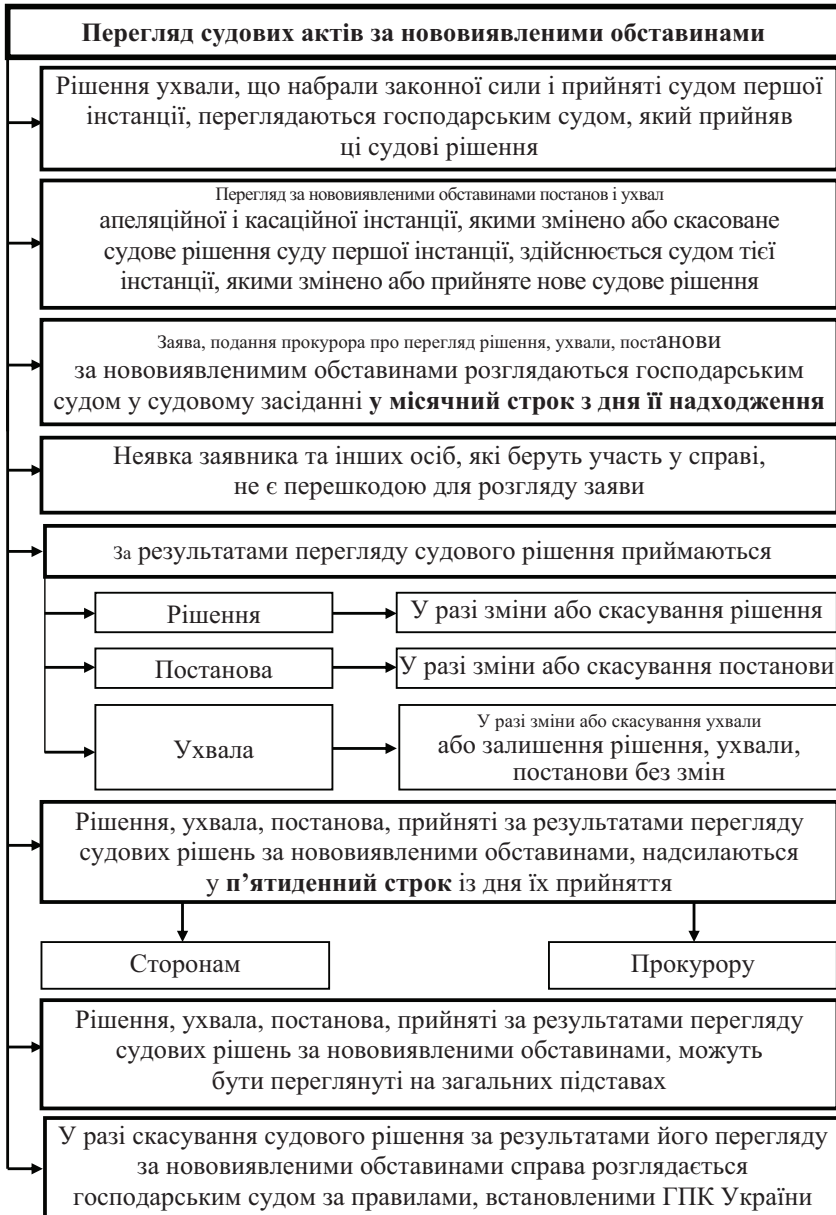
Схема 32. Повернення заяви або подання на перегляд судового акту за нововиявленими обставинами

Схема 33. Прийняття заяви або подання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

Схема 34. Правила перегляду судових актів за нововиявленими обставинами

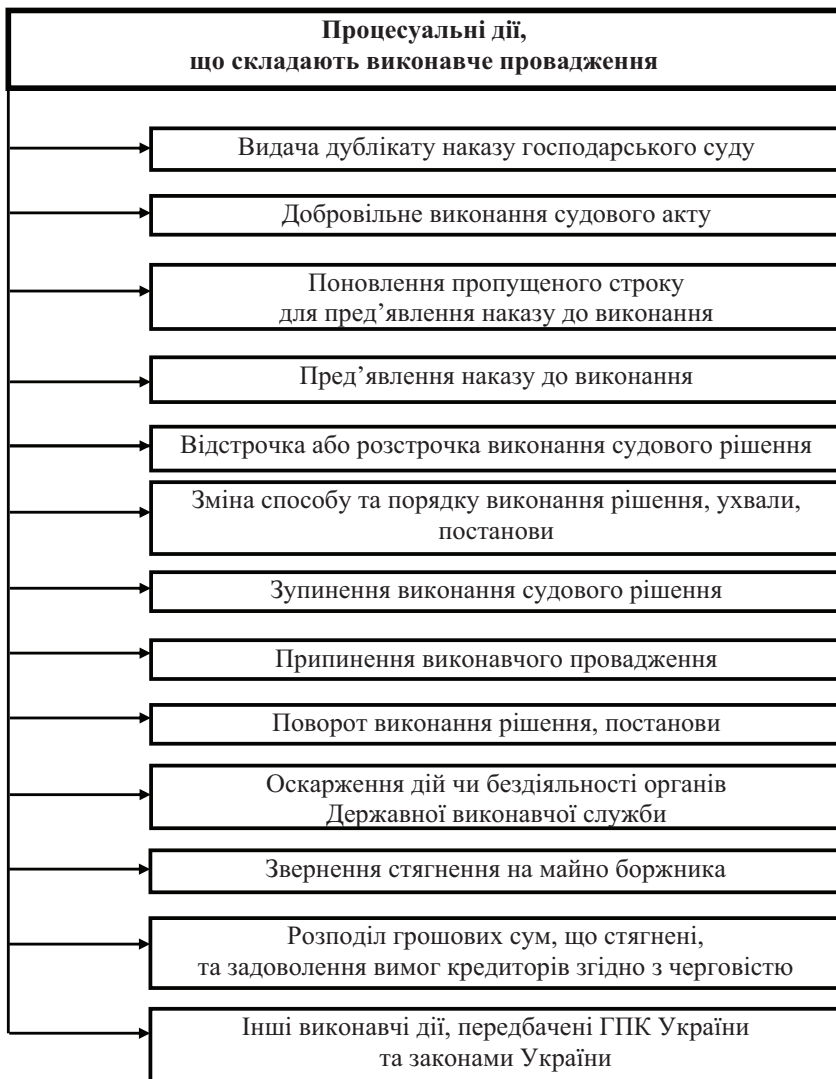
Тема 6. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

1. Виконавчі органи та виконавчі документи. Наказ господарського суду та його дублікат.
2. Відстрочка та розстрочка виконання судового рішення. Зміна способу та порядку виконання судового рішення.
3. Поворот виконання рішення, ухвали, постанови господарського суду.
4. Оскарження дій або бездіяльності органів Державної виконавчої служби.

Схема 1. Законодавчі засади виконання судових рішень

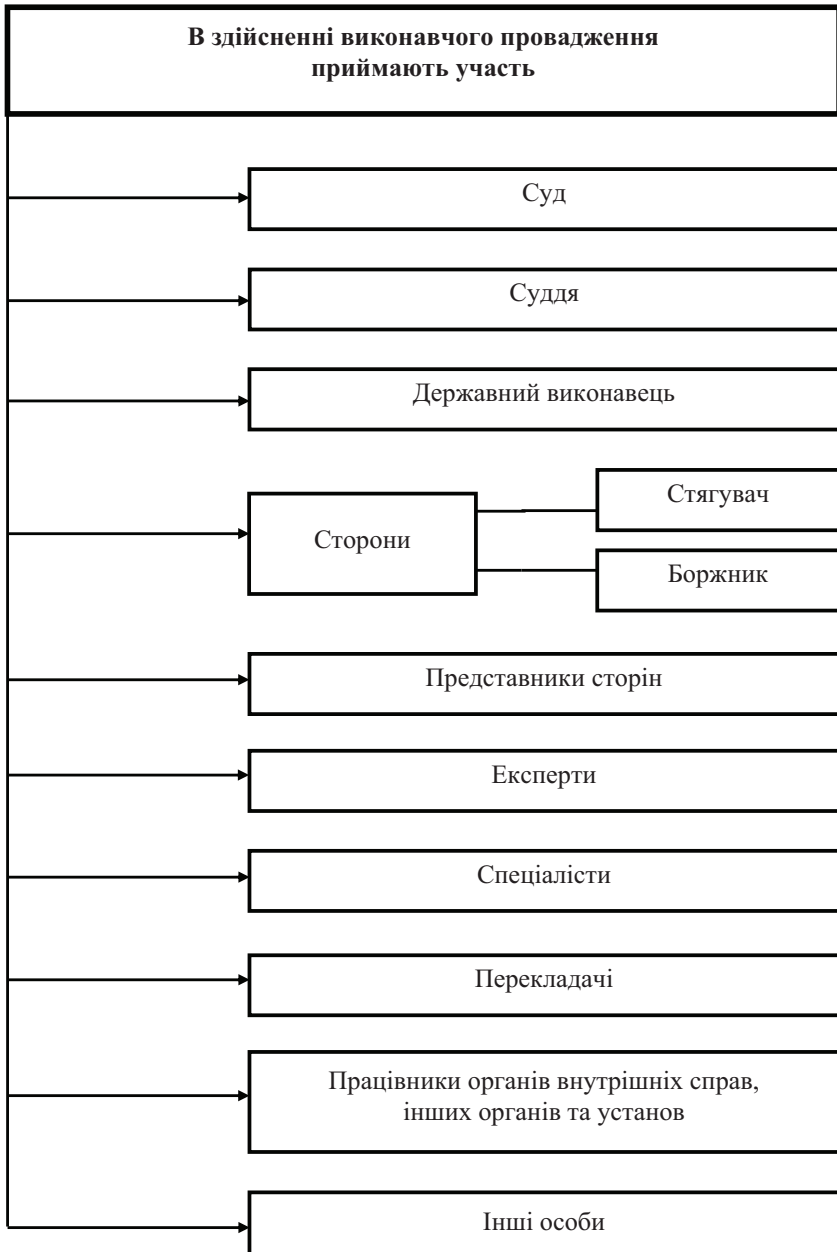

Схема 2. Сутність виконавчого провадження

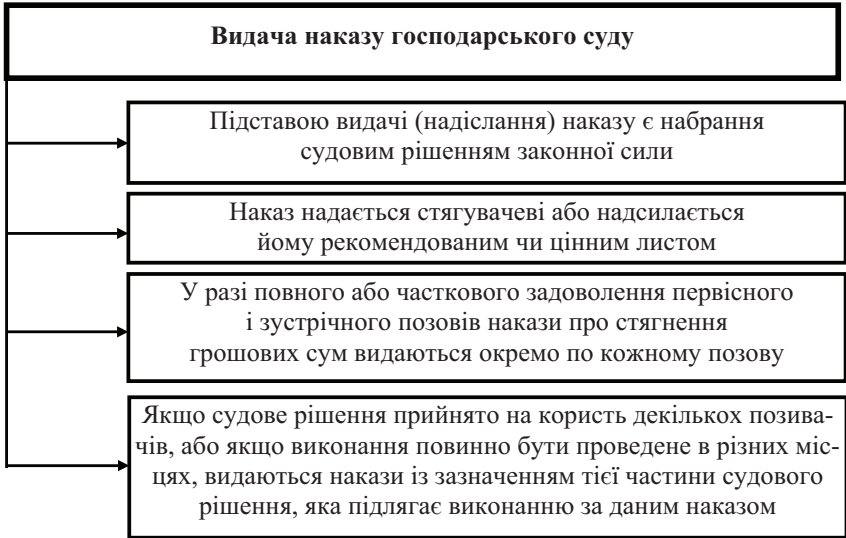
Схема 3. Учасники виконавчого провадження

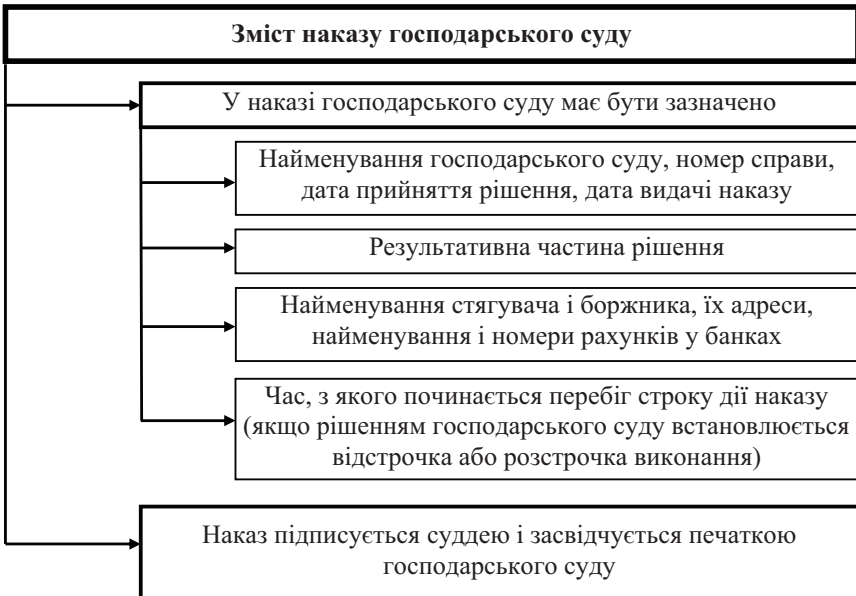
Схема 4. Повноваження господарського суду у виконавчому провадженні

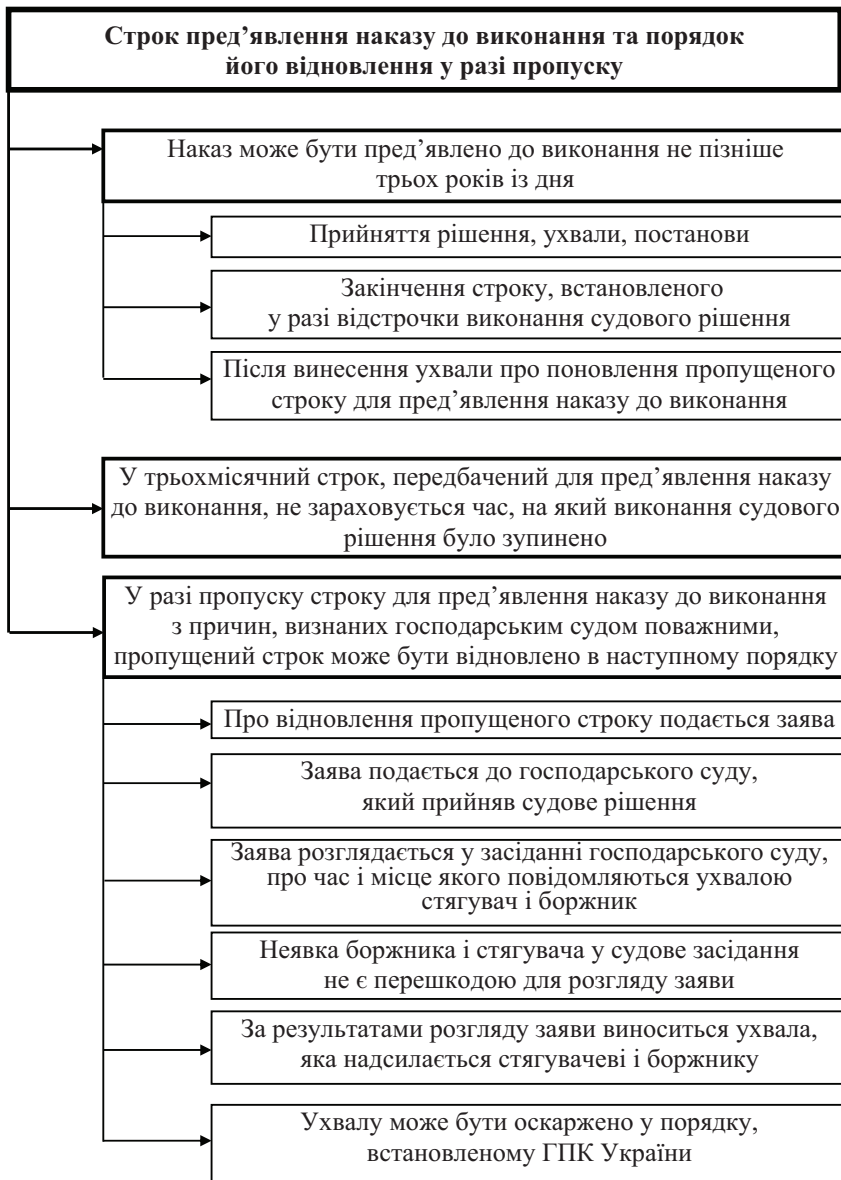
Схема 5. Видача наказу господарського суду

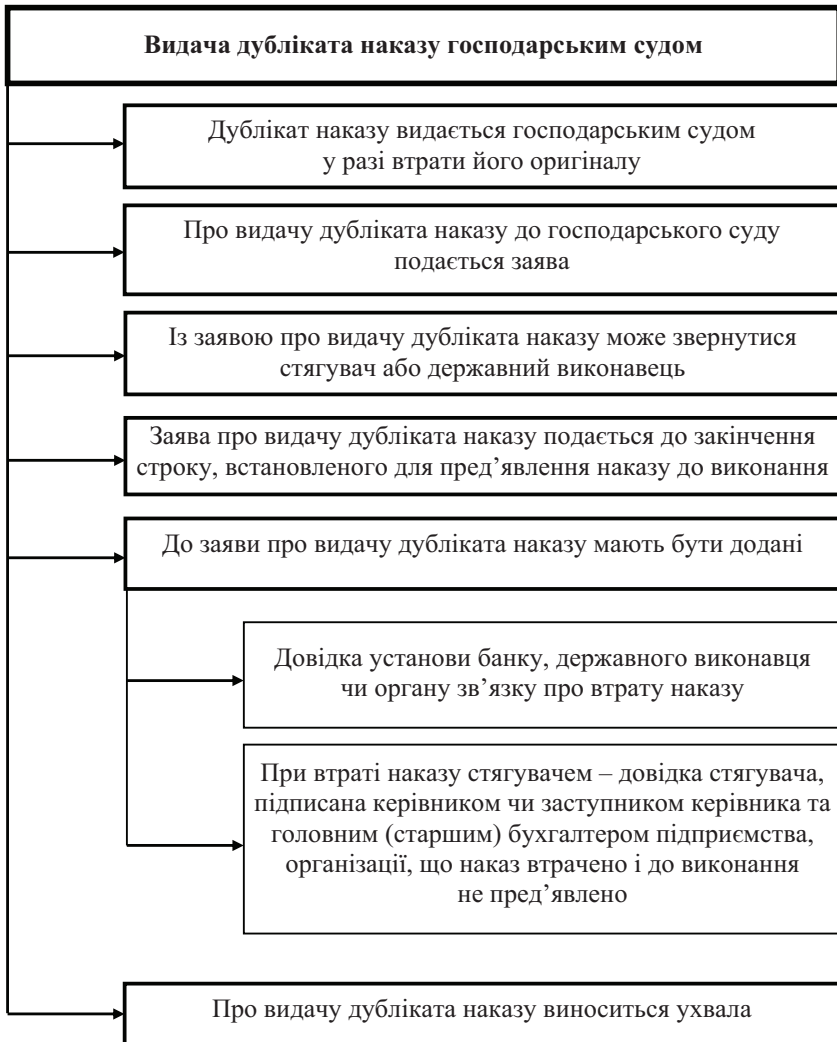
Схема 6. Зміст наказу господарського суду

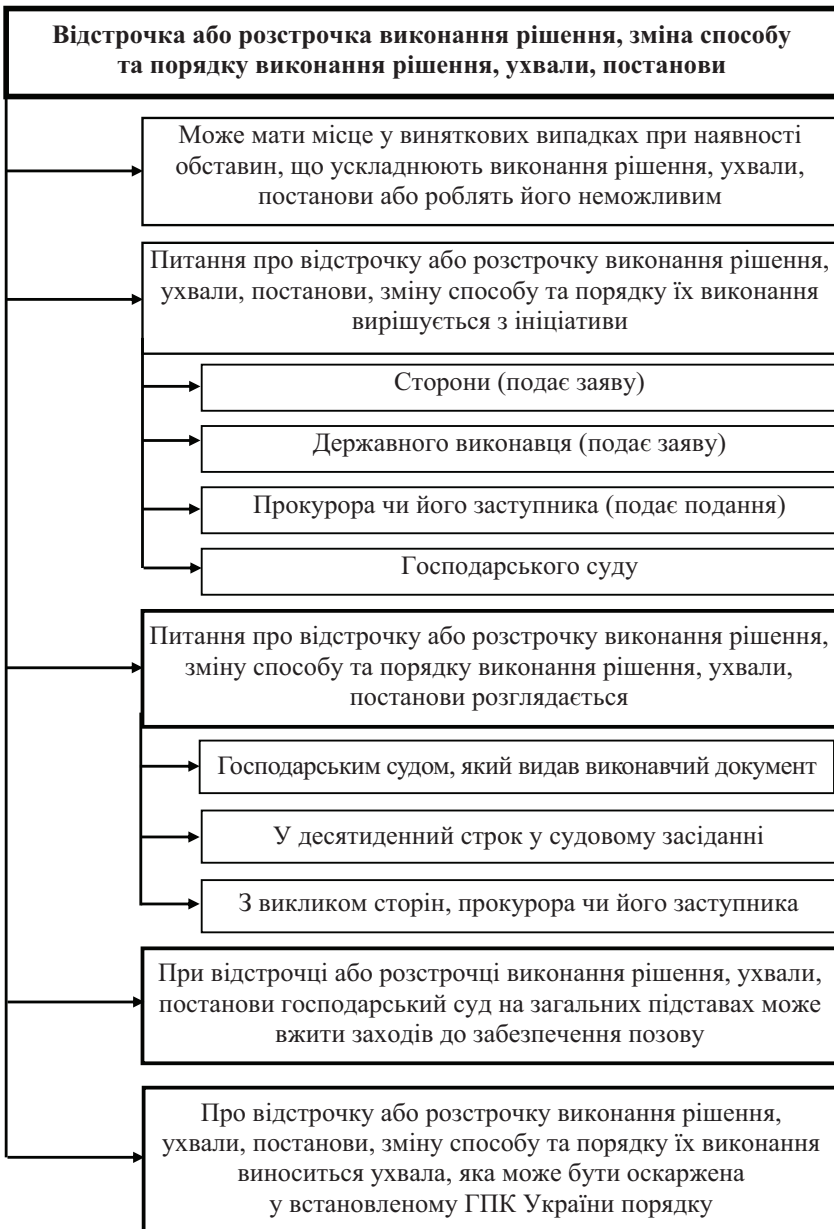
Схема 7. Пред'явлення наказу господарського суду до примусового виконання

Схема 8. Порядок видачі дубліката наказу господарським судом

Схема 9. Процесуальні заходи щодо виконання судового рішення

Схема 10. Зупинення та поновлення виконання судового рішення

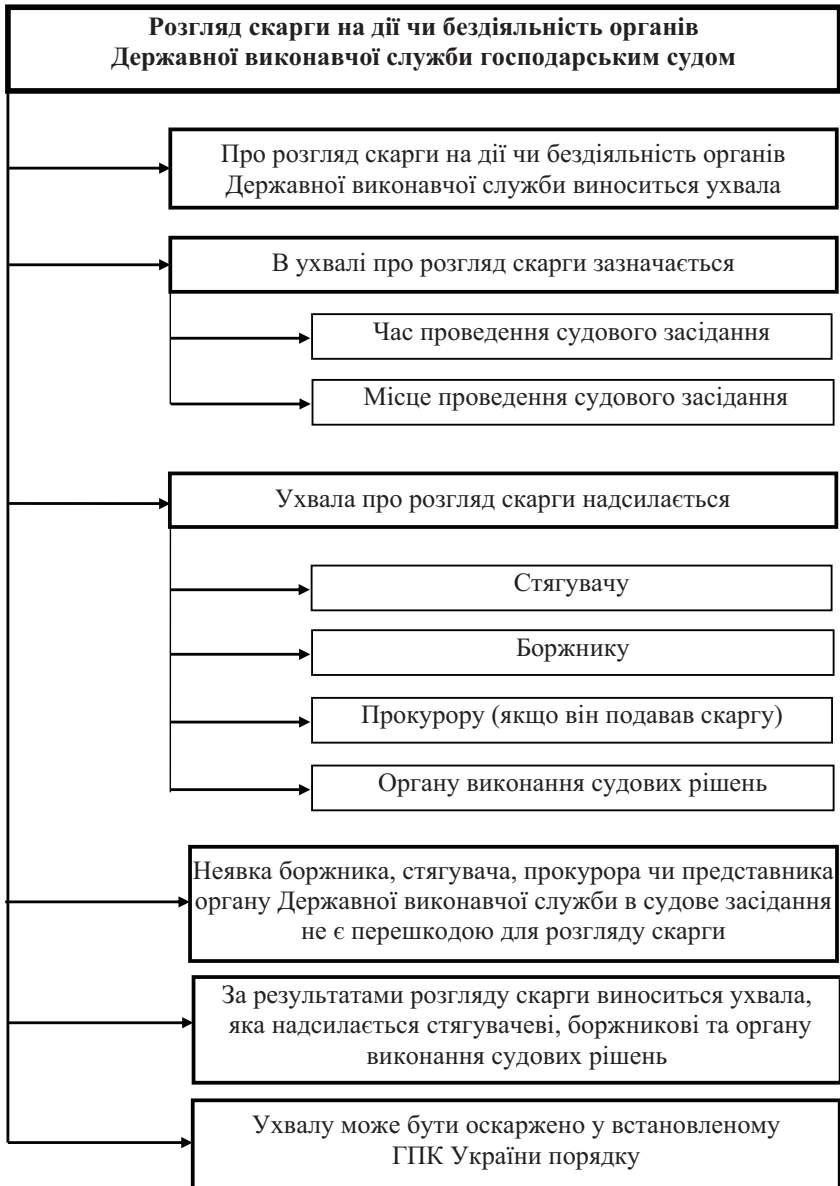

Схема 11. Порядок оскарження дій Державної виконавчої служби

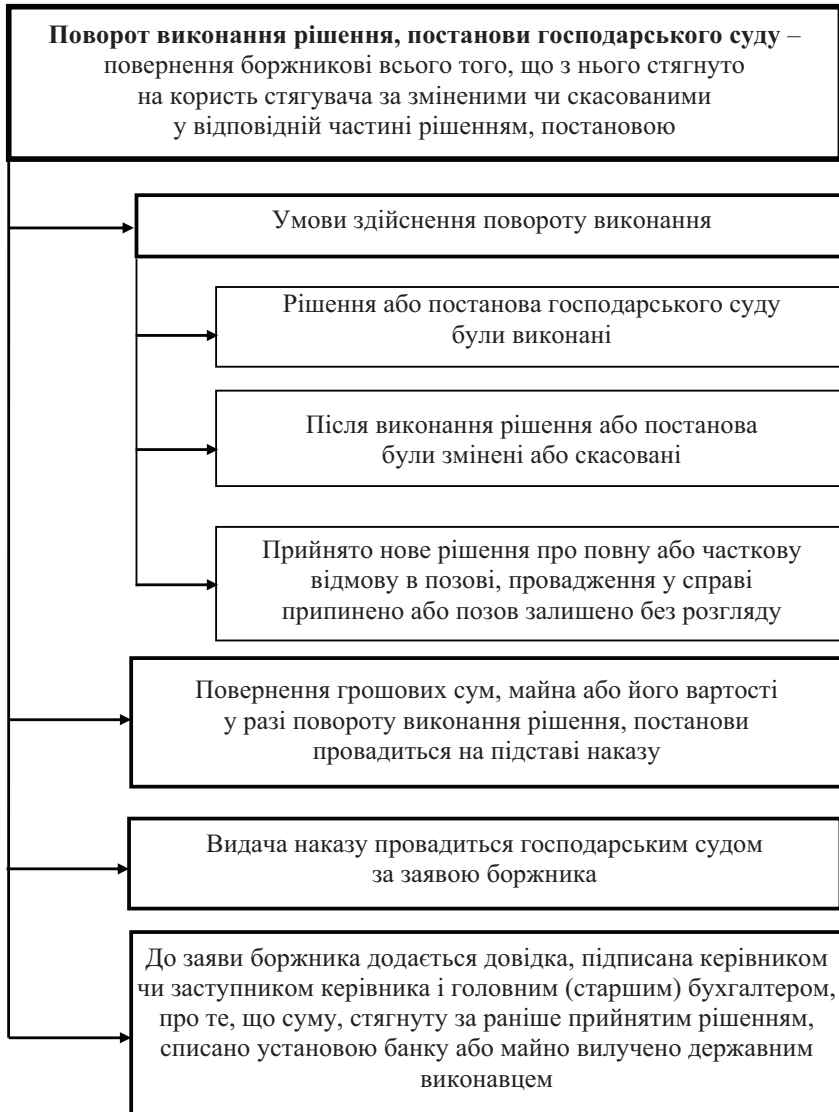

Схема 12. Розгляд скарги на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби господарським судом

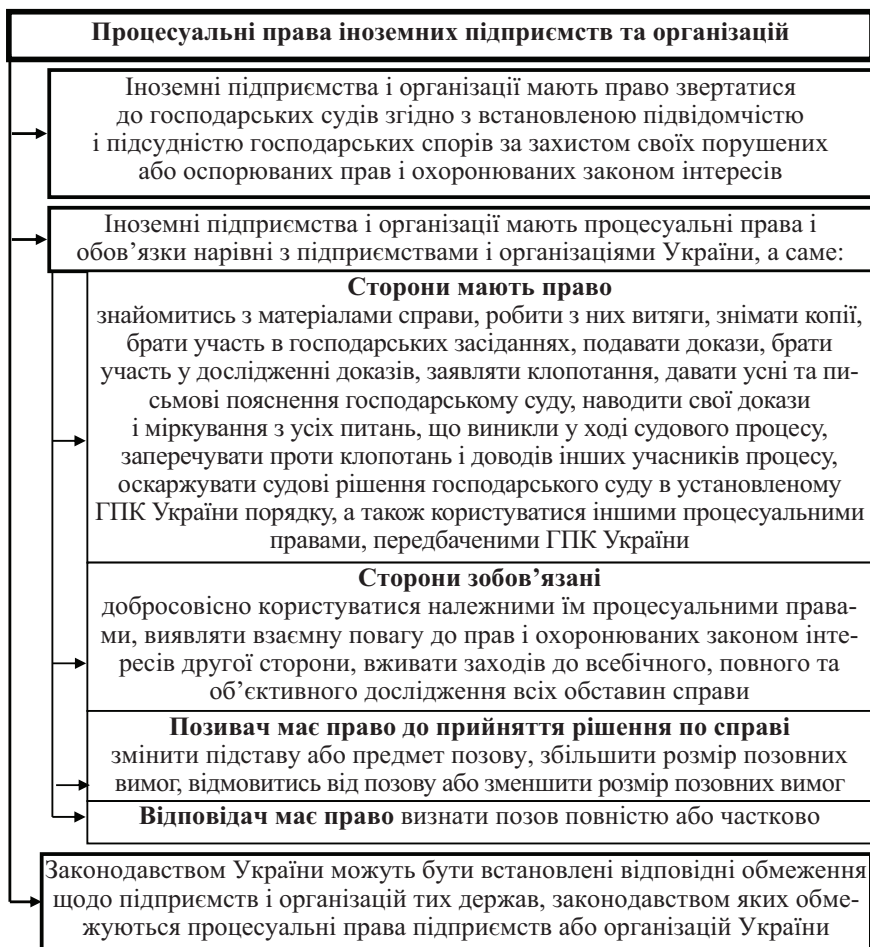
Схема 13. Поворот виконання

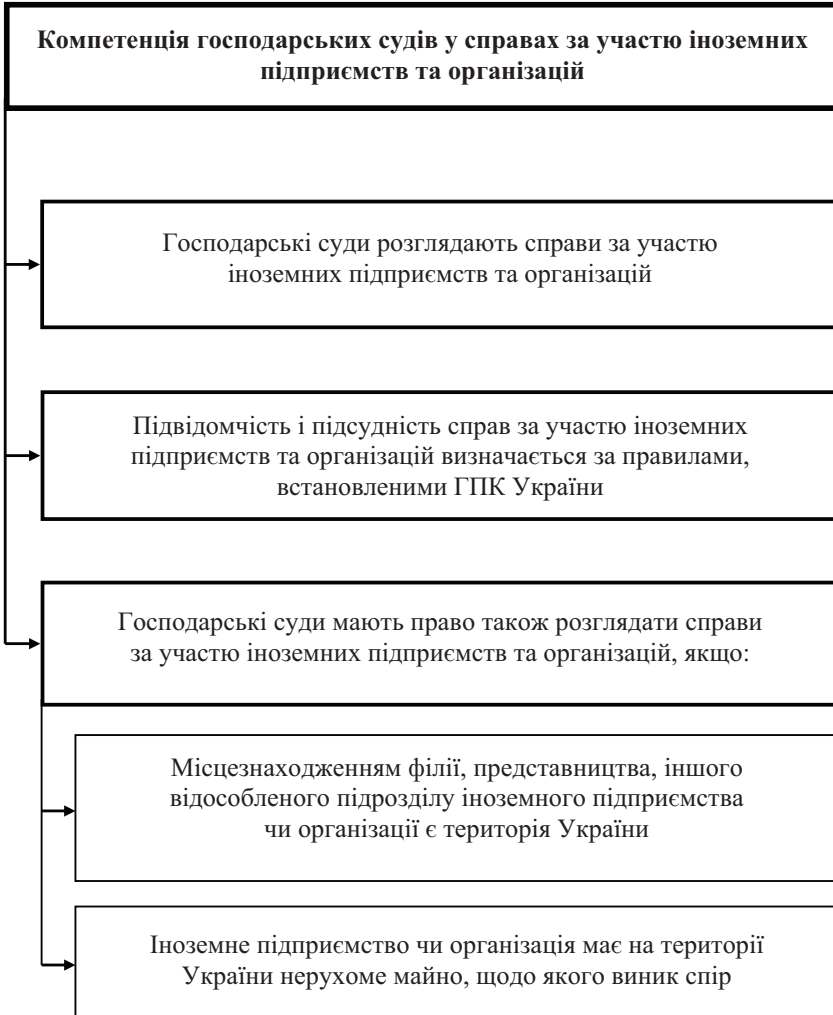
Тема 7. ПРОВАДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Процесуальні права іноземних підприємств і організацій.
2. Компетенція господарських судів у справах за участю іноземних підприємств і організацій.
3. Судовий імунітет.

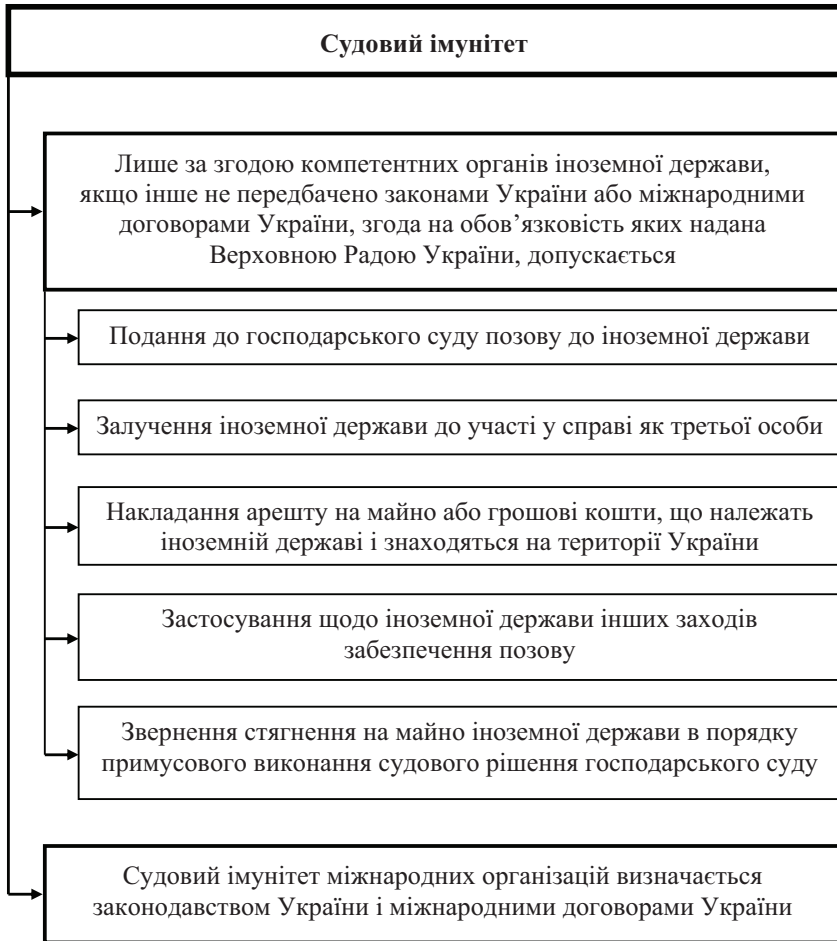
Схема 1. Процесуальні права іноземних підприємств та організацій

Схема 2. Компетенція господарських судів у справах за участю іноземних підприємств та організацій

Схема 3. Судовий імунітет

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативні акти та міжнародні угоди¹

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Про мови в Українській РСР: Закон України від 28 жовтня 1989 року № 8312-XI.
3. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-XII.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року (в редакції Закону України від 30 червня 1999 року) № 2343-XII.
6. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року № 3659-XII.
7. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII.
8. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 року № 45/95-ВР.
9. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР.
10. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24 березня 1998 року № 202/98-ВР.
11. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 року № 606-XIV.
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
13. Про судоустрій: Закон України від 2 лютого 2002 року № 3018-III.
14. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV.
15. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV.
16. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV.

---

¹ З нижчеподаною літературою можна ознайомитися на сайті:
www.zakon.rada.gov.ua

17. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 року № 852-IV.

18. Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України: Указ Президента України від 11 липня 2001 року № 511/ 2001.

19. Про державне мито: Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93.

20. Про визначення розміру витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 року № 411.

21. Інструкція з діловодства в господарських судах України: Затв. наказом Голови Вищого господарського суду України від 10 грудня 2002 року № 75.

22. Про утворення судових палат у Вищому господарському суді: Наказ Вищого господарського суду України від 27 лютого 2003 року № 18.

23. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита: Затв. наказом Головної державної податкової інспекції від 22 квітня 1993 року № 15.

24. Інструкція про проведення виконавчих дій: Затв. наказом Міністерства юстиції від 15 грудня 1999 року № 74/5.

25. Соглашение о порядке разрешения споров, связанных с осуществлением хозяйственной деятельности от 20 марта 1992 года: Ратифицировано Постановлением Верховного Совета Украины от 19 декабря 1992 года № 2889-XII.

26. Соглашение о статусе экономического суда СНГ от 6 июля 1992 года.

27. Положение об экономическом суде СНГ: Утверждено Соглашением Совета глав государств СНГ от 6 июля 1992 года.

28. Про примирення і арбітраж в рамках НБСЄ: Конвенція від 15 грудня 1992 року: Ратифікована Законом України від 16 травня 1995 року № 165/95-ВР.

Рекомендаційні матеріали Вищого господарського (арбітражного) суду України²

1. Про деякі питання практики застосування Арбітражного процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 25 лютого 1992 року (із змінами та доповненнями) № 01-6/244.

2. Про деякі питання застосування пункту 2 статті 62 Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12 травня 1992 року (із змінами та доповненнями) № 01-8/564.

3. Про практику застосування статті 90 Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 2 грудня 1992 року (із змінами та доповненнями) № 01-6/444.

4. Про деякі питання застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 16 квітня 1993 року (із змінами та доповненнями) № 01-6/438.

5. Про деякі питання визначення ціни позову, підсудності справ та сплати державного мита: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 17 лютого 1994 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/114.

6. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 1 квітня 1994 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/215.

7. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з судовим захистом права державної власності: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 2 квітня 1994 року № 02-5/255.

8. Про участь у судовому процесі відособлених підрозділів юридичних осіб: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 28 липня 1994 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/492.

9. Про деякі питання практики застосування статей 80 та 81 Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 23 серпня 1994 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/612.

---

² З нижчеподаною літературою можна ознайомитися на сайті:
www.zakon.rada.gov.ua

10. Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 23 серпня 1994 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/611.

11. Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 8 лютого 1996 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/62.

12. Про деякі питання практики застосування статті 121 Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12 вересня 1996 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/333.

13. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12 вересня 1996 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/334.

14. Про судові рішення: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 10 грудня 1996 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/422.

15. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 18 вересня 1997 року (із змінами та доповненнями) № 02-5/289.

16. Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 4 березня 1998 року № 02-5/78.

17. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 11 листопада 1998 року № 02-5/424.

18. Про деякі питання, пов'язані з застосуванням індексу інфляції: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 12 травня 1999 року № 02-5/223.

19. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України „Про заставу”: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 24 грудня 1999 року № 02-5/602.

20. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних та інших органів: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 26 січня 2000 року № 02-5/35.

21. Про порядок порушення справ про банкрутство за заявами органів державної податкової служби: Роз'яснення Вищого господарського суду України від 21 серпня 2001 року № 02-5/926.

22. Щодо компетенції касаційної інстанції з оцінки достовірності чи недостовірності зібраних у справі доказів та підстав їх прийняття або відхилення судом: Роз'яснення Вищого господарського суду України від 22 жовтня 2001 року.

23. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 28 березня 2002 року № 04-5/365.

24. Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 28 березня 2002 року № 04-5/366.

25. Про деякі питання застосування розділу XII-1 Господарського процесуального кодексу України: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 28 березня 2002 року № 04-5/367.

26. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Роз'яснення Вищого господарського суду України від 21 травня 2002 року № 04-5/563.

27. Про деякі питання участі прокурора у розгляді справ, підвідомчих господарським судам: Роз'яснення Вищого господарського суду України від 22 травня 2002 року № 04-5/570.

28. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею: Роз'яснення Вищого господарського суду України від 29 травня 2002 року № 04-5/601.

29. Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 31 травня 2002 року № 04-5/608.

30. Про деякі питання застосування Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом": Рекомендації Пленуму Вищого господарського суду України від 4 червня 2004 року № 04-5/1193.

31. Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Рекомендації Вищого господарського суду України від 10 червня 2004 року № 04-5/1107.

32. Про деякі питання, пов'язані із застосуванням частини другої статті 82 Господарського процесуального кодексу України: Лист Вищого господарського кодексу України від 23 листопада 2001 року № 01-8/1272.

33. Про деякі питання перегляду в апеляційному та касаційному порядку ухвал про відмову в прийнятті або поверненні позовної заяви та заяви про порушення справи про банкрутство: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 11 липня 2003 року № 01-8/791.

34. Про сплату державного мита з позовних заяв тимчасовим адміністратором: Лист Вищого господарського кодексу України від 24 грудня 2003 року № 01-8/1597.

35. Про деякі питання практики застосування статті 121-2 Господарського процесуального кодексу України: Лист Вищого господарського кодексу України від 19 березня 2004 року № 01-8/1597.

36. Про деякі питання, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів України у 2003 році щодо застосування норм Господарського процесуального кодексу України: Лист Вищого господарського суду України від 14 липня 2004 року № 01-8/1270.

37. Про деякі питання судової практики, пов'язані з оскарженням ухвал господарських судів: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 31 січня 2005 року № 01-8/157.

Навчальні посібники

1. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учеб. пособие (Курс лекций). – Х.: Одиссей, 2003. – 336 с.

2. Арбитражный процесс в СССР: Учебник / Под ред. А.А. Добровольского. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. – 325 с.

3. Арбитражный процесс: Учебник для вузов / Под ред. проф. М.К. Треушникова. – М.: ГЭЖ, 1994. – 416 с.

4. Арбитражный процесс: Учебник для вузов / Под ред. проф. М.К. Треушникова. – М.: Спарк, 1997. – 253 с.

5. Арбитражный процесс: Учебник для юрид. вузов и ф-тов / Под ред. проф. М.К. Треушникова, проф. В.М. Шерстюка. – М.: Городец, 2000. – 480 с.

6. Балюк І.А. Господарське процесуальне право: Навч.-метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 248 с.

7. Беяневич В.Е. Арбітражне судочинство: визнання недійсними актів державних та інших органів: Навч. посібник. – К.: Видавн. Дім “Ін Юре”, 2001. – 304 с.

8. Васильев С.В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учеб. пособие. – Х.: Эспада, 2002. – 368 с.

9. Притика Д.М., Тітов М.І. Арбітражний процес: законодавство та практика застосування. Навч. посібник. – Х.: Консум, 1999. – Ч. I. – 544 с.

10. Притика Д.М., Тітов М.І., Щербина В.С. Арбітражний процес: Навч. посібник. – Х.: Консум, 1999. – Ч. II. – 416 с.

11. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Макутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Макутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 225-237.

12. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – Х.: ООО “Одиссей”, 2005. – С. 447-455.

13. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. Основи господарського процесуального права України: Навч. посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2003. – 220 с.

14. Щербина В.С. Господарське право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 367 с.

15. Щербина В.С. Господарське право: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 284-287.

Додаткова література

1. Абова Т.Е. Арбитражный процесс в СССР (понятие, основные принципы). – М.: Наука, 1985. – 114 с.

2. Абрамов Н.А. Институт третьих лиц в арбитражном процессе // Советское государство и право. – 1979. – № 1. – С. 94-99.

3. Амельченко М.В. Защита прав субъектов хозяйствования в судебном процессе и в исполнительном производстве: Монография. – Донецк: Дельта, 2003. – 196 с.

4. Амосов С. Обязанности по доказыванию в арбитражном процессе // Хозяйство и право. – 1989. – № 8. – С. 48-52.

5. Ануров В.Н. Установление факта одобрения арбитражного соглашения // Журнал российского права. – 2002. – № 4. – С. 84-86.

6. Ануров В.Н. Коллизионно-правовой аспект одобрения арбитражного соглашения // Журнал российского права. – 2002. – № 5. – С. 65-66.

7. Афанасьев Р.Г. Банкротство: направления совершенствования ликвидационной процедуры // Вестник Высшего арбитражного суда Украины. – 2000. – № 31. – С. 165-169.

8. Ахтырская В., Бондаль В. Несколько простых и эффективных схем санации предприятия // Дебет-кредит. – 2000. – № 45. – С. 14-25.
9. Бабий Я. Правовые основания разрешения хозяйственных споров третейскими судами // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 10. – С. 38-41.
10. Барабашова Н., Сгара Э. Мировое соглашение в процедуре банкротства: роль экономико-правовых факторов // Право України. – 2003. – № 1. – С. 18-20.
11. Бачун О. Розгляд скарг на дії та бездіяльність органів Державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал господарського суду // Право України. – 2002. – № 8. – С. 58-62.
12. Безуглов А. Взимание государственной пошлины в хозяйственных судах // Вестник налоговой службы Украины. – 2002. – № 30. – С. 17-26.
13. Белоусов А. Расчеты по претензиям: организация претензионно-исковой работы, бухгалтерский и налоговый учет // Все о бухгалтерском учете. – 2002. – № 83. – С. 3-6.
14. Беляневич В.Е. Некоторые особенности рассмотрения арбитражными судами дел о признании недействительными актов налоговых органов // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 4. – С. 36-40.
15. Беляневич В.Е. Проблемы обеспечения иска в делах о признании недействительными актов налоговых органов (по материалам арбитражной судебной практики) // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 6. – С. 21-24.
16. Беляневич В.Е. Повторная кассация в хозяйственном судопроизводстве: некоторые проблемы правоприменения // Право України. – 2003. – № 3. – С. 36-40.
17. Беляневич В.Е. Справи про визнання недійсними актів державних та інших органів в практиці арбітражних судів України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.04 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 17 с.
18. Беляневич В.Е. Судова реформа: деякі проблеми другого етапу // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 2. – С. 164-170.
19. Біда К.М. Суб'єкти права на касаційне оскарження в господарському судочинстві України (сучасність та перспективи) // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 4. – С. 180-187.

20. Бирюков А. Реформа законодательства о банкротстве на Украине // Юридическая практика. – 2000. – 20 апреля.
21. Богданов О.С. Исследование вариантов восстановления платежеспособности при разработке проекта санации предприятия в процедуре банкротства // Экономика и право. – 2002. – № 11. – С. 116-123.
22. Богун В., Гетьманський Т. Визнана претензія: проблеми законодавчого врегулювання // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 7. – С. 34-35.
23. Бондаренко В., Семиволос А. Продажа имущества предприятий-банкротов в новом законодательстве о банкротстве // Бизнес. – 1999. – 11 ноября.
24. Бояринцева М. Нормативне врегулювання та практичні аспекти виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 1. – С. 56-60.
25. Брылеев А. Доарбитражное урегулирование хозяйственных споров: процедура и практика применения // Бизнес-бухгалтерия. Право. Налоги. Консультации. – 2001. – 29 января.
26. Вакка А., Ерофеев А. Актуальные проблемы определения очередности и размера требований кредиторов – физических лиц в делах о банкротстве // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2003. – № 4. – С. 97-105.
27. Вайшнурс А.А. Обеспечение и сбор доказательств с помощью Интернета. Процессуальный статус доказательств, полученных с помощью Интернета // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2003. – № 3. – С. 142-149.
28. Васильев С. История становления арбитражных судов в Украине // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 3. – С. 40-41.
29. Вахнева Т. Деякі питання дії та застосування позовної давності в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 2. – С. 80-83.
30. Витрянский В.В. Подведомственность споров арбитражному суду // Советская юстиция. – 1992. – № 17-18. – С. 25-29.
31. Выдай Т. Оспоримая действительность: недействительность сделок в рамках процедуры банкротства // Юридическая практика. – 2002. – 13 февраля.

32. Гаевый М. Отсрочка уплаты долга и сроки подачи заявления о банкротстве должника // Вестник налоговой службы Украины. – 2002. – № 16. – С. 37-39.

33. Гареев Р. Підстави апеляційного скасування рішень господарських судів, у тому числі за втручанням прокурора // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 12. – С. 108-110.

34. Гласова. О. Проблеми, що виникають у процесі визначення підвідомчості справ за участю сільськогосподарських підприємств // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 21-24.

35. Головченко В. Роздуми над законодавством про виконання судових рішень // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 1998. – № 3. – С. 137-140.

36. Горицвет Ю. ВХСУ: судебные палаты работают // Юридическая практика. – 2003. – 15 апреля.

37. Графский М. Уведомление – обязательный атрибут // Юридическая практика. – 2005. – 15 марта.

38. Грек Б. Банкротство в Україні: минуле і сьогодення // Право України. – 2004. – № 6. – С. 24-30.

39. Джумагельдиева Г. Арбитражный управляющий как особый субъект хозяйственного права // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2001. – № 8. – С. 15.

40. Джуль В.В. Вдосконалення структури провадження у справах про неплатоспроможність: проблемні питання // Право України. – 2004. – № 5. – С. 90-94.

41. Джуль В.В. Проблема закріплення та структурування складових інституту неспроможності // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 7-9.

42. Джуль В.В. Проблема реалізації засад конкурсу у механізм провадження зі справ про неспроможність // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 316-325.

43. Джуль В.В. Проблемні питання вдосконалення організації провадження у справах про банкрутство // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 2. – С. 184-192.

44. Домбругова А. Представництво // Юридичний вісник України. – 2003. – 31 травня–6 червня.

45. Євтушенко О. Провадження у справах про визнання і проведення до виконання рішень іноземних судів // Право України. – № 8. – С. 75-78.

46. Жуйков В.М. Судебная защита прав граждан и юридических лиц. – М.: Юрид. бюро “ГОРОДЕЦ”, 1997. – 320 с.
47. Жуков А. О правах кредитора-залогодержателя в процедуре банкротства // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 11. – С. 16.
48. Зайцев И.М. Сущность хозяйственных споров. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1974. – 157 с.
49. Зайцев И.М. Хозяйственный спор и арбитражный процесс. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1982. – 129 с.
50. Зайцева Л. Некоторые проблемы судебного извещения участников арбитражного процесса // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2003. – № 4. – С. 105-110.
51. Закурин М.К. Проблема реалізації мирової угоди у разі її невиконання обома або однією зі сторін // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 2. – С. 45-46.
52. Застосування положень нового Цивільного кодексу України до позовної давності (Коментар Тенькова С.С.) // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 4. – С. 130.
53. Иваньков П. Приостановка производства в связи с уголовным делом // Юридическая практика. – 2003. – 11 февраля.
54. Каллистратова Р., Klein Н. Участники арбитражного процесса // Хозяйство и право. – 1991. – № 10. – С. 20-28.
55. Карабельников Б.Р. Проблема публичного порядка при приведении в исполнение решений международных коммерческих арбитражей // Журнал российского права. – 2001. – № 8. – С. 101-109.
56. Карлин А.Б. Прокурор в арбитражном процессе: усиление принципов состязательности и равноправия сторон // Законность. – 1996. – № 5. – С. 2-7.
57. Киселева Т. Защита прав хозяйствующих субъектов в третейском судопроизводстве // Хозяйство и право. – 2001. – № 9. – С. 16-19.
58. Klein Н.И. Встречный иск в суде и арбитраже. – М.: Юрид. лит., 1964. – 83 с.
59. Клепай З.В. Аспекти виконання судових актів у проєкті Господарського процесуального кодексу // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 1. – С. 54-56.
60. Комаров А. Рассмотрение споров по внешнеторговым сделкам // Хозяйство и право. – 1991. – № 8. – С. 138-145.

61. Козлов А.С. Понятие и признаки судебных доказательств в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1978.

62. Кузь О., Обідина І. Визнання і виконання рішень іноземних судів та арбітражів // Право України. – № 9. – С. 72-75.

63. Кычкина Н. Сравнительный анализ регламентов международных арбитражных судов // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 8. – С. 40-43.

64. Кычкина Н. Юридические последствия некавалифицированного применения принципа автономии воли в международном коммерческом арбитраже // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 5. – С. 52-54.

65. Леванчук Л. Доказательства в хозяйственном процессе // Вестник Высшего хозяйственного суда Республики Беларусь. – 2002. – № 2. – С. 92-104.

66. Лесницкая Л. Доказательства // Хозяйство и право. – 1991. – № 11. – С. 28-27.

67. Лившиц Н.О. О подведомственности хозяйственных споров // Хозяйство и право. – 1991. – № 9. – С. 17-24.

68. Лобода О. Исполнение арбитражных решений. Проблемы исполнения решений иностранных судов и арбитража на территории Украины // Юридическая практика. – 2003. – 27 мая.

69. Логинов К.Н. О банкротстве // Бизнес. – 1999. – № 39. – С. 42-48.

70. Лурье С. Практика органов госарбитража по рассмотрению хозяйственных споров с выездом на предприятия и в организации // Советское государство и право. – 1973. – № 1. – С. 135-137.

71. Мананков О. Отмена обеспечения иска арбитражным судом. // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2003. – № 4. – С. 89-97.

72. Мартыненко И.Э. Возбуждение прокурором арбитражного процесса // Государство и право. – 1997. – № 3. – С. 80-85.

73. Матюхин В. Кто и когда должен выдать приказ? // Юридическая практика. – 2005. – 8 марта.

74. Мельник А. Відновлення платоспроможності платника або визнання його банкрутом: окремі проблеми // Право України. – 2001. – № 10. – С. 27-35.

75. Михеева Е. Диагноз: оздоровлению подлежит. Процедура банкротства – возможность выжить // Юридическая практика. – 2002. – 13 февраля.

76. Назаркина Н. Доарбитражное урегулирование хозяйственных споров // Бухгалтерия. Налоги. Бизнес. – 2000. – 13-19 июля.

77. Ніколенко Л.М. Доказування в господарському судочинстві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / ІСПД НАН України. – Донецьк, 2004. – 17 с.

78. Осетинський А.Й. Господарське судочинство: деякі теоретичні та практичні аспекти касаційної інстанції // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 2. – С. 175-178.

79. Осетинський А.Й. Організаційно-правові засади діяльності та перспективи розвитку судової палати Вищого господарського суду України з розгляду справ, що виникають з податкових та інших відносин, пов'язаних з державним регулюванням діяльності господарюючих суб'єктів // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 311-316.

80. Осетинський А.Й. Організаційно-правові проблеми кадрового забезпечення касаційної інстанції в господарському судочинстві // Право України. – 2005. – № 3. – С. 13-18.

81. Осетинський А.Й. Порівняльна характеристика організаційно-правових засад діяльності арбітражного суду касаційної інстанції в Російській Федерації та господарського суду касаційної інстанції в Україні // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 3. – С. 204-210.

82. Осетинський А.Й. Порівняльно-правовий аналіз функцій касаційної інстанції в судових системах країн романо-германської системи права та перспективи розвитку касації в господарському судочинстві України // Право України. – 2004. – № 5. – С. 23-27.

83. Осетинський А.Й. Формування касації в контексті розвитку господарської спеціалізації в судовій системі України // Право України. – 2004. – № 3. – С. 8-13.

84. Осокина Г.Л. Иск (теория и практика). – М.: Городец, 2000. – 192 с.

85. Перегон Ю. Обеспечение иска: проблемы исполнения // Юридическая практика. – 2005. – 8 марта.

86. Побирченко И.Г. Формы участия прокуратуры в деятельности госарбитража // Советское государство и право. – 1973. – № 11. – С. 137.

87. Подгородецкая Л. Решение третейского суда // Вестник налоговой службы Украины. – 2002. – № 42. – С. 55-56.

88. Подзе С.Н. Несколько слов о процедуре банкротства // Бизнес. – 2000. – № 37. – С. 93-97.

89. Подзе С.Н. Король умер – да здравствует король! (О том, целесообразно ли теперь предъявлять претензию контрагенту, нарушившему обязательство) // Бухгалтерия. – 2002. – 16 сентября.

90. Поляков Б.М. Банкротство как институт хозяйственного процесса // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2001. – № 9. – С. 13-23.

91. Поляков Б.М. Денежные обязательства как объект института банкротства // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2001. – № 11. – С. 3-12.

92. Поляков Б.М. Деякі питання по ініціюванню провадження справ про банкрутство // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 1. – С. 109-114.

93. Поляков Б.М. Деякі питання правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 4. – С. 103-108.

94. Поляков Б.М. Неосновные участники в процедуре банкротства // Государство і право. – 2002. – № 1. – С. 24-26.

95. Поляков Б.М. Оскарження судових актів у процедурі банкрутства // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 23-27.

96. Поляков Б.М. Порядок установления и изменения пассива должника в отношениях несостоятельности (банкротстве) // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 8. – С. 11-15.

97. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / НАН України, ІЕПД. – Донецьк, 2003. – 38 с.

98. Поляков Б.М. Практика применения Закона Украины “О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом” // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 10. – С. 37.

99. Поляков Б.М. Санація як судова процедура банкрутства // Вісник Вищого господарського суду України. – 2003. – № 1. – С. 156-168.

100. Померанский И. Бизнес по-украински: об информационно-техническом обеспечении процесса // Юридическая практика. – 2002. – 3 апреля.

101. Потапенко В. За все надо платить! Налоговые и финансовые органы не освобождены от уплаты госпошлины за подачу апелляционных и кассационных жалоб // Юридическая практика. – 2002. – 10 июля.

102. Притика В.Д. Сучасні наукологічні підходи щодо перспектив впровадження третейського розгляду в Україні // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 2. – С. 65-70.

103. Притыка Д.О. О подготовке кадров для государственного арбитража // Хозяйство и право. – 1991. – № 6. – С. 94-98.

104. Притыка Д.О. Конституционные основы правосудия и направления совершенствования судопроизводства // Право Украины. – 1997. – № 1. – С. 14-22.

105. Притыка Д.О. Арбитражные суды Украины: задачи по усовершенствованию организации работы // Право Украины. – 2000. – № 7. – С. 60-65.

106. Притыка Д.О. Методологические проблемы организации хозяйственных судов в Украине // Право України. – 2003. – № 1. – С. 18-20.

107. Притыка Д.О. Современные правовые основы организации и деятельности органов хозяйственной юрисдикции Украины // Право України. – 2003. – № 2. – С. 3-7.

108. Притыка Д.О. Правовые проблемы судебного управления // Право України. – 2003. – № 3. – С. 30-36.

109. Притика Д.О. Господарські суди України в умовах судово-правової реформи // Право України. – 2004. – № 4. – С. 11-20.

110. Притика Ю.Д. Підвідомчість справ третейському судові // Право України. – 2004. – № 7. – С. 51-54.

111. Радзвілюк В.В. Санація як судова процедура банкрутства: порівняльно-правове дослідження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 17 с.

112. Разрешение хозяйственных споров. Практика арбитражных судов Украины / Сост.: В.С.Москаленко, Ю.И.Шаульский. – К.: Блиц-информ, 1996. – 256 с.

113. Розенберг Я.А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. – Рига: Лиесма, 1981. – С. 22-33.

114. Руденко А., Шипка А., Черная Н. Еще раз о погашении обязательств перед бюджетом // Юридическая практика. – 2000. – 13 апреля.

115. Руденко Н. Арбитражный суд и прокуратура // Право Украины. – 2000. – № 2. – С. 60-62.

116. Руденко Н. Доказательная деятельность в арбитражном процессе // Предпринимательство, хозяйство и право. – 2000. – № 7. – С. 34-39.

117. Руденко М. Новий судоустрій України // Вісник прокуратури. – 2002. – № 4. – С. 62-69.
118. Руденко М. Позов прокурора до господарського суду як ефективний засіб захисту порушених державних інтересів // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 3. – С. 13.
119. Руденко М. Представництво прокуратурою України інтересів держави у господарському суді: проблеми теорії та практики // Право України. – 2001. – № 11. – С. 49-52.
120. Руденко М. Прокурор у арбітражному процесі: історія, сьогодення та перспективи // Вісник прокуратури. – 2001. – № 4. – С. 83-89.
121. Рябцева Я.Г. Відповідальність арбітражного керуючого // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 356-359.
122. Савинкин В., Лозовая Т. Бизнес-конспект-1. Понятия, используемые в Законе Украины “О возобновлении платежеспособности должника или признании его банкротом”. Бизнес-конспект-2. Технологическая схема применения Закон // Бизнес. – 2000. – № 4. – С. 131-137.
123. Савинкин В., Лозовая Т. Бизнес-конспект-3. Технологическая схема применения Закона Украины “О восстановлении должника и признании его банкротом” // Бизнес. – 2000. – № 9. – С. 117-118.
124. Сапожников Н. Укреплять законность в хозяйственных отношениях // Советская юстиция. – 1982. – № 11. – С. 3-9.
125. Святогор А. Теория и практика исполнения решений арбитражных судов: проблемные вопросы // Юридическая практика. – 2001. – 11 января.
126. Стара Э. Мировое соглашение в процедуре санации // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 13-16.
127. Селіванов А. Проблеми запровадження в судовому процесі правової експертизи як умови досягнення об'єктивного і обґрунтованого судового рішення // Підприємство, господарство і право. – 2002. – № 7. – С. 22-25.
128. Солодкий В. Деякі питання теорії і практики виконання рішень господарського суду по справам за позовами прокурорів // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4. – С. 38-41.
129. Степанов Б.А. Место и роль арбитража в системе регулирования хозяйственных отношений // Правовое регулирование хозяйственных отношений. – М.: Юрид. лит., 1978. – С. 72-83.
130. Степанов О. Мораторій на задоволення вимог кредиторів: окремі проблеми правозастосування // Право України. – 2004. – № 10. – С. 47-49.

131. Степанова Т.В. Доказування та докази в господарському процесі України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / ІЕПД НАН України. – Донецьк, 2002. – 18 с.

132. Степанова Т.В. Особливості класифікації доказів у господарському процесі // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 11. – С. 11-14.

133. Степанова Т.В. Поняття допустимості доказів у господарському процесі // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 2. – С. 230-232.

134. Степанова Т.В. Поняття, сутність та предмет доведення в господарському процесі // Право України. – 2002. – № 2. – С. 49-52.

135. Степанова Т.В. Поняття і значення належності судових доказів у господарському процесі // Підприємство, господарство і право. – 2002. – № 1. – С. 17-19.

136. Степанова Т.В. Речові докази як засоби доведення й особливий вид доказів у господарському процесі // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 1. – С. 202-204.

137. Степанова Т.В. Свідки як засоби доказування у господарському процесі України // Вісник Вищого господарського суду України. – 2003. – № 1. – С. 168-173.

138. Степанова Т.В. Ще раз про правову експертизу // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 342-344.

139. Степанова Т.В. Щодо відстрочки сплати державного мита в арбітражних судах // Право України. – 2000. – № 12. – С. 49-51.

140. Тараненко В.Ф. Состязательность в арбитражном процессе // Советское государство и право. – 1983. – № 8. – С. 122-124.

141. Темкіжев І.Х. До питання про визначення підвідомчості спорів суб'єктів підприємницької діяльності з податковими органами // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 3. – С. 71-76.

142. Тимченко Г.П. Джерела диспозитивності у цивільному процесуальному праві // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 1. – С. 338-341.

143. Тимченко П.М. Проблеми судової підвідомчості: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2000. – 19 с.

144. Титов М. Применение процедуры доарбитражного регулирования хозяйственных споров: некоторые вопросы практики // Право Украины. – 2000. – № 4. – С. 44-47.

145. Фалькович М.С. Стороны в арбитражном процессе // Советская юстиция. – 1978. – № 7. – С. 20-25.

146. Федоренко Н. Взаимодействие арбитражного суда с органами государственной власти // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2003. – № 2. – С. 78-84.
147. Фурса С. Правовий сенс виконавчого провадження // Юридичний вісник України. – 2003. – 9–16 травня.
148. Хандурин Н. Суды приведут к евростандартам // Юридическая практика. – 2003. – 27 мая.
149. Хотинська О. Процесуальне становище сторін виконавчого провадження // Право України. – 2004. – № 3. – С. 85-87.
150. Хренов Д. Исполнение решений иностранных арбитражей на Украине // Юридическая практика. – 2002. – 29 мая.
151. Цират Г. Третейские суды – надежно, эффективно, быстро! // Юридическая практика. – 2000. – 29 июня.
152. Чапля О. Щодо поняття учасників господарського процесу // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 2. – С. 134-136.
153. Черкес В.О. Отмена ареста недвижимости // Юридическая практика. – 2005. – 15 марта.
154. Черкес В.О. Проблема зняття арешту нерухомого майна у господарському процесуальному законодавстві України (ст. 68 ГПК) // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 2. – С. 60-65.
155. Шапиро С. Участие прокурора в деле о банкротстве // Юридическая практика. – 2000. – 7 сентября.
156. Шейфер С.А. Проблемы допустимости доказательств требуют дальнейшей разработки // Государство и право. – 2001. – № 10. – С. 47-54.
157. Шиманович О. Законна сила судового рішення // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 10. – С. 98-102.
158. Штогун С. Проблемы правовых гарантий независимости судей в Украине // Право України. – 2003. – № 3. – С. 42-46.
159. Щелкунов О. Прядок визнання рішень іноземних судів на території України // Право України. – 2004. – № 6. – С. 70-74.
160. Юдельсон К.С. Процессуальное представительство в суде и арбитраже. – Свердловск: СЮИ, 1981. – 91 с.
161. Юрчак В. Исполнение судебных решений: некоторые вопросы // Право України. – 2003. – № 3. – С. 85-86.
162. Ющенко С. Соотношение исполнительного производства с процедурой банкротства // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 1. – С. 16-19.

Господарський процесуальний кодекс України

Вводиться в дію Постановою ВР № 1799-ХІІ від 06.11.91

Р о з д і л І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Право на звернення до господарського суду

Підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі – підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Угода про відмову від права на звернення до господарського суду є недійсною.

Стаття 2. Порушення справ у господарському суді

Господарський суд порушує справи за позовними заявами:

підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів;

державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;

прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;

Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Господарський суд порушує справи про банкрутство за письмовою заявою будь-кого з кредиторів, боржника.

Стаття 3. Мова судочинства

Мова судочинства визначається статтею 21 Закону України "Про мови в Українській РСР".

Стаття 4. Законодавство, яке застосовується при вирішенні господарських спорів

Господарський суд вирішує господарські спори на підставі Конституції України, Закону України "Про господарський суд", цього Кодексу, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству України.

Якщо в міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Господарський суд у випадках, передбачених законом або міжнародним договором, застосовує норми права інших держав. У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї.

Забороняється відмова у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Стаття 4-1. Форми судового процесу

Господарські суди вирішують господарські спори у порядку позовного провадження, передбаченому цим Кодексом.

Господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

Стаття 4-2. Рівність перед законом і судом

Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Стаття 4-3. Змагальність

Судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують свої вимоги і заперечення поданими судом доказами.

Господарський суд створює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства.

Стаття 4-4. Гласність розгляду справ

Розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна з сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті.

Про розгляд справи у закритому засіданні або про відхилення клопотання з цього приводу виноситься ухвала.

Судовий процес фіксується технічними засобами та відображається у протоколі судового засідання у порядку, встановленому цим Кодексом.

Стаття 4-5. Судові рішення

Господарські суди здійснюють правосуддя шляхом прийняття обов'язкових до виконання на усій території України рішень, ухвал, постанов. Рішення і постанови господарських судів приймаються іменем України.

Невиконання вимог рішень, ухвал, постанов господарських судів тягне відповідальність, встановлену цим Кодексом та іншими законами України.

Усі судові рішення викладаються у письмовій формі.

Стаття 4-6. Склад господарського суду

Справи у місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Будь-яку справу, що відноситься до підсудності цього суду, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів.

Перегляд в апеляційному порядку рішень місцевих господарських судів здійснюється апеляційними господарськими судами колегією суддів у складі трьох суддів.

Перегляд у касаційному порядку рішень місцевих і апеляційних господарських судів здійснюється Вищим господарським судом України колегією суддів у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Стаття 4-7. Порядок прийняття судових рішень і вирішення питань щодо розгляду справи

Судове рішення приймається суддею за результатами обговорення усіх обставин справи, а якщо спір вирішується колегіально – більшістю голосів суддів. У такому ж порядку вирішуються питання, що виникають у процесі розгляду справи.

Жодний із суддів не має права утримуватися від голосування. Головуючий суддя голосує останнім.

Суддя, не згодний з рішенням більшості складу колегії суддів, зобов'язаний підписати процесуальний документ і має право викласти письмово свою окрему думку, яка долучається до справи, але не оголошується.

Підготовку проектів судових рішень здійснює головуючий колегії суддів або за його дорученням – будь-який суддя цієї колегії.

Розділ II

ДОСУДОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Стаття 5. Основні положення досудового врегулювання господарського спору

Сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору у випадках, передбачених цим Кодексом, а також за домовленістю між собою, якщо це обумовлено договором.

Спори, що виникають з договору перевезення, договору про надання послуг зв'язку та договору, заснованому на державному замовленні, можуть бути передані на вирішення господарського суду за умови додержання сторонами встановленого для даної категорії спорів порядку їх досудового врегулювання.

Порядок досудового врегулювання спорів визначається цим Кодексом, якщо інший порядок не встановлено діючим на території України законодавством, яке регулює конкретний вид господарських відносин.

Справи за заявою прокурора чи його заступника, Рахункової палати, Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень порушуються господарським судом незалежно від вжиття сторонами заходів досудового врегулювання спорів.

Порядок досудового врегулювання господарських спорів не поширюється на спори про визнання договорів недійсними, спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств та організацій, які не відповідають законодавству і порушують права та охоронювані законом інтереси підприємств та організацій (далі – акти), спори про стягнення заборгованості за опротестованими векселями, спори про стягнення штрафів Національним банком України з банків та інших фінансово-кредитних установ, а також на спори про звернення стягнення на заставлене майно.

Стаття 6. Порядок пред'явлення претензії

Підприємства та організації, що порушили майнові права і законні інтереси інших підприємств та організацій, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії.

Підприємства та організації, чії права і законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав та інтересів звертаються до нього з письмовою претензією.

У претензії зазначаються:

а) повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та підприємства, організації, яким претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії;

б) обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;

в) вимоги заявника;

г) сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії;

д) перелік документів, що додаються до претензії, а також інших доказів.

Документи, що підтверджують вимоги заявника, додаються в оригіналах чи належним чином засвідчених копіях. Документи, які є у другій сторони, можуть не додаватись до претензії із зазначенням про це у претензії.

Претензія підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Стаття 7. Порядок і строки розгляду претензії

Претензія підлягає розгляду в місячний строк, який обчислюється з дня одержання претензії.

В тих випадках, коли обов'язковими для обох сторін правилами або договором передбачено право перевірки забракованої продукції (товарів) підприємством-виготовлювачем, претензії, пов'язані з якістю та комплектністю продукції (товарів), розглядаються протягом двох місяців.

Якщо до претензії не додано всі документи, необхідні для її розгляду, вони витребуються у заявника із зазначенням строку їх подання, який не може бути менше п'яти днів, не враховуючи часу поштового обігу. При цьому перебіг строку розгляду претензії зупиняється до одержання витребуваних документів чи закінчення строку їх подання. Якщо витребувані документи у встановлений строк не надійшли, претензія розглядається за наявними документами.

При розгляді претензії підприємства та організації в разі необхідності повинні звірити розрахунки, провести судову експертизу або виконати інші дії для забезпечення досудового врегулювання спору.

Підприємства та організації, що одержали претензію, зобов'язані задовольнити обгрунтовані вимоги заявника.

Стаття 8. Повідомлення заявника про результати розгляду претензії

Про результати розгляду претензії заявник повідомляється у письмовій формі.

У відповіді на претензію зазначаються:

а) повне найменування і поштові реквізити підприємства, організації, що дають відповідь, та підприємства чи організації, яким надсилається відповідь; дата і номер відповіді; дата і номер претензії, на яку дається відповідь;

б) коли претензію визнано повністю або частково, – визнана сума, номер і дата платіжного доручення на перерахування цієї суми чи строк та засіб задоволення претензії, якщо вона не підлягає грошовій оцінці;

в) коли претензію відхилено повністю або частково, – мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обгрунтовують відхилення претензії;

г) перелік доданих до відповіді документів та інших доказів.

Коли претензію відхилено повністю або частково, заявникові повинно бути повернуто оригінали документів, одержаних з претензією, а також надіслано документи, що обґрунтовують відхилення претензії, якщо їх немає у заявника претензії.

Відповідь на претензію підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Якщо у відповіді про визнання претензії не повідомляється про перерахування визнаної суми, то через 20 днів після її отримання така відповідь є підставою для примусового стягнення заборгованості державною виконавчою службою в порядку, встановленому Законом України "Про виконавче провадження". До заяви про порушення виконавчого провадження додається відповідь боржника, а якщо в ній не зазначено розмір визнаної суми, то додається також копія претензії.

Установи банку зобов'язані приймати розпорядження про безспірне списання коштів і в тих випадках, коли боржник, визнавши претензію, просить з різних причин не стягувати з нього визнану суму.

За необґрунтоване списання у безспірному порядку претензійної суми винна сторона сплачує другій стороні штраф у розмірі 10 процентів від списаної суми.

Стаття 9. Відповідальність за порушення строків розгляду претензії

В разі порушення строків розгляду претензії, встановлених статтею 7 цього Кодексу, чи залишення її без відповіді господарський суд при вирішенні господарського спору має право стягти в доход державного бюджету з підприємства, організації, що припустилися такого порушення, штраф у розмірі 2 процентів від суми претензії, але не менш як 5 розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і не більш як 100 розмірів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 10. Досудове врегулювання розбіжностей, що виникають під час укладення певної категорії господарських договорів

Спори, що виникають при укладенні господарських договорів, можуть бути подані на вирішення господарського суду.

Стаття 11. Досудове врегулювання спорів, що виникають у разі зміни та розірвання певної категорії господарських договорів

Підприємство чи організація, які вважають за необхідне змінити чи розірвати договір, зазначений у частині другій статті 5 цього Кодексу, надсилають пропозиції про це другій стороні за договором.

Підприємство, організація, які одержали пропозицію про зміну чи розірвання договору, повинні відповісти на неї не пізніше 20 днів після одержання пропозиції. Якщо підприємства і організації не досягли згоди щодо зміни чи розірвання договору, а також у разі недержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення господарського суду.

Р о з д і л І І І

ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДАМ. ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ.

Стаття 12. Справи, підвідомчі господарським судам

Господарським судам підвідомчі:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві, крім:

спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов;

спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни і тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін;

інших спорів, вирішення яких відповідно до законів України, міждержавних договорів та угод віднесено до відання інших органів;

2) справи про банкрутство;

3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції.

Підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб.

Стаття 13. Справи, підсудні місцевим господарським судам

Місцеві господарські суди розглядають у першій інстанції усі справи, підвідомчі господарським судам.

(Статтю 14 виключено на підставі Закону N 2539-III (2539-14) від 21.06.2001)

Стаття 15. Територіальна підсудність справ господарському суду

Справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів, справи у спорах про визнання договорів недійсними розглядаються господарським судом за місцезнаходженням сторони, зобов'язаної за договором здійснити на користь другої сторони певні дії, такі як: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо.

Справи у спорах, що виникають при виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також справи про визнання недійсними актів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

Справи у спорах за участю кількох відповідачів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

Якщо юридичну особу представляє уповноважений нею відособлений підрозділ, територіальна підсудність спору визначається з урахуванням частин першої – третьої цієї статті залежно від місцезнаходження відособленого підрозділу.

Місце розгляду справи з господарського спору, в якому однією з сторін є апеляційний господарський суд, господарський суд Автономної Республіки Крим, господарський суд області, міст Києва та Севастополя, визначає Вищий господарський суд.

Справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника.

Стаття 16. Виключна підсудність справ

Віднесені до підсудності господарського суду справи у спорах, що виникають з договору перевезення, в яких одним з відповідачів є орган транспорту, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням цього органу.

Справи у спорах про право власності на майно або про витребування майна з чужого незаконного володіння чи про усунення перешкод у користуванні майном розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна.

Справи у спорах про порушення майнових прав інтелектуальної власності розглядаються господарським судом за місцем вчинення порушення.

Справи у спорах, у яких відповідачем є вищий чи центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, області, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються господарським судом міста Києва.

Стаття 17. Передача справ з одного господарського суду до іншого господарського суду

Якщо справа не підсудна даному господарському суду, матеріали справи надсилаються господарським судом за встановленою підсудністю не пізніше п'яти днів з дня надходження позовної заяви або винесення ухвали про передачу справи.

Ухвалу про передачу справи за підсудністю може бути оскаржено.

Справа, прийнята господарським судом до свого провадження з додержанням правил підсудності, повинна бути ним розглянута по суті і в тому випадку, коли в процесі розгляду справи вона стала підсудною іншому господарському суду.

Якщо після відводу суддів неможливо розглянути справу в господарському суді, до підсудності якого відноситься справа, то Голова Вищого господарського суду України або його заступник мають право витребувати будь-яку справу, що є у провадженні місцевого господарського суду, і передати її на розгляд до іншого місцевого господарського суду.

Розділ IV

УЧАСНИКИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Стаття 18. Склад учасників судового процесу

До складу учасників судового процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених цим Кодексом.

Стаття 19. Суддя

Суддею є посадова особа господарського суду. Процесуальний статус судді визначається Законом "Про господарські суди" та цим Кодексом.

Стаття 20. Відвід судді

Суддя не може брати участі в розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо він є родичем осіб, які беруть участь в судовому процесі, або буде встановлено інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості. Суддя, який брав участь в розгляді справи, не може брати участі в новому розгляді справи у разі скасування рішення, ухвали, прийнятої за його участю.

При наявності зазначених підстав суддя повинен заявити самовідвід.

З цих же підстав відвід судді можуть заявити сторони та прокурор, який бере участь в судовому процесі.

Відвід повинен бути мотивованим, заявлятися у письмовій формі до початку вирішення спору. Заявляти відвід після цього можна лише у разі, якщо про підставу відводу сторона чи прокурор дізналися після початку розгляду справи по суті.

Питання про відвід судді вирішується головою господарського суду або заступником голови господарського суду, а про відвід заступника голови – головою господарського суду, який виносить з цього приводу ухвалу в триденний строк з дня надходження заяви.

Якщо голова господарського суду прийняв справу до свого провадження, питання про його відвід вирішується президією Вищого господарського суду України в триденний строк з дня надходження заяви про відвід.

Стаття 21. Сторони в судовому процесі

Сторонами в судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути підприємства та організації, зазначені у статті 1 цього Кодексу.

Позивачами є підприємства та організації, що подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу.

Відповідачами є підприємства та організації, яким пред'явлено позовну вимогу.

Стаття 22. Права та обов'язки сторін

Сторони користуються рівними процесуальними правами.

Сторони мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь в господарських засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, заявляти клопотання, давати усні та письмові пояснення господарському суду, наводити свої доводи і міркування з усіх питань, що виникають у ході судового процесу, заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників судового процесу, оскаржувати судові рішення господарського суду в установленому цим Кодексом порядку, а також користуватися іншими процесуальними правами, наданими їм цим Кодексом.

Сторони зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Позивач вправі до прийняття рішення по справі змінити підставу або предмет позову, збільшити розмір позовних вимог за умови дотримання встановленого порядку досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу в цій частині, відмовитись від позову або зменшити розмір позовних вимог.

Відповідач має право визнати позов повністю або частково.

Господарський суд не приймає відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, визнання позову відповідачем, якщо ці дії суперечать законодавству або порушують чий-небудь права і охоронювані законом інтереси.

Стаття 23. Участь у справі кількох позивачів та відповідачів

Позов може бути подано кількома позивачами чи до кількох відповідачів. Кожний з позивачів або відповідачів щодо іншої сторони виступає в судовому процесі самостійно.

Стаття 24. Залучення до участі у справі іншого відповідача. Заміна неналежного відповідача

Господарський суд за наявності достатніх підстав має право до прийняття рішення залучити за клопотанням сторони або за своєю ініціативою до участі у справі іншого відповідача.

Клопотання про залучення до участі в справі іншого відповідача може бути задоволено за умови вжиття щодо нього заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу. Залучення до участі у справі відповідача з ініціативи господарського суду може здійснюватися незалежно від додержання порядку досудового врегулювання спору.

Господарський суд, встановивши до прийняття рішення, що позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, може за згодою позивача, не припиняючи провадження у справі, допустити заміну первісного відповідача належним відповідачем.

Про залучення іншого відповідача чи заміну неналежного відповідача вноситься ухвала, і розгляд справи починається заново.

Стаття 25. Процесуальне правонаступництво

В разі вибуття однієї з сторін у спірному або встановленому рішенням господарського суду правовідношенні внаслідок реорганізації підприємства чи організації господарський суд здійснює заміну цієї сторони її правонаступником, вказуючи про це в рішенні або ухвалі. Усі дії, вчинені в процесі до вступу правонаступника, є обов'язковими для нього в такій же мірі, в якій вони були б обов'язковими для особи, яку він замінив.

Правонаступництво можливе на будь-якій стадії судового процесу.

Стаття 26. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть вступити у справу до прийняття рішення господарським судом, подавши позов до однієї або двох сторін за умови вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу.

Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу господарський суд вносить ухвалу.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача.

Стаття 27. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до прийняття рішення господарським судом, якщо рішення з господарського спору може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї з сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за клопотанням сторін, прокурора або з ініціативи господарського суду.

У заявах про залучення третіх осіб і у заявах третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача зазначається, на яких підставах третіх осіб належить залучити або допустити до участі у справі.

Питання про допущення або залучення третіх осіб до участі у справі вирішується господарським судом, який вносить з цього приводу ухвалу.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, користуються процесуальними правами і несуть процесуальні обов'язки сторін, крім права на зміну

підстави і предмета позову, збільшення чи зменшення розміру позовних вимог, а також на відмову від позову або визнання позову.

Стаття 28. Представники сторін і третіх осіб

Справи юридичних осіб в господарському суді ведуть їх органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законодавством та установчими документами, через свого представника.

Керівники підприємств та організацій, інші особи, повноваження яких визначені законодавством або установчими документами, подають господарському суду документи, що посвідчують їх посадове становище.

Представниками юридичних осіб можуть бути також інші особи, повноваження яких підтверджуються довіреністю від імені підприємства, організації. Довіреність видається за підписом керівника або іншої уповноваженої ним особи та посвідчується печаткою підприємства, організації.

Повноваження сторони або третьої особи від імені юридичної особи може здійснювати її відособлений підрозділ, якщо таке право йому надано установчими або іншими документами.

Громадяни можуть вести свої справи в господарському суді особисто або через представників, повноваження яких підтверджуються нотаріально посвідченою довіреністю.

Стаття 29. Участь прокурора у розгляді справ

Прокурор бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, порушену за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави. З метою вступу у справу прокурор може подати апеляційне, касаційне подання, подання про перегляд рішення за нововиявленими обставинами або повідомити суд і взяти участь у розгляді справи, порушеної за позовом інших осіб.

У разі прийняття господарським судом позовної заяви, поданої прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача.

Про свою участь у вже порушеній справі прокурор повідомляє господарський суд письмово, а в судовому засіданні – також і усно.

Прокурор, який бере участь у справі, несе обов'язки і користується правами сторони, крім права на укладення мирової угоди.

Відмова прокурора від поданого ним позову не позбавляє позивача права вимагати вирішення спору по суті.

Відмова позивача від позову, поданого прокурором в інтересах держави, не позбавляє прокурора права підтримувати позов і вимагати вирішення спору по суті.

Стаття 30. Участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів

В судовому процесі можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи. Ці особи мають право знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, брати участь в огляді та дослідженні доказів.

Зазначені особи зобов'язані з'явитись до господарського суду на його виклик, сповістити про знані їм відомості та обставини у справі, подати на вимогу господарського суду пояснення в письмовій формі.

Стаття 31. Участь в судовому процесі судового експерта

В судовому процесі може брати участь судовий експерт.

Права, обов'язки та відповідальність судового експерта визначаються цим Кодексом та Законом України "Про судову експертизу".

Судовий експерт зобов'язаний за ухвалою господарського суду з'явитись на його виклик і дати мотивований висновок щодо поставлених йому питань. Висновок робиться у письмовій формі.

Судовий експерт, оскільки це необхідно для дачі висновку, має право знайомитися з матеріалами справи, брати участь в огляді та дослідженні доказів, просити господарський суд про надання йому додаткових матеріалів.

Судовий експерт має право відмовитись від дачі висновку, якщо наданих йому матеріалів недостатньо або якщо він не має необхідних знань для виконання покладеного на нього обов'язку.

Сторони і прокурор, який бере участь в судовому процесі, мають право заявити відвід судовому експерту, якщо він особисто, прямо чи побічно заінтересований в результаті розгляду справи, якщо він є родичем осіб, які беруть участь в судовому процесі, а також з мотивів його некомпетентності.

Відвід повинен бути мотивованим, заявляється у письмовій формі до початку вирішення спору. Заявляти відвід після цього можна лише у випадку, коли про підставу відводу сторона чи прокурор дізналися після початку розгляду справи по суті.

Питання про відвід вирішується суддею, який виносить з цього приводу ухвалу.

Р о з д і л V

ДОКАЗИ

Стаття 32. Поняття і види доказів

Доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору.

Ці дані встановлюються такими засобами:

письмовими і речовими доказами, висновками судових експертів; поясненнями представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі. В необхідних випадках на вимогу судді пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі, мають бути викладені письмово.

Стаття 33. Обов'язок доказування і подання доказів

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Докази подаються сторонами та іншими учасниками судового процесу.

Стаття 34. Належність і допустимість доказів

Господарський суд приймає тільки ті докази, які мають значення для справи.

Обставини справи, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Стаття 35. Підстави звільнення від доказування

Обставини, визнані господарським судом загальновідомими, не потребують доказування.

Факти, встановлені рішенням господарського суду (іншого органу, який вирішує господарські спори) під час розгляду однієї справи, не доводяться знову при вирішенні інших спорів, в яких беруть участь ті самі сторони.

Вирок суду з кримінальної справи, що набрав законної сили, є обов'язковим для господарського суду при вирішенні спору з питань, чи мали місце певні дії та ким вони вчинені.

Рішення суду з цивільної справи, що набрало законної сили, є обов'язковим для господарського суду щодо фактів, які встановлені судом і мають значення для вирішення спору.

Факти, які відповідно до закону вважаються встановленими, не доводяться при розгляді справи. Таке припущення може бути спростовано в загальному порядку.

Стаття 36. Письмові докази

Письмовими доказами є документи і матеріали, які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

Оригінали документів подаються, коли обставини справи відповідно до законодавства мають бути засвідчені тільки такими документами, а також в інших випадках на вимогу господарського суду.

Стаття 37. Речові докази

Речовими доказами є предмети, що своїми властивостями свідчать про обставини, які мають значення для правильного вирішення спору.

Стаття 38. Витребування доказів

Якщо подані сторонами докази є недостатніми, господарський суд зобов'язаний витребувати від підприємств та організацій незалежно від їх участі у справі документи і матеріали, необхідні для вирішення спору. Господарський суд має право знайомитися з доказами безпосередньо в місці їх знаходження.

Господарський суд може витребувати докази також до подання позову як запобіжний захід у порядку, встановленому статтями 43-1 – 43-10 цього Кодексу.

Сторона, прокурор, які порушують клопотання перед господарським судом про витребування доказів, повинні докладно зазначити: який доказ вимагається, підстави, з яких вони вважають, що ці докази має підприємство чи організація, і обставини, які можуть підтвердити ці докази.

Господарський суд може уповноважити на одержання таких доказів заінтересовану сторону.

Стаття 39. Огляд та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження

Господарський суд може провести огляд та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження в разі складності подання цих доказів.

За результатами огляду та дослідження складається протокол, який підписується суддею. Протокол приєднується до матеріалів справи.

Стаття 40. Повернення письмових і речових доказів

Оригінали письмових доказів, що є у справі, за клопотанням підприємств та організацій повертаються їм після вирішення господарського спору та подання засвідчених копій цих доказів.

Речові докази, які знаходяться в господарському суді, після вирішення спору повертаються підприємствам та організаціям, від яких їх було одержано, або передаються стороні, за якою господарський суд визнав право на ці речі.

Стаття 41. Призначення і проведення судової експертизи

Для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу.

Учасники судового процесу мають право пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом. Остаточне коло цих питань встановлюється господарським судом в ухвалі.

Проведення судової експертизи має бути доручено компетентним організаціям чи безпосередньо спеціалістам, які володіють необхідними для цього знаннями. Особа, яка проводить судову експертизу (далі – судовий експерт), користується правами і несе обов'язки, зазначені у статті 31 цього Кодексу.

Сторони і прокурор, який бере участь в судовому процесі, мають право до початку проведення судової експертизи заявити відвід судовому експерту в порядку та з підстав, зазначених у частинах п'ятій і шостій статті 31 цього Кодексу.

Стаття 42. Висновок судового експерта

Висновок судового експерта повинен містити докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені господарським судом питання. Висновок подається господарському суду в письмовій формі, і копія його надсилається сторонам.

Якщо під час проведення судової експертизи встановлюються обставини, що мають значення для правильного вирішення спору, з приводу яких судовому експерту не були поставлені питання, у висновку він викладає свої міркування і щодо цих обставин.

У випадках недостатньої ясності чи неповноти висновку судового експерта господарський суд може призначити додаткову судову експертизу.

При необхідності господарський суд може призначити повторну судову експертизу і доручити її проведення іншому судовому експерту.

Висновок судового експерта для господарського суду не є обов'язковим і оцінюється господарським судом за правилами, встановленими статтею 43 цього Кодексу.

Відхилення господарським судом висновку судового експерта повинно бути мотивованим у рішенні.

Стаття 43. Оцінка доказів

Господарський суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Ніякі докази не мають для господарського суду заздалегідь встановленої сили.

Визнання однією стороною фактичних даних і обставин, якими інша сторона обґрунтовує свої вимоги або заперечення, для господарського суду не є обов'язковим.

Розділ V-1

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ

Стаття 43-1. Підстави вжиття запобіжних заходів

Особа, яка має підстави побоюватись, що подача потрібних для неї доказів стане згодом неможливою або утрудненою, а також підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення, має право звернутися до господарського суду з заявою про вжиття запобіжних заходів до подання позову.

Стаття 43-2. Види запобіжних заходів

Запобіжні заходи включають:

- 1) витребування доказів;
- 2) огляд приміщень, в яких відбуваються дії, пов'язані з порушенням прав;
- 3) накладення арешту на майно, що належить особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, і знаходиться в неї або в інших осіб.

Стаття 43-3. Заява про вжиття запобіжних заходів

Заява про вжиття запобіжних заходів повинна містити:

- 1) найменування господарського суду, до якого подається заява;
- 2) найменування заявника і особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи, їх поштові адреси; документи, що підтверджують за заявником-громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності;
- 3) вид і суть запобіжного заходу;
- 4) обставини, якими заявник обґрунтовує необхідність вжиття запобіжних заходів;
- 5) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви;
- 6) підпис заявника або його представника, якщо заява подається представником.

До заяви про вжиття запобіжних заходів додаються документи, які підтверджують сплату державного мита у встановлених законом порядку і розмірі. Разом з заявою про вжиття запобіжних заходів подаються її копії відповідно до кількості осіб, щодо яких просять вжити запобіжні заходи.

Заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом десяти днів з дня винесення ухвали про вжиття запобіжних заходів. Після подання заявником позовної заяви запобіжні заходи діють як заходи забезпечення позову.

Стаття 43-4. Порядок розгляду заяви про вжиття запобіжних заходів

Заява про вжиття запобіжних заходів розглядається не пізніше двох днів з дня її подання господарським судом, в районі діяльності якого належить прове-

сти ці процесуальні дії, з повідомленням заінтересованих осіб. Однак неявка їх не перешкоджає розгляді заяви.

У разі обгрунтованої вимоги заявника заява про вжиття запобіжних заходів розглядається лише за його участю без повідомлення особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи.

Господарський суд має право вимагати від заявника додати до заяви будь-який наявний у нього доказ про порушення або загрозу порушення його прав.

Господарський суд може зобов'язати заявника забезпечити його вимогу заставою, достатньою для того, щоб запобігти зловживанню запобіжними заходами, яка вноситься на депозит господарського суду. Розмір застави визначається господарським судом з урахуванням обставин справи, але не повинен бути більшим від розміру заявленої шкоди.

Про вжиття запобіжних заходів господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначає обрані запобіжні заходи, підстави їх обрання, порядок і спосіб їх виконання, розмір застави, якщо така призначена. Копії ухвали надсилаються заявнику та особі, щодо якої мають бути вжиті запобіжні заходи, негайно після її винесення. У разі винесення ухвали за участю заявника без повідомлення особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи, копія ухвали надсилається особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, негайно після її виконання.

У разі відсутності підстав, встановлених статтею 43-1 цього Кодексу, а також невиконання вимог, передбачених частиною третьою цієї статті, господарський суд виносить ухвалу про відмову в задоволенні заяви про вжиття запобіжних заходів.

Стаття 43-5. Наслідки подання заяви про вжиття запобіжних заходів, що не відповідає вимогам закону

Суддя, встановивши, що заяву про вжиття запобіжних заходів подано без додержання вимог, викладених у статті 43-3 цього Кодексу, або не оплачено державним митом, виносить ухвалу про залишення заяви без руху, про що повідомляє заявника і надає йому строк для виправлення недоліків.

Коли заявник відповідно до вказівок судді у встановлений строк не виконає всі перелічені у статті 43-3 цього Кодексу вимоги та не сплатить державне мито, заява вважається неподаною і повертається заявнику, про що суддя виносить мотивовану ухвалу.

Стаття 43-6. Виконання ухвали про вжиття запобіжних заходів

Ухвала про вжиття запобіжних заходів виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень.

У разі забезпечення вимог заявника заставою ухвала про вжиття запобіжних заходів виконується негайно після внесення застави в повному розмірі.

Стаття 43-7. Скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів

На ухвалу про вжиття запобіжних заходів, винесену за участю заявника без повідомлення особи, щодо якої вжито запобіжні заходи, остання протягом десяти днів з дня отримання копії ухвали може подати заяву про її скасування.

Подання заяви про скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів не зупиняє виконання ухвали про вжиття запобіжних заходів.

Заява про скасування вжиття запобіжних заходів розглядається протягом трьох днів господарським судом, який виніс ухвалу про їх вжиття. Неявка заінтересованих осіб не перешкоджає розглядові заяви.

За результатами розгляду заяви господарський суд виносить ухвалу про залишення без змін ухвали про вжиття запобіжних заходів або її зміну чи скасування.

Стаття 43-8. Оскарження ухвал щодо вжиття запобіжних заходів

На ухвалу про вжиття запобіжних заходів, ухвалу про відмову в задоволенні заяви про вжиття запобіжних заходів, а також на ухвалу про залишення без змін ухвали про вжиття запобіжних заходів або її зміну чи скасування може бути подано апеляційну скаргу.

Подання апеляційної скарги на ухвалу про вжиття запобіжних заходів не зупиняє виконання відповідної ухвали. Подання апеляційної скарги на ухвалу про скасування запобіжних заходів або їх заміну зупиняє виконання відповідної ухвали.

Стаття 43-9. Припинення запобіжних заходів

Запобіжні заходи припиняються у разі:

- 1) неподання заявником відповідної позовної заяви у строк, встановлений частиною третьою статті 43-3 цього Кодексу;
- 2) відмови господарським судом у прийнятті позовної заяви з підстав, передбачених частиною першою статті 62 цього Кодексу;
- 3) невиконання позивачем вимог, передбачених статтею 63 цього Кодексу;
- 4) винесення господарським судом ухвали про скасування ухвали про вжиття запобіжних заходів.

Стаття 43-10. Відшкодування шкоди, завданої вжиттям запобіжних заходів

У випадку припинення запобіжних заходів або у випадку відмови заявника від позову, або у випадку набрання законної сили рішенням щодо відмови у задоволенні позову особа, щодо якої вжито запобіжні заходи, має право на відшкодування шкоди, завданої вжиттям цих заходів.

У разі внесення заявником застави відшкодування шкоди, завданої вжиттям запобіжних заходів, в першу чергу здійснюється за рахунок цієї застави.

Застава повертається заявникові повністю, якщо господарський суд задовольнив позов заявника, або якщо відповідачем було визнано позов, або якщо господарським судом затверджено мирову угоду сторін.

У випадках, передбачених пунктами 2-4 статті 43-9 цього Кодексу, а також під час розгляду справи по суті господарський суд може вирішити питання щодо відшкодування шкоди, завданої вжиттям запобіжних заходів.

Розділ VI

СУДОВІ ВИТРАТИ

Стаття 44. Склад судових витрат

Судові витрати складаються з державного мита, сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом, витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження, оплати послуг перекладача, адвоката, витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Стаття 45. Державне мито

Позовні заяви, заяви про вжиття запобіжних заходів і заяви про оскарження рішень, ухвал, постанов господарського суду оплачуються державним митом, крім випадків, встановлених законодавством.

Стаття 46. Сплата державного мита

Державне мито сплачується чи стягується в доход державного бюджету України в порядку і розмірі, встановлених законодавством України.

В разі збільшення розміру позовних вимог недоплачена сума державного мита доплачується чи стягується згідно з новою ціною позову.

До заяви про збільшення розміру позовних вимог додається документ, що підтверджує сплату державного мита у встановленому порядку і розмірі, за винятком випадків звільнення від сплати цього мита, відстрочки або розстрочки його сплати.

Стаття 47. Повернення державного мита

Державне мито підлягає поверненню у випадках і в порядку, встановлених законодавством.

В рішенні, ухвалі, постанові чи довідці господарського суду зазначаються обставини, що є підставою для повного або часткового повернення державного мита.

Стаття 47-1. Визначення розміру витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу

Розмір витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Вищого господарського суду України.

Стаття 48. Визначення розміру сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи та послуги перекладача

Витрати, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, послуги перекладача, визначаються господарським судом.

Судовим експертам і перекладачам відшкодовуються витрати, пов'язані з якою до господарського суду, в розмірах, встановлених законодавством про службові відрядження.

Витрати, що підлягають сплаті за послуги адвоката, визначаються у порядку, встановленому Законом України "Про адвокатуру".

Стаття 49. Розподіл господарських витрат

Державне мито покладається:

у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні договорів, – на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо господарським судом відхилено частину пропозицій кожної із сторін;

у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – на сторону пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, господарський суд має право покласти на неї державне мито незалежно від результатів вирішення спору.

Державне мито, від сплати якого позивач у встановленому порядку звільнений, стягується з відповідача в доход бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати державного мита.

Стороні, на користь якої відбулося рішення, господарський суд відшкодовує мито за рахунок другої сторони і в тому разі, коли друга сторона звільнена від сплати державного мита.

Суми, які підлягають сплаті за проведення судової експертизи, послуги перекладача адвоката, витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інші витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

при задоволенні позову – на відповідача;

при відмові в позові – на позивача;

при частковому задоволенні позову – на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Р о з д і л VII

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ

Стаття 50. Встановлення та обчислення процесуальних строків

Процесуальні дії вчиняються у строки, встановлені цим Кодексом. У тих випадках, коли процесуальні строки не встановлено, вони призначаються господарським судом.

Строки для вчинення процесуальних дій визначаються точною календарною датою, зазначенням події, що повинна неминуче настати, чи періодом часу. В останньому випадку дію може бути вчинено протягом всього періоду.

Перебіг процесуального строку, обчислюваного роками, місяцями або днями, починається наступного дня після календарної дати або настання події, якими визначено його початок.

Стаття 51. Закінчення процесуальних строків

Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідний місяць і число останнього року строку.

Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що не має відповідного числа, строк закінчується в останній день цього місяця.

У випадках, коли останній день строку припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається перший наступний за ним робочий день.

Процесуальна дія, для якої встановлено строк, може бути вчинена до 24-ї години останнього дня строку. Якщо позовну заяву, відзив на позовну заяву, заяву про перегляд рішення та інші документи здано на пошту чи телеграф до 24-ї години останнього дня строку, строк не вважається пропущеним.

Стаття 52. Зупинення процесуальних строків

Перебіг усіх незакінчених процесуальних строків зупиняється із зупиненням провадження у справі.

З дня поновлення провадження перебіг процесуальних строків продовжується.

Стаття 53. Відновлення та продовження процесуальних строків

За заявою сторони, прокурора чи з своєї ініціативи господарський суд може визнати причину пропуску встановленого законом процесуального строку поважною і відновити пропущений строк.

Про відновлення пропущеного строку зазначається в рішенні, ухвалі чи постанові господарського суду. Про відмову у відновленні строку вноситься ухвала.

Ухвалу про відмову у відновленні пропущеного строку може бути оскаржено.

Призначені господарським судом строки можуть бути ним продовжені за заявою сторони, прокурора чи з своєї ініціативи.

Р о з д і л V I I I

ПОДАННЯ ПОЗОВУ

Стаття 54. Форма і зміст позовної заяви

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності або його представником.

Позовна заява повинна містити:

- 1) найменування господарського суду, до якого подається заява;
- 2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або індивідуальні ідентифікаційні номери за їх наявності (для фізичних осіб – платників податків);
  - 2-1) документи, що підтверджують за громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності;
  - 3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів);
  - 4) зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, – зміст позовних вимог щодо кожного з них;
  - 5) виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспоруються; законодавство, на підставі якого подається позов;
  - 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу;
  - 6-1) відомості про вжиття запобіжних заходів відповідно до розділу V-1 цього Кодексу;
  - 7) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви. У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору.

Стаття 55. Ціна позову

Ціна позову визначається:

- 1) у позовах про стягнення грошей – стягуваною сумою або сумою, оспорюваною за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;
- 2) у позовах про витребування майна – вартістю майна, що витребується;
- 3) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, – загальною сумою усіх вимог;
- 4) у позовах про стягнення іноземної валюти – в іноземній валюті та у карбованцях відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову.

В ціну позову включаються також вказані в позовній заяві суми неустойки (штрафу, пені), а якщо вони не вказані, – суми їх, визначені суддею.

Ціну позову вказує позивач. У випадках неправильного зазначення ціни позову вона визначається суддею.

Стаття 56. Надсилання копії позовної заяви і доданих до неї документів

Позивач, прокурор чи його заступник зобов'язані при поданні позову надіслати сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів, якщо цих документів у сторін немає.

Такий самий обов'язок покладається на позивача у разі залучення господарським судом до участі у справі іншого відповідача, заміни господарським судом неналежного відповідача.

Стаття 57. Документи, що додаються до позовної заяви

До позовної заяви додаються документи, які підтверджують:

1) вжиття заходів досудового врегулювання господарського спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу з кожним із відповідачів (у спорах, що виникають при укладанні, зміні чи розірванні договорів, – відповідно до договору, проект договору, лист, який містить вимогу про укладання, зміну чи розірвання договору, відомості про пропозиції однієї сторони і розгляд їх у встановленому порядку, відповідь другої сторони, якщо її одержано, та інші документи; у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – копія претензії, докази її надсилання відповідачу, копія відповіді на претензію, якщо відповідь одержано);

2) відправлення відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;

3) сплату державного мита у встановлених порядку і розмірі;

3-1) сплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу;

4) обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги.

До заяви про визнання акта недійсним додається також копія оспорюваного акта або засвідчений витяг з нього.

До позовної заяви, підписаної представником позивача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача.

Стаття 58. Об'єднання позовних вимог

В одній позовній заяві може бути об'єднано кілька вимог, зв'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами.

Суддя має право об'єднати кілька однорідних позовних заяв або справ, у яких беруть участь ті ж самі сторони, в одну справу, про що зазначається в ухвалі про порушення справи або в рішенні.

Стаття 59. Відзив на позовну заяву

Відповідач має право після одержання ухвали про порушення справи надіслати:

1) господарському суду – відзив на позовну заяву і всі документи, що підтверджують заперечення проти позову;

2) позивачу, іншим відповідачам, а також прокурору, який бере участь в судовому процесі, – копію відзиву.

Відзив підписується повноважною особою відповідача або його представником.

Відзив повинен містити: найменування позивача і номер справи; мотиви повного або часткового відхилення вимог позивача з посиланням на законодавство, а також докази, що обґрунтовують відхилення позовної вимоги; перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву (у тому числі про надіслання копій відзиву і доданих до нього документів позивачеві, іншим відповідачам, прокурору).

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

Стаття 60. Подання зустрічного позову

Відповідач має право до прийняття рішення зі спору подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов повинен бути взаємно пов'язаний з первісним.

Подання зустрічного позову провадиться за загальними правилами подання позовів.

Р о з д і л І Х

ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ТА ПІДГОТОВКА МАТЕРІАЛІВ ДО РОЗГЛЯДУ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

Стаття 61. Прийняття позовної заяви

Питання про прийняття позовної заяви вирішується судьєю.

Стаття 62. Відмова у прийнятті позовної заяви

Суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви, якщо:

- 1) заява не підлягає розгляду в господарських судах України;
- 2) у провадженні господарського суду або іншого органу, який в межах своєї компетенції вирішує господарський спір, є справа зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав або є рішення цих органів з такого спору;

3) позов подано до підприємства, організації, які ліквідовано.

Про відмову у прийнятті позовної заяви виноситься ухвала, яка надсилається сторонам, прокурору чи його заступнику, якщо вони є заявниками, не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви.

До ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали. Ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до господарського суду.

Стаття 63. Повернення позовної заяви

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи без розгляду, якщо:

1) позовну заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) у позовній заяві не вказано повного найменування сторін, їх поштових адрес;

3) у позовній заяві не вказано обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини, обґрунтований розрахунок стягуваної чи оспорюваної суми;

4) не подано доказів сплати державного мита у встановлених порядку та розмірі;

5) порушено правила об'єднання вимог або об'єднано в одній позовній заяві кілька вимог до одного чи кількох відповідачів і сумісний розгляд цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднить вирішення спору;

6) не подано доказів надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;

7) не подано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу;

9) до винесення ухвали про порушення провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору;

10) не подано доказів сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Суддя повертає позовну заяву не пізніше п'яти днів з дня її надходження, про що виносить ухвалу. Ухвалу про повернення позовної заяви може бути оскаржено.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення допущеного порушення.

Стаття 64. Порушення провадження у справі

Суддя, прийнявши позовну заяву, не пізніше п'яти днів з дня її надходження виносить і надсилає сторонам, прокурору, якщо він є заявником, ухвалу про порушення провадження у справі, в якій вказується про прийняття позовної заяви, призначення справи до розгляду в засіданні господарського суду, про час і місце його проведення, необхідні дії щодо підготовки справи до розгляду в засіданні.

Ухвала надсилається також іншим підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам у випадках, коли від них витребуються документи, відомості та висновки або їх посадові особи викликаються до господарського суду.

Ця ухвала виноситья з додержанням вимог статті 86 цього Кодексу.

Стаття 65. Дії судді по підготовці справи до розгляду

З метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення господарського спору суддя вчиняє в необхідних випадках такі дії по підготовці справи до розгляду:

1) вирішує питання про залучення до участі у справі іншого відповідача та про виключення чи заміну неналежного відповідача;

2) виключає з числа відповідачів підприємства та організації, яким не було надіслано пропозицію про досудове врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу;

3) викликає представників сторін (якщо сторони знаходяться у тому ж населеному пункті, що й господарський суд) для уточнення обставин справи і з'ясовує, які матеріали може бути подано додатково;

4) зобов'язує сторони, інші підприємства, установи, організації, державні та інші органи, їх посадових осіб виконати певні дії (зверити розрахунки, провести огляд доказів у місці їх знаходження тощо); витребує від них документи, відомості, висновки, необхідні для вирішення спору, чи знайомиться з такими матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження;

5) вирішує питання про призначення судової експертизи;

6) провадить огляд і дослідження письмових та речових доказів у місці їх знаходження;

7) вирішує питання про визнання явки представників сторін у засідання господарського суду обов'язковою;

8) вирішує питання про виклик посадових та інших осіб для дачі пояснень по суті справи;

9) вирішує питання про розгляд справи безпосередньо на підприємстві, в організації;

10) вирішує питання про вжиття заходів до забезпечення позову;

11) вчиняє інші дії, спрямовані на забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи.

Розділ X

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Стаття 66. Підстави забезпечення позову

Господарський суд за заявою сторони, прокурора чи його заступника, який подав позов, або з своєї ініціативи має право вжити заходів до забезпечення позову. Забезпечення позову допускається в будь-якій стадії провадження у справі, якщо невжиття таких заходів може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення господарського суду.

Стаття 67. Заходи до забезпечення позову

Позов забезпечується:

накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві;

забороною відповідачеві вчиняти певні дії;

забороною іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;

зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Про забезпечення позову виноситься ухвала.

Ухвалу про забезпечення позову може бути оскаржено.

Стаття 68. Скасування забезпечення позову

Питання про скасування забезпечення позову вирішується господарським судом, що розглядає справу, із зазначенням про це в рішенні чи ухвалі.

Р о з д і л Х І

ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

Стаття 69. Строк вирішення спору

Спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви.

Спір про стягнення заборгованості за опротестованим векселем має бути вирішено господарським судом у строк не більше одного місяця від дня одержання позовної заяви.

У виняткових випадках голова господарського суду чи заступник голови господарського суду має право продовжити строк вирішення спору, але не більш як на один місяць.

За клопотанням обох сторін чи клопотанням однієї сторони, погодженим з другою стороною, спір може бути вирішено у більш тривалий строк, ніж встановлено частиною першою цієї статті.

Про продовження строку вирішення спору виноситься ухвала.

Стаття 74. Порядок ведення засідання

Порядок ведення засідання визначається суддею, а в разі розгляду справи трьома суддями – суддею, головуєчим у засіданні.

Суддя оголошує склад господарського суду, роз'яснює учасникам судового процесу їх права та обов'язки і сприяє у здійсненні належних їм прав.

У засіданні заслуховуються представники позивача і відповідача та інші особи, які беруть участь у засіданні.

Стаття 75. Вирішення спору при неподанні відзиву на позовну заяву і витребуваних господарським судом матеріалів

Якщо відзив на позовну заяву і витребувані господарським судом документи не подано, справу може бути розглянуто за наявними в ній матеріалами.

Стаття 77. Відкладення розгляду справи, перерва в засіданні

Господарський суд відкладає в межах строків, встановлених статтею 69 цього Кодексу, розгляд справи, коли за якихось обставин спір не може бути вирішено в даному засіданні. Такими обставинами, зокрема, є:

1) нез'явлення в засідання представників сторін, інших учасників судового процесу;

2) неподання витребуваних доказів;

3) необхідність витребування нових доказів;

4) залучення до участі в справі іншого відповідача, заміна неналежного відповідача;

5) необхідність заміни відведеного судді, судового експерта.

Про відкладення розгляду справи виноситься ухвала, в якій вказуються час і місце проведення наступного засідання.

Суддя має право оголосити перерву в засіданні в межах встановленого строку вирішення спору з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

Стаття 78. Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, мирова угода сторін

Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем і умови мирової угоди сторін викладаються в адресованих господарському суду письмових заявах, що долучаються до справи. Ці заяви підписуються відповідно позивачем, відповідачем чи обома сторонами.

До прийняття відмови позивача від позову або до затвердження мирової угоди сторін господарський суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій, перевіряє, чи є повноваження на вчинення цих дій у представників сторін.

Мирова угода може стосуватися лише прав і обов'язків сторін щодо предмету позову.

Про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін господарський суд виносить ухвалу, якою одночасно припиняє провадження у справі.

У разі визнання відповідачем позову господарський суд приймає рішення про задоволення позову за умови, що дії відповідача не суперечать законодавству або не порушують прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб.

Стаття 79. Зупинення провадження у справі та його поновлення

Господарський суд зупиняє провадження у справі в разі неможливості розгляду даної справи до вирішення пов'язаної з нею іншої справи, що розглядається іншим судом.

Господарський суд має право зупинити провадження у справі за клопотанням сторони, прокурора, який бере участь в судовому процесі, або за своєю ініціативою у випадках:

- 1) призначення господарським судом судової експертизи;
- 2) надсилання господарським судом матеріалів до слідчих органів;
- 3) заміни однієї з сторін її правонаступником внаслідок реорганізації підприємства, організації.

Господарський суд поновлює провадження у справі після усунення обставин, що зумовили його зупинення.

Про зупинення провадження у справі та його поновлення виноситься ухвала. Ухвалу про зупинення провадження може бути оскаржено.

Стаття 80. Припинення провадження у справі

Господарський суд припиняє провадження у справі, якщо:

- 1) спір не підлягає вирішенню в господарських судах України;
  - 1-1) відсутній предмет спору;
- 2) є рішення господарського суду або іншого органу, який в межах своєї компетенції вирішив господарський спір між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав;
- 3) заявник не вжив заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу, і можливість такого врегулювання втрачена;
- 4) позивач відмовився від позову і відмову прийнято господарським судом;
- 5) сторони уклали угоду про передачу даного спору на вирішення третейського суду;
- 6) підприємство чи організацію, які є сторонами, ліквідовано;
- 7) сторони уклали мирову угоду і вона затверджена господарським судом.

У випадках припинення провадження у справі повторне звернення до господарського суду зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не допускається.

Про припинення провадження у справі виноситься ухвала, в якій мають бути вирішені питання про розподіл між сторонами господарських витрат, про повернення державного мита з бюджету, а також можуть бути розв'язані питання про стягнення штрафів, передбачених у пунктах 4 і 5 частини другої статті 83 цього Кодексу.

Ухвалу про припинення провадження у справі може бути оскаржено.

Стаття 81. Залишення позову без розгляду

Господарський суд залишає позов без розгляду, якщо:

- 1) позовну заяву підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано;
- 2) у провадженні господарського суду або іншого органу, який діє в межах своєї компетенції, є справа з господарського спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав;
- 3) позивач не вжив заходів досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу, і можливість такого врегулювання не втрачена;

4) позивач не звертався до установи банку за одержанням з відповідача заборгованості, коли вона відповідно до законодавства мала бути одержана через банк;

5) позивач без поважних причин не подав витребувані господарським судом матеріали, необхідні для вирішення спору, або представник позивача не з'явився на виклик у засідання господарського суду і його нез'явлення перешкоджає вирішенню спору;

6) громадянин відмовився від позову, який було подано у його інтересах прокурором.

Про залишення позову без розгляду виносяться ухвала, в якій можуть бути вирішені питання про розподіл між сторонами господарських витрат, про повернення державного мита з бюджету, а також про стягнення штрафів, передбачених у пунктах 4 і 5 частини другої статті 83 цього Кодексу.

Ухвалу про залишення позову без розгляду може бути оскаржено. Після усунення обставин, що зумовили залишення позову без розгляду, позивач має право знову звернутися з ним до господарського суду в загальному порядку.

Стаття 81-1. Протоколи

У судовому засіданні, а також про огляд і дослідження письмових або речових доказів у місці їх знаходження складається протокол.

У протоколі судового засідання зазначаються:

- 1) рік, місяць, число і місце судового засідання;
- 2) найменування суду, що розглядає справу, та склад суду;
- 3) номер справи і найменування сторін;

4) відомості про явку в судові засідання представників сторін, інших учасників судового процесу або про причини їх неявки;

5) відомості про роз'яснення господарським судом сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав і обов'язків, зокрема, права заявляти відводи, та попередження перекладача про відповідальність за завідомо неправильний переклад, судового експерта – за дачу завідомо неправильного висновку або відмови від дачі висновку;

6) усні заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;

7) усні роз'яснення судовими експертами своїх висновків і відповіді на поставлені їм додаткові запитання.

Протокол веде секретар судового засідання.

Протокол у триденний строк підписують суддя (суддя – головуючий у колегії суддів) і секретар судового засідання.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з протоколами і протягом п'яти днів після їх підписання подавати письмові зауваження з приводу допущених у протоколах неправильностей або неповноти протоколу. Зауваження на протоколи у всіх випадках долучаються до матеріалів справи.

Господарський суд розглядає зауваження на протокол протягом п'яти днів з дня подання зауваження і за результатами розгляду виносить ухвалу, якою приймає зауваження або мотивовано відхиляє їх.

Господарський суд може здійснювати стенографічний, а також аудіо- чи відеозапис судового засідання.

Стаття 82. Прийняття рішення

При вирішенні господарського спору по суті (задоволення позову, відмова в позові повністю або частково) господарський суд приймає рішення.

Рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні. У разі розгляду справи трьома суддями суддя, не згодний з рішенням, зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, що приєднується до справи.

Стаття 83. Права господарського суду щодо прийняття рішення

Господарський суд, приймаючи рішення, має право:

1) визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству;

2) виходити за межі позовних вимог, якщо це необхідно для захисту прав і законних інтересів позивачів або третіх осіб з самостійними вимогами на предмет спору і про це є клопотання заінтересованої сторони;

3) зменшувати у виняткових випадках розмір неустойки (штрафу, пені), яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання;

4) стягувати у доход Державного бюджету України із сторони, що порушила строки розгляду претензії, штраф у розмірі, встановленому статтею 9 цього Кодексу або у відповідності до законів, що регулюють порядок досудового врегулювання спорів у конкретних правовідносинах;

5) стягувати в доход Державного бюджету України з винної сторони штраф у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ухилення від вчинення дій, покладених господарським судом на сторону;

6) відстрочити або розстрочити виконання рішення.

Стаття 84. Зміст рішення

Рішення господарського суду ухвалюється іменем України і складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин, при цьому:

1) у вступній частині вказуються найменування господарського суду, номер справи, дата прийняття рішення, найменування сторін, ціна позову, прізвища судді (суддів), представників сторін, прокурора та інших осіб, які брали участь у засіданні, посади цих осіб. При розгляді справи на підприємстві, в організації про це також вказується у вступній частині рішення;

2) описова частина має містити стислий виклад вимог позивача, відзиву на позовну заяву, заяв, пояснень і клопотань сторін та їх представників, інших

учасників судового процесу, опис дій, виконаних господарським судом (огляд та дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їх знаходження);

3) у мотивувальній частині вказуються обставини справи, встановлені господарським судом; причини виникнення спору; докази, на підставі яких прийнято рішення; зміст письмової угоди сторін, якщо її досягнуто; доводи, за якими господарський суд відхилив клопотання і докази сторін, їх пропозиції щодо умов договору або угоди сторін; законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення; обґрунтування відстрочки або розстрочки виконання рішення;

4) резолютивна частина має містити висновок про задоволення позову або про відмову в позові повністю чи частково по кожній з заявлених вимог. Висновок не може залежати від настання або ненастання якихось обставин (умовне рішення).

При задоволенні позову в резолютивній частині рішення вказуються:

найменування сторони, на користь якої вирішено спір, і сторони, з якої здійснено стягнення грошових сум або яка зобов'язана виконати відповідні дії, строк виконання цих дій, а також строк сплати грошових сум при відстрочці або розстрочці виконання рішення;

розмір сум, що підлягають стягненню (основної заборгованості за матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги, неустойки, штрафу, пені та збитків, а також штрафів, передбачених у пунктах 4 і 5 частини другої статті 83 цього Кодексу);

найменування майна, що підлягає передачі, і місце його знаходження (у спорі про передачу майна);

найменування, номер і дата виконавчого або іншого документа про стягнення коштів у безспірному порядку (у спорі про визнання цього документа як такого, що не підлягає виконанню), а також сума, що не підлягає списанню.

У спорі, що виник при укладанні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору.

В резолютивній частині рішення вказується про визнання договору недійсним у випадках, передбачених у пункті 1 статті 83 цього Кодексу.

При задоволенні заяви про визнання акта недійсним в резолютивній частині вказуються найменування акта і органу, що його видав, номер акта, дата його видання, чи визнається акт недійсним повністю або частково (в якій саме частині).

В резолютивній частині рішення вказується про розподіл господарських витрат між сторонами, про повернення державного мита з бюджету.

Якщо у справі беруть участь кілька позивачів і відповідачів, в рішенні вказується, як вирішено спір щодо кожного з них.

При розгляді первісного і зустрічного позовів у рішенні вказуються результати розгляду кожного з позовів.

Стаття 85. Оголошення рішення та набрання ним законної сили

Прийняте рішення оголошується суддею у судовому засіданні після закінчення розгляду справи.

За згодою сторін суддя може оголосити тільки вступну та резолютивну частини рішення, про що зазначається у протоколі судового засідання.

Рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня його прийняття, а у разі, якщо у судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення, воно набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня підписання рішення, оформленого відповідно до статті 84 цього Кодексу.

У разі подання апеляційної скарги або внесення апеляційного подання рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційною інстанцією

Стаття 86. Винесення ухвали та її зміст

Якщо господарський спір не вирішується по суті (відкладення розгляду справи, зупинення, припинення провадження у справі, залишення позову без розгляду тощо), господарський суд виносить ухвалу.

Ухвала господарського суду має містити:

1) найменування господарського суду, номер справи і дату винесення ухвали, найменування сторін, ціну позову, вимогу позивача, прізвища судді (суддів), представників сторін, прокурора, інших осіб, які брали участь у засіданні (із зазначенням їх посад);

2) стислий виклад суті спору або зміст питання, з якого виноситься ухвала; 3) мотиви винесення ухвали з посиланням на законодавство; 4) висновок з розглянутого питання;

5) вказівку на дії, що їх повинні вчинити сторони, інші підприємства, організації, державні та інші органи та їх посадові особи у строки, визначені господарським судом.

Стаття 87. Розсилання рішень та ухвал

Рішення та ухвали розсилаються сторонам, прокурору, який брав участь в судовому процесі, третім особам не пізніше п'яти днів після їх прийняття або вручаються їм під розписку, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Стаття 88. Додаткове рішення, ухвала

Господарський суд має право за заявою сторони, прокурора, який брав участь в судовому процесі, або за своєю ініціативою прийняти додаткове рішення, ухвалу, якщо:

1) з якоїсь позовної вимоги, яку було розглянуто в засіданні господарського суду, не прийнято рішення;

2) не вирішено питання про розподіл господарських витрат або про повернення державного мита з бюджету.

Додаткове рішення, ухвала можуть бути оскаржені в установленому порядку.

Стаття 89. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали

Суддя за заявою сторони чи державного виконавця роз'яснює рішення, ухвалу, не змінюючи при цьому їх змісту, а також за заявою сторони або за своєю ініціативою виправляє допущені в рішенні, ухвалі описки чи арифметичні помилки, не зачіпаючи суті рішення.

Про роз'яснення рішення, ухвали, а також про виправлення описок чи арифметичних помилок виноситься ухвала.

Стаття 90. Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду

Господарський суд, виявивши при вирішенні господарського спору порушення законності або недоліки в діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу, виносить окрему ухвалу.

Окрема ухвала надсилається відповідним підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам, посадовим особам, які несуть відповідальність за ухилення від виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, в порядку та розмірі, передбачених частиною першою статті 119 цього Кодексу. Окрему ухвалу може бути оскаржено в установленому цим Кодексом порядку.

Якщо при вирішенні господарського спору господарський суд виявить у діяльності працівників підприємств та організацій порушення законності, що містять ознаки дії, переслідуваної у кримінальному порядку, господарський суд надсилає про цей факт повідомлення органам внутрішніх справ чи прокуратури.

Р о з д і л XII

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

Стаття 91. Право апеляційного оскарження

Сторони у справі мають право подати апеляційну скаргу, а прокурор – апеляційне подання на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили.

Апеляційна скарга або подання подається через місцевий господарський суд, який розглянув справу.

Місцевий господарський суд у п'ятиденний строк надсилає одержану апеляційну скаргу або подання разом зі справою відповідному апеляційному господарському суду.

Стаття 92. Визначення апеляційної інстанції

Перегляд за апеляційною скаргою або поданням рішення місцевого господарського суду здійснює апеляційний господарський суд, повноваження якого

поширюються на територію знаходження відповідного місцевого господарського суду.

Стаття 93. Строк подання апеляційної скарги або внесення апеляційного подання

Апеляційна скарга подається, а апеляційне подання вноситься, протягом десяти днів з дня прийняття рішення місцевим господарським судом, а у разі якщо у судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину рішення – з дня підписання рішення, оформленого відповідно до статті 84 цього Кодексу.

Відновлення пропущеного строку подання апеляційної скарги (подання) можливе протягом трьох місяців з дня прийняття рішення місцевим господарським судом.

Стаття 94. Форма і зміст апеляційної скарги (подання)

Апеляційна скарга (подання) подається (вноситься) у письмовій формі і повинна містити:

1) найменування апеляційного господарського суду, до якого подається скарга (подання);

2) найменування місцевого господарського суду, який прийняв рішення, номер справи та дату прийняття рішення;

3) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу (подання), а також підстави, з яких порушено питання про перегляд рішення, з посиланням на законодавство і матеріали, що є у справі або подані додатково;

4) перелік документів, доданих до скарги (подання).

Апеляційна скарга підписується особою, яка подає скаргу або її представником.

До скарги додаються докази сплати державного мита і надсилання копії скарги іншій стороні у справі.

Стаття 95. Надсилання копії апеляційної скарги (подання) сторонам у справі

Особа, яка подає апеляційну скаргу, надсилає іншій стороні у справі копію цієї скарги і доданих до неї документів, які у сторони відсутні.

Прокурор, який вносить апеляційне подання, надсилає сторонам по справі його копію і копії доданих до неї документів, які відсутні у справі.

Стаття 96. Відзив на апеляційну скаргу (подання)

Сторона у справі, отримавши апеляційну скаргу (подання), має право надіслати відзив на неї апеляційній інстанції і особі, яка подала скаргу (подання).

Відсутність відзиву на апеляційну скаргу (подання) не перешкоджає перегляду рішення місцевого господарського суду.

Стаття 97. Повернення апеляційної скарги (подання)

Апеляційна скарга (подання) не приймається до розгляду і повертається апеляційним господарським судом, якщо:

1) апеляційна скарга (подання) підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до скарги (подання) не додано доказів надсилання її копії іншій стороні (сторонам);

3) до скарги не додано документів, що підтверджують сплату державного мита у встановлених порядку і розмірі;

4) скаргу (подання) подано після закінчення строку, встановленого для її подання, без клопотання про відновлення цього строку;

5) до винесення ухвали про прийняття скарги (подання) до провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання.

Про повернення апеляційної скарги (подання) виноситься ухвала.

На ухвалу про повернення апеляційної скарги (подання) може бути подана касаційна скарга.

Після усунення обставин, зазначених у пунктах 1, 2 і 3 частини першої цієї статті, сторона у справі має право повторно подати апеляційну скаргу, а прокурор внести апеляційне подання у загальному порядку.

Стаття 98. Прийняття апеляційної скарги (подання)

Про прийняття апеляційної скарги (подання) до провадження апеляційний господарський суд виносить ухвалу, в якій повідомляється про час і місце розгляду скарги (подання).

Ухвала надсилається сторонам та прокурору, який брав участь у розгляді справи або вступив у розгляд справи.

Стаття 99. Порядок розгляду апеляційної скарги (подання)

В апеляційній інстанції справи переглядаються за правилами розгляду цих справ у першій інстанції з урахуванням особливостей, передбачених у цьому розділі.

Апеляційний господарський суд, переглядаючи рішення в апеляційному порядку, користується правами, наданими суду першої інстанції.

Стаття 100. Відмова від апеляційної скарги (подання)

Особа, яка подала апеляційну скаргу (подання), має право відмовитися від неї до винесення постанови.

Апеляційний господарський суд має право не приймати відмову від скарги з підстав, визначених у частині шостій статті 22 цього Кодексу.

Про прийняття відмови від скарги (подання) апеляційний господарський суд виносить ухвалу, якщо рішення місцевого господарського суду не оскаржено іншою стороною.

Стаття 101. Межі перегляду справи в апеляційній інстанції

У процесі перегляду справи апеляційний господарський суд за наявними у справі і додатково поданими доказами повторно розглядає справу. Додаткові докази приймаються судом, якщо заявник обґрунтував неможливість їх подання суду першої інстанції з причин, що не залежали від нього.

Апеляційний господарський суд не зв'язаний доводами апеляційної скарги (подання) і перевіряє законність і обґрунтованість рішення місцевого господарського суду у повному обсязі.

В апеляційній інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

Стаття 102. Строк розгляду апеляційної скарги (подання)

Апеляційна скарга (подання) на рішення місцевого господарського суду розглядається у двомісячний строк з дня надходження справи разом з апеляційною скаргою (поданням) в апеляційну інстанцію.

Стаття 103. Повноваження апеляційної інстанції

Апеляційна інстанція за результатами розгляду апеляційної скарги (подання) має право:

- 1) залишити рішення місцевого господарського суду без змін, а скаргу (подання) без задоволення;
- 2) скасувати рішення повністю або частково і прийняти нове рішення;
- 3) скасувати рішення повністю або частково і припинити провадження у справі або залишити позов без розгляду повністю або частково;
- 4) змінити рішення.

Стаття 104. Підстави для скасування або зміни рішення

Підставами для скасування або зміни рішення місцевого господарського суду є:

- 1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які місцевий господарський суд визнав встановленими;
- 3) невідповідність висновків, викладених у рішенні місцевого господарського суду, обставинам справи;
- 4) порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права.

Порушення або неправильне застосування норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо це порушення призвело до прийняття неправильного рішення.

Порушення норм процесуального права є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення місцевого господарського суду, якщо:

- 1) справу розглянуто господарським судом у незаконному складі колегії суддів;
- 2) справу розглянуто господарським судом за відсутністю будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про місце засідання суду;
- 3) господарський суд прийняв рішення про права і обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі;
- 4) рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні;
- 5) рішення прийнято не тими суддями, які входили до складу колегії, що розглядала справу;
- 6) рішення прийнято господарським судом з порушенням правил предметної або територіальної підсудності, крім випадків, передбачених у частині третій статті 17 цього Кодексу.

Стаття 105. Постанова апеляційної інстанції

За наслідками розгляду апеляційної скарги (подання) апеляційний господарський суд приймає постанову.

У постанові мають бути зазначені:

- 1) найменування апеляційного господарського суду, який розглянув апеляційну скаргу, склад суду, номер справи і дата прийняття постанови;
- 2) найменування сторін і найменування особи, яка подала скаргу (подання);
- 3) найменування місцевого господарського суду, рішення якого оскаржується, номер справи, дата прийняття рішення, прізвища судді (суддів);
- 4) стислий виклад суті рішення місцевого господарського суду;
- 5) підстави, з яких порушено питання про перегляд рішення;
- 6) доводи, викладені у відзиві на апеляційну скаргу (подання);
- 7) обставини справи, встановлені апеляційною інстанцією, доводи, за якими апеляційна інстанція відхиляє ті чи інші докази, мотиви застосування законів та інших нормативно-правових актів;
- 8) у разі скасування або зміни рішення місцевого господарського суду – доводи, за якими апеляційна інстанція не погодилась з висновками суду першої інстанції;
- 9) висновки за результатами розгляду апеляційної скарги (подання);
- 10) новий розподіл судових витрат у разі скасування чи зміни рішення.

Постанова набирає законної сили з дня її прийняття.

Постанова надсилається сторонам у справі в п'ятиденний строк з дня її прийняття.

Постанову апеляційної інстанції може бути оскаржено у касаційному порядку.

Стаття 106. Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду

Ухвали місцевого господарського суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у випадках, передбачених цим Кодексом та Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду розглядаються в порядку, передбаченому для розгляду апеляційних скарг на рішення місцевого господарського суду.

Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду можуть подавати сторони та інші учасники судового процесу, зазначені у цьому Кодексі та Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

У випадках скасування апеляційною інстанцією ухвал про відмову у прийнятті позовної заяви або заяви про порушення справи про банкрутство, про повернення позовної заяви або заяви про порушення справи про банкрутство, зупинення провадження у справі, припинення провадження у справі, про залишення позову без розгляду або залишення заяви у провадженні справи про банкрутство без розгляду справа передається на розгляд місцевого господарського суду.

Р о з д і л XII-1

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

Стаття 107. Право касаційного оскарження

Сторони у справі мають право подати касаційну скаргу, а прокурор касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанову апеляційного суду. Касаційну скаргу мають право подати також особи, яких не було залучено до участі у справі, якщо суд прийняв рішення чи постанову, що стосується їх прав і обов'язків.

Стаття 108. Касаційна інстанція

Вищий господарський суд України переглядає за касаційною скаргою (поданням) рішення місцевого господарського суду та постанови апеляційного господарського суду.

Стаття 109. Порядок подання касаційної скарги (подання)

Касаційна скарга (подання) подається (вноситься) до Вищого господарського суду України через місцевий чи апеляційний господарський суд, який прийняв оскаржуване рішення чи постанову.

Місцевий або апеляційний господарський суд, який прийняв оскаржуване рішення або постанову, зобов'язаний надіслати скаргу (подання) разом зі справою до Вищого господарського суду України у п'ятиденний строк з дня її надходження.

Стаття 110. Строк подання касаційної скарги (подання)

Касаційна скарга (подання) може бути подана (внесена) протягом одного місяця з дня набрання рішенням місцевого господарського суду чи постановою апеляційного господарського суду законної сили.

Стаття 111. Форма і зміст касаційної скарги (подання)

Касаційна скарга (подання) подається (вноситься) у письмовій формі і повинна містити:

- 1) найменування касаційної інстанції;
- 2) найменування місцевого або апеляційного господарського суду, судового рішення якого оскаржується, номер справи та дату прийняття рішення або постанови;
- 3) найменування особи, що подає скаргу (подання), та іншої сторони (сторін) у справі;
- 4) вимоги особи, що подала скаргу (подання), із зазначенням суті порушення або неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права;
- 5) перелік доданих до скарги (подання) документів.

Не допускаються посилення у касаційній скарзі (поданні) на недоведеність обставин справи.

Касаційна скарга підписується особою, яка подала скаргу або її уповноваженим представником.

До скарги додаються докази сплати державного мита і надсилання копії скарги іншій стороні у справі.

Стаття 111-1. Надсилання касаційної скарги (подання) сторонам у справі

Особа, яка подала касаційну скаргу, надсилає іншій стороні у справі копії касаційної скарги і доданих до неї документів, які у цієї сторони відсутні.

Прокурор, який вносить касаційне подання, надсилає сторонам у справі його копію і копії доданих до нього документів, які відсутні у справі.

Стаття 111-2. Відзив на касаційну скаргу (подання)

Сторона у справі, отримавши касаційну скаргу (подання), має право надіслати відзив на неї касаційній інстанції і особі, що подала скаргу (подання).

Відсутність відзиву на касаційну скаргу (подання) не перешкоджає перегляду судового рішення, що оскаржується.

Стаття 111-3. Повернення касаційної скарги (подання)

Касаційна скарга (подання) не приймається до розгляду і повертається судом, якщо:

1) касаційна скарга (подання) підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) скаргу (подання) надіслано інакше, ніж через місцевий або апеляційний господарський суд, що прийняв рішення або постанову;

3) до скарги (подання) не додано доказів надіслання її копії іншій стороні (сторонам) у справі;

4) до скарги не додано документів, що підтверджують сплату державного мита у встановлених порядку і розмірі;

5) скаргу (подання) подано після закінчення строку, встановленого для її подання, без клопотання або таке клопотання відхилено про відновлення цього строку;

6) у скарзі (поданні) не зазначено суті порушення або неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права;

7) до надіслання ухвали про прийняття скарги (подання) до провадження від особи, що подала скаргу (подання), надійшла заява про її відкликання.

Про повернення касаційної скарги (подання) вноситься ухвала.

Після усунення обставин, зазначених у пунктах 1, 2, 3, 4 і 6 частини першої цієї статті, сторона у справі має право повторно подати касаційну скаргу, а прокурор внести касаційне подання в загальному порядку.

Стаття 111-4. Прийняття касаційної скарги (подання)

Про прийняття касаційної скарги (подання) до провадження суд вносить ухвалу, в якій повідомляється про час і місце розгляду скарги (подання).

Ухвала надсилається усім учасникам судового процесу.

Стаття 111-5. Порядок розгляду касаційної скарги (подання)

У касаційній інстанції скарга (подання) розглядається за правилами розгляду справи у суді першої інстанції за винятком процесуальних дій, пов'язаних із встановленням обставин справи та їх доказуванням.

Касаційна інстанція використовує процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки юридичної оцінки обставин справи та повноти їх встановлення у рішенні або постанові господарського суду.

Стаття 111-6. Відмова від касаційної скарги (подання)

Особа, що подала касаційну скаргу (подання), має право відмовитися від неї до винесення постанови касаційною інстанцією.

Касаційна інстанція має право не прийняти відмову від скарги з підстав, зазначених у частині шостій статті 22 цього Кодексу.

Про прийняття відмови від скарги (подання) касаційна інстанція вносить ухвалу, якщо рішення або постанову господарського суду не оскаржено іншою стороною.

Стаття 111-7. Межі перегляду справи в касаційній інстанції

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Касаційна інстанція не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові господарського суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати нові докази або додатково перевіряти докази.

У касаційній інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

Стаття 111-8. Строк розгляду касаційної скарги (подання)

Касаційна скарга (подання) розглядається у двомісячний строк з дня надходження справи разом із касаційною скаргою (поданням) до Вищого господарського суду України.

Стаття 111-9. Повноваження касаційної інстанції

Касаційна інстанція за результатами розгляду касаційної скарги (подання) має право:

- 1) залишити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції без змін, а скаргу (подання) без задоволення;
- 2) скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції повністю або частково і прийняти нове рішення;
- 3) скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо суд припустився порушень, передбачених частиною другою статті 111-10 цього Кодексу;
- 4) скасувати рішення першої інстанції, постанову апеляційної інстанції повністю або частково і припинити провадження у справі чи залишити позов без розгляду повністю або частково;
- 5) змінити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції;
- 6) залишити в силі одне із раніше прийнятих рішень або постанов.

Стаття 111-10. Підстави для скасування або зміни рішення або постанови

Підставами для скасування або зміни рішення місцевого чи апеляційного господарського суду або постанови апеляційного господарського суду є порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права.

Порушення норм процесуального права є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення місцевого або постанови апеляційного господарського суду, якщо:

- 1) справу розглянуто судом у незаконному складі колегії суддів;

2) справу розглянуто судом за відсутності будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду;

3) господарський суд прийняв рішення або постанову, що стосується прав і обов'язків осіб, які не були залучені до участі в справі.

4) рішення або постанова не підписані будь-ким із суддів або підписані не тими суддями, що зазначені в рішенні або постанові;

5) рішення прийнято не тими суддями, які входили до складу колегії, що розглянула справу;

6) рішення прийнято господарським судом з порушенням правил предметної або територіальної підсудності, крім випадків, передбачених у частині четвертій статті 17 цього Кодексу.

Стаття 111-11. Постанова касаційної інстанції

За наслідками розгляду касаційної скарги (подання) суд приймає постанову.

У постанові мають бути зазначені:

1) найменування касаційної інстанції, склад суду, номер справи і дата прийняття постанови;

2) найменування сторін і найменування особи, яка подала касаційну скаргу (подання);

3) найменування місцевого господарського суду або апеляційного господарського суду, рішення, постанова якого оскаржується, номер справи, дата прийняття рішення, постанови, прізвище судді (суддів);

4) стислий виклад суті рішення місцевого господарського суду, рішення, постанови апеляційного господарського суду;

5) підстави, з яких оскаржено рішення, постанову;

6) доводи, викладені у відзиві на касаційну скаргу (подання);

7) мотиви, за якими касаційна інстанція не застосовує закони та інші нормативні правові акти, на котрі посилалися сторони, а також закони та інші нормативно-правові акти, якими керувався суд, приймаючи рішення;

8) у разі скасування або зміни рішення, постанови, – мотиви, за якими касаційна інстанція не погодилася з висновками суду першої або апеляційної інстанції;

9) висновки за результатами розгляду касаційної скарги (подання);

10) дії, що їх повинні виконати сторони та суд першої інстанції у разі скасування рішення, постанови і передачі справи на новий розгляд;

11) новий розподіл судових витрат у разі скасування чи зміни рішення.

Постанова набирає законної сили з дня її прийняття.

Постанова надсилається сторонам у справі у п'ятиденний строк з дня її прийняття.

Стаття 111-12. Обов'язковість вказівок, що містяться у постанові касаційної інстанції

Вказівки, що містяться у постанові касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої інстанції під час нового розгляду справи.

Постанова касаційної інстанції не може містити вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яка норма матеріального права повинна бути застосована і яке рішення має бути прийнято за результатами нового розгляду справи.

Стаття 111-13. Касаційні скарги на ухвали господарських судів

Ухвали місцевого або апеляційного господарського суду можуть бути оскаржені у касаційному порядку у випадках, передбачених цим Кодексом та Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

Касаційні скарги на ухвали місцевого або апеляційного господарських судів розглядаються у порядку, передбаченому для розгляду касаційних скарг на рішення місцевого господарського суду, постанови апеляційного господарського суду.

Касаційні скарги на ухвали місцевого або апеляційного господарських судів можуть подавати сторони та інші учасники судового процесу, передбачені цим Кодексом та Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

У випадках скасування касаційною інстанцією ухвал про відмову у прийнятті позовної заяви або заяви про порушення справи про банкрутство про повернення позовної заяви або заяви про порушення справи про банкрутство, зупинення провадження у справі, припинення провадження у справі, про залишення позову без розгляду або про залишення без розгляду заяви у провадженні у справі про банкрутство, справа передається на розгляд суду першої інстанції.

Р о з д і л XII-2

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Стаття 111-14. Право касаційного оскарження судових рішень Вищого господарського суду України

Сторони у справі та Генеральний прокурор України мають право оскаржити у касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду, а також ухвалу Вищого господарського суду України про повернення касаційної скарги (подання) до Верховного Суду України.

Стаття 111-15. Підстави для оскарження до Верховного Суду України постанов чи ухвал Вищого господарського суду України

Верховний Суд України переглядає у касаційному порядку постанови чи ухвали Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржені:

1) з мотивів застосування Вищим господарським судом України закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України;

2) у разі їх невідповідності рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права;

3) у зв'язку з виявленням різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону чи іншого нормативно-правового акта у аналогічних справах;

3-1) з мотивів невідповідності постанов чи ухвал міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

4) на підставі визнання постанов чи ухвал міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують міжнародні зобов'язання України.

Стаття 111-16. Порядок подання касаційної скарги та внесення касаційного подання на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України

Касаційна скарга, касаційне подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України можуть бути подані не пізніше одного місяця з дня її прийняття.

У разі виникнення підстав для оскарження постанови чи ухвали Вищого господарського суду України після закінчення зазначеного строку Верховний Суд України зобов'язаний прийняти касаційну скаргу (подання) до свого провадження.

Касаційна скарга, касаційне подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України подаються до Верховного Суду України через Вищий господарський суд України.

Вищий господарський суд України надсилає касаційну скаргу (подання) разом із справою до Верховного Суду України у десятиденний строк з дня надходження скарги (подання).

Стаття 111-17. Порядок перегляду у касаційному порядку постанов чи ухвал Вищого господарського суду України

Питання про порушення провадження з перегляду Верховним Судом України постанови чи ухвали Вищого господарського суду України вирішується позитивно при згоді хоча б одного судді на засіданні колегії у складі трьох суддів Судової палати у господарських справах і розглядається протягом місяця з дня надходження касаційної скарги чи касаційного подання.

Постанова чи ухвала Вищого господарського суду України переглядається на засіданні суддів Судової палати у господарських справах Верховного Суду України.

Постанови чи ухвали Вищого господарського суду України переглядаються у касаційному порядку за правилами розгляду справи у господарському суді першої інстанції, за винятком процесуальних дій, пов'язаних із встановленням обставин справи та їх доказуванням.

Стаття 111-18. Повноваження Верховного Суду України при перегляді у касаційному порядку постанов чи ухвал Вищого господарського суду України

Верховний Суд України за результатами розгляду касаційної скарги, касаційного подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України має право:

1) залишити постанову чи ухвалу без змін, а скаргу (подання) без задоволення;

2) скасувати постанову і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції або скасувати ухвалу і передати справу на розгляд до Вищого господарського суду України;

3) скасувати постанову чи ухвалу і припинити провадження у справі.

Стаття 111-19. Підстави для скасування постанов чи ухвал Вищого господарського суду України

Підставами для скасування постанов чи ухвал Вищого господарського суду України є їх невідповідність Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи інше неправильне застосування норм матеріального права.

Стаття 111-20. Постанова Верховного Суду України

За результатами розгляду касаційної скарги, касаційного подання Генерального прокурора України на постанову чи ухвалу Вищого господарського суду України більшістю голосів суддів, які брали участь у перегляді постанови чи ухвали Вищого господарського суду України, ухвалюється постанова Верховного Суду України.

Судді, які не погоджуються з рішенням, можуть висловити окрему думку, яка додається до постанови.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і оскарженню не підлягає.

Постанова надсилається сторонам у справі в п'ятиденний строк з дня її ухвалення.

Стаття 111-21. Обов'язковість вказівок, що містяться у постанові Верховного Суду України

Вказівки, що містяться у постанові Верховного Суду України, є обов'язковими для суду першої інстанції під час нового розгляду справи та для Вищого господарського суду України під час розгляду матеріалів касаційної скарги чи касаційного подання.

Постанова Верховного Суду України за результатами перегляду у касаційному порядку постанови чи ухвали Вищого господарського суду України не може містити вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яку норму матеріального

чи процесуального права повинно бути застосовано і яке рішення має бути ухвалено при новому розгляді справи.

Стаття 111-22. Касаційні скарги на ухвали Вищого господарського суду України

Ухвали Вищого господарського суду України про повернення касаційної скарги можуть бути оскаржені в касаційному порядку до Верховного Суду України.

Р о з д і л XIII

ПЕРЕГЛЯД РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДУ ЗА НОВОВИЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Стаття 112. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами

Господарський суд може переглянути прийняте ним судове рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами, що мають істотне значення для справи і не могли бути відомі заявникові.

Стаття 113. Порядок і строк подання заяви (внесення подання) про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, поданням прокурора не пізніше двох місяців з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення.

Заява, подання прокурора подаються стороною до господарського суду, який прийняв судове рішення.

Заявник зобов'язаний надіслати іншим сторонам копії заяви та доданих до неї документів.

До заяви додаються документи, що підтверджують надіслання копії заяви іншим сторонам, та документ про сплату державного мита.

Заява, подання прокурора чи його заступника до розгляду не приймаються і повертаються заявникові у таких випадках:

1) подання після закінчення встановленого строку без клопотання про його відновлення або відхилення такого клопотання господарським судом;

2) подання без доказів надіслання копії заяви і доданих до неї документів іншим сторонам;

3) відсутності доказів сплати державного мита у порядку і розмірі, встановлених законодавством.

Про повернення заяви вноситься ухвала, яку може бути оскаржено.

Стаття 113-1. Прийняття заяви (подання) про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

Про прийняття заяви, подання прокурора про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами господарський суд виносить ухвалу, в якій повідомляється про час і місце розгляду заяви чи подання.

Ухвала надсилається відповідно сторонам у справі та прокурору, який брав участь у справі чи вніс подання.

Стаття 114. Перегляд судових рішень за ново виявленими обставинами

Рішення і ухвали, що набрали законної сили і прийняті судом першої інстанції, переглядаються господарським судом, який прийняв ці судові рішення.

Перегляд за нововиявленими обставинами постанов і ухвал апеляційної і касаційної інстанції, якими змінено або скасовано судові рішення суду першої інстанції, здійснюється судом тієї інстанції, яким змінено або прийнято нове судові рішення.

Заява, подання прокурора про перегляд рішення, ухвали, постанови за нововиявленими обставинами розглядаються господарським судом у судовому засіданні у місячний строк з дня їх надходження.

Неявка заявника та інших осіб, які беруть участь у справі, не є перешкодою для розгляду заяви.

За результатами перегляду судового рішення приймаються:

1) рішення – у разі зміни або скасування рішення;

2) постанова – у разі зміни або скасування постанови;

3) ухвала – у разі зміни чи скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін.

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, надсилаються сторонам, прокурору у п'ятиденний строк з дня їх прийняття.

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, можуть бути переглянуті на загальних підставах.

У разі скасування судового рішення за результатами його перегляду за нововиявленими обставинами справа розглядається господарським судом за правилами, встановленими цим Кодексом.

Р о з д і л XIV

ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ

Стаття 115. Обов'язковість виконання судових рішень

Рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому Законом України "Про виконавче провадження".

Стаття 116. Наказ господарського суду і пред'явлення його для виконання

Виконання рішення господарського суду провадиться на підставі виданого ним наказу, який є виконавчим документом. Наказ видається стягувачеві або надсилається йому після набрання судовим рішенням законної сили.

Накази видаються стягувачеві або надсилаються йому рекомендованим чи цінним листом.

У разі повного або часткового задоволення первісного і зустрічного позовів накази про стягнення грошових сум видаються окремо по кожному позову.

Якщо судові рішення прийнято на користь декількох позивачів, або проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях, видаються накази із зазначенням тієї частини судового рішення, яка підлягає виконанню за даним наказом.

Стаття 117. Зміст наказу

У наказі господарського суду має бути зазначено:

- 1) найменування господарського суду, номер справи, дата прийняття рішення, дата видачі наказу та строк його дії;
- 2) резолютивна частина рішення;
- 3) найменування стягувача і боржника, їх адреси, найменування і номери рахунків у банках.

Якщо рішенням господарського суду встановлюється відстрочка або розстрочка виконання, в наказі зазначається, з якого часу починається перебіг строку його дії.

Стаття 118. Строк для пред'явлення наказу до виконання

Виданий стягувачеві наказ може бути пред'явлено до виконання не пізніше трьох років з дня прийняття рішення, ухвали, постанови або закінчення строку, встановленого у разі відстрочки виконання судового рішення або після винесення ухвали про поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання. У цей строк не зараховується час, на який виконання судового рішення було зупинено.

Стаття 119. Поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання

У разі пропуску строку для пред'явлення наказу до виконання з причин, визнаних господарським судом поважними, пропущений строк може бути відновлено.

Заява про відновлення пропущеного строку подається до господарського суду, який прийняв судові рішення. Заява розглядається у засіданні господарського суду, про час і місце якого повідомляються ухвалою стягувач і боржник. Неявка боржника і стягувача у судові засідання не є перешкодою для розгляду заяви.

За результатами розгляду заяви виноситься ухвала, яка надсилається стягувачеві і боржнику.

Ухвалу може бути оскаржено у встановленому цим Кодексом порядку.

Стаття 120. Видача дубліката наказу

У разі втрати наказу господарський суд може видати його дублікат, якщо стягувач або державний виконавець звернувся із заявою про це до закінчення строку, встановленого для пред'явлення наказу до виконання.

Про видачу дубліката наказу виноситься ухвала.

До заяви про видачу дубліката наказу мають бути додані:

довідка установи банку, державного виконавця чи органу зв'язку про втрату наказу;

при втраті наказу стягувачем – довідка стягувача, підписана керівником чи заступником керівника та головним (старшим) бухгалтером підприємства, організації, що наказ втрачено і до виконання не пред'явлено.

Стаття 121. Відстрочка або розстрочка виконання рішення, зміна способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови

При наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони, державного виконавця, за поданням прокурора чи його заступника або за своєю ініціативою господарський суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з викликом сторін, прокурора чи його заступника і у виняткових випадках, залежно від обставин справи, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, ухвали, постанови, змінити спосіб та порядок їх виконання.

При відстрочці або розстрочці виконання рішення, ухвали, постанови господарський суд на загальних підставах може вжити заходів до забезпечення позову.

Про відстрочку або розстрочку виконання рішення, ухвали, постанови, зміну способу та порядку їх виконання виноситься ухвала, яка може бути оскаржена у встановленому порядку. В необхідних випадках ухвала надсилається установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю.

Мирова угода, укладена сторонами у процесі виконання судового рішення, подається на затвердження господарського суду, який прийняв відповідне судове рішення. Про затвердження мирової угоди господарський суд виносить ухвалу.

Стаття 121-1. Зупинення виконання судового рішення

Суд касаційної інстанції за заявою сторони чи поданням прокурора або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення господарського суду до закінчення його перегляду в порядку касації.

Про зупинення виконання судового рішення виноситься ухвала.

Після закінчення перегляду оскарженого судового рішення господарський суд може поновити виконання судового рішення, про що виноситься ухвала.

Стаття 121-2. Оскарження дій чи бездіяльності органів Державної виконавчої служби

Скарги на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів можуть бути подані стягувачем, боржником або прокурором протягом десяти днів з дня вчинення оскаржуваної дії, або з дня, коли зазначеним особам стало про неї відомо, або з дня, коли дія мала бути вчинена.

Скарги на дії органів Державної виконавчої служби розглядаються господарським судом, про час і місце якого повідомляються ухвалою стягувач, боржник чи прокурор та орган виконання судових рішень. Неявка боржника, стягувача, прокурора чи представника органу Державної виконавчої служби в судове засідання не є перешкодою для розгляду скарги.

За результатами розгляду скарги виноситься ухвала, яка надсилається стягувачеві, боржникові та органів виконання судових рішень. Ухвалу може бути оскаржено у встановленому цим Кодексом порядку.

Стаття 122. Поворот виконання рішення, постанови

Якщо виконані рішення або постанова змінені чи скасовані і прийнято нове рішення про повну або часткову відмову в позові, або провадження у справі припинено, або позов залишено без розгляду, боржникові повертається все те, що з нього стягнуто на користь стягувача за зміненими чи скасованими у відповідній частині рішенням, постановою.

Видача наказу про повернення стягнутих грошових сум, майна або його вартості провадиться господарським судом за заявою боржника, до якої додається довідка, підписана керівником чи заступником керівника і головним (старшим) бухгалтером, про те, що суму, стягнуту за раніше прийнятим рішенням, списано установою банку або майно вилучено державним виконавцем.

Якщо не виконані рішення або постанова змінені чи скасовані і прийнято нове рішення про повну або часткову відмову в позові, або провадження у справі припинено, або заяву залишено без розгляду, господарський суд виносить ухвалу про повне або часткове припинення стягнення за зміненими чи скасованими у відповідній частині рішенням, постановою.

Р о з д і л XV

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття 123. Процесуальні права іноземних підприємств і організацій

Іноземні підприємства і організації мають право звертатися до господарських судів згідно з встановленою підвідомчістю і підсудністю господарських спорів за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів.

Іноземні підприємства і організації мають процесуальні права і обов'язки нарівні з підприємствами і організаціями України.

Законодавством України можуть бути встановлені відповідні обмеження щодо підприємств і організацій тих держав, законодавством яких обмежуються процесуальні права підприємств або організацій України.

Стаття 124. Компетенція господарських судів у справах за участю іноземних підприємств і організацій

Господарські суди розглядають справи за участю іноземних підприємств і організацій.

Підвідомчість і підсудність справ за участю іноземних підприємств і організацій визначається за правилами, встановленими статтями 12-17 цього Кодексу.

Господарські суди мають право також розглядати справи за участю іноземних підприємств і організацій, якщо:

1) місцезнаходженням філії, представництва, іншого відособленого підрозділу іноземного підприємства чи організації є територія України;

2) іноземне підприємство чи організація має на території України нерухоме майно, щодо якого виник спір.

Стаття 125. Судовий імунітет

Подання до господарського суду позову до іноземної держави, залучення її до участі у справі як третьої особи, накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать іноземній державі і знаходяться на території України, а також застосування щодо неї інших заходів забезпечення позову, звернення стягнення на майно іноземної держави в порядку примусового виконання судового рішення господарського суду допускається лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено законами України або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Судовий імунітет міжнародних організацій визначається законодавством України і міжнародними договорами України.

Голова Верховної Ради України

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 6 листопада 1991 року, № 1798-ХІІ

ВИЩИЙ АРБИТРАЖНИЙ СУД УКРАЇНИ

Р О З'Я С Н Е Н Н Я

№ 02-5/114 від 17.02.94

м. Київ

Про деякі питання визначення ціни позову, підсудності справ та сплати державного мита

(Із змінами, внесеними згідно з Роз'ясненням Вищого Арбітражного Суду № 02-5/141 від 16.04.98, Роз'ясненням Президії Вищого господарського суду № 04-5/609 від 31.05.2002)

З метою правильного і однакового застосування законодавства щодо визначення ціни позову в іноземній валюті, підсудності справ, пов'язаних із стягненням іноземної валюти, сплати державного мита з таких позовів Президія Вищого Арбітражного Суду України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Ціна позову про стягнення іноземної валюти визначається в іноземній валюті та національній валюті України відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову (пункт 4 статті 55 Господарського процесуального Кодексу України.

При визначенні ціни позову, поданого в іноземній валюті, необхідно виходити з тієї валюти, в якій провадились чи повинні бути проведені розрахунки між сторонами.

У разі подання позову про стягнення національної валюти України – еквіваленту іноземної валюти ціна позову визначається в національній валюті України.

2. Підсудність справ про стягнення іноземної валюти визначається на загальних підставах відповідно до розділу III Господарського процесуального кодексу України".

3. Відповідно до статті 7 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державне мито" та пункту 1 Інструкції "Про порядок обчислення та справляння державного мита", затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 року № 15, з позовів, що подаються до арбітражного суду в іноземній валюті, державне мито сплачується в іноземній валюті. Одночасно встановлено, що у разі, коли розмір ставок державного мита передбачено в частинах офіційно встановленого неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, державне мито сплачується в іноземній валюті з урахуванням курсу грошової одиниці Національного банку України.

4. У разі задоволення позовних вимог про стягнення іноземної валюти та відшкодування судових витрат в іноземній валюті видається єдиний наказ. Накази про стягнення сум в іноземній валюті і у гривнях видаються окремо.

ВИЩИЙ АРБІТРАЖНИЙ СУД УКРАЇНИ

Р О З ' Я С Н Е Н Н Я

№ 02-5/492 від 28.07.94

м.Київ

Про участь у судовому процесі відособлених підрозділів юридичних осіб

(Із змінами, внесеними згідно з Роз'ясненнями Вищого Арбітражного Суду № 02-5/15 від 17.01.96, № 02-5/445 від 18.11.97, № 02-5/195 від 24.04.99, Роз'ясненням Президії Вищого господарського суду № 04-5/609 від 31.05.2002).

Відповідно до чинного законодавства, зокрема, Законів України "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства", "Про банки і банківську діяльність", юридичні особи для здійснення своїх функцій мають право створювати філії, представництва, відділення та інші відособлені підрозділи, які не є юридичними особами. Згідно зі статтею 28 Господарського процесуального Кодексу України представниками сторін у судовому процесі можуть бути інші, крім їх керівників або заступників керівників, уповноважені особи.

З метою правильного і однакового застосування норм названих законодавчих актів Президія Вищого Арбітражного Суду України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Коло повноважень відособленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відособлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відособлений підрозділ, і стягнення здійснюється господарським судом з юридичної особи або на її користь.

Якщо відособлений підрозділ уповноважений звертатися до господарського суду з позовом від імені юридичної особи, то таке ж право має прокурор за місцезнаходженням цього підрозділу.

2. Підсудність справи визначається відповідно до Розділу III Господарського процесуального Кодексу України за місцезнаходженням уповноваженого відособленого підрозділу, а не юридичної особи (частина четверта статті 15 АПК).

У такому ж порядку визначається підсудність справи, якщо Національний банк України представлений його регіональним відділенням, яке має належним чином оформлені повноваження.

3. Якщо до позовної заяви відособленого підрозділу не доданий документ, що підтверджує відповідні його повноваження, господарський суд повертає позовну заяву на підставі пункту 1 статті 63 Господарського процесуального Кодексу України.

4. Якщо позов поданий до юридичної особи в господарський суд за місцезнаходженням відособленого підрозділу, якому надане право здійснювати від імені юридичної сторони повноваження сторони зі справи, господарський суд розглядає спір по суті. У разі відсутності таких повноважень позовні матеріали або справа надсилаються за підсудністю в господарський суд за місцезнаходженням юридичної особи.

5. Якщо у справі від імені юридичної особи бере участь відособлений підрозділ, процесуальні документи має право підписувати керівник або заступник керівника цього підрозділу.

ВИЩИЙ АРБИТРАЖНИЙ СУД УКРАЇНИ

Р О З ' Я С Н Е Н Н Я

№ 02-5/422 від 10.12.96

м.Київ

Арбітражним судам України

Про судові рішення

(Із змінами, внесеними згідно з Роз'ясненнями

Вищого Арбітражного суду

№ 02-5/445 від 18.11.97

№ 02-5/425 від 11.11.98

№ 02-5/195 від 24.04.99

№ 02-5/601 від 24.12.99

№ 02-5/618 від 06.11.2000

№ 02-5/467 від 18.04.2001

Роз'ясненням Вищого господарського суду

№ 04-5/609 від 31.05.2002

Рекомендаціями Президії

Вищого господарського суду

№ 04-5/212 від 10.02.2004)

Перегляд судових актів свідчить, що у багатьох випадках рішення з конкретних справ не відповідають вимогам Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) щодо законності і обґрунтованості їх, повноти та об'єктивності аналізу фактичних обставин і зібраних у справі доказів.

Не в усіх рішеннях чітко викладаються вимоги позивача і заперечення відповідача; розкривається суть правовідносин сторін; дається правова кваліфікація встановлених фактів і посилання на законодавство, яким керувався суд, вирішуючи спір. Все ще недостатня професійна культура та загальна грамотність викладення рішення.

З метою усунення цих недоліків, підвищення авторитету судового рішення Президія Вищого Арбітражного Суду України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. На підставі статті 124 Конституції України, частини першої статті 84 ГПК судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території.

2. У відповідності з статтею 4 ГПК України рішення з господарського спору повинно прийматись у цілковитій відповідності з нормами матеріального і процесуального права та

фактичними обставинами справи, з достовірністю встановленими господарським судом.

3. Рішення господарського суду має ґрунтуватись на повному з'ясуванні такого:

3.1. чи мали місце обставини, на які посилаються особи, що беруть участь у процесі, та якими доказами вони підтверджуються;

3.2. чи не виявлено у процесі розгляду справи інших фактичних обставин, що мають суттєве значення для правильного вирішення спору, і доказів на підтвердження цих обставин;

3.3. яка правова кваліфікація відносин сторін, виходячи з фактів, установлених у процесі розгляду справи, та яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору.

4. Господарським судам слід виходити з того, що рішення може ґрунтуватись лише на тих доказах, які були предметом дослідження і оцінки судом. При цьому необхідно мати на увазі, що у відповідності зі статтею 43 ГПК наявні докази підлягають оцінці у їх сукупності, і жодний доказ не має для господарського суду заздалегідь встановленої сили.

Відхиляючи будь-які доводи сторін чи спростовуючи подані стороною докази, господарські суди повинні у мотивувальній частині рішення навести правове обґрунтування і ті доведені фактичні обставини, з огляду на які ці доводи або докази не взято до уваги судом. Викладення у рішенні лише доводів та доказів сторони, на користь якої приймається рішення, є порушенням вимог статті 4-2 ГПК щодо рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

5. Господарські суди повинні дотримувати передбаченої статтями 84, 86 ГПК послідовності викладення рішення (вступна, описова, мотивувальна та резолютивна частини). Про зміну сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, своїх процесуальних позицій у порівнянні з позовною заявою, відзивом на неї, клопотанням тощо слід зазначити у мотивувальній частині рішення.

7. За наявності у справі третіх осіб у вступній та описовій частинах рішення згідно зі статтями 26 та 27 ГПК повинний бути точно визначений їх статус – з самостійними вимогами щодо предмета спору чи без таких. У залежності від цього слід формулювати мотивувальну та резолютивну частини рішень.

8. Зміна в рішенні господарського суду предмета, підстав позову за заявою позивача, зробленою безпосередньо в засіданні суду, допустима лише, якщо при цьому не порушено процесуальних прав відповідача, передбачених статтями 22 і 23 ГПК, і відповідачеві було надано можливість подання доказів щодо нового предмета, підстав позову та наведення його доводів у судовому засіданні. Волевиявлення позивача повинно викладатись у письмовій формі.

У зв'язку з висуненням позивачем у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 22 ГПК, додаткових, змінених чи нових вимог до відповідача останній вправі вимагати відкладення розгляду справи для подання відповідних доказів.

9. Резолютивна частина рішення ні за яких умов не повинна викладатись альтернативно (наприклад: стягнути з відповідача певну суму або в разі відсутності коштів на його рахунку – звернути стягнення на належне йому майно). У

випадку, коли такі альтернативні вимоги містяться у позовній заяві господарському суду необхідно визначити предмет позову і вирішувати спір у залежності від характеру зобов'язань відповідача. У резолютивній частині рішення має бути остаточна відповідь щодо усіх вимог, які були предметом судового розгляду. При цьому господарські суди повинні зазначити:

9.1. у рішеннях за позовами про витребування майна чи про визнання права власності на майно – найменування майна, місце його знаходження (у спорі про передачу майна), а у разі необхідності – строк виконання відповідних дій та/або про видачу наказу про примусове виконання рішення;

9.2. у рішеннях щодо кількох відповідачів – ступінь відповідальності кожного з них;

9.3. у рішеннях про визнання недійсними установчих документів суб'єкта підприємництва – про обов'язок власника (власників) або органу, уповноваженого створювати підприємство, здійснити ліквідацію підприємства у встановленому законом порядку. Копію такого рішення надсилати власнику (власникам) або зазначеному органу;

9.4. у рішеннях про часткове задоволення майнових вимог – про відхилення решти вимог, припинення провадження або залишення без розгляду позову у цій частині;

9.5. у рішеннях, якими надано відстрочку або розстрочку виконання (стаття 121 ГПК), – конкретні терміни їх виконання;

9.6. В ухвалах зі справ, у яких сторони досягли мирової угоди (частина четверта статті 121 ГПК, – про затвердження відповідної угоди;

9.7. у рішеннях про визнання недійсним акта – його номер і дату видання, найменування органу, що видав цей акт, а в разі визнання акта частково недійсним – також його конкретний пункт, абзац, частину, що визнається недійсною.

Визнаючи повністю або частково недійсним акт нормативного характеру державного чи іншого органу, у тому числі акт вищого чи центрального органу виконавчої влади, господарському суду, крім даних, перелічених в абзаці першому цього підпункту роз'яснення, слід також покладати на орган, що видав такий акт, обов'язок опублікувати (оприлюднити) резолютивну частину рішення господарського суду у тому самому виданні (у той самий спосіб), де було опубліковано (оприлюднено) визнаний недійсним акт. Копію відповідного рішення необхідно надіслати Міністерству юстиції України чи його органу.

У рішеннях господарського суду має бути визначений термін, протягом якого повинна бути здійснена публікація (оприлюднення). Визнаючи повністю або частково недійсним акт ненормативного характеру (індивідуальний акт), який доведено до відома та/або виконання певного кола юридичних чи фізичних осіб (крім самого позивача), що спричинило порушення прав чи завдало шкоди охоронюваним законом інтересам позивача, господарський суд зобов'язує відповідача повідомити про резолютивну частину рішення зі справи тих же осіб і у той самий спосіб, яким до них було доведено цей акт, або в інший прийнятний для позивача спосіб та подати господарському суду у визначений ним термін докази такого повідомлення.

9.8. У рішенні про вчинення певних дій або про утримання від певних дій – відповідний припис, наприклад: "Такому-то звільнити таке-то приміщення (із зазначенням його найменування, місцезнаходження згідно з поштовою адресою, площею)", "Такому-то утриматися від вчинення дій, які перешкоджають доступу такого-то у приміщення (із зазначенням тих же даних про приміщення)", а у разі необхідності – строк виконання відповідних дій та/або про видачу наказу про примусове виконання рішення;

9.9. у рішеннях зі справ, у яких мало місце поновлення строків позовної давності чи процесуальних строків, ця обставина зазначається як у мотивувальній, так і у резолютивній частинах рішення.

9.10. У рішеннях зі спорів, пов'язаних із стягненням грошових сум – зокрема дані, визначені в пункті 3 частини першої статті 19 Закону України "Про виконавче провадження". У зв'язку з цим господарським судам слід враховувати таке.

9.10.1. Відповідні дані зазначаються згідно з поданою до господарського суду позовною заявою.

9.10.2. За відсутності у позовній заяві даних про найменування (ім'я) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (місце проживання), ідентифікаційний код (індивідуальний ідентифікаційний номер) тощо необхідні відомості господарському суду слід витребувати у позивача і відповідача згідно з пунктом 4 статті 65 ГПК. Якщо позивачем не подані витребувані відомості, господарський суд залишає позов без розгляду на підставі пункту 5 статті 81 ГПК.

Залежно від конкретних матеріалів і обставин справи в наказі господарського суду можуть бути зазначені банківські рахунки в національній або іноземній валюті, а також реєстраційні рахунки.

10. Рішення господарського суду може прийматись тільки тим суддею (суддями), який брав участь у розгляді справи. У разі необхідності заміни судді в процесі розгляду справи або додаткового введення судді до складу суду розгляду справи слід починати спочатку, про що головою господарського суду або його заступником повинна вноситись ухвала. У разі необхідності цією ж ухвалою продовжується строк вирішення спору, але не більше як на один місяць (частина третя статті 69 ГПК). При цьому необхідно мати на увазі, що у відповідності з частиною четвертою статті 20 ГПК заява про відвід судді повинна подаватись, як правило, до початку розгляду справи.

11. Прийняття додаткового рішення (стаття 88 ГПК) за заявою сторони, прокурора, який брав участь у процесі, або за ініціативою суду здійснюється, як правило, тим же суддею (складом суду), що приймав первісне рішення.

Про відхилення заяви сторони чи прокурора щодо прийняття додаткового рішення виносяться ухвала (стаття 86 ГПК). Додаткове рішення і ухвала про відхилення заяви щодо його прийняття можуть бути оскаржені у порядку, передбаченому розділами XII і XII-1 ГПК.

Господарським судам слід мати на увазі, що прийняття додаткового рішення припустиме виключно з підстав, передбачених статтею 88 ГПК. Порушення вимог цієї статті тягне за собою зміну або скасування рішення в апеля-

ційному чи у касаційному порядку (пункт 4 частини першої статті 104, стаття 111-10 ГПК).

12. Господарський процесуальний кодекс України не встановлює будь-яких обмежень строків подання заяв про прийняття додаткового рішення, виправлення чи роз'яснення його. Тому при розгляді цих заяв господарським судам слід керуватись тими статтями ГПК, які регламентують відповідні строки щодо основного рішення.

13. Вирішуючи питання процедури розгляду заяв про прийняття додаткового рішення, роз'яснення чи виправлення його, господарські суди повинні виходити з того, в якому порядку розглядалась справа, зокрема, за участю однієї чи обох сторін або за їх відсутності, а також з обставин справи, доводів, наведених у заяві тощо.

14. Додаткове рішення підлягає перегляду за правилами ГПК. При цьому питання щодо необхідності перевірки основного рішення зі справи вирішує апеляційна або касаційна інстанція в залежності від змісту додаткового рішення, мотивів, викладених у заяві про його перевірку, характеру і обставин справи і т.ін. За таким же принципом вирішується питання про скасування чи зміну обох рішень або одного з них.

15. Що стосується роз'яснення чи виправлення рішення, то господарські суди повинні мати на увазі таке: стаття 89 ГПК не передбачає можливості перегляду в апеляційному чи у касаційному порядку ухвали, винесеної на підставі цієї статті.

16. Згідно із статтями 101 і 111-9 ГПК апеляційна і касаційна інстанції вправі прийняти додаткове рішення, роз'яснити чи виправити його лише стосовно прийнятих ними процесуальних документів, але не рішень, прийнятих у першій інстанції.

17. Згідно зі статтями 88 та 89 ГПК додаткове рішення, роз'яснення чи виправлення його здійснюється, зокрема, за заявою сторони. При цьому необхідно враховувати, що у відповідності зі статтями 26 та 27 ГПК правами сторони користуються треті особи, отже вони також можуть звернутись до господарського суду з відповідною заявою.

18. Господарським судам слід також мати на увазі, що практично не виключено звернення з заявою про роз'яснення чи виправлення рішення державного або іншого органу, на який покладено виконання рішення (установа банку, державний виконавець, фінансовий орган, який забезпечує стягнення коштів у доход державного бюджету тощо). У такому випадку питання про задоволення або відхилення цієї заяви необхідно вирішувати з урахуванням характеру припущеної помилки чи описки та їх впливу на можливість виконання рішення.

Голова Вищого Арбітражного
Суду України

Д. Притика

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

РОЗ'ЯСНЕННЯ

№ 04-5/365 від 28.03.2002

Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України від 21.06.2001 № 2539-III "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" та з метою правильного і однакового застосування розділу XIV Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) щодо порядку виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів Вищий господарський суд України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Відповідно до статті 116 ГПК виконання рішення господарського суду провадиться на підставі виданого ним наказу, який є виконавчим документом. Наказ видається стягувачеві або надсилається йому після набрання судовим рішенням законної сили. Отже дата видачі наказу має співпадати з датою набрання рішенням господарського суду законної сили згідно з вимогами статті 85 ГПК, а строк дії наказу повинен відповідати пункту 1 частини першої статті 21 Закону України "Про виконавче провадження", згідно з яким цей строк має становити три роки.

2. За змістом статей 116 і 117 ГПК видавати накази мають право виключно місцеві господарські суди після вирішення ними спорів у першій інстанції. У разі скасування або зміни рішення місцевого господарського суду за результатами його перегляду в апеляційному або у касаційному порядку, апеляційна чи касаційна інстанція у резолютивній частині своєї постанови має зобов'язати господарський суд першої інстанції видати відповідний наказ, зокрема, про поворот виконання рішення, постанови згідно з вимогами статті 122 ГПК.

3. Згідно із статтями 66 та 67 ГПК господарський суд вживає заходів до забезпечення позову шляхом винесення відповідної ухвали. У статті 3 Закону України "Про виконавче провадження" передбачено, що відповідно до цього Закону підлягають виконанню, зокрема, ухвали арбітражного суду (пункт 6 частини першої). Отже ухвала господарського суду (у тому числі апеляційної та касаційної інстанції) про вжиття будь-якого заходу забезпечення позову, включаючи накладання арешту на майно або грошові кошти, підлягає виконанню органами Державної виконавчої служби або іншими органами виконання судових рішень відповідно до вимог статей 2, 3, 6 і 18-1 Закону України "Про виконавче провадження", а наказ при цьому не видається. У пункті 4 статті 18-1 названого Закону зазначено, що виконавчими документами є, зокрема, ухвали судів у випадках, передбачених законом.

4. Відповідно до статті 59 Закону України "Про виконавче провадження" особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутись до суду з позовом про визнання права на майно і про

звільнення майна з-під арешту. Відповідачами у справах за цими позовами є стягувач і боржник.

Що ж до заперечень проти арешту (опису) майна, які не пов'язані зі спором про право на це майно, а стосуються порушень вимог виконавчого провадження з боку органів Державної виконавчої служби, то їх слід розглядати за правилами статті 121-2 ГПК.

5. Питання про відстрочку або розстрочку виконання постанови або ухвали апеляційної чи касаційної інстанції за наявності обставин, передбачених частиною першою статті 121 ГПК, вирішує сама апеляційна чи касаційна інстанція, якщо ці обставини стали їй відомі до винесення ухвали або постанови за результатами перегляду рішення господарського суду першої інстанції. У цих випадках припис про відстрочку або розстрочку, зміну способу та порядку виконання ухвали або постанови має міститись у резолютивній частині зазначеної ухвали або постанови. В інших випадках, тобто коли відповідну заяву подано стороною, державним виконавцем після винесення ухвали або постанови апеляційною чи касаційною інстанцією, питання про відстрочку або розстрочку, зміну способу та порядку виконання цієї ухвали чи постанови вирішує господарський суд першої інстанції.

Ухвала про відстрочку або розстрочку виконання рішення, зміну способу та порядку виконання рішення, ухвали, постанови підлягає виконанню на підставі пункту 6 частини першої статті 3 та пункту 4 статті 18-1 Закону України "Про виконавче провадження", тому відповідний наказ у такому випадку не видається.

Мирова угода, укладена сторонами у процесі виконання судового рішення, затверджується виключно господарським судом першої інстанції шляхом винесення відповідної ухвали. Цю ухвалу не може бути оскаржено у встановленому для інших ухвал порядку.

6. Згідно з вимогами статті 121-1 ГПК зупиняти виконання судового рішення має право виключно суд касаційної інстанції. Тому суд апеляційної інстанції за будь-яких обставин не вправі зупиняти виконання судового рішення суду першої інстанції.

7. За змістом статті 121-2 ГПК скарги на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів розглядає виключно місцевий господарський суд, яким відповідну справу розглянуто у першій інстанції.

Виконання рішення, ухвали, постанови господарського суду є невід'ємною частиною судового процесу, тому господарські суди не повинні порушувати нове провадження за скаргою на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби. У зв'язку з цим така скарга не підлягає оплаті державним митом.

Згідно з частиною другою статті 4 Закону України "Про державну виконавчу службу" державний виконавець здійснює примусове виконання рішень у порядку, передбаченому законом. В той же час відповідно до положень статті 121-2 ГПК представляти в судах державну виконавчу службу мають органи, зазначені у статті 3 названого Закону.

Встановлений у частині першої статті 121-2 ГПК десятиденний строк для подання скарги є процесуальним і тому відповідно до вимог статті 53 ГПК може бути відновлений за наявності поважних причин його пропуску.

В ухвалі про час і місце розгляду скарги на дії органів Державної виконавчої служби господарському суду слід зобов'язувати заявника надіслати копію скарги цьому органіві, іншій стороні виконавчого провадження або прокурору. Невиконання цього припису ухвали не є перешкодою для розгляду скарги, однак може бути підставою для його відкладення.

За змістом статті 121-2 ГПК судові засідання у розгляді скарг на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів повинні проводитись господарськими судами окремо за різними справами.

За результатами розгляду скарги виноситься ухвала, в якій господарський суд або визнає доводи заявника правомірними і залежно від їх змісту визнає постанову державного виконавця щодо здійснення заходів виконавчого провадження недійсною, чи визнає недійсними наслідки виконавчих дій, або зобов'язує орган Державної виконавчої служби здійснити певні виконавчі дії, якщо він ухиляється від їх виконання без достатніх підстав, або визнає доводи скаржника неправомірними і скаргу відхиляє.

8. Відповідно до вимог статті 28 Закону України "Про виконавче провадження" у разі якщо викладена у виконавчому документі резолютивна частина рішення є незрозумілою, державний виконавець має право звернутись до суду, який видав виконавчий документ, із заявою про роз'яснення такого рішення чи змісту документа.

Господарський суд першої інстанції, який видав наказ, зобов'язаний розглянути заяву державного виконавця у 10-денний строк з дня її надходження і за необхідності дати відповідне роз'яснення рішення чи змісту наказу. Роз'яснення рішення, ухвали здійснюється господарським судом за правилами статті 89 ГПК.

В ухвалі про роз'яснення судових рішень господарський суд не може визначати порядок та умови здійснення виконавчого провадження.

9. Якщо на судове рішення суду першої інстанції, яке набрало законної сили і на виконання якого видано наказ (частина третя статті 85 і стаття 116 ГПК, подано апеляційну скаргу після закінчення встановленого частиною першою статті 93 ГПК строку, і суд апеляційної інстанції відновить цей строк та прийме скаргу до провадження, то копія відповідної ухвали повинна бути надіслана органу державної виконавчої служби, якою зазначений наказ прийнято до виконання. Такий наказ відповідно до статті 40-1 Закону України "Про виконавче провадження" повертається до суду, який його видав.

У разі коли за результатами апеляційного розгляду оскаржене судове рішення буде залишене без змін, новий наказ на його виконання не видається, а виконується раніше виданий наказ. Якщо на час прийняття судового акта апеляційної інстанції строк для пред'явлення цього наказу до виконання закінчився, зазначений строк підлягає відновленню згідно із статтею 119 ГПК.

10. Відповідно до частини четвертої статті 121 ГПК мирова угода, укладена сторонами у процесі виконання судового рішення, подається на затвердження господарського суду, який прийняв відповідне судове рішення. Про затвердження мирової угоди господарський суд виносить ухвалу.

Ця ухвала є виконавчим документом згідно з пунктом 4 статті 18-1 Закону України "Про виконавче провадження". Отже у випадках невиконання зобов'язаною стороною умов мирової угоди, укладеної у процесі виконання судового рішення і затвердженої господарським судом, заінтересована сторона може звернутися до державного виконавця на підставі статті 18 Закону України "Про виконавче провадження" із заявою про примусове виконання ухвали, якою затверджено цю мирову угоду.

Якщо виконавче провадження стосовно судового рішення відкрито, сторони відповідно до частини третьої статті 11-1 Закону України "Про виконавче провадження" мають право укласти мирову угоду про закінчення виконавчого провадження, яка затверджується судом. У разі подання відповідної заяви господарський суд повинен роз'яснити сторонам наслідки укладення мирової угоди про закінчення виконавчого провадження".

11. Викласти пункт 5 Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 23.08.94 № 02-5/611 "Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову" у такій редакції:

"5. Про забезпечення позову господарський суд виносить ухвалу, яка надсилається органам Державної виконавчої служби, особам, яким заборонено вчиняти певні дії, або податковим органам, установам банків, кредитно-фінансовим установам, в яких знаходиться виконавчий документ. Наказ про вжиття заходів до забезпечення позову не видається".

Голова Вищого господарського
суду України

Д. Притика

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

Р О З' Я С Н Е Н Н Я

№ 04-5/366 від 28.03.2002

Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України

(Із змінами, внесеними згідно з Рекомендаціями Вищого
господарського суду
№ 04-5/534 від 17.12.2003
Рекомендаціями Президії
Вищого господарського суду
№ 04-5/212 від 10.02.2004
№ 04-5/1518 від 03.09.2004
№ 04-5/3248 від 10.12.2004)

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України від 21.06.2001 № 2539-III "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" та з метою правильного і однакового застосування законодавства про перегляд судових рішень в апеляційному порядку Вищий господарський суд України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Відповідно до статті 92 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) перегляд за апеляційною скаргою або апеляційним поданням прокурора рішення місцевого господарського суду здійснює апеляційний господарський суд, повноваження якого поширюються на територію знаходження відповідного місцевого господарського суду. Такі території визначено Указом Президента України від 11.07.2001 № 511/2001 "Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України" (з наступними змінами і доповненнями).

2. Право на звернення з апеляційною скаргою або апеляційним поданням (далі – апеляційна скарга) мають відповідно сторони зі справи і прокурор (стаття 91 ГПК).

Особи, що не були залучені до участі у справі місцевим господарським судом, не мають права на подання апеляційної скарги навіть у випадках, якщо цей суд прийняв рішення про їх права та обов'язки. Однак відповідні особи мають право подати касаційну скаргу на підставі статті 107 ГПК.

3. Питання про прийняття або повернення апеляційної скарги вирішується колегією суддів без повідомлення сторін та прокурора, що беруть участь у справі. За результатами вирішення відповідного питання виноситься ухвала.

Якщо рішення місцевого господарського суду оскаржено в апеляційному порядку з дотриманням вимог ГПК декількома особами, апеляційний господарський суд приймає до провадження всі апеляційні скарги, які відповідають ви-

могам ГПК, та розглядає в одному апеляційному провадженні. По кожній з них вноситься ухвала про прийняття до провадження або про її повернення.

У разі надходження до місцевого господарського суду апеляційної та касаційної скарг (подань) на рішення (постанову), ухвалу суду першої інстанції цей суд згідно з вимогами частини третьої статті 91 ГПК у п'ятиденний строк надсилає одержану апеляційну скаргу або подання разом зі справою відповідному апеляційному господарському суду. У той же строк місцевий господарський суд надсилає касаційну скаргу касаційній інстанції і одночасно письмово повідомляє її про зазначені обставини.

4. Апеляційний господарський суд не вправі повертати апеляційну скаргу супровідним листом або в інший не передбачений законом спосіб.

Апеляційну скаргу може бути повернуто виключно з підстав, визначених частиною першою статті 97 ГПК. Отже апеляційний господарський суд не вправі повернути апеляційну скаргу, якщо її подано не через місцевий господарський суд, який розглянув справу.

У застосуванні пункту 2 частини першої названої норми ГПК господарському суду необхідно враховувати таке. Розрахунковий документ, виданий відправникові поштового відправлення відповідно до пункту 36 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1155, може вважатися належним доказом надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів. Відсутність опису вкладення до листа не тягне за собою наслідків у вигляді повернення апеляційної скарги, оскільки згідно з пунктом 78 названих Правил листи, бандеролі і посилки приймаються з таким описом лише за бажанням відправника, і у господарського суду відсутні правові підстави спонукати відправників до обов'язкового оформлення описів вкладення.

Суду апеляційної інстанції не слід допускати повернення апеляційних скарг у разі подання як доказу сплати державного мита платіжних доручень, що відповідають вимогам Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції від 22.04.93 № 15. У разі виникнення сумнівів щодо надходження й зарахування державного мита до державного бюджету України суд має право згідно з пунктом 4 статті 65 ГПК витребувати від сторони, яка подала апеляційну скаргу, відповідне підтвердження територіального органу Державного казначейства України.

Ухвалу про повернення апеляційної скарги може бути оскаржено у касаційному порядку.

Після усунення обставин, які були підставою для повернення апеляційної скарги, її може бути подано повторно відповідно до частини четвертої статті 97 ГПК. Якщо первісну апеляційну скаргу повернуто судом апеляційної інстанції не у зв'язку з порушенням, що передбачене пунктом 2 частини першої статті 97 ГПК, то у разі повторного подання тієї ж самої скарги суд не має права вимагати від сторони подання доказів надсилання іншій стороні (сторонам) копії скарги.

5. Подання апеляційної скарги після закінчення строку, встановленого частиною другою статті 93 ГПК, або особою, яка не має права на її подання, внесення прокурором апеляційного подання з порушенням його компетенції, визначеної

статтею 37 Закону України "Про прокуратуру", подання апеляційної скарги на ухвалу місцевого господарського суду, яка не підлягає оскарженню, виключають перегляд судових актів місцевого господарського суду в апеляційному порядку. У таких випадках апеляційний господарський суд повинен відмовити у прийнятті апеляційної скарги і винести з цього приводу відповідну ухвалу.

6. Статтею 93 ГПК встановлено, що відновлення пропущеного строку подання апеляційної скарги можливе протягом трьох місяців з дня прийняття рішення місцевим господарським судом. Отже якщо апеляційну скаргу повернуто через пропуск строку на подання такої скарги за відсутності клопотання про його відновлення, її може бути подано вдруге з клопотанням про відновлення строку тільки протягом трьох місяців з дня прийняття рішення місцевим господарським судом.

З відповідним клопотанням можуть звертатися лише особи, що мають право на подання апеляційної скарги. Таке клопотання може бути викладено у скарзі чи в окремій заяві і має бути подано одночасно з поданням апеляційної скарги. Клопотання розглядається, якщо воно надійшло до винесення ухвали про повернення апеляційної скарги.

Клопотання про відновлення строку подання апеляційної скарги розглядається колегією суддів без повідомлення осіб, що беруть участь у справі, до вирішення питання про прийняття апеляційної скарги до провадження.

За результатами розгляду клопотання про відновлення пропущеного строку виноситься ухвала, зміст якої може бути викладено в ухвалі про прийняття апеляційної скарги. Відповідно до статті 53 ГПК відновлення пропущеного строку здійснюється господарським судом за наявності поважної причини його пропуску. До кола поважних причин слід відносити, зокрема, отримання заявником рішення місцевого господарського суду після закінчення зазначеного процесуального строку.

Зміст ухвали про відмову у відновленні пропущеного строку може бути викладено в ухвалі про повернення апеляційної скарги.

Ухвалу про відмову у відновленні пропущеного строку подання апеляційної скарги може бути оскаржено у касаційному порядку на підставі статті 53 ГПК.

7. Якщо після прийняття апеляційної скарги виникають сумніви у наявності в особи, яка підписала скаргу, права на її підписання, суд пропонує заявникові надати відповідні докази. У разі неподання таких доказів скарга залишається без розгляду на підставі пункту 1 частини першої статті 81 ГПК.

У випадках коли передбачені у пунктах 2 і 3 частини першої статті 97 ГПК підстави повернення апеляційної скарги виявлені судом апеляційної інстанції після прийняття апеляційної скарги, суд витребує від особи, яка подала скаргу, докази надсилання її копії іншій стороні (сторонам) та сплати державного мита у встановленому порядку і розмірі. У разі неподання таких доказів скарга залишається без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

Якщо після прийняття апеляційної скарги виявлено обставини, передбачені пунктом 5 частини першої статті 97 ГПК, апеляційний господарський суд припиняє перегляд судового рішення в апеляційному порядку на підставі пункту 4 частини першої статті 80 ГПК.

8. Згідно з частиною першою статті 99 ГПК в апеляційній інстанції справи переглядаються за правилами розгляду цих справ у першій інстанції з урахуванням особливостей, передбачених розділом XII ГПК.

Отже правила, які встановлено тільки для розгляду справ у першій інстанції, застосуванню апеляційним судом не підлягають. Зокрема, не повинні застосовуватись апеляційним судом правила про об'єднання позовних вимог (стаття 58 ГПК , про подання зустрічного позову (стаття 60 ГПК) та видачу наказу (стаття 116 ГПК).

Положення розділів I-X ГПК мають загальний характер і можуть застосовуватись апеляційним судом з урахуванням конкретних обставин, оскільки під час розгляду справи в апеляційній інстанції суд відповідно до частини першої статті 101 ГПК повторно розглядає справу та згідно із статтею 103 ГПК має право скасувати рішення повністю або частково і прийняти нове рішення.

Норми ГПК щодо вчинення господарським судом першої інстанції певних процесуальних дій не застосовуються судом апеляційної інстанції у випадках, коли відповідною нормою ГПК прямо передбачено, що процесуальна дія вчиняється лише до прийняття рішення судом першої інстанції, крім передбаченого статтею 24 ГПК права залучати до участі у справі іншого відповідача. Отже суд апеляційної інстанції має право за своєю ініціативою залучити до участі у справі іншого відповідача, якщо суд першої інстанції прийняв рішення, що стосується його прав і обов'язків.

9. Відповідно до частини першої статті 101 ГПК апеляційний суд переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами.

Додаткові докази приймаються апеляційним судом, якщо заявник обґрунтував неможливість їх подання суду першої інстанції з причин, що не залежали від нього.

Додаткові докази, подані стороною в обґрунтування її відзиву на апеляційну скаргу, приймаються і розглядаються апеляційним судом без обмежень, встановлених статтею 101 ГПК . Без обмежень також приймаються додаткові докази, витребувані апеляційною інстанцією відповідно до вимог статті 38 ГПК. Апеляційний господарський суд не зв'язаний доводами апеляційної скарги і перевіряє законність і обґрунтованість рішення місцевого господарського суду у повному обсязі (частина друга статті 101 ГПК .

Повноваження апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції вичерпно визначено статтею 103 ГПК , яка не передбачає можливості передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції. Таке право надано апеляційній інстанції лише у разі скасування ухвал, зазначених у частині четвертій статті 106 ГПК .

Отже, якщо у процесі перегляду справи апеляційним господарським судом буде встановлено, що суд першої інстанції, приймаючи рішення, неправомірно відмовив у задоволенні частини позовних вимог, припинив провадження чи залишив без розгляду позов у певній частині або ж не розглянув одну чи кілька заявлених вимог, суд апеляційної інстанції повинен самостійно усунути відповідне порушення. Він не вправі передавати справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції.

10. Апеляційний суд вправі прийняти додаткову постанову за заявою особи, яка бере участь у справі, або за своєю ініціативою у разі, якщо він скасував рішення господарського суду першої інстанції повністю або частково і прийняв нове рішення (пункт 2 статті 103 ГПК). Додаткову постанову може бути прийнято апеляційним судом з підстав і в порядку, зазначеному у статті 88 ГПК. Згадану постанову може бути оскаржено у касаційному порядку.

11. Порушення норм процесуального права, зазначені у пунктах 1-6 частини третьої статті 104 ГПК, є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення місцевого господарського суду, у тому числі і тоді, коли суд першої інстанції повно з'ясував обставини справи і дав їм правильну юридичну оцінку. У такому випадку апеляційний суд скасовує рішення місцевого господарського суду повністю і згідно з пунктом 2 статті 103 ГПК приймає нове рішення.

Стороною, не повідомленою належним чином про місце засідання суду, що є порушенням припису пункту 2 частини третьої статті 104 ГПК, слід вважати сторону, стосовно якої судом першої інстанції не дотримано вимог статті 64 ГПК.

12. Питання про відстрочку або розстрочку виконання постанови апеляційного суду та порядку її виконання вирішується апеляційним судом одночасно з прийняттям постанови за результатами перегляду судового рішення, про що зазначається у постанові. В інших випадках, тобто коли відповідну заяву подано після прийняття постанови апеляційним судом, зазначені питання вирішуються господарським судом, який розглянув справу у першій інстанції, з винесенням ухвали на підставі статті 121 ГПК.

13. Відповідно до статті 121-1 ГПК повноваження на зупинення виконання судового рішення має виключно суд касаційної інстанції. Тому апеляційний господарський суд за будь-яких обставин не має права на таке зупинення.

Голова Вищого господарського
суду України

Д. Притика

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

Р О З' Я С Н Е Н Н Я

№ 04-5/367 від 28.03.2002

Про деякі питання практики застосування розділу XII-1 Господарського процесуального кодексу України

(Із змінами, внесеними згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду № 04-5/534 від 17.12.2003, Рекомендаціями Президії Вищого господарського суду № 04-5/212 від 10.02.2004, № 04-5/3248 від 10.12.2004)

У зв'язку з прийняттям Верховною Радою України Закону України від 21.06.2001 № 2539-III (2539-14) "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" та з метою правильного і однакового застосування законодавства про перегляд судових рішень у касаційному порядку Вищий господарський суд України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Відповідно до статті 108 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) касаційною інстанцією є Вищий господарський суд України, який переглядає за касаційними скаргами (поданнями) рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанови апеляційного суду. Право на подання касаційної скарги або касаційного подання (далі – касаційна скарга) мають відповідно сторони зі справи і прокурор (стаття 107 ГПК).

Таке ж право мають особи, яких не було залучено до участі у справі, якщо суд прийняв рішення чи постанову, що стосується їх прав і обов'язків, у тому числі громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

2. Питання про прийняття або повернення касаційної скарги вирішується колегією суддів без повідомлення сторін та прокурора, що беруть участь у справі. За результатами вирішення відповідного питання виноситься ухвала.

У разі оскарження декількома особами у встановленому ГПК порядку постанови апеляційного господарського суду, касаційною інстанцією приймаються до провадження всі скарги, які відповідають вимогам ГПК, та розглядаються в одному касаційному провадженні. По кожній з них виноситься ухвала про прийняття до провадження або про її повернення.

3. Касаційна інстанція не вправі повернути касаційну скаргу (подання) супровідним листом або в інший не передбачений законом спосіб.

Повернення касаційної скарги (подання) здійснюється Вищим господарським судом України виключно з підстав, визначених у частині першій статті 111-3 ГПК.

У застосуванні пункту 3 частини першої названої норми ГПК господарському суду необхідно враховувати таке. Розрахунковий документ, виданий відправникові поштового відправлення відповідно до пункту 36 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1155, може вважатися належним доказом надсилання від-

повідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів. Відсутність опису вкладення до листа не тягне за собою наслідків у вигляді повернення апеляційної скарги, оскільки згідно з пунктом 78 названих Правил листи, бандеролі і посылки приймаються з таким описом лише за бажанням відправника і у господарського суду відсутні правові підстави спонукати відправників до обов'язкового оформлення описів вкладення.

Суду не слід допускати повернення касаційних скарг у разі подання як доказу сплати державного мита платіжних доручень, що відповідають вимогам Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції від 22.04.93 № 15 (з наступними змінами і доповненнями). У разі виникнення сумнівів щодо надходження й зарахування державного мита до державного бюджету України суд має право згідно з пунктом 4 статті 65 ГПК витребувати від сторони, яка подала апеляційну скаргу, відповідне підтвердження територіального органу Державного казначейства України.

Після усунення обставин, які були підставою для повернення касаційної скарги, її може бути подано повторно відповідно до частини третьої статті 111-3 ГПК. Якщо первісну касаційну скаргу повернуто судом касаційної інстанції не у зв'язку з порушенням, що передбачене пунктом 3 частини першої статті 111-3 ГПК, то у разі повторного подання тієї ж самої скарги суд не має права вимагати від сторони подання доказів надсилання іншій стороні (сторонам) копії скарги.

Якщо зазначені обставини буде встановлено після прийняття касаційної скарги до провадження, касаційна інстанція у процесі розгляду касаційної скарги (подання) вживає необхідних заходів до усунення обставин, зазначених у частині першій цієї статті.

4. Вищий господарський суд України відмовляє у прийнятті касаційної скарги (подання) і виносить з цього приводу відповідну ухвалу у випадках, якщо касаційну скаргу подано особою, яка відповідно до вимог ГПК не має права на її подання, або якщо касаційне подання внесено прокурором з порушенням його компетенції, визначеної у статті 37 Закону України "Про прокуратуру", або касаційну скаргу (подання) подано на ухвалу суду першої або апеляційної інстанції, яку не може бути оскаржено. Наведені обставини виключають перегляд судових рішень у касаційному порядку.

5. ГПК не встановлено строк для звернення до господарського суду з клопотанням про відновлення пропущеного строку подання касаційної скарги. Якщо скаргу повернуто через пропуск строку за відсутності клопотання про його відновлення, скаргу може бути подано вдруге з клопотанням про відновлення строку.

3 відповідним клопотанням можуть звертатися лише особи, що мають право на подання касаційної скарги. Таке клопотання може бути викладено у скарзі чи в окремій заяві і має бути подано одночасно з поданням касаційної скарги. Клопотання розглядається, якщо воно надійшло до винесення ухвали про повернення касаційної скарги.

Клопотання про відновлення строку подання касаційної скарги розглядається колегією суддів без повідомлення осіб, що беруть участь у справі, до ви-

рішення питання про прийняття касаційної скарги до провадження. Відповідно до статті 53 ГПК відновлення пропущеного процесуального строку здійснюється господарським судом за наявності поважної причини його пропуску.

За результатами розгляду клопотання про відновлення пропущеного строку вноситься ухвала, яка не підлягає оскарженню. Про відновлення пропущеного строку з викладом відповідних мотивів може бути зазначено в ухвалі про прийняття касаційної скарги.

Про відмову у відновленні пропущеного строку може бути зазначено в ухвалі про повернення касаційної скарги.

6. В ухвалі про прийняття касаційної скарги зазначається час і місце розгляду скарги. Ухвала надсилається особам, що беруть участь у справі, а також особі, яка не була залучена до участі у справі і подала касаційну скаргу (стаття 107 ГПК).

7. Відповідно до статті 121-1 ГПК суд касаційної інстанції за заявою сторони чи поданням прокурора або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого судового рішення до закінчення його перегляду в касаційному порядку.

Відповідна заява чи подання розглядаються колегією суддів без повідомлення сторін та прокурора, що беруть участь у справі.

За результатами розгляду заяви чи подання вноситься ухвала. Питання про поновлення виконання судового рішення розглядається судом касаційної інстанції під час прийняття постанови, про що зазначається у постанові касаційної інстанції.

Ухвалу про поновлення виконання судового рішення може бути винесено після закінчення перегляду оскарженого судового рішення і ухвалення судом касаційної інстанції постанови.

8. У разі коли касаційну скаргу прийнято судом до провадження, а особа, яка подала таку скаргу, відмовилася від неї до винесення постанови касаційною інстанцією, суд касаційної інстанції згідно зі статтею 111-6 ГПК вносить ухвалу про прийняття відмови від скарги (подання). Ця ухвала не може бути винесена за наявності обставин, зазначених у частині шостій статті 22 ГПК, та (або) оскарження рішення або постанови господарського суду іншою стороною.

9. Під час перегляду судових рішень у касаційній інстанції застосовуються приписи статей 77 і 79 ГПК, крім вміщених у пунктах 2-4 статті 77 і пунктах 1 і 2 частини другої статті 79.

У вирішенні питання про відкладення та зупинення розгляду справи слід мати на увазі, що згідно із статтею 111-5 ГПК касаційна інстанція використовує процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки юридичної оцінки обставин справи та повноти їх встановлення у рішенні чи постанові господарського суду.

Якщо після прийняття касаційної скарги буде подано заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, провадження за скаргою зупиняється на підставі частини першої статті 79 ГПК.

Якщо касаційна скарга надійшла до господарського суду після надходження заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами,

у першу чергу розглядається ця заява. Після прийняття судового акта за результатами розгляду такої заяви касаційна скарга надсилається до суду касаційної інстанції. У разі отримання від місцевого господарського суду касаційної скарги з повідомленням про одночасне надходження апеляційної та касаційної скарги (подань) на рішення (постанову), ухвалу суду першої інстанції і надсилання ним справи до апеляційного господарського суду касаційна інстанція на підставі статті 111-5 ГПК виносить ухвалу про відкладення розгляду питання щодо повернення чи прийняття касаційної скарги до закінчення перегляду судового рішення в апеляційному порядку.

10. Згідно із статтею 111-7 ГПК, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

У разі коли за результатами перевірки судом касаційної інстанції буде встановлено, що фактичні обставини, які входять до предмету доказування у цій справі, з'ясовані судом першої або апеляційної інстанції з достатньою повнотою, однак допущено помилки у застосуванні норм матеріального права, у зв'язку з чим висновки суду першої і апеляційної інстанції не відповідають цим обставинам, суд касаційної інстанції приймає нове рішення.

У випадках коли судом касаційної інстанції за результатами перевірки касаційної скарги (подання) буде встановлено, що судом першої або апеляційної інстанції неповно з'ясовані фактичні обставини справи, що мають значення для правильного вирішення спору, і прийняте судові рішення у зв'язку з цим недостатньо обґрунтовано або судом першої і апеляційної інстанції прийнято судовий акт про права і обов'язки осіб, не залучених до участі у справі (пункт 3 частини другої статті 111-10), суд касаційної інстанції скасовує рішення суду першої інстанції і постанову апеляційної інстанції та передає справу на новий розгляд до суду першої інстанції. У постанові касаційної інстанції мають бути обов'язково зазначені дії, що їх повинні виконати сторони та суд першої інстанції у разі скасування рішення, постанови і передачі справи на новий розгляд. Ці дії мають бути спрямовані виключно на встановлення обставин, що входять до предмету доказування у справі і не були з'ясовані у рішенні або постанові господарського суду.

11. Касаційна інстанція не має права сама встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові місцевого чи апеляційного господарського суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати нові докази або додатково перевіряти докази.

12. Відповідно до частини першої статті 111-10 ГПК підставою для скасування судового рішення місцевого чи апеляційного господарського суду є, зокрема, порушення або неправильне застосування норм процесуального права. Проте судовий акт підлягає скасуванню лише за умови, якщо таке порушення призвело до прийняття неправильного судового рішення. Як правило, скасування судового рішення має бути наслідком істотного порушення процесуальних прав сторін спору або інших учасників судового процесу, що потягло за со-

бою неповне з'ясування обставин, які мають значення для правильного вирішення спору. Відповідне питання повинно вирішуватись у кожному конкретному випадку на підставі встановлення кола обставин, що входять до предмету доказування у справі та з урахуванням її матеріалів.

Водночас порушення норм процесуального права є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення місцевого або постанови апеляційного господарського суду за обставин, визначених у частині другій статті 111-10 ГПК. У випадках цих порушень суд касаційної інстанції передає справу на новий розгляд до суду першої інстанції (пункт 3 статті 111-9 ГПК).

Безумовною підставою для скасування судового рішення є, зокрема, розгляд судом справи за відсутності будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду. Не повідомленою належним чином про час і місце засідання суду слід вважати сторону, щодо якої судом не було дотримане усіх вимог статті 64 ГПК.

13. Питання про відстрочку або розстрочку виконання постанови касаційної інстанції, зміну способу та порядку її виконання вирішується господарським судом касаційної інстанції одночасно з прийняттям постанови за результатами перегляду судового рішення, про що зазначається у постанові.

В інших випадках, тобто коли відповідну заяву подано після прийняття постанови судом касаційної інстанції, зазначені питання вирішуються господарським судом, який розглянув справу у першій інстанції, з винесенням ухвали на підставі статті 121 ГПК.

Голова Вищого господарського
суду України

Д. Притика

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

Р О З' Я С Н Е Н Н Я

№ 04-5/608 від 31.05.2002

Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій

(Із змінами, внесеними згідно з Рекомендаціями Президії Вищого господарського суду № 04-5/212 від 10.02.2004)

З метою забезпечення однакової та правильної практики розгляду господарськими судами України справ за участю іноземних підприємств і організацій президія Вищого господарського суду України вважає за необхідне дати такі роз'яснення.

1. Відповідно до статті 123 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) іноземні підприємства і організації мають право звернення до господарських судів згідно з встановленою підвідомчістю і підсудністю господарських спорів за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів.

У розгляді справ у спорах за участю іноземних підприємств і організацій господарським судам України слід виходити із встановленої частиною третьою статті 4 ГПК пріоритетності застосування правил міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо правил, передбачених законодавством України.

За змістом статей 41, 12 – 17, 123 ГПК для іноземних суб'єктів господарської діяльності передбачено національний режим судового процесу для розгляду справ, підвідомчих господарським судам. Оскільки в ГПК відсутній інститут договірної підсудності, заінтересована сторона може звернутись до місцевого господарського суду лише у відповідності з вимогами статей 13 – 16 ГПК про територіальну та виключну підсудність справ, що підлягають розгляду у першій інстанції.

Місцеві господарські суди вправі вирішувати спори і у тих випадках, коли міжнародним договором передбачено можливість укладення письмової пророгаційної угоди між суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України та іноземним суб'єктом господарської діяльності (угода про договірну підсудність).

Обираючи як орган вирішення спорів місцевий господарський суд України, сторони пророгаційної угоди повинні дотримуватись вимог міжнародного договору та статті 16 ГПК щодо виключної компетенції господарських судів України. Отже, у разі невідомості справи у спорі за участю іноземного підприємства чи організації господарський суд має відмовити у прийнятті позовної заяви на підставі пункту 1 частини першої статті 62 ГПК. З цієї ж підстави господарський суд повинен відмовити у прийнятті позовної заяви, якщо у проро-

гаційній угоді сторонами неправильно викладено назву суду або зазначено суд, існування якого не передбачено Законом України "Про судоустрій України".

2. З метою дотримання вимог законодавства щодо правосуб'єктності сторін спору господарський суд вживає заходів для встановлення статусу іноземного підприємства чи організації, яка є учасником судового процесу.

Порядок визначення правового статусу іноземної особи може бути передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У разі відсутності у міжнародному договорі такого порядку суд має звернутися до норм внутрішнього цивільного законодавства.

Зокрема, відповідно до частини другої статті 567 Цивільного кодексу України цивільна правоздатність іноземних підприємств і організацій під час укладання угод у сфері зовнішньої торгівлі та пов'язаних із нею розрахункових, страхових та інших операцій визначається за законом країни, де створено підприємство чи організацію. Отже, згідно з цією колізійною нормою правовий статус іноземного учасника судового процесу визначається за його особистим законом, який надає можливість визначити обсяг правоздатності та дієздатності іноземної особи.

Правовий статус іноземної юридичної особи визначається за законом країни, де створено (інкорпоровано) юридичну особу.

Правовий статус іноземної фізичної особи визначається за законом країни, громадянином якої є ця особа або в якій вона має постійне місце проживання.

Правовий статус іноземного суб'єкта господарювання підтверджується, як правило, випискою з торговельного (банківського, судового) реєстру країни, де такий суб'єкт господарювання має офіційно зареєстровану контору. Правовий статус іноземних суб'єктів господарювання може також підтверджуватись еквівалентними доказами правового статусу, що визнаються як такі законодавством країни створення, громадянства або місця знаходження такого суб'єкта і видані компетентними органами цієї країни.

3. Господарські суди повинні керуватися вимогами статті 4 ГПК щодо вибору законодавства, яке має застосовуватися у вирішенні господарських спорів за участю іноземного підприємства, організації.

Зокрема, частиною четвертою статті 4 ГПК передбачено можливість застосування господарськими судами норм права інших держав у випадках, передбачених законом або міжнародним договором. Визначаючи право, якому підпорядковуються права та обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору (контракту), господарським судам слід виходити з такого.

3.1. Вибір сторонами українського права як такого, що регулює їх відносини за угодою, означає вибір саме національного законодавства України, а не окремих законодавчих актів, що регулюють відповідні відносини сторін.

У разі відсутності волевиявлення сторін зовнішньоекономічної угоди щодо застосовуваного права господарський суд визначає його на підставі колізійної норми, яка може міститися як в міжнародних договорах, що відповідно до статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства, так і в національному законодавстві.

Такі норми містить, наприклад, Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності (далі – Угода), укладена

державами – учасницями СНД у м. Києві 20.03.92, статтею 11 якої встановлено правила застосування цивільного законодавства однієї держави – учасниці СНД на території іншої держави – учасниці СНД. За цими правилами, зокрема, права та обов'язки сторін за договором визначаються законодавством країни – місця укладення такого договору, якщо інше не передбачено угодою сторін.

Якщо ж міжнародний договір не містить відповідної колізійної норми, яка має застосовуватися до спірних правовідносин, господарський суд повинен звернутися до колізійних норм внутрішнього цивільного законодавства. Наприклад, статтею 6 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" передбачено, що права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів визначаються правом країни, обраної сторонами при укладенні договору або в результаті погодження, а за відсутності такого погодження до зовнішньоекономічних договорів застосовується право країни, де заснована, має своє місце проживання або основне місце діяльності сторона, яка є продавцем, наймодавцем, ліцензіаром тощо.

3.2. Відповідно до частини п'ятої статті 4 ГПК у разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї.

Звичаї у сфері зовнішньоекономічних зв'язків у ряді випадків тлумачаться міжнародними організаціями. Прикладом можуть бути розроблені Міжнародною торговою палатою Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (редакція 1993 року, видання МТП № 500), Уніфіковані правила по інкасо (редакція 1978 року, видання МТП № 322), Офіційні правила тлумачення торговельних термінів "Інкотермс" (редакція 2000 року, видання МТП № 560).

Згідно з Указом Президента України від 04.10.94 № 566/94 "Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" розрахунки за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними суб'єктами підприємницької діяльності України всіх форм власності, предметом яких є товари (роботи, послуги), здійснюються відповідно до Уніфікованих правил та звичаїв для документарних акредитивів Міжнародної торгової палати, Уніфікованих правил з інкасо Міжнародної торгової палати. Суб'єкти підприємницької діяльності України під час укладання та виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) мають забезпечувати додержання вимог, передбачених зазначеними Уніфікованими правилами.

Згідно з Указом Президента України від 04.10.94 № 567/94 "Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів" зазначені правила можуть застосовуватися під час укладання суб'єктами підприємницької діяльності України всіх форм власності договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), предметом яких є товари. Отже, господарський суд у вирішенні спору застосовує звичаї у сфері міжнародної торгівлі у разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини або якщо угодою сторін передбачено застосування правил цих звичаїв.

4. Господарський суд, застосовуючи норми міжнародного договору, визначає дію цих норм у часі та просторі відповідно до вимог розділу 2 частини III Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.69.

У застосуванні норм міжнародного договору господарський суд виходить з того, що тлумачення міжнародних правил здійснюється у порядку, визначеному розділом 3 частини III названої Конвенції.

Договори, що набрали чинності з моменту підписання їх Президентом України, публікуються у "Відомостях Верховної Ради України", в газеті Верховної Ради України та у "Зібранні діючих міжнародних договорів України".

Опублікування міжнародних договорів України у "Зібранні діючих міжнародних договорів України", а також забезпечення їх офіційного перекладу державною мовою України здійснює Міністерство закордонних справ України.

Міжнародні договори СРСР, що є обов'язковими для України як його правонаступниці, опубліковано у Збірниках міжнародних договорів СРСР.

Судам слід мати на увазі, що порядок і терміни набрання чинності міжнародними договорами України визначається такими договорами або в інший спосіб, узгоджений сторонами договору.

5. Господарським судам слід враховувати, що сторони зовнішньоекономічного договору мають право передбачити у ньому або шляхом укладення окремої угоди (арбітражна умова, арбітражне застереження) передачу спорів, що виникають з такого договору, на вирішення третейського суду (постійно діючого або створеного для вирішення конкретного спору – *ad hoc*). Ця домовленість повинна чітко визначати, який саме орган вирішення спорів обрали сторони: Міжнародний комерційний арбітражний суд, Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України або інший третейський суд в Україні чи за кордоном.

Господарський суд може порушити провадження зі справи у випадку наявності у зовнішньоекономічному договорі арбітражної угоди, якщо визначить, що така угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана (пункт 3 статті 2 Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, (Нью-Йорк, 1958).

Названа норма узгоджується з вимогами статті 8 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", згідно з пунктом 1 якої суд, до якого подано позов з питання, що є предметом арбітражної угоди, повинен, якщо будь-яка із сторін просить про це не пізніше подання своєї першої заяви по суті спору, припинити провадження у справі і направити сторони до арбітражу, якщо не визнає, що ця арбітражна угода є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана. Так, арбітражна угода не може бути виконана, якщо сторони неправильно виклали назву третейського суду або зазначили арбітражну установу, якої не існує. Провадження у справі в цих випадках припиняється на підставі пункту 1 частини першої статті 80 ГПК .

6. Право на передачу спору на вирішення третейського суду може бути реалізовано сторонами також після порушення провадження у справі з наслідками, передбаченими пунктом 5 статті 80 ГПК, шляхом укладення ними окремої арбітражної угоди або включення до договору (контракту) арбітражного застереження після звернення з позовом до господарського суду.

Якщо відповідну умову включено до цивільно-правової угоди, то на неї поширюються загальні умови виконання зобов'язань, у тому числі щодо недопустимості односторонньої відмови від їх виконання.

Господарський суд може не визнати арбітражну угоду і прийняти позов до розгляду у разі, коли відповідний спір не може бути предметом вирішення третейського суду. Ця норма кореспондується зі статтею 12 ГПК, згідно з якою підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб.

Про визнання арбітражної угоди недійсною господарський суд має зазначити у рішенні з посиланням на пункт 1 статті 83 ГПК.

7. Господарський суд приймає як докази офіційні документи, що походять з інших держав, за умови їх легалізації дипломатичними або консульськими службами України.

Консули України легалізують іноземні документи, що подаються до офіційних органів України, відповідно до статті 54 Консульського статуту України, затвердженого Указом Президента України від 02.04.94 № 127/94.

Посвідчення консулами зазначених документів означає встановлення і засвідчення справжності підписів на цих документах і відповідності їх законам держави перебування.

Легалізація іноземного документа є необхідною умовою для подання його як доказу у судовому процесі, але не виключає у разі необхідності перевірки з боку суду з метою встановлення правильності вміщених у ньому відомостей по суті.

Міжнародними договорами України про правову допомогу може передбачатися надання іноземних офіційних документів без консульської легалізації. Зокрема, без будь-якого спеціального засвідчення приймаються на території інших держав – учасниць СНД документи, які видано або засвідчено установою чи спеціально уповноваженою особою в межах їх компетенції за встановленою формою та скріплено офіційною печаткою на території однієї з держав – учасниць СНД.

Таким чином, господарський суд має право приймати іноземні офіційні документи без консульської легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаага, 1961), якою передбачено спрощений порядок засвідчення документів шляхом проставлення на них спеціальної печатки – апостиля, ратифікована Верховною Радою України відповідно до Закону України від 10.01.2002 № 2933-III "Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів" і діє на території України з часу набрання чинності зазначеним Законом.

Господарський суд приймає документи, складені мовами іноземних держав, за умови супроводження їх нотаріально засвідченим перекладом на українську або російську мову з урахуванням вимог статті 21 Закону України "Про мови в Українській РСР" (стаття 3 ГПК).

8. Вирішуючи питання забезпечення своєчасного повідомлення у належній формі іноземних учасників судового процесу про час і місце розгляду справи, господарському суду слід враховувати таке.

Взаємодія судів України з судовими органами інших держав з цього питання, а також щодо виконання за кордоном інших процесуальних дій регулю-

ються Конвенцією з питань цивільного процесу (Гаага, 1954) і угодами про взаємну правову допомогу, укладеними Україною з іншими державами. Відповідно до Законів України від 19.10.2000 № 2052-III та № 2051-III з 26 листопада 2000 року набрали чинності для України Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах (Гаага, 1965) і Конвенція про отримання за кордоном доказів з цивільних і торгових справ (Гаага, 1970) із заявами та застереженнями. Цими заявами і застереженнями передбачено, зокрема, що названим у конвенціях центральним органом в Україні є Міністерство юстиції України, яке складає підтвердження про вручення документів і забезпечує передачу документів у цивільних або комерційних справах центральному органу юстиції іншої держави.

Особливий порядок надання правової допомоги встановлено Угодою, статтею 5 якої передбачено, зокрема, що у разі надання правової допомоги компетентні суди та інші органи держав – учасниць СНД зносяться один з одним безпосередньо. У разі звернення господарського суду з приводу надання правової допомоги документи, викладені українською або російською мовою, направляються поштовим зв'язком безпосередньо до суду, до компетенції якого належить вирішення господарських спорів на території відповідної держави – учасниці СНД, чи іншого органу цієї держави. При виконанні доручення про надання правової допомоги компетентні суди застосовують законодавство своєї країни.

9. Господарські суди повинні мати на увазі, що Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980) і Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (Нью-Йорк, 1974) мають застосовуватись у вирішенні спорів за договорами купівлі-продажу, укладеними сторонами, які знаходяться у різних державах, незалежно від посилання на зазначені конвенції у договорі за наявності однієї із таких умов:

- сторони договору перебувають у державах, кожна з яких є учасницею конвенції;

- згідно з колізійними нормами міжнародного приватного права має застосовуватися матеріальне право держави учасниці конвенції.

Сторони договору можуть виключити застосування Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Відень, 1980) шляхом прямої вказівки про це у договорі або, за умови додержання статті 12 Конвенції, відсутити від будь-якого з її положень чи змінити його (стаття 6 Конвенції).

Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (Нью-Йорк, 1974) не застосовується в тих випадках, коли сторони договору купівлі-продажу в ясній формі виключили її застосування (стаття 3 Конвенції).

10. Відповідно до статті 3 ГПК мова судочинства визначається статтею 21 Закону України "Про мови в Українській РСР". Згідно з цією останньою нормою провадження зі справ за участю сторін, які знаходяться на території України, здійснюється українською мовою, а провадження зі справ, у яких бере участь сторона, що знаходиться на території держави з числа республік колишнього СРСР, – російською.

Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, також можуть передбачати норми про мову взаємовідносин щодо правової допомоги. Так, статтею 7 Договору між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних

справах від 30.10.92 встановлено, що при наданні правової допомоги кожна з Договірних Сторін користується державною мовою своєї країни з доданням завіреного перекладу всіх документів на державну мову іншої Сторони або на англійську мову.

У разі, коли письмові докази подаються до господарського суду іноземною мовою, додається їх засвідчений у встановленому порядку переклад українською мовою. Господарський суд на підставі статті 38 ГПК може витребувати офіційний переклад цих документів державною мовою України.

Слід мати на увазі, що у разі нотаріального посвідчення перекладу нотаріус засвідчує лише оригінальність підпису перекладача, який стоїть під документом, а не відповідність перекладу оригіналові. Тому якщо у господарського суду чи учасника судового процесу виникнуть сумніви щодо автентичності перекладу документа, суд може призначити судову експертизу і доручити її проведення компетентному спеціалісту-перекладачу згідно з вимогами статті 41 ГПК.

11. Оскільки на іноземні підприємства і організації поширюється національний режим судового процесу, зазначені особи повинні виконувати зобов'язання, зокрема щодо сплати судових витрат.

Судові витрати можуть сплачуватися уповноваженими представниками – резидентами України, які ведуть справу у господарському суді від імені іноземних суб'єктів господарювання і мають відповідні повноваження згідно зі статтею 28 ГПК.

Стягнення судових витрат з іноземних підприємств і організацій може здійснюватися за наказом господарського суду з рахунків цих осіб та їх представництв і філій у банках України.

В інших випадках стягнення судових витрат може здійснюватися в порядку виконання судових рішень на підставі міжнародних договорів. Такий порядок, зокрема, передбачено статтею 7 Угоди.

Вирішуючи спір за участю суб'єктів господарювання держав – учасниць СНД, слід враховувати, що Угоду про розмір державного мита та порядок його стягнення при розгляді господарських спорів між суб'єктами господарювання різних держав (Ашгабат, 24.12.93) і Угоду про порядок взаємного виконання рішень господарських та економічних судів на території держав – учасниць СНД (Москва, 06.03.98) Україною не підписано, а отже їх положення в Україні не діють.

Таким чином, відсутній механізм виконання рішення господарського суду в частині стягнення з іноземної особи державного мита. Тому господарські суди приймають до свого провадження позовні заяви від іноземних осіб, а також заяви про збільшення розміру позовних вимог виключно за умови надання суду доказів про зарахування у доход державного бюджету суми державного мита у встановленому розмірі. У цьому випадку достатнім доказом факту надходження державного мита до державного бюджету України є довідка відповідного територіального органу Державного казначейства України.

Господарським судам слід враховувати, що процесуальні пільги та переваги іноземним учасникам судового процесу надаються на умовах взаємності у випадку, якщо надання таких пільг обумовлено міжнародним договором про правову допомогу за участю України.

12. У разі, якщо господарський суд України прийняв рішення, яке підлягає виконанню на території іншої держави, стягувач може звернутися до компетентного органу цієї держави з клопотанням про примусове виконання такого рішення.

Порядок визнання і примусового виконання іноземного судового рішення визначено Конвенцією про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах (Мінськ, 22.01.93), Угодою, двосторонніми договорами України про взаємну правову допомогу, укладеними з Монголією, Китайською Народною Республікою, Латвійською Республікою, Естонською Республікою, Литовською Республікою, Республікою Грузія та іншими державами.

Господарський суд України, який прийняв рішення, на вимогу заінтересованої сторони надає документи для його виконання на території іноземної держави, а саме:

- належним чином засвідчену копія рішення, про примусове виконання якого порушено клопотання;

- офіційний документ про те, що рішення набрало законної сили, якщо це не впливає з тексту самого рішення;

- документ про те, що відповідача своєчасно і належним чином повідомлено про судовий процес.

Слід також мати на увазі, що Законом України "Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів" господарські суди не уповноважено вирішувати питання про виконання на території України рішень іноземних судів, у тому числі господарських (арбітражних).

13. Відповідно до частини 8 статті 5 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" провадження зі справ про банкрутство за участю кредиторів-нерезидентів регулюється цим Законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Оскільки Україною не укладено жодного міжнародного договору із встановленням особливостей цього провадження для кредиторів-нерезидентів, на кредиторів-нерезидентів поширюється національний режим провадження у справах про банкрутство без будь-яких виключень і особливостей.

14. Вважати такими, що втратили чинність:

14.1. Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 21.09.93 № 01-6/1025 "Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ зі спорів за участю іноземних суб'єктів господарської діяльності";

14.2. Підпункт 3.2 пункту 3 роз'яснення президії Витого арбітражного суду України від 08.02.96 № 02-5/62 "Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ арбітражним судам".

У зв'язку з цим підпункти 3.3 і 3.4 названого роз'яснення вважати відповідно підпунктами 3.2 і 3.3.

Голова Вищого
господарського суду України

Д. Притика

ВИЩИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД УКРАЇНИ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

03.09.2004 № 04-5/1518

Про внесення доповнення до роз'яснення президії Вищого господарського суду України

від 28.03.2002 № 04-5/366 "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України"

Президія Вищого господарського суду України вважає за необхідне доповнити пункт 9 роз'яснення президії Вищого господарського суду України від 28.03.2002 № 04-5/366 "Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України" новими абзацами такого змісту.

"Повноваження апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції вичерпно визначено статтею 103 ГПК (1798-12), яка не передбачає можливості передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції. Таке право надано апеляційній інстанції лише у разі скасування ухвал, зазначених у частині четвертій статті 106 ГПК (1798-12).

Отже, якщо у процесі перегляду справи апеляційним господарським судом буде встановлено, що суд першої інстанції, приймаючи рішення, неправомірно відмовив у задоволенні частини позовних вимог, припинив провадження чи залишив без розгляду позов у певній частині або ж не розглянув одну чи кілька заявлених вимог, суд апеляційної інстанції повинен самостійно усунути відповідне порушення. Він не вправі передавати справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції".

Голова Вищого
господарського суду України

Д. Притика

Р І Ш Е Н Н Я КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб" щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів)

м. Київ, 9 липня 2002 року Справа № 1-2/2002
№ 15-рп/2002

Конституційний Суд України розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб" щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України "Про Конституційний Суд України" стало конституційне звернення Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб".

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України "Про Конституційний Суд України" є наявність неоднозначного застосування частини другої статті 124 Конституції України судами України в цивільному та господарському процесі.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М.Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – Товариство з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб" – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 41, частин першої, другої статті 55 та частини другої статті 124 Конституції України.

Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) відкрито конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України. Стосовно офіційного тлумачення положень статті 41, частин першої, другої статті 55 Конституції України у відкритті конституційного провадження відмовлено на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України "Про Конституційний Суд України".

Необхідність офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України суб'єкт права на конституційне звернення обгрунтовує не-

однозначним застосуванням судами загальної юрисдикції в господарському та цивільному процесі положень відповідних процесуальних норм, які встановлюють обов'язкове досудове врегулювання спорів і наслідки його недодержання.

Зазначається, що стаття 136 Цивільного процесуального кодексу України передбачає як підставу для відмови у прийнятті заяв у цивільних справах недодержання особою, що звернулася до суду, "встановленого законом для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи", а стаття 63 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що у випадках неподання доказів "вжиття заходів досудового врегулювання спору" позовна заява повертається без розгляду.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів, на думку автора звернення, порушує його право на судовий захист. Наголошується, що Верховний Суд України у пункті 8 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" від 1 листопада 1996 року № 9 вказав на неприпустимість відмови особі у прийнятті позовної заяви чи скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку, проте господарські суди повертають позовні заяви без розгляду, якщо позивачем не було дотримано порядку досудового врегулювання спорів.

Верховна Рада України 21 червня 2001 року прийняла Закон України "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" № 2539-III, яким назву Кодексу змінено на "Господарський процесуальний кодекс України", а слова в тексті Кодексу "арбітражний", "доарбітражний" та "арбітражний процес" замінено відповідно словами "господарський", "досудовий" та "судовий процес". Враховуючи, що конституційне звернення було направлено до Конституційного Суду України до набрання чинності згаданим Законом, а порушені у зверненні питання стосуються змісту відповідних положень Арбітражного процесуального кодексу України, Конституційний Суд України під час розгляду цієї справи застосував відповідні терміни з урахуванням вимог названого Закону.

2. Голова Верховної Ради України в листі до Конституційного Суду України звертає увагу на те, що норми Конституції України, які визначають юрисдикцію судів щодо конкретних правовідносин та "право особи (зокрема юридичної особи) на судовий розгляд спору, не можуть бути поставлені в залежність від наявності чи відсутності в законах України спеціальних положень про можливість звернення до суду по кожній конкретній категорії справ".

На думку Голови Верховного Суду України, положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 1 листопада 1996 року щодо неприпустимості відмови у прийнятті позовної заяви чи скарги з підстав, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку, стосується і господарських спорів. Об'єктивних причин, які обумовлювали б необхідність обов'язкового застосування досудового врегулювання таких спорів, не існує.

Голова Вищого господарського суду України вважає, що поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, зовсім не виключає можливості захисту права особи в інших несудових установах чи за процедурами, які узгоджуються з нормами Конституції України.

3. Конституційний Суд України виходить з того, що положення частини другої статті 124 Конституції України треба розглядати у системному зв'язку з іншими положеннями Основного Закону України, які передбачають захист судом прав і свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, встановлюють юридичні гарантії їх реалізації, надаючи можливість кожному захищати права і свободи будь-якими не забороненими законом засобами (частина п'ята статті 55 Конституції України). Тобто кожна особа має право вільно обирати не заборонений законом засіб захисту прав і свобод, у тому числі судовий захист.

Для забезпечення судового захисту Конституція України у статті 124 встановила принципи здійснення правосуддя виключно судами, неприпустимості делегування функцій судів та їх привласнення іншими органами чи посадовими особами та визначила юрисдикцію судів. Зазначені принципи забезпечують здійснення конституційного права на судовий захист, яке не може бути обмежене навіть у умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України).

Із змісту частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції на всі правовідносини, що виникають у державі, випливає, що кожен із суб'єктів правовідносин у разі виникнення спору може звернутися до суду за його вирішенням. Суб'єктами таких правовідносин можуть бути громадяни, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи та інші суб'єкти цих правовідносин. Зазначена норма, як і інші положення Конституції України, не містить застереження щодо допустимості судового захисту тільки після досудового врегулювання спору та неприпустимості здійснення правосуддя без його застосування.

Право на судовий захист передбачено й іншими статтями Конституції України. Так, відповідно до статті 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України, норми якої мають пряму дію та найвищу юридичну силу, гарантується. Частина четверта статті 13 Конституції України встановлює обов'язок держави забезпечити захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, в тому числі у судовому порядку. До таких суб'єктів належать, зокрема, юридичні особи та інші суб'єкти господарських відносин. Тобто можливість судового захисту не може бути поставлена законом, іншими нормативно-правовими актами у залежність від використання суб'єктом правовідносин інших засобів правового захисту, у тому числі досудового врегулювання спору.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення за нею правосуддя, порушує право особи на судовий захист. Можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Виходячи з необхідності підвищення рівня правового захисту держава може стимулювати вирішення правових спорів у межах досудових процедур, однак їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту.

Право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів. Це може бути передбачено цивільно-правовим договором, коли суб'єкти правовідносин добровільно обирають засіб захисту їхніх прав. Досудове врегулювання спору може мати місце також за волевиявленням кожного з учасників правовідносин і за відсутності у договорі застереження щодо такого врегулювання спору.

Таким чином, обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує. Встановлення законом обов'язкового досудового врегулювання спору обмежує можливість реалізації права на судовий захист.

З урахуванням викладеного положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 94 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

2. Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України привести нормативно-правові акти у відповідність з вимогами статті 124 Конституції України та її тлумаченням у цьому Рішенні.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у Віснику Конституційного Суду України та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного
суду України та Генеральної прокуратури України щодо
офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного
процесуального кодексу України
(справа про представництво прокуратурою України інтересів
держави в арбітражному суді)**

м. Київ, 8 квітня 1999 року Справа № 1-1/99 № 3-рп/99

1. Вищий арбітражний суд України та Генеральна прокуратура України звернулися до Конституційного Суду України із конституційними поданнями щодо роз'яснення положень абзацу четвертого частини першої статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України, в яких йдеться про те, що арбітражний суд порушує справи за позовними заявами "прокурорів та їх заступників, які звертаються до арбітражного суду в інтересах держави", та частини другої зазначеної статті, яка стосується органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах. Відповідно до статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 року прокурори користувалися правом звернення з позовними заявами до арбітражного суду в інтересах державних органів, державних підприємств і організацій. Стаття 2 цього Кодексу в редакції Закону України "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" від 13 травня 1997 року встановила, що арбітражний суд порушує справи за позовними заявами прокурорів та їх заступників, які звертаються до арбітражного суду в інтересах держави. Тим самим положення статті 2 були приведені у відповідність до статті 121 Конституції України, згідно з якою на прокуратуру України покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

2. Вищий арбітражний суд України посиляється на те, що і після набуття чинності Законом України "Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України" від 13 травня 1997 року органи прокуратури продовжують звертатися з позовними заявами в інтересах державних підприємств і господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді з огляду на необхідність забезпечення інтересів держави. Проте, на його думку, інтереси держави не можна ототожнювати з майновими інтересами зазначених суб'єктів господарювання. Державу мають представляти уповноважені нею державні органи, наприклад Фонд державного майна України, податкові адміністрації, міністерства.

Генеральна прокуратура України стверджує, що існуюча практика розгляду позовів прокурорів арбітражними судами звужує закріплене статтею 121 Конституції України поняття "інтереси держави", оскільки останні ототожнюють їх лише з майновими інтересами держави. Прокуратура України поширює це поняття і на

інтереси в економічній, політичній, соціальній та інших сферах, що дає право її органам на широке представництво інтересів держави в арбітражних судах. Крім того, Генеральна прокуратура України просить дати офіційне тлумачення понять "інтереси держави", "представництво прокурора в суді", "орган, уповноважений державою" та "відповідні функції у спірних відносинах".

3. У контексті пункту 2 статті 121 Конституції України аналіз положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України свідчить, що частина перша цієї статті визначає коло осіб, в тому числі прокурорів та їх заступників, за позовними заявами яких арбітражний суд порушує справи, а частина друга встановлює вимоги до змісту позовної заяви, зокрема зазначення в ній органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

Для вирішення справи суттєвим вбачається з'ясування поняття "інтереси держави". У процесі дослідження встановлено, що державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо.

4. Відповідно до пункту 2 статті 121 Конституції України на прокуратуру України покладається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Такі випадки передбачені статтею 33 Закону України "Про прокуратуру" та статтею 29 Кримінально-процесуального кодексу України (пред'явлення цивільного позову в інтересах держави або громадянина про відшкодування збитків, заподіяних злочинцем), частиною четвертою статті 136 Кодексу законів про працю України (звернення до суду із заявою про стягнення заподіяної матеріальної шкоди з керівників підприємств, установ та організацій), статтею 13 Цивільного процесуального кодексу України (здійснення в суді захисту прав і законних інтересів громадян, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть захистити свої права), статтями 70, 71, 75, 76, 119, 121, 125, 153 Кодексу про шлюб та сім'ю України, статтею 2 Арбітражного процесуального кодексу України (порушення справ за позовними заявами прокурорів та їх заступників, які звертаються до арбітражного суду в інтересах держави) тощо.

Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств.

Із врахуванням того, що "інтереси держави" є оціночним поняттям, прокурор чи його заступник у кожному конкретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, об-

грунтує у позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах.

5. Частина друга статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України містить поняття "орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах". З огляду на це його необхідно тлумачити саме у такій редакції, а не відокремлювати поняття "орган, уповноважений державою" і "відповідні функції у спірних відносинах", як це просить зробити Генеральна прокуратура України.

Поняття "орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах" означає орган, на який державою покладено обов'язок щодо здійснення конкретної діяльності у відповідних правовідносинах, спрямованої на захист інтересів держави. Таким органом, відповідно до статей 6, 7, 13 та 143 Конституції України, може виступати орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади.

Орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах, фактично є позивачем у справах, порушених за позовною заявою прокурора, і на підставі частини першої статті 21 Арбітражного процесуального кодексу України є стороною в арбітражному процесі. Цей орган вчиняє процесуальні дії (відповідні функції) згідно зі статтею 22 Арбітражного процесуального кодексу України.

6. Представництво прокуратурою України інтересів держави в суді є одним із видів представництва в суді. За правовою природою представництво в суді є правовідносинами, в яких одна особа (представник) на підставі певних повноважень виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї права та обов'язки. Представництво прокурором інтересів держави в суді відрізняється від інших видів представництва рядом специфічних ознак: складом представників та колом суб'єктів, інтереси яких вони представляють, обсягом повноважень, формами їх реалізації. Отже, за змістом пункту 2 статті 121 Конституції України та статей 2 і 29 Арбітражного процесуального кодексу України під представництвом інтересів держави в арбітражному суді треба розуміти правовідносини, в яких прокурор, реалізуючи повноваження щодо захисту інтересів держави, вчиняє в суді процесуальні дії. Ці дії згідно з частинами першою та другою статті 29 Арбітражного процесуального кодексу України включають звернення прокурора до арбітражного суду з позовною заявою, участь у справах, порушених за його заявою, у разі коли це передбачено законом або визнано за необхідне арбітражним судом, або за ініціативою прокурора, якщо цього вимагає захист інтересів держави.

На підставі викладеного і керуючись статтями 147 та 150 Конституції України, статтями 63, 67 та 69 Закону України "Про Конституційний Суд України", Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Положення абзацу четвертого частини першої статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України в контексті пункту 2 статті 121 Конституції України треба розуміти так, що прокурори та їх заступники подають до арбітражного суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ і організацій незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Прокурор або його заступник самостійно визначає і обґрунтовує в позовній заяві, в чому полягає порушення інтересів держави чи в чому існує загроза інтересам держави, і ця заява, за статтею 2 Арбітражного процесуального кодексу України, є підставою для порушення справи в арбітражному суді.

2. Під поняттям "орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах", зазначеним у частині другій статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України, потрібно розуміти орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади.

3. Під представництвом прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді за змістом пункту 2 статті 121 Конституції України та статей 2 і 29 Арбітражного процесуального кодексу України треба розуміти правовідносини, в яких прокурор, реалізуючи визначені Конституцією України та законами України повноваження, вчиняє в суді процесуальні дії з метою захисту інтересів держави.

Ці дії включають подання прокурором до арбітражного суду позовної заяви, його участь у розгляді справи за позовною заявою, а також у розгляді судом будь-якої іншої справи за ініціативою прокурора чи за визначенням суду, якщо це необхідно для захисту інтересів держави.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим. Рішення Конституційного – Суду України підлягає опублікуванню у "Віснику Конституційного Суду України" та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Навчальне видання

**Шелухін Микола Леонідович
Зубатенко Олена Миколаївна**

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Керівник вид. проектів *Б. А. Сладкевич*
Дизайн обкладинки *Б.В. Борисов*
Редактор *З.І. Моїсеєнко*
Комп'ютерна верстка *О.В. Богова*

Підп. до друку 16.06.06. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Таймс. Друк офсет. Ум. друк. арк. 16,5

Видавництво «Центр навчальної літератури»
вул. Електриків 23, м. Київ, 04176
Тел./факс 425-01-34;
тел.: 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-50168-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006